

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KUDÜS'ÜN ABD TARAFINDAN
İSRAİL'İN BAŞKENTİ İLAN EDİLMESİNİN
TÜRK YAZILI BASININDAKİ YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mücahit Furkan ASAN

Enstitü Anabilim Dalı: İLETİŞİM VE TASARIMI
Enstitü Bilim Dalı: İLETİŞİM SANATLARI

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üye. Yavuz KÜÇÜKALKAN

HAZİRAN 2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: KUDÜS'ÜN ABD TARAFINDAN İSRAİL'İN BAŞKENTİ İLAN EDİLMESİNİN TÜRK YAZILI BASININDAKİ YANSIMALARI

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 157 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 21/05/2021 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezin benzerlik oranı %12'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı : Mücahit Furkan ASAN
Öğrenci Numarası : 197227031
Ana Bilim Dalı : İletişim ve Tasarımı
Programı : İletişim Sanatları
Türü : ( ) Proje (X) Yüksek Lisans Tezi ( ) Doktora Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üye. Yavuz KÜÇÜKALKAN

16.06.2021

ÖNSÖZ

Siyasi Siyonizm İdeolojisi kanalıyla kurulmuş İsrail Devleti'nin işgali altında bulunan Kudüs'te; gün geçmeden bir siyasi yada dini kriz çıkmakta, bilhassa Müslümanların can ve mal güvenlikleri tehlike altında kalmaktadır. Geçmişte Türk-İslam Medeniyeti'nin adalet şemsiyesi altında üç vahiy dininin mensuplarının da huzurla yaşadığı kutsal kente, İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin bir asırdan beridir süren işgali neticesinde hakim olmaya başlayan kaos ortamı günümüzde de devam etmektedir. Beyt-ül Mukaddes, sık sık trajedilere sahne olmaktadır.

ABD'nin Evanjelist ve Neocon çizgideki siyasetinin Orta Doğu'daki değişmez müttefiki Siyonist İsrail, dünyanın gözleri önünde uluslararası hukuku ayaklar altına alarak Kudüs'ün maddi ve manevi şahsiyetine karşı devlet terörü uygulamaktadır. Müslüman Arap Devletler ile sarılı olmalarına rağmen, Filistin'li Müslümanların siyasi ve sosyal haklarına kast edebilen Siyonistler, en önemli desteği dini ve siyasi kader birliği yaptıkları Evanjelist ABD'den bulmaktadırlar.

2017 yılı aralık ayında ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ün uluslararası yasalarla belirlenmiş statüsünü çiğneyerek aldığı kararlar neticesinde; ABD Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımış ve Tel Aviv'deki büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı almıştır. Hukuksuz karar dünya gündemini epeyce bir süre meşgul etmiştir.

ABD'nin coğrafi konum olarak kendinden çok uzak bir şehre olan dini ve siyasi ilgisi dolayısıyla aldığı kararların, Türk Yazılı Basını'nda nasıl bir tepkiyle karşılandığı araştırılmaya değer görülmüştür. Zira, gerek siyasi gerek tarihi ve toplumsal gerekse dini ve milli yönlerden Türkiye Cumhuriyeti'nin sıkı bağlarının bulunduğu Kudüs'e yönelik; ABD'nin pervasız siyasi adımlar atması ve İsrail tarafından Mescid-i Aksa'nın manevi değerlerine saldırılarda bulunulması, Türk halkı için kabul edilemez derecede sınırı aşan müdahalelerdir.

Bu bağlamda yapmış olduğumuz araştırmamızda; siyasi düşünceleri ve dünya görüşleri bakımından farklı okuyucu kitlesine sahip üç Türk gazetesi örneklem olarak alınmıştır. Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinde; Trump'ın Kudüs kararıyla alakalı köşe yazıları üzerinden, Türk Yazılı Basını'nın Kudüs Meselesi'ne olan ilgisi çalışmamıza konu olarak belirlenmiştir.

Çalışma sürecinin yürütülmesi ve oluşumunda danışman hocam Sayın Dr. Yavuz KÜÇÜKALKAN'a, bu çalışmayı bana tez konusu olarak önerip katkı ve desteğini esirgemeyen pek kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. M. Gökhan GENEL'e ve üzerimde emeği geçen bütün hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Mücahit Furkan ASAN

20.05.2021

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar	vi
GÖRSELLER.....	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1.....	9
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FİLİSTİN VE KUDÜS.....	9
1.1. Filistin Ve Kudüs'ün Coğrafi Konumları, Kökenbilimleri Ve İlkçağdaki Jeopolitik, Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumları.....	9
1.1.1. Filistin'in Coğrafi Konumu, İsmi'nin Etimolojisi Ve İlkçağda Filistin'e Yapılan Göçlerden Sonra Oluşan Jeopolitik, Sosyoekonomik Ve Sosyokültürel Durumu.....	9
1.1.2. Kudüs'ün Coğrafi Konumu, İsmi'nin Etimolojisi Ve Kurulduğu İlkçağdan Günümüze Kudüs'ün; Jeopolitik, Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumu.....	15
1.2. Kudüs'ün Zamanbilimsel Olarak Dini Ve Siyasi Tarihi.....	20
1.2.1. Kudüs'ün Kuruluşu: Kenanlılar (Fenikeliler) ve Yebusiler.....	20
1.2.2. Mısırlılar, Filistler, İbraniler.....	22
1.2.2.1. Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf ve İsrailoğulları.....	22
1.2.2.2. İsrailoğulları'nın Hz. Musa Liderliğinde Mısır'dan Çıkışları (Exodus), Hz. Yuşa ve Hakimler Dönemleri.....	24
1.2.2.3. Yahudi Krallığı: Hz. Davud-Hz. Süleyman Dönemleri ve Bölünmüş Krallık.....	26
1.2.3. Çöküş ve Sürgün.....	27
1.2.3.1. Dönüş ve Yahudi Kimliğinin İnşası.....	29
1.2.4. Helenistik Dönem Başlangıcı: Makedonlar (Ptolemaioslar, Seleukoslar), Makkabiler.....	30
1.2.4.1. Roma Hakimiyeti ve Herod Dönemi.....	31
1.2.5. Hristiyan Roma.....	34
1.2.6. Müslümanların İlk Dönemi.....	35

1.2.7. Haçlı İşgali ve Selçuklular.....	37
1.2.8. Eyyubiler ve Memlûkler.....	42
1.2.9. Osmanlı İmparatorluğu, Kudüs'e Yahudi Göçleri Ve Siyonizm'in Doğuşu.....	44
1.2.10. İngiliz İşgali.....	49
1.2.11. Siyonist İşgali: İsrail Devleti'nin Kuruluşu, Arap-İsrail Savaşları Ve Türkiye'nin Tutumu.....	53
1.2.12. Filistin ve Kudüs'te Son Yıllarda Yaşanan Gelişmeler.....	57
BÖLÜM 2.....	65
VAHİY DİNLERİNİN ORTAK KUTSALI OLARAK KUDÜS.....	65
2.1. Dini Perspektiften Kudüs'ün Önemi.....	65
2.1.1. Yahudilik, Siyonizm ve İsrail Devleti Açısından Kudüs'ün Önemi.....	65
2.1.2. Hristiyanlık, Hristiyan Siyonizmi, Evanjelizm ve ABD Açısından Kudüs'ün Önemi.....	78
2.1.3. Müslümanlık Açısından Kudüs'ün Önemi.....	88
BÖLÜM 3.....	93
KUDÜS'ÜN ABD TARAFINDAN İSRAİL'İN BAŞKENTİ İLAN EDİLMESİNİN TÜRK YAZILI BASININDAKİ YANSIMALARI.....	93
3.1. Gazete Köşe Yazarlarının Meseleye Bakışı.....	93
3.1.1. Hürriyet Gazetesindeki Köşe Yazıları.....	96
3.1.2. Sözcü Gazetesindeki Köşe Yazıları.....	122
3.1.3. Yeni Şafak Gazetesindeki Köşe Yazıları.....	137
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	158
ÖZGEÇMİŞ.....	167

KISALTMALAR

AA	:Anadolu Ajansı
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
as	:aleyhisselam
BM	:Birleşmiş Milletler
BOP	:Büyük Ortadoğu Projesi
C	:Cilt
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
çev	:Çeviren
DAEŞ	: Devlet'ül İslamiyye fi'l Irak ve's Şam
FETÖ	:Fetullahçı Terör Örgütü
FKÖ	:Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	:İslami Direniş Harekâtı
H.	:Hazreti
IKBY	:Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
İHH	:İnsani Yardım Vakfı
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NATO	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Savunma Paktı)
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
PDY	:Paralel Devlet Yapılanması
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
SSCB	:Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SAV	:Sallaluhü Aleyhi ve Sellem
ss	:Sayfalar Arası
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
yy	:Yüzyıl
ZOA	:Amerikan Siyonist Organizasyonu

TABLÖLAR

Tablo 1: Türk Yazılı Basını'ndan örneklem olarak alınan gazetelerin günlük yayınlanan köşe yazısı miktarları.....

Tablo 2: Hürriyet gazetesi günlük köşe yazısı miktarı.....

Tablo 3: Hürriyet gazetesi köşe yazarları tarafından yayınlanan köşe yazısı miktarı.....

Tablo 4: Sözcü gazetesi günlük köşe yazısı miktarı.....

Tablo 5: Sözcü gazetesi köşe yazarları tarafından yayınlanan köşe yazısı miktarı.....

Tablo 6: Yeni Şafak gazetesi günlük köşe yazısı miktarı.....

Tablo 7: Yeni Şafak gazetesi köşe yazarları tarafından yayınlanan köşe yazısı miktarı...

GÖRSELLER

Görsel 1: Fertile Crescent (Verimli/Bereketli/Mümbit Hilal)

Görsel 2: Kudüs Lokasyon Haritası

Görsel 3: Kudüs'ün Suriçi Krokisi

Görsel 4: Kral Hirodes Antipatros Devrindeki Kudüs'ün Maketi

Görsel 5: Birinci Haçlı Seferi Güzergahı

Görsel 6: Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri Sonrası Yakın Doğu Siyasi Haritası

Görsel 7: 1947 BM Paylaşım Planı

Görsel 8: BM'de 21 Aralık Kudüs Tasarısı Oylama Sonucu

Görsel 9: 14 Mayıs 2018'de Kudüs'teki ABD Büyükelçiliği'nin Açılışı (fotoğraf 1)

Görsel 10: 14 Mayıs 2018'de Kudüs'teki ABD Büyükelçiliği'nin Açılışı (fotoğraf 2)

Görsel 11: Trump'ın İsrail'in İstekleri Doğrultusunda Yaptığı Hamleler

Görsel 12: Sözcü gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Necati Doğru'nun Köşe Yazısı (fotoğraf 1)

Görsel 13: Sözcü gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Necati Doğru'nun Köşe Yazısı (fotoğraf 2)

Görsel 14: Başkan Trump, Kral Selman ve Mareşal Sisi'nin Dünya Küresi Fotoğrafı

Görsel 15: Sözcü gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Uğur Dündar'ın Köşe Yazısı

Görsel 16: Sözcü gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Yılmaz Özdil'in Köşe Yazısı

Görsel 17: Sözcü gazetesinin 10 Aralık 2017'deki Baskısında Uğur Dündar'ın Köşe Yazısı

Görsel 18: IKBY'nin Papa Hatıra Pulu

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: KUDÜS'ÜN ABD TARAFINDAN İSRAİL'İN BAŞKENTİ İLAN EDİLMESİNİN
TÜRK YAZILI BASININDAKİ YANSIMALARI

Tezin Yazarı: Mücahit Furkan ASAN **Danışman:** Dr. Öğr. Üye. Yavuz KÜÇÜKALKAN

Kabul Tarihi: 16.06.2021 **Sayfa Sayısı:** IX (ön kısım) + 167 (tez) + (ekler)

Anabilim Dalı: İletişim ve Tasarımı **Bilim Dalı:** İletişim Sanatları

Kudüs vahiy dinlerinin ortak kutsalıdır. Bu kutsiyeti dolayısıyla tarih boyunca birçok devletin hedefi olmuş ve pekçok kez el değiştirmiştir. Sadece Müslümanların himayesinde huzur bulmuş ve vahiy dinlerine mensup insanlar 13 asır Kudüs'te refah içinde yaşamışlardır. Günümüzde Filistin-İsrail çatışmasının yaşandığı Kudüs; Türk-İslam Medeniyeti'nin adaletine hasret kalmıştır.

Uluslararası platformda Kudüs'ün statüsü hakkında yasal ve diplomatik açıdan farklı görüşler bulunmaktadır. Devletler ve uzmanlar da aynı şekilde uluslararası kanunlar çerçevesinde Kudüs'ün statüsü hakkında farklı bakış açlarına sahiptirler. Fakat BM üye devletlerinin ve uluslararası örgütlerin hemen hepsi, İsrail'in 1967'de Altı Gün Savaşı'yla Doğu Kudüs'ü kontrolüne geçirmesini ve 1980'de yürürlüğe sokulan ve Kudüs'ün bir bütün olarak İsrail'in başkenti olduğunu öngören Kudüs Yasası'nı tanımamaktadırlar.

6 Aralık 2017'de ABD Başkanı Trump, 1995 yılında ABD Senatosu'nda çıkarılan Kudüs Yasası'nı veto etmemiş ve Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak ilan etmiştir. Ayrıca Tel Aviv'de bulunan ABD Büyükelçiliği'nin de Kudüs'e taşınması talimatını vermiştir. Karar BM Genel Kurulu'nda, Türkiye'nin öncülüğünde, ezici bir oy üstünlüğüyle reddedilmiştir. Trump'ın kararı dünya devletlerince tepkiyle karşılanmıştır. ABD'nin Kudüs Yasası'nın yürürlüğe konulması, dünya medyasında geniş yer bulmuştur. Türk Yazılı Basını da Kudüs meselesine kuvvetli bir ilgi duymuştur.

Bu tezde Türk Yazılı Basını'nın Kudüs meselesine bakış açısı anlatılacaktır. Örneklem olarak Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazeteleri seçilmiştir. Gazete köşe yazarlarının bir mesele hakkında ideolojik tavır alışları, algı ve kanaat oluşturmada haberlerden daha etkili olduğu için Trump'ın Kudüs kararı hakkındaki araştırmamız köşe yazarları üzerinden yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, ABD, İsrail, Türk Yazılı Basını, Köşe Yazarları

Yalova University Graduate School of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: THE REFLECTIONS IN THE TURKISH PRINTED MEDIA OF THE DECLARATION OF JERUSALEM AS THE CAPITAL OF ISRAEL BY THE USA
Thesis Author: Mücahit Furkan ASAN Advisor: Ass. Dr. Yavuz KÜÇÜKALKAN
Date of Acceptance: 16.06.2021 Total Number of Pages: IX (pretext) + 167 (main body) + (appendices)
Department: Communication and Design Field of Study: Communication Arts
Jerusalem has central importance for all the revelation religions. Due to its sanctity, it has been the target of many states throughout history and has changed hands many times. Only with the control of the Muslims, people of all religions in the region found peace and lived prosperously in Jerusalem for 13 centuries. Jerusalem, where the Palestinian-Israeli conflict takes place today, is missing the justice when they experienced during the Turkish-Islamic Civilization.   There are different legal and diplomatic views on the status of Jerusalem in the international arena. States and experts also have different perspectives on the status of Jerusalem. However, almost all UN member states and international organizations have agreed that Israel's control of East Jerusalem after the 1967 Six-Day War, and the Jerusalem Law, enacted in 1980 which stipulates that Jerusalem as a whole is Israel's capital, are illegal.   On December 6, 2017, US President Trump did not veto the Jerusalem Act enacted in the US Senate in 1995 and declared Jerusalem as the capital of Israel. He also ordered the relocation of the US Embassy from Tel Aviv to Jerusalem. This irresponsible act was rejected by the overwhelming majority of votes in the UN General Assembly led by the Turkish government. Trump's decision was received a huge negative reaction from almost all countries around the world. The enactment of the USA's Jerusalem Law received wide media coverage in the world as well. The Turkish Published Media was also very interested in the Jerusalem issue.   This thesis will focus on the news that has been published in the Turkish written press and aim to explain their approaches to this issue. Hürriyet, Sözcü and Yeni Şafak newspapers were chosen as samples. Our research regarding Trump's Jerusalem decision was carried out through the opinion of columnists since their opinions are more effective to influence people's thoughts.
Keywords: Jerusalem, Usa, Israel, Turkish Written Press, Columnists

GİRİŞ

Kudüs'ün bulunduğu coğrafya tarih boyunca burada yaşayan insanların kaderi olmuştur. Ekonomik ve kültürel yönden bir geçiş sahası olması itibariyle pekçok devlet tarafından hakim olunmak istenmiştir. Kudüs'ün içinde bulunduğu Filistin, tarihin bir döneminde burada bulunmuş antik Filistler'den ismini almıştır. Filistler'de bölgeye gelip giden sayısız kavimlerden sadece bir tanesidir. Filistin, Doğu Akdeniz sahillerine olan yakınlığı ve Mısır'a ulaşan kara ticaret yollarının üstünde bulunması hasebiyle ekonomik bakımdan stratejik bir konumdadır. Bu konum burada yaşayan insanların sosyoekonomik durumlarını iyi yönde etkilese de özellikle ülkenin denize kıyı olması ve lokasyon olarak büyük imparatorlukların ortasında bulunması, ülkenin tarih boyunca istila ve işgallere maruz kalması talihsizliğini beraberinde getirmiştir. Filistin, çevresinde bulunan büyük devletlerin çatışma sahası haline gelmiştir.

Filistin ismi, Romalılar tarafından verilmeden önce bu ülke; burayı ilk olarak yerleşime açtığı düşünülen Kenan kavminin adıyla anılmıştır. İnsanlığın ilk çıktığı kıta olarak öngörülen Afrika'dan sonra yerleşmeye ve medeniyet oluşturmaya başladığı ilk bölgenin Batı Asya olduğu arkeolojik bulgularla tespit edilmiştir. Batı Asya ve Doğu Afrika genelinde tarihin eski evrelerinden başlayan ve göreceli olarak yakın zamana kadar devam eden güney sektörlü kavim göçleri, insanların büyük kitleler halinde mütemadiyen verimli topraklara yönelmesi sonucu şehirlerin haliyle devletlerin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Kenaniler'de konuştukları dil itibariyle Sami olarak adlandırılan kavmin kuzeye doğru yaptığı göçlerde Suriye-Filistin bölgesine yönelmiş ve Kudüs'ün bulunduğu coğrafyaya yerleşmişlerdir. Bu bölgeyi ilk kez imara açanların da onlar olduğu bilinmektedir.

Tarihe bakıldığında ilk isimlerinden biri de Yebus olan şehri kuranların, günümüz Araplar'ının ataları Kenanlılar'dan Yebusiler olduğu görülmektedir. Yebusiler Kudüs'te ikibin yıl kalmışlardır. Filistin'de pekçok şehir farklı kavimler tarafından saldırılara uğrarken; su kaynakları kıt, topraklarının çoğu verimsiz, denize uzak ve dağlık bölgede yer alan Kudüs'ün sosyoekonomik yönden dikkat çekici tarafı bulunmamaktadır. Bu sayede Yebusiler burada uzun süre barınabilmişlerdir.

Çok uzun zaman önce atalarının bir süre yurt tuttıkları Kenan ülkesinde yeni bir sayfa açmak için Hz. Musa'nın Mısırdan çıkardığı İsrailoğulları, Filistin'e yönelmişler ve uzun yıllar yersiz yurtsuz kalmışlardır. İsrailoğulları, Kralları Hz. Davut önderliğinde Kudüs'ü Yebusilerden alarak ilk kez bir şehir devleti kurmuşlardır. Bu sayede Yeruslaim, Hz. Davut ve Hz. Süleyman Peygamberler zamanında Yahudilerin siyasi ve dini merkezi olmuştur. Ancak Yahudi Krallığı'nın ömrü kısa sürmüştür. Kudüs'ün ve İsrailoğulları'nın kaderi bu süreçten sonra değişmiştir. Yahudiler bağlı bulundukları devletlere itaatsizliklerinden dolayı oradan oraya sürülürken; kutsal kent de bundan sonraki tarihi süreçte istilalara, yakılıp yıkılmalara, yağmalamalara uğramış ve pekçok kez farklı devletler tarafından yönetilmiştir.

Hz. İsa'nın 33 yıllık dünya yaşamının geçtiği Roma'nın müstemleke valisi Edomlu Herodes'in Pagan Kudüs'ü, Roma'nın Hristiyanlığı resmi dini olarak kabul etmesinden sonra da Hristiyanların en önemli hac merkezi olmuştur. Hz. Ömer'in fethiyle Müslümanlaşan Aelya(İliya), Müslüman Araplar'dan sonra da Müslüman Türkler'in

idaresinde (Haçlı Kontluğu dönemini saymazsak) toplam 13 asır geçirmiştir. Son olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nun 4 asır hadimliğini üstlendiği mübarek belde, 1. Cihan Harbi'nde İngiliz işgaline uğramış ve ardından Siyonistler'e peşkeş çekilmiştir.

Kudüs'te, Türk-İslam Medeniyeti hadimliğinde barış ve refah içerisinde yaşanmıştır. İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin ürünü bir ideoloji olan Siyasi Siyonizm, Umumi Harp'ten sonra Jerusalem'e girince kutsal şehir, bitmek bilmeyen dini ve siyasi problemlerin ana merkezi haline gelmiştir. Tarihçi ve siyasetçi uzmanlar; dinlerin ve ideolojilerin çatışma mahfili olan Kudüs'te barış sağlanmadıkça, dünyanın nabzının attığı Orta Doğu'da haliyle tüm dünya genelinde barışın sağlanmasının mümkün olmadığı tespitini yapmaktadırlar.

Osmalı İmparatorluğu'nun selefi olan Türkiye Cumhuriyeti, son on yılda üzerindeki ölü toprağını atarak tarihinden getirmiş olduğu siyasi ve dini misyonunu yerine getirmeye başlamıştır. Türkiye, Filistin ve Kudüs Meseleleri'nde de üzerine düşen sorumluluğun üstesinden gelme gayretinde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti içeriden ve dışarıdan baskı altında kalsa da, barışa olan inancından ve dik duruşundan taviz vermemiştir.

Kudüs'teki barışı olumsuz yönde etkileyen siyasi ve dini krizlere bir yenisini, 2017 yılı aralık ayında ABD Başkanı Donald Trump eklemiştir. 1995 yılında ABD senatosundan çıkan ve Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyan Kudüs Yasası'nı, 2017'ye kadar gelen tüm ABD başkanları 6 ayda bir veto etmişlerdir. 8 Kasım 2016'da ABD'de yapılan başkanlık seçimlerinin propaganda sürecinde Kudüs Yasası'nı onaylayacağına dair vaatte bulunan başkan adayı Trump, seçimi kazanıp 20 Ocak 2017'de göreve başlamıştır. Görev süresinin ilk altı ayında Kudüs Yasası'nı veto eden Trump, ikinci altı ayda veto tarihi yaklaşınca sözünü tutmuştur. 6 Aralık 2017 günü ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığını ilan ederek, ABD'nin İsrail Tel Aviv'de bulunan büyükelçiliğini de Kudüs'e taşınması talimatı verdiğini dünyaya duyurmuştur.

Trump'ın Kudüs kararı, zaten dünya gündeminden hiç düşmeyen Kudüs'ü gündemin birinci maddesi durumuna getirmiştir. Uluslararası siyasetin ve dünya medyasının 2017 aralık ayı boyunca en mühim tartışma konusu olan Kudüs; Türkiye Cumhuriyeti'nin mukaddes kente olan siyasi, dini, tarihi ve toplumsal bağlarından dolayı, Türk siyaseti ve Türk medyasında da en çok konuşulan konuların başında gelmiştir.

Bir milletin siyasi duruşunu ve bir meseleye bakışını anlamak için basın en önde gelen enstürmanlardandır. Demokratik ülkelerde medya en önemli sektörlerden biridir. Medya, haber alma kanalı olarak kullanıldığı gibi ülkeyi idare eden siyasetçilerle halk arasında bağ kurulmasını veya bir konuda kamuoyunun bilgilendirilmesini vb. pekçok olanağı sağlayan mühim bir araçtır. Tekniğin ve teknolojinin gelişmesine göre değişen medya araçları zamanla, devlet yönetiminin de bir parçası haline gelmiştir. Siyaset, iktisad ve hukuk bir devlette nasıl olmazsa olmaz ise medya da bunların yanına eklenmiştir. Hatta birçok devlet idaresi yönteminde dördüncü erk konumuna gelmiştir. Mesela ABD'de Hollywood ülkenin iç ve dış siyasetinde bazen yasama, yürütme ve yargı erkelerini yönlendirebilmektedir. Yazılı Basın, medya araçları içerisinde en eskisidir. Kitlelere ulaşmada en yavaşı olsa da en kalıcı ve en etkili olanıdır. Diğer medya araçları da içerik üretimi noktasında yazılı basından beslenmektedir.

Yazılı basının bu denli etkili olmasına binaen; Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesi konusunda, Türk Yazılı Basını'nda yayınlanan köşe yazıları üzerine çalışma yapılması gerekli görülmüştür. Farklı siyasi görüşlerde olan okuyucu kitlesinin tercih ettiği en yüksek tiraja sahip; Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazeteleri Türk Yazılı Basını'ndan örnek olarak seçilmiştir. Örneklerin bu şekilde seçilmesinin sebebi, Kudüs gibi önemli bir konuda Türk milletinin farklı siyasi kesimlerinin nasıl tavır aldığını öğrenmektir.

Çalışmanın Konusu

Vahiy dinlerinin hem ortak kutsallarından hem de ortak çatışma mahfillerinden birisi hatta en birincisi Kudüs'tür. Kudüs'ün inançlar açısından çok değerli olması onu, siyasi açıdan da değerli kılmıştır. Kudüs için dinler arasında olan çekişme bu dinlere mensup milletlerin oluşturduğu devletler arasında da vardır. Her millet Kudüs'ü kendi hakları olarak görmektedir. Bu paylaşılamayan kutsal şehri en adaletli Türk-İslam devletleri yönetmişlerdir. Tüm dinlere ve milletlere Kudüs'te yaşam hakkı tanımışlardır.

Türk-İslam Medeniyeti'nin son büyük temsilcisi Osmanlı İmparatorluğu dağıldıktan sonra; Balkanlar'dan Kafkaslara, Batı Asya'dan Kuzeyafrika'ya kısacası Devlet-i Aliyye'nin hükmettiği coğrafyalarda 70 devlet kurulmuştur. Bu bölgelerin hemen hepsinde günümüzde kargaşa hakimdir.

Dünya Türk'ün adaletine hasretken, bu hasreti en çok da Kudüs çekmektedir. Türkler gittikten sonra İngilizler'in işgaline uğrayan mahzun şehir, günümüzde ırkçı bir ideolojinin pençelerinde can çekişmektedir. Kudüs'ün bir asırdır süren çilesi katlanarak devam etmektedir.

Son olarak bu kötü gidişatı perçinleyici bir adımı da ABD Başkanı Donald Trump atmıştır. Trump, Kudüs'te Müslümanlara yaşam hakkı tanımayan ırkçı Yahudi zihniyetinin okyanus ötesindeki dostu Evangelistler'dendir.

Son asırda ABD'de Püritenliğin devamı olarak yayılım gösteren Evanjelizm için olmazsa olmaz Siyonizm'in Arzı Mevud'u gerçekleştirmesidir. Çünkü bu sayede öngördükleri kıyamet senaryoları "tanrı" tarafından uygulamaya konmaya başlayacaktır. İnançlarına göre tanrıyı kıyamete zorlama çabasında olan Evanjelistler'in iş ortağı da Siyonistler'dir. Haliyle ABD'nin de Orta Doğu'daki müttefiki İsrail'dir.

Evanjelizm'in kontrolündeki ABD ve Siyonizm'in kontrolündeki İsrail'in Eskatolojik inançlarından kaynaklanan siyasi kararları, başta Filistin ve Kudüs olmak üzere tüm Orta Doğu'ya yönelik hamleleri beraberinde getirmektedir. Bu cihhetten değerlendirilebilecek kararlardan birisi olan ABD Başkanı Trump'ın Kudüs Yasası kararı da son yılların uluslararası siyasette ve medyada en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur.

Türkiye'nin tarihsel misyonundan getirdiği özellikleri gereği, yakın zamana kadar Türkiye'nin selefî olan Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinde kalan coğrafya ile siyasal, tarihsel, ekonomik, askeri, toplumsal, kültürel vs. pekçok yönden bağları bulunmaktadır. Bu bağların yanı sıra Kudüs'e karşı duyulan dini hassasiyet de buna eklenince Türkiye

Cumhuriyeti, Filistin ve Kudüs Meseleleri'nin en önde siyasi taraflarından birisi durumundadır. Bu meselelerin her zaman takipçisi olduğu gibi Türkiye, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul etmesinde de hem Hristiyan hem Müslüman ülkeler içerisinde ABD'nin hukuksuz kararına karşı en çok mücadele eden devlet olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Milleti'nin ABD'nin Kudüs kararına karşı nasıl ve hangi yönlerden tepki gösterdiğini anlayabilmek için en uygun aracın Türk Yazılı Basını olduğu görülmüştür. Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazeteleri, Türk Yazılı Basını'nda siyasetin ve halkın nabzının tutulduğu en iyi örnekler olduğu düşünülmüş ve seçilmiştir. Bu gazetelerde, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in Başkenti ilan etmesi ile ilgili köşe yazıları çalışmamızın ana konusunu teşkil etmiştir.

Çalışmanın Önemi

Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti olarak ilan edilmesi ve ABD'nin İsrail Tel Aviv'deki büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması kararı alınması; 2017 aralık ayından başlayarak günümüzde de devam eden etkileriyle, uluslararası yazılı basın en önemli gündemlerinin başında yer almıştır. Dünya kamuoyunu etkileyen olayın önemine binaen akademik mecrada çalışılması gerekli görülmüştür. Günümüzde de devam eden Orta Doğu'daki çok çeşitli siyasi olaylar silsilesinin önemli bir halkasını oluşturan Trump'ın Kudüs kararının; akademik camiada yeterli düzeyde ele alınmaması ve bu alanda Kudüs üzerinden işlenen tez çalışmalarının bulunmaması, tez çalışmamızın bu konuda yürütülmesini gerekli kılmıştır. Tarih boyunca değerli olmuş ve giderek kıymetinin artarak devam ettiği Kudüs konusunda; son yıllarda yaşanan önemli gelişmelerin yazılı basın üzerinden yeterince çalışılmamış olması ve bu alanda yazılmış tez bulunmaması, yapmış olduğumuz çalışmanın önemini kat be kat arttırmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Kudüs gibi dünyanın gözünün üstünde olduğu kutsal bir şehrin maruz kaldığı hukuksuzluk meselenin tarafı olan herkesi ilgilendirmektedir. Böylesine önemli bir olayda Türk Yazılı Basını'nın meseleye hangi argümanlarla baktığı bu çalışmanın amacı belirlenmiştir. Zira, Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesi; hem üç vahiy dininin meselesi haline dönüşmüş hem bölge devletlerini ve meseleyle ilgilenen bölgedeki örgütleri kışkırtmış hem de Türkiye'nin sıkı bağları bulunduğu bölgeye, Filistin'e ve Kudüs'e yönelik siyasi atılımlar yapmasını beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda; Trump'ın Kudüs kararının Türk Yazılı Basını'ndaki köşe yazarları tarafından ele alınması önem arz etmiştir. Diğer yandan, yazılı basının; bilgilendirme, farkındalık yaratma, eğitim, toplumsallaştırma, kamuoyu oluşturma, gündem belirleme vb. işlevleri düşünüldüğünde günümüzde hala en etkili enformasyon aracı olduğu görülmektedir. Bu minvalde; Türk Yazılı Basını'ndan seçilen Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerindeki köşe yazıları inceleme ve araştırmaya tabi tutularak Türkiye'nin Kudüs Meselesi'ne bakışını anlamak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez 1

Soğuk Savaş'ın bittiği, Doğu Bloğu'nun yıkıldığı, SSCB'nin dağıldığı, 1990'lı yıllardan itibaren ABD, Orta Doğu'ya ciddi müdahalelerde bulunmaya başlamıştır. 2000'li yılların başında ABD'nin Orta Doğu politikası yön değiştirmiştir. Evangelist inancın ABD siyasetinde söz sahibi olması ve Neocon siyasetçilerin sayılarının giderek çoğalması bu dış politika değişiminin en önemli sebebidir.

Orta Doğu'daki Müslüman Devletler 11 Eylül saldırılarından sonra ABD tarafından dini söylemler üzerinden hedef tahtasına konulabilmektedir. Elbette ki ABD'nin Orta Doğu'da azımsanmayacak boyutlarda siyasi ve ekonomik emelleri de vardır. Fakat birçok örnekle sabittir ki; ABD Orta Doğu'da, siyasi ve ekonomik yönden zararına olacak pekçok hamleyi dini emelleri uğruna uygulamaktan çekinmemektedir.

ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik yaptığı tüm hamlelerin arkasında olduğu gibi 6 Aralık 2017 tarihinde ABD Başkanı Trump'ın Kudüs'e yönelik açıkladığı kararların arkasında da herşeyden çok dini saikler yatmaktadır. ABD'nin Kudüs üzerinden İsrail-Filistin çatışmasına yönelik aldığı bu karar, Evangelist ABD ve Siyonist İsrail'in eskatolojik inançları doğrultusunda alınmıştır.

Hipotez 2

Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı miras gereği Türkiye Cumhuriyeti, selexinin hakim olduğu topraklara ve milletlere; siyasi, ekonomik, askeri, kültürel, toplumsal, dini vb. pekçok maddi ve manevi yönden sıkı bağlarla bağlıdır. Türk Milleti bu mirasın getirdiği sorumlulukların farkındadır ve Türk Devleti, milletinden aldığı vazifeyi layıkıyla yerine getirmektedir.

Bu bağlamda Türkiye, batılı imperyalist devletlerin kendi coğrafyasına saldırılarına göğüs germektedir. Türkiye'nin mirası olan bu coğrafyada sadece siyasi ve ekonomik çıkarları yoktur. Gönül bağı olan ülkeler ve milletler bulunmaktadır. Türkiye'nin bağlarının çok kuvvetli olduğu ülkelerin başında da Filistin gelmektedir. Her ne kadar geçmişte İsrail-Filistin çatışmasının çözümünde yeterli görev üstlenemesede Türkiye, son yıllarda kendi içerisindeki siyasi meselelerin çözümünde ciddi mesafe katetmiş olmasının yanı sıra yapmış olduğu siyasi,ekonomik ve askeri atılımlar sayesinde bölgesinde önemli bir güç haline gelerek bu çatışmada tarafını belli edebilmiş, Filistin'in arkasında durabilmiştir.

Siyasi Siyonizm İdeolojisi'nin ırkçı yaklaşımından dolayı, Filistin'li Müslümanlar can, mal ve inanç hürriyetlerinden yoksun bırakılmaktadırlar. Evanjelist görüşlü Neocon siyasetçilerin hakim olduğu ABD dış siyaseti, Siyonist İsrail'in yaptığı hertürlü zulmün her daim destekçisi olmaktadır. Haliyle ABD'nin güdümündeki Arap Devletler'i ve yeterli askeri, ekonomik, siyasi güçten yoksun Müslüman Ülkeler, içinde bulunulan konjonktürde Filistin'e gerekli desteği verememektedirler. Son yıllarda ABD'nin İsrail-Filistin çatışmasına Kudüs merkezli olarak yaptığı hamlelere, yalnızca Türkiye'den gelen tepkiler

etkili olmuştur. Türkiye, ABD ve İsrail'in barışı ortamını zedeleyen eylemlerine karşın sadece Müslüman devletleri değil tüm dünya devletlerini organize edebilmiştir.

Üç vahiy dininden Müslümanlığın da en önemli kutsalları arasında olan Kudüs'e, ABD ve İsrail'in yaptığı hukuksuz müdahaleler tüm İslam Alemi'nin tepkisini çektiği gibi Türk Milleti de dini ve milli değerleri gereğince bu hukuksuzluğa karşı refleks göstermiştir. Kudüs gibi önemli bir meseleye Türk kamuoyunca siyasetüstü yaklaşımıdır.

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Çalışmada hem nitel hem de nicel yöntemlerden yararlanılarak "Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesinin Türk Yazılı Basını'ndaki yansımaları" ele alınmıştır. Türk Yazılı Basını'ndan seçilen Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinde konuyla ilgili yayınlanan köşe yazıları içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Araştırma 01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasında sınırlandırılmıştır. Örnek alınan gazetelerin 20 günlük nüshalarında konuyla ilgili tüm köşe yazıları değerlendirilmeye alınmıştır. Çalışmamız; görseller, haritalar ve tablolar ile de desteklenmiştir.

Literatür İncelemesi

"KUDÜS'ÜN ABD TARAFINDAN İSRAİL'İN BAŞKENTİ İLAN EDİLMESİNİN TÜRK YAZILI BASININDAKİ YANSIMALARI" başlıklı yüksek lisans tez çalışmamızın odağında bulunan Kudüs hakkında; tarih, sanat tarihi, edebiyat, ilahiyat, uluslararası ilişkiler, siyasal bilimler, sosyoloji, hukuk gibi farklı alanlarda tez çalışmaları yapılmış olsa da direkt olarak gazetecilik alanında başka bir tez çalışmasına rastlanmamıştır.

Edağül Demir Turhan'ın tarih alanında yapmış olduğu "*TÜRK BASININDA KUDÜS MESELESİ (1948-1967)*" başlıklı yüksek lisans tez çalışması Kudüs'ün yazılı basın üzerinden araştırıldığı yegane çalışmadır.

Bunun yanı sıra Buket Türkmen'in radyo-televizyon alanında yapmış olduğu "*TELEVİZYON HABERLERİNDE 2017 KUDÜS KRİZİ: A HABER, CNN TÜRK VE FOX TV ANA HABER BÜLTENLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME*" başlıklı yüksek lisans tez çalışması, 2017 aralık ayındaki Kudüs gündemine odaklandığından bizim çalışmamıza yakınlık kesbetmekte ancak araştırma görsel medya üzerinden yapıldığından meselenin ele alınış şekli çok farklılıklar arz etmektedir.

Çalışmamızın konusunun Kudüs odağında şekillenmesi itibariyle tarih, siyaset ve dinle ilişkili olması, meselenin derinlemesine analiz edilmesi için bizi bu yönde kaynaklara yönelmeye mecbur kılmıştır. Kudüs'ü ABD nezdinde İsrail'in başkenti ilan eden 6 Aralık 2017'günkü ABD Başkanı Trump'ın Kudüs Yasası kararının tüm yönleriyle anlaşılabilmesi için, çalışmamızda Kudüs; tarihi, siyasi ve dini yönleriyle kronolojik sıralama gözetilerek ele alınmıştır.

Tez çalışmamızın araştırma bölümünü teşkil eden Türk Yazılı Basını'nda Kudüs'le alakalı çıkan köşe yazılarının araştırmaya tabi tutulması için seçtiğimiz üç örnek gazetenin 01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasındaki edisyonlarına kütüphane arşivlerinden erişilmiştir.

Çalışma sırasında yararlanılan en önde gelen kaynaklardan birisi Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi olmuştur. Ansiklopedide Kudüs'ü tarih, din, siyaset gibi farklı yönlerden ele alan, alanında uzman yazarlar tarafından yazılan makaleler, çalışma için doğru bilgiye ulaşılmasında kolaylık sağlamıştır. Bilhassa yakın zamanda ebediyete uğurlanan rahmetli Ömer Faruk Harman Hoca'nın Yahudilik konusunda yazdığı makalelerin, Kudüs'e dini bakış açısı geliştirilmesinde büyük payı vardır.

Ayrıca Kudüs Meselesi'nin felsefi, dini, sosyolojik ve kültürel boyutlarının ele alındığı kısımlarda sıklıkla; Mahmud Nana'nın *Yahudi Tarihi*, S.D. Goitein'in *Yahudiler Ve Araplar Çağlar Boyu İlişkileri*, Ali Osman Kurt'un *Erken Dönem Yahudi Tarihi Yahudiliğin Mimarı Ezra*, Şlomo Sand'in *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi? Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme*, Abd al-Fattah Awaisi ve Muhittin Ataman'ın editörlüğünü üstlendikleri *Kudüs Tarih Din Siyaset*, Ramazan Kurtoğlu'nun *Hollywod Ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm Dünya İmparatorluğu Ve Türkiye Yeni Dünya Düzeni-Büyük Ortadoğu Projesinde Sinema-Din-Siyaset-Ekonomi Ve Armageddon Savaşı*, Roger Garaudy'nin *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin* kitaplarından faydalanılmıştır.

Kudüs'ün tarihi ve siyasi yönden anlaşılması için başvurulmuş kitap kaynakları ise; Fahir Armaoğlu'nun *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Aytunç Altındal'ın *Gül Ve Haç Kardeşliği*, Roger Garaudy'nin *Siyonizm Dosyası ve İsrail Mitler Ve Terör*, Ekrem Memiş'in *İsrail Nereye Koşuyor En Eski Çağlardan Günümüze İsrail - Filistin Mücadelesi*, Yılmaz Öztuna'nın *Türkler Araplar Yahudiler* ve Süleyman Özmen'in *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği*, Elif Avcı'nın editörlüğünü üstlendiği *Armageddon Efsanesi Ve Hristiyan Siyonizmi Arap Yazarların Kaleminden* kitaplarıdır.

Bu kaynak kitapların yanı sıra daha önce Kudüs konusunda akademik camiada farklı alanlarda yapılmış tez çalışmaları ve makalelerin de çalışmamızı yürütmemizde önemli destekleri olmuştur. Bunların başlıcaları; Hatice Şule Albayrak'ın *ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi ve Evanjelik Ütopyadan İnsanlığın Distopyasına* adlı makaleleri, Mehmet Salih Arı'nın *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları* adlı makalesi, Mustafa Alıcı'nın *Üç Kudüs: Kudüs'e Siyonist, Evanjelik Ve Reel-Politik Yaklaşımlar* başlıklı makalesi, Beytullah Çakır'ın *Trump'ın Arkasındaki Siyonist Hristiyanlar* ve *Trump'ın Arkasındaki Siyonist Hristiyanlar-2 Kayıp Kabilenin Peşindeki Evanjelistler* başlıklı yazıları, Muhittin Çeken'in *Roma-Bizans Döneminde Kudüs (IV.-VII. Yüzyıl)* başlıklı yüksek lisans tez çalışması ve *VII. Yüzyılda Bizans-Sasani Hâkimiyet Mücadelesi Arasında Kalan Mukaddes Bir Şehir: KUDÜS* isimli makalesi, Sema Emek'in *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Anlatılan Kudüs Üzerine Coğrafi Bir İnceleme* isimli yüksek lisans tezi, Muammer Gül'ün *Kudüs Ve Tarih İçinde Aldığı İsimler* ve *Müslümanlar'ın Kudüs'ü Fethi* başlıklı makaleleri, Ömer Faruk Harman'ın *İslamiyet ve Kudüs* adlı makalesi, Ekrem Memiş'in *Eskiçağda Filistin ve Filistinliler ve İsrail-Filistin*

Mücadelesinin Kökenine İlişkin Bazı Düşünceler başlıklı makaleleri ve Hakan Yılmaz'ın *Evanjelik Hareketin ABD Siyaset Kurumundan Dini Talepleri Üzerine Bir İnceleme* isimli makalesidir.

BÖLÜM 1

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FİLİSTİN VE KUDÜS

1.1. Filistin Ve Kudüs'ün Coğrafi Konumları, Kökenbilimleri Ve İlkçağdaki Jeopolitik, Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumları

1.1.1. Filistin'in Coğrafi Konumu, İsminin Etimolojisi Ve İlkçağda Filistin'e Yapılan Göçlerden Sonra Oluşan Jeopolitik, Sosyoekonomik Ve Sosyokültürel Durumu

Batı Asya'nın en önemli merkezlerinden biri olan Filistin, Asya kıtasının batı kısmında yer alıp Kuzey 29, 30 ve 33, 15 dereceleri ile Güney 34, 15 ve 35, 40 dereceleri arasındadır. Filistin adı verilen topraklar esas itibarıyla, Suriye, Mısır ve Akdeniz ile Ürdün Nehri arasında kalan topraklardır (Tetik, 2018: 1). İngiliz mandası dönemindeki Filistin, Ekvator'un kuzey kesiminde 29.3 ve 23.15 enlemiyle Greenwich'in 34.15 ve 35.4 doğu boylamı arasında kalan 27.000 km karelik toprak parçasıdır (Nana, 2008: 16). Batı Asya'nın Mezopotamya sınırlarından Akdeniz ve Süveyş kanalına kadar uzanan parçasına eski Mısırlılar Retenu adını veriyorlardı. Tevrat ise söz konusu bölgeyi Lotanu adıyla anıyordu. Bugün Suriye, Filistin ve Sina denilen bu parça kuzeyde Anadolu, doğuda Mezopotamya, güneyde Arap yarımadası, güneybatıda Süveyş Kanalı, batıda ise Akdeniz'le çevrilidir (Günaltay, 1987: 110-112).

Afrika ve Asya kıtaları arasında bir köprü görevi gören Filistin toprakları, bu özelliğinin getirdiği bir dezavantaj dolayısıyla tarihin erken dönemlerinden itibaren pek çok kez istilaya uğramıştır. Deniz kenarına paralel uzanan ova, kıtaları birbirine bağlayan antik dönemin en büyük ticaret yollarından birinin uzantısıdır. Antik çağlardan beri istilacı ordular bu yoldan geçerek Mısır'a ulaşmaya çalıştıkları gibi, haşmetli firavunların muzaffer orduları da yine bu yoldan geçerek Fırat boylarına kadar çıkmışlar ve mezopotamya kavimleriyle karşılaşmışlardır. Kutsal kitaplarda Megiddo adıyla geçen Armageddon savaşının burada gerçekleşeceğine inanılan kendi küçük ama manevi öneme hayiz Tel Megiddo tepesi, ovası ve meşhur boğazı da buradadır (Günaltay, 1987: 10).

Filistin'in coğrafi yapısı basittir: Akdeniz kıyısında, kuzeyden güneye uzanan, üç paralel şeritten oluşur. Birincisi, deniz seviyesinin çok altındaki uzun çukur alandır ve günümüzde kurumuş olan Hul Gölünden başlayıp içine Teberiyye Gölü, Ürdün Nehri, ve Lut Gölünü de alarak Akabe Körfezine doğru ilerler. İkincisi, paralel dağ silsilesi ve plato şeridi olup, dalgalar ve sekiler halinde sahile doğru evrilir. Bu şeritte eski yerleşim yerleri bulunur. Üçüncüsü ise, verimli toprağı ve dağlardan gelip bir coşup bir azalan akarsuların etkisiyle diğer bölgelere göre bol sulama kaynaklarıyla öne çıkan parçalar halinde kıyı şerididir (Garaudy, 2011: 23-24).

Kitabumukaddes'in Ahdicided'inde yer alan 13. bölüm Joshua/Hoşea (Yahudilerde Yeşu, Müslümanlarda Hz. Yuşa) ayetlerinde anlatıldığı üzere; Filistin memleketinin güney sınırını bugünkü Vadi el-Ariş'ten geçerek Rhincolura'da denize dökülen Shihor nehri (Mısır Nehri), kuzey sınırını da Ekron şehri oluşturuyordu. Memleketin batı sınırını

Akdeniz, doğu sınırını ise Yuda dağlarının etekleri teşkil ediyordu. Ülke jeolojik ve klimatolojik yönlerden birtakım farklılıklar gösterir. Gerçekten, Akdeniz sahillerinde tipik bir Akdeniz İklimi görülürken, iç kesimlerde çöl iklimi hakimdir. Akdeniz İklimi'nin görüldüğü sahil kesimi, tarıma ve özellikle bağcılığa son derece elverişlidir. Ülkenin belli başlı yükseltileri, kuzeyde Meron Dağı (1208m), Samariye Tepesi (610m), Ebal Dağı, Gerizim Dağı ile Gat şehrinin kuzeydoğusundaki Yuda Tepeleridir (Memiş, 2006: 3).

“Filistin denen topraklar esas itibariyle, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria nehri arasında kalan topraklardır. Şeria Nehri'nin döküldüğü Ölüdeniz de (Lut gölü) Filistin'in doğu sınırına dahildir. Bu sınırlar içinde de Filistin toprakları coğrafi bakımdan Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılır. Bu üç parçalı coğrafi ayırım hemen bütün kaynaklarca benimsenmiştir. Ortadaki dağlık kesim veya yüksek yaylalar kısmı, genellikle kuzeyden güneye olmak üzere, Safed ve Nazareth (Nâsıra) şehirleri ile Tabor dağının bulunduğu Galilee (Celîle) bölgesi; ortada, Nablus şehrinin bulunduğu ve batıda Kermil dağına kadar uzanan Samaria (Sâmiriye) bölgesi; daha güneyde, Şeria nehrinin Ölüdeniz'e döküldüğü yerden başlayıp Kudüs, Beytlehem (Beytülâhm) ve Hebron (Halîlürrahman) şehirlerinin (içinde) bulunduğu Judea (Yahudiye) bölgesi ve daha güneyde de Beersheba (Bi'rüssebi') şehrinin bulunduğu Necef çölü olmak üzere dört kısma ayrılır.” (Armaoğlu, 1994: 3).

Muhtelif zamanlarda Filistin Havzası'nda yapılan arkeolojik kazılarda, Cilalı taş devrinde (ki bu devir M.Ö. 10.000'lere tarihlenmektedir) rençberlik, zanaat ile uğraşıldığı ve çömlek gibi materyaller üretildiği görülmüştür. Bölgede ilk yerleşimlerin kanıtlarına ise M.Ö. 5000'lere tarihlenen Erîhâ'da (Jericho) yapılan kazılarda rastlanmıştır. İlerki çağlarda çoğunlukla Ceziret-ül Arap ve Mezopotamya civarından Sami Kavimleri Filistin'e doğru göçlerde bulunmuşlardır. . Bu toprakların adı bilinen ilk sakinleri, Tevrat'a göre dünyanın en eski milleti olan ve Arap tarihçileriyle bazı araştırmacılar tarafından Araplar'ın atası olduğu kabul edilen Amalika kavmidir. M.Ö. 3000'li yıllarda da göçler aralıksız devam etmiştir. Bölgeye gelen diğer bir Sami kavim de Kenanlılar'dır. Daha çok sahil kesimlerinde Fenikeliler, arkalarından da Aramiler görülmeye başlanmıştır. Çeşitli bulgular, Kudüs şehrinin Kenanlılar'ın bir kolu olan Yebüsiler'ce kurulduğunu göstermektedir; nitekim bazı eski metinlerde Kudüs'ün bir adı da Yebüs olarak geçmektedir (Karaman, 1996: 89-90).

Filistin Ülkesi; Asya, Afrika ve Akdeniz Avrupa'sının kesişme noktası olup ileri medeniyetlerin asırlardır biriktirdiği potansiyelin harmanlandığı yüksek diyalog gücüne sahip topraklardır. Bu medeniyetin temelini M.Ö. 3100'lerde başlayıp XX. Yüzyıla değin süren beşbin yıllık Sami göçleri oluşturmaktadır. Kenan'da kurulan ilk medeniyet çağlar geçtikçe tekamüle uğramış ve dünyaya en üstün manevi katkılardan birini Kudüs'ü armağan etmiştir. Bu ilk medeniyet ile ilgili Re's Şamra'da 1929'da ve Ebla'da 1975'ten beri yapılan kazılar bize dini kaynaklar olan Yahudi, Hristiyan ve Müslüman kaynakları dışında da bilgiler vermiştir. Bilhassa Hz. İbrahim'den önce bölgenin durumuyla alakalı aydınlanmamızı sağlamışlardır (Garaudy, 2011: 25-30).

Filistin'e, adlarının Yunanlılar tarafından verildiği ve ancak kıyı kesmini işgal edip sadece birkaç yüzyıl kalan M.Ö. XIII. yüzyılın Akdenizli istilacıları Filistler'in ülkesi demek doğru olabilir mi? Filistin'e yerleşmiş ve bölgeye bugünkü isminin verilmesine sebep olmuş Filistler, Ege kökenli bir halktır. Kitabı Mukaddes'e göre Kaftor'dan (muhtemelen Girit Adası'ndan) gelmişlerdir. Antik Mısır kayıtlarında bu halkın adı “prst” olarak geçmektedir. Bir deniz kavmi olan Filistler Anadolu, Kıbrıs ve Suriye'yi talan ettikten sonra Mısır'ı işgale kalkışmışlardır. Mısırlılar tarafından geri püskürtülünce Filistin'in güney sahilinde, bugünkü Tel Aviv-Yafa arasındaki Joppa denilen bölgeye yerleşmişlerdir. İlerleyen zamanlarda bu havzada yayılım göstermişler ve 5 şehirden oluşan bir konfederasyon (Pentapolis) kurmuşlardır. Bu şehirler Gazze, Aşkelon, Aşdod, Gat ve Ekron'dur (Susa, 2005: 116-121).

Filistler'in “Kaftor” denilen yerle olan irtibatları, Kitabı Mukaddes'in Ahdiatik'inde Amos bölümü 9. kısım 7. ayette; “İsrail'i Mısır memleketinden ve Filistler'i Keftü'den (Kaftor), Suriyeliler'i de Kir'den çıkarmadım mı” şeklinde geçmektedir. Yine Ahdiatik'te Yeremya VII, 4'de Filistler “Kaftor adalarının bakiyesi” olarak zikredilmektedir. Tevrat'ın beşinci kitabı olan Tesniye'nin II, 23 kısmında ise Kaftor'dan çıktıkları için Kaftoriler olarak anılan bir kavmin Gazze dolaylarında yerleştikleri anlatılmaktadır. Kaftoriler (Giritliler) yine Tevrat'ta Keretiler olarak geçmekle beraber Filistinliler anlamında da Peletiler tabiri kullanılmaktadır (Memiş, 2006: 53 - 58).

Tarihin babası Herodot, Filistin olarak Suriye'nin güneyinden Mısır'a kadar olan toprakları işaret etmektedir. Romalılar ise, M.S. 135'te Bar Kohba isyanından sonra, imparatorluğun bu eyaletine Filistin adını vermişlerdir. Tarihinin son yüzyılında, yani 1897'deki Basel Kongresi'nden 1985'e kadar olan aralıkta ise Filistin'i; sömürgeci gücün bağımsızlık vaatlerini apaçık bir şekilde çiğnediği Arap dünyasının bir bölgesi olarak tarif edebiliriz. Bu yüzden Filistin'in son coğrafi sınırlarını İngiliz Mandası çizmiştir. Bütün bu tanımlar ve hudutlar, şu kadim ülkenin geçici istilacıları ve sömürgecileri olan Grekler, Romalılar, İngilizler ve sonra olarakda Siyonistler tarafından verilmiştir. Güneydeki Arap Yarımadası çölleri ile kuzeydeki Anadolu'nun çorak toprakları ve doğuda Dicle ve Fırat Nehirleri batıda ise azametli Nil'in zengin deltaları arasında kutlu bir bölge uzanmaktadır. XX. yy'ın başlarında Amerikalı tarihçi Breasted buraya “ Verimli Hilal ” adını vermiş ve yer olarak Basra Körfezi'nden başlayan, Fırat Vadisini, Asi Nehrini içine alan, Akdeniz Sahilini takip edip Nil Deltasına uzanan alanı işaretlemiştir. Filistin ise bu “ Verimli Hilal'in ” batı boynuzunda yer almaktadır (Garaudy, 2011: 9-12).

Araştırmacıların büyük çoğunluğu Filistin'in adının Ege'den gelip bu bölgenin deniz kenarına yerleşen aslen Hint - Avrupayı (2. Cihan harbi sonrasında Aryan ırk terimi yerine Hint-Avrupa kullanılmaya başlanmıştır. Ari ırktan bahsetmek adeta tabu halini almıştır. Şüphesiz bunun altında Nazizm ve Faşizme duyulan büyük öfke yatmaktadır keza Hitler, Aryan Irk tezini dilinden düşürmemiştir. İngilizler de Hindistanı işgal ederken biz eskiden aynı kavimdik diyerek Aryan Irk savını yürütmüşler işgale kapı aralamışlardır.) Filistler'den aldığı konusunda hemfikirdirler. Başlangıçta onların yerleştiği sahil şeridinde, daha sonra ise tüm Güney Suriye'ye Filistin adı verilmiştir ki, küçük bir bölgenin adının bütün bir bölgeye verilmesinden başka bir şey değildir (Nana, 2008: 16).

Görsel 1: Fertile Crescent (Verimli/Bereketli/Mümbit Hilal)

(www.britannica.com, 2020)

Helen medeniyetinin Filistin havzasını işgalinden sonra, bölgeye Palestina dedikleri kaynaklarda geçmektedir. Sonradan bölgeye göç eden İbraniler, halihazırda bölgede bulunan yerlilere Palishtin demişlerdir. Pleshed ya da Plashet, Plishtin Ülkesi veya Filistinlilerin Ülkesi manasına gelmektedir (Armaoğlu, 1994: 3).

Yahudiler Filistin havzasına ilk gelen toplumun kendilerinin olduğu savını ileri sürüp bölgedeki ilk şehir devletlerini kendilerinin oluşturdukları, yörenin en kadim hakim medeniyetinin Yahudi milleti olduğunun iddiasında olagelmışlerdir. Milattan önce iki binlerde Filistin ve çevresindeki yerleşim yerleri incelendiğinde, Kenanlıların zaten bölgede bulundukları görülmektedir. Günümüzde teknolojinin getirdiği imkanlar ile bu araştırma ve incelemeler nesnel verilere ulaşarak yapılmaya müsaittir. Bu da gösteriyor ki, Yahudiler iddia ettikleri gibi bu toprakların en eski yerleşik toplumu değildirler (Karaman, 1992: 12).

Bizzat Tevrat'ın ifadesiyle Filistin toprakları İbrahim, İshak ve Yakupoğulları yani İsrailoğulları için diyar - ı gurbettir. Çünkü bunlar Filistin'de, yerli halk olan Kenanlılar arasında yabancıydılar. Nitekim Tevrat da onlardan “ Filistin’ne çıkıp gelen yabancılar ” olarak bahsetmektedir. Tevrat'ın yaratılışı anlatan ilk kitabı Tekvin'in, 24 : 2-4 , 33-38 ; 28 : 1-3; 47 : 7-9 bablarında bu mevzudan sıklıkla bahsedilmektedir. O halde İsrailoğullarının ceddini oluşturan Tevrat'ın ifadesiyle “ Patrikler ” olarak adlandırılan Hz. İbrahim, Hz. İshak, ve Hz. Yakub'un Kenan eline hicret etmeden önceki vatanları Aram - Naharayim denilen Arami aşiretlerin yaşadıkları bugünkü Harran Ovasıdır. Aramiler Arap Yarımadası'ndan yaptıkları bazı göçlerden sonra Belih Nehri'nin kaynağı civarına yerleşmişler ve bu aşiretlerden bazıları da bilahare Güney Irak'ta bulunan Babil dolaylarına inmişlerdir. İbrahim peygamber de bu Arami kabilelerin torunlarından. Keza Sümer Şehir Devletleri'nin vatandaşlarını oluşturan Sami Irkına mensup milletler, (ki o zaman kabile ve aşiret halindeydiler) devlet teşkilatını, hukuku ve de dini kültürel değerleri göç yoluyla daha sonra kurulacak olan Akkad, Asur, Babil, Mısır vb. medeniyet havzalarına taşıyacaklardır.

Yine Tekvin'in (12:10, 20:1, 21:34, 22:19, 23:4) birçok ayetlerinde İbrahim peygamberin “ konuk olduğu ” ibaresi geçmektedir. Hz. İbrahim'in Filistin'de ve Mısır'da bir süre misafir olduğu yönünde ayetler de tekraren zikredilmektedir. Tekvin 37 : 1 ayetinde İshak Peygamber için şöyle denmiştir: "Yakup babasının yabancı olarak kalmış olduğu Kenan ülkesinde yaşadı.". Ve yine Tekvin 35 : 27 , 36 : 6 - 7 ayetlerde ise “ Esav (Hz. İshak'ın oğlu), karılarını, oğullarını, kızlarını evindeki bütün adamlarını, hayvanlarının hepsini, Kenan ülkesinde kazandığı malların hepsini alıp kardeşi Yakup'tan ayrıldı, başka bir ülkeye gitti. Birlikte yaşayamayacak kadar çok malları vardı. Yabancı olarak yaşadıkları bu topraklar davalarına yetmiyordu. ” Tekvin ayetlerinden de anlaşılacağı üzere İsrailoğulları Filistin'e “ göçmen ” olarak gelmişlerdir.

Tabi ki bu noktada şu ayrımı yapmadan geçmek doğru olmayacak kafa karışıklığı yaratacaktır. Hz. Yusuf zamanında anhası minhası yetmiş kişilik aile efradıyla Mısır'a göç eden İsrailoğulları ile Hz. Musa'nın Mısırdan çıkardığı topluluğu birbirinden ayırt etmek gerektir. Çünkü İsrail'in ailesi zaman içerisinde Mısır toplumu içerisinde kaynayıp erimiş asimile olmuştur ve Mısır'dan çıktıktan sonra Filistin'e saldıran Musa taraftarlarıyla

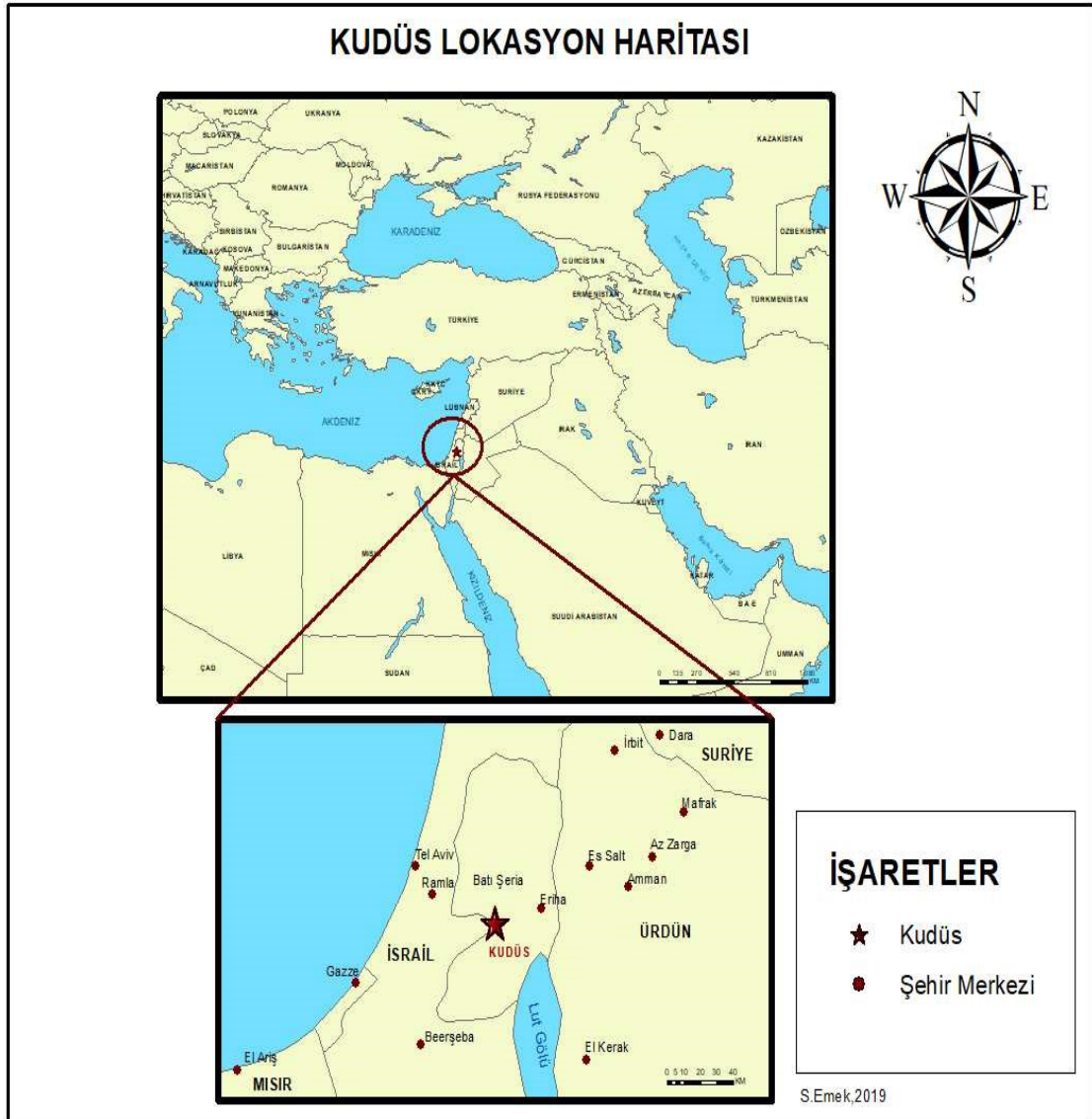
herhangibir bağı kalmamıştır. Yakup ailesinin Mısır'a göç edişiyile, Mısır'dan çıkıp Filistin'e doğru yönelen Musa Kavmi arasında altı yüzyıl gibi uzun bir fasıla vardır. Çünkü Mısır'dan çıkan Musa taraflarlarının birçoğu Heksos bakiyelerinden yani Kıpti Firavunları'nın Mısır yönetimini tekrardan ele geçirmek için devirdikleri Asya'dan buraya gelmiş Hurri kökenli Hiksoslar'ın kaçak askerlerinden oluşuyorlardı. Zaman içerisinde Heksoslar, İsrailoğulları gibi köleleştirilmiş ve onlarla karışmışlardır (Susa, 2005: 314-354).

Bu bağlamda Yahudilerin kendilerini nesep olarak Hz. İbrahim'in soyuna dayandırma sebepleri aşıkardır. Dinlerini, kitaplarını ve inançlarını bir şekilde kadim dönemde varlığı modern dünyada saygı gören benimsenen bir ilahi dine bağlayarak, kendilerinin de saygın bir dinin temsilcileri ve dinin sahibi olduklarını gösterme çabasıyla ilişkilidir. Bu noktadaki amaçları, inandıkları dinin ne kadar eski ve ilahi bir din olduğunu ortaya koymaktır. İddiaların doğruluğu ya da yanlışlığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, Filistin'i işgal için tarihi bir gerekçe, Siyonist yapıları faal tutmak için verimli bir argüman, maksadıyla bu iddiaların hertürlü camiada organize bir şekilde kullanıldığı bir gerçektir. Bu da Yahudilerin ulus devlet ve kimlik oluşturmada kullandıkları psikolojik ve sosyolojik bir yapı taşı olarak görülmelidir. İddiaların ispatlanması için ayrılmış kaynaklar ve çalışmalar daima var olmuştur. Ve bu konuya kaynak aktarma bilimsel çalışmaları yürütme yönünde Siyonist bloğu her daim desteklerini ilgili kişilerden kurumlardan esirgememiştir (Erdemir ve Erdemir, 2010: 119).

Yahudilerin kutsal kitaplarından örnekler vermişken bu konuyu da açıklığa kavuşturalım. Zira çok farklı şekillerde adlandırılıp kafa karışıklığı yaratmaktalar. Tevrat, Tanah'ın (Ahdiatik) ilk beş kitabına verilen genel isimdir. Bunlar Tekvin (Yaratılış), Exodus (Mısırdan Çıkış), Levililer, Sayılar (Filistine varışı anlatır) ve Tesniye'dir. Tanah ise Tevrat ve Zebur'u kapsayan en büyük kutsal kitaptır. Hristiyanlar Tanah'a yani tümüyle İsrailiyat kaynaklı bütün kutsal metinlere inandıkları gibi onları Eski Ahit olarak Kitabımukaddes'te kabul ederler. Tabi ki Yahudiler Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul etmediklerinden, onlarda Ahdiatik Ahdicedid ayrımı yoktur. M.Ö. 6 yüzyılda Babil kralı Nebukadnezar Filistin bölgesini işgal etmesi sonrasında, tüm Yahudileri Babil'e sürgün etmiştir. Yahudilerin Sümer bilgelerinden öğrendikleri ile Tevrat'ı kaleme aldıkları görüşü Sümerologlar tarafından ortaya atılmıştır. Tevrat'ın içeriğinin Sümer mitolojisi ile benzer anlatılar ve semboller içermesi Sümeroloji çalışmaları sonrasında ortaya çıkarılmıştır (Çığ, 1995: 76-89).

1.1.2. Kudüs'ün Coğrafi Konumu, İsminin Etimolojisi Ve Kurulduğu İlkçağdan Günümüze Kudüs'ün; Jeopolitik, Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumu

Görsel 2: Kudüs Lokasyon Haritası

(Emek, 2019: 7)

Kudüs 35. Meridyenin hemen doğusunda, 32. Paralelin güneyinde yani 34-34 boylamları, 31-32 enlemleri arasında yer almaktadır (Tanlak, 1988: 8). Lut gölünün bulunduğu çukur alanın batısında ve bu alandan fay diklikleriyle ayrılmış olan Yahudiye platosunun dalgalı yüzeyi üzerinde kurulmuştur. Lut gölüne 24, Akdeniz kıyılarına kuş uçuşu mesafe olarak 52 km. uzaklıkta bulunan şehrin deniz seviyesinden yüksekliği Harem-i Şerif'te 747 metredir (Harman, 2002: 323-327).

Dağlık bir zemin üzerine kurulu olan Kudüs'ün yüzölçümü 109 km karedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları serin ve yağışlıdır. Kent arazi itibarıyla üç ana kısma ayrılır. Ova kısmı her çeşit bitkinin yetiştiği münbit bir alandır. Doğu ve merkez kısmı çoğunlukla dağlıktır. Güney kısmı çöldür bazı yerlerinde çok az sayıda insan ve hayvanlar yaşamaktadır (Aydoğan, 2015: 13).

Kudüs şehrinin kurulu olduğu alan üç adet vadiyle çevrilmiştir. Bu vadiler doğu, batı ve güney yönlerde uzanmaktadır. Vadilerin kestiği yükseltiler olan Moria, Zuhur, Zeyta, Ekra Tepeleri ve Sion Dağı şehrin korunmasında doğal sur görevi görmektedirler. Üç tarafı bu şekilde kapalı olan kente askeri bir müdahale yapabilmek için kuzeye yani Akdeniz'e doğru bakan taraftan yaklaşmak gerekmektedir. Nitekim tarih boyunca çokça kuşatmalara ve yağmalara uğrayan kente bu coğrafi konumu önemli bir stratejik avantaj sağlamıştır. Eski şehir merkezi zaman içerisinde genişleyerek Zeytin Dağı, Cebelu'l Meşarif, Katamun, Mübekkiribi bölgelerini de içerisine almıştır. Kudüs Akdeniz kıyılarıyla olan bağlantısını bir liman kenti olan Yafa yoluyla sağlamaktadır. Ayrıca Gazze, Eriha ve Halilürrahman şehirleri Kudüs'e yakın komşu olan Kudüs kadar olmasa da bölgedeki en büyük şehirlerdir (Emek, 2019: 13).

Tarihi oldukça eski olan Kudüs şehrinin adının geçtiği bilinen en eski belgeler M.Ö. 1900 ve 1800'lü yıllara ait Mısır kaynaklarında yer almaktadır. M.Ö. 1400'lü yıllarda Tel-Amarna mektuplarında şehrin adı Urusalim, geç dönem Asur metinlerinde ise Urusilimmu veya Ursalimmu şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca Tevrat'ı tanımayan Rabbinik Yahudilerce İbranca ve Aramca yazılmış Tanah'ın 24. cildini oluşturan Masoretik Metin'de Yruşlm şeklinde yazılmaktadır. Ahdiatik'in Aramca formlarında Yerusaleim şeklinde geçmektedir. Grekçe Hierosolyma adı şehrin kutsallığını (hieros = kutsal) yansıtmaktadır. Latince'ye Jerusalem ve Jerosolyma olarak aktarılmıştır. Kudüs şehrinin Batı dillerindeki adı da Jerusalem'dir (Harman, 2002: 323-327).

Kenanlılar'ın Filistin havzasındaki tarihi MÖ. 7000 yıllara kadar dayansa da, Kudüs'ü Kenani aşiretlerden olan Yebusiler'in Bronz Çağının başlangıç devrelerinde inşa ettikleri tahmin edilmektedir. Bu da anhası minhası M.Ö. 3000'lerde yerleşimin başladığının göstergesidir. Arkeolojik kazılarda Bakır Çağ'na ait buluntular çıkarılmış olsa da bu devirde yerleşim olduğuna dair kanıtlar bulunamamıştır. Bu dönemde en büyük Tanrı olarak kabul edilen “ Salem ” adına bir tapınak yapılmış ve şehir ulu ilah Salem ismi ile anılmaya başlanmıştır. Ahdiatik'te de Salem adlı bir şehrin kralından bahsedilmektedir. Eski İbrani paralarında “Yerushalayim” olarak şeklinde basılan isim, Aramice “Yerushlem”, Süryanice “Urishlem” ve Asurca “Urusalim” şekillerinde geçmektedir . Görüldüğü gibi Ahdiatik ve bu dönemin kaynaklarında şehrin ismi Salem, İbranca Şalim köküne dayanmaktadır ki, bugün Yerusaleim olarak okunmaktadır. Önek olan Uri ve Yeru zaman zaman yer değiştirmektedir. İbranca Şalim Arapça Salem ile aynı kökten müştak olup; ikisi de barış anlamına gelmektedir (Gül, 2001: 306).

Tarihe bakıldığında Kudüs'ü ilk inşa edenlerin Yabusiler olduğu görülmektedir. Yabusiler Kenanlılarla birlikte Arap Yarımadasından göç eden eski Arap kabilelerinden birisidir (Kardavi, 2009: 55). İlk Tunç Çağ'ındaki adı “ Tanrının kurduğu yer ” anlamına gelen Uruşalim'e, İbranca'da barışın görüldüğü yer anlamında olan Yeruşalayim denmiştir.

Ve Ahdiatik'te Zion (Siyon) adı da verilmiştir (Aydoğan, 2015: 17). İsmi Arapça El-Kuds'den alan bu kent eski çağlarda İliyya, Jerusalem ve Urusalim isimleriyle zikredilmiştir (Erendil, 1992: 67). İslami bir anlam olarak bu coğrafya, Kuran-ı Kerim'de bizzat geçmemektedir. Ancak bu bölge için El Mescidü'l-Aksa'nın mübarek olarak kabul edilen çevresi olarak geçmektedir (Turan, 2002: 45).

Yeruşalayim adı Arapçada " Kutsal ve esenlik yurdu " manasındadır. Tevrat'ın Arapça çevirilerinde Kudüs'ün adı Daru-s Selam şeklinde zikredilir. Müslümanlar tarafından esenlik ve barış şehri manasında olan Medinet-üs Selam olarak da isimlendirilmiştir. Beytül Makdis ya da Beytül Mukaddes kutsal ev anlamındadır. Kuran-ı Kerim'de El Ard-ul Mukaddes diye kutsal yer, kutsal toprak manasında da geçmektedir (Ağırakça, 2009: 81).

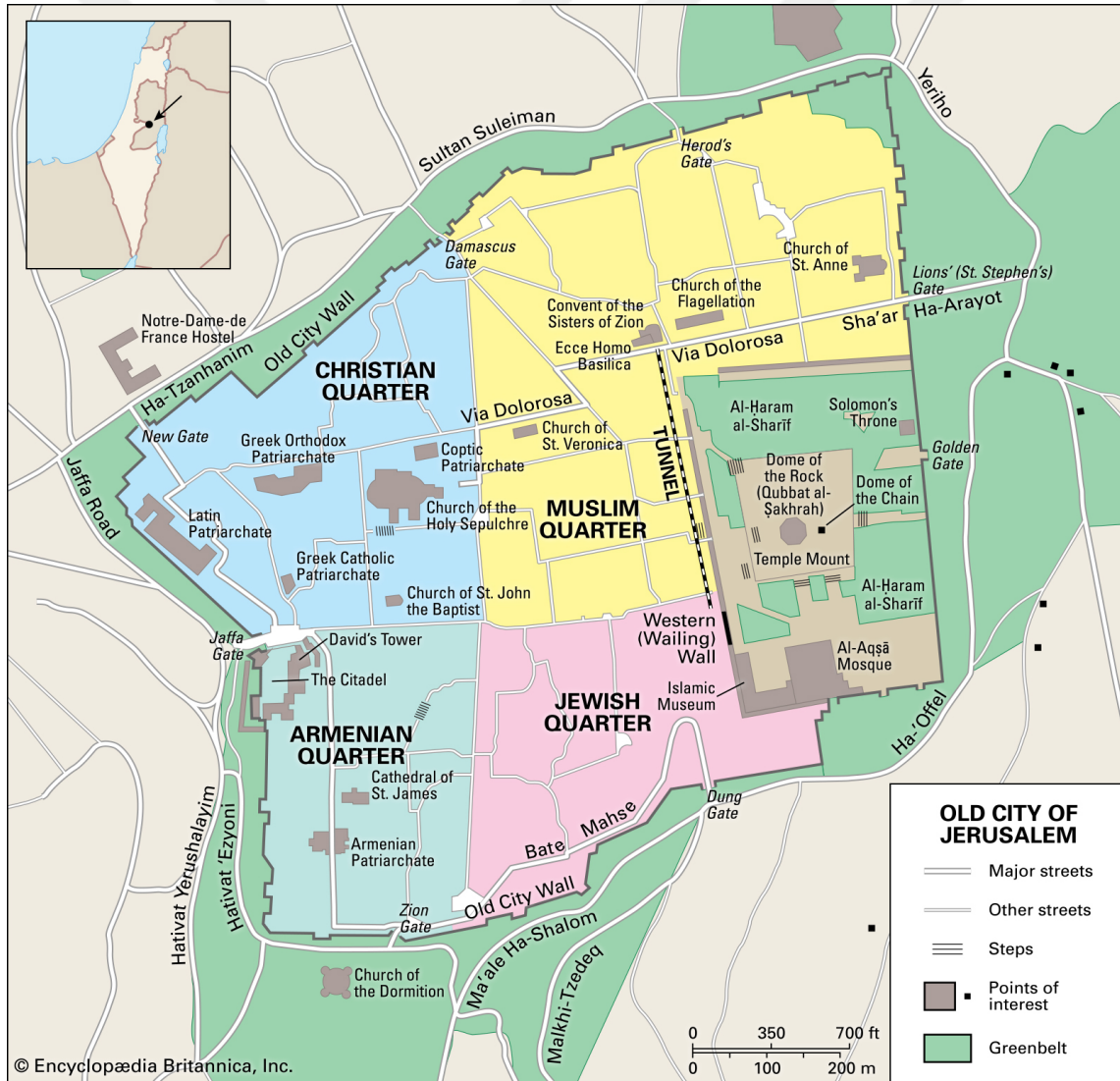
Şehire ilk dönemlerde Medinet-ül Yebusi isminin verildiği de görülmektedir. Bu adın verilme sebebi ise Kudüs'ü inşa eden Kenanlılar içindeki en önemli aşiret olan Yebusilerdir. M.Ö. 12. yüzyılda İsrailoğulları Kenan hakimiyetindeki Filistin şehirlerine baskınlar düzenlemiş fakat başarılı olamamışlardır. Yuşa peygamberin Yabusilerle yaptığı savaşlar Kitab-ı Mukaddes'te anlatılmaktadır. Kudüs'ün İbranca Urşelim olan ismini Yahudiler Yebusi kralının isminden dolayı Yeruşalayim olarak söylemektedirler. (Ay, 1997: 8).

Mukaddes topraklarla ilgili ilk isim UrŞalim dir. Kökeni Sami dillerine dayanıyor gibi görülmektedir. Akadça Uru-Salim, Süryanice Urişlem. Anlamı çok tartışmaya açıktır. Barış kenti anlamına geldiği yönündeki inanç, etimolojik ve felsefi açıdan doğru değildir. Sözcüğün ilk hecesi olan Uru - Yuru, tarafından kurulmuş anlamındadır. Şalim ise tamamen eksiksiz manasında olduğu gibi belki de bir Kenanlı Amorit tanrının adı da olma ihtimali vardır. Amoritler Kenaneli'nin ilk yerleşimcileri olup İncil'de Arap Yarımadasından gelen Kenanlıların bir kolu olduğu söylenir. Hülâsaten UrSalim kentin ilk belgelenmiş ismidir. Süreç içerisinde birçok farklı şekilde telaffuz edilip değişikliklere uğramıştır. Günümüzde İsrail devleti şehrin İbranca adını kullansa da bu ad İsrailoğulları bu bölgeye gelmeden asırlar önce kullanılmaya başlanmıştır. Filistin'e ve de Kudüs'e ilk yerleşenlerin Kenanlılar olduğu tüm bilimsel otoriteler tarafından da kabul görmüştür. Yebus ismi şehrin ikinci ismidir. Kenanlı aşiretlerden olan Yebusiler kente Siyon Kale'sini yapmışlardır. Siyon, tepe ve yükselti anlamlarına gelmektedir. Bu sözcük günümüzde Yahudi Siyonizm ilişkisi bağlamında yersiz manasız bir şekilde türetilerek kullanılmaya başlanmıştır. Latince kökenli olan ve Romalıların şehre verdikleri Aelya ismi de M.S. 2. yüzyıl ve M.S. 7. yüzyıllar arasında tercih edilen isimdir. Roma İmparatoru Publius Aelius Hadrianus kendi isminden türeterek bu ismi M.S. 135'te vermiştir. Daha sonraları Halife Hz. Ömer döneminde Arapçalaşmış şekliyle İliya olarak da kullanılmıştır. (Aynı Konstantinopolis'in Konstantiniyye olarak kullanılması gibi.) Ancak zaman geçtikçe bu isim yerini Beytül Makdis'e bırakmıştır zira kutsal topraklara bir Roma İmparatoru'nun ismiyle hitap edilmesi uygun görülmemiştir. Beytül Makdis Hz. Muhammed'in tercih ettiği ve hadislerde de geçtiği üzere sürekli kullandığı isimdir. Bu ismin en eski isim olması da ihtimal dahilindedir çünkü Aramca, İbranca ve tüm Sami dillerinde kullanılmaktadır. Bu ad kutsal ev manasına gelmektedir. Kudüs ismi şehrin ve bölgenin daha sonra soylu anlamına gelen şerif ekini aldığı en son ismidir. Halife Me'mun döneminden önce basılan

paralarda İliya ismine rastlanırken M.S. 832'den sonra basılan paralarda Kudüs ismi geçmektedir (Awaisi, 2020: 21-31).

Sonuç olarak Kudüs kelimesi eski olmasına rağmen Müslümanlığın ilk yıllarında pek kullanılmamış görünmektedir. Onun yerine yukarıda zikrettiğimiz muhtelif isimlerin bazen bir tanesi, bazen aynı dönemlerde birkaç tanesi kullanılmıştır. Kudüs ismi, ancak XI. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanılmıştır. Zira Nasır-ı Hüsrev'in "Şamlılar ve o civar halkı Beytü'l-Makdis'e Kudüs derler" ifadesi bu ismin önce Suriye ve Filistin'de kullanılmaya başlandığını, Eyyubî ve Memluk idareleri döneminde yerleştiği ve bugüne kadar şehir için kullanılan en önemli isim olarak geldiğini göstermektedir. Batıda ise, bugün sadece İbranca Yerusalam'ın batı dillerindeki yazılış şekli olan Jerusalem kullanılmaktadır (Gül, 2001: 310).

Görsel 3: Kudüs'ün Suriçi Krokisi

(www.britannica.com, 2021)

Kadim Kudüs'ün üç tarafı sıra dağlarla çevrilidir. Kentin sağlam surları bu dağlara bitişir ve kenti tam bir koruma altına alır. Beytül Makdis'in birçok giriş kapısı vardır. En önemli üç tanesi Şam kapısı, Herod kapısı ve St. Stephan kapısıdır. Kadim kent mahallelere bölünmüştür. Eski şehrin doğu ve kuzey kısımlarında Müslümanlar bulunmaktadır. Mescid-i Aksa da Müslümanların mahallesindedir. Batı bölgede Hristiyanlar, Güney cephede ise Yahudiler çoğunlukla ikamet ederler (Larousse, 1993: 71-72).

M.S. binli yıllarda Seyyah Nasır-ı Hüsrev Efendi'nin anlattıklarından Beyt-ül Mukaddes'i şöyle tasavvur edebiliriz: Dağ üzere kuruludur. Yağmur suyundan başka suyu yoktur. Köylerinde su kaynakları olmasına rağmen, şehir merkezinde su bulunmamakta sadece yağmur suyuna mahkum kalınmaktadır. Şehrin çevresinde taş ve harçla yapılmış sağlam surlar mevcuttur. Kent kaya üzerine kurulu olduğundan çevresinde ağaç yetişmemektedir. Yerleşik nüfusu yirmi bin civarındadır (Hüsrev, 1988: 55-58).

Üç vahdet vahiy dininin ortak kutsal şehri olan Kudüs'ün önemli olmasının tek sebebi dini olarak ifade ettiği anlamdır. Yoksa Kudüs'ün ne ekonomik, ne siyasi, ne de stratejik açıdan çok da önem atfedilecek bir tarafı yoktur. Osmanlı hakimiyetine kadar hiçbir devlet yönetimi Kudüs'te ticareti geliştirmek için çaba sarfetmemiştir. Şehirde XVI. yüzyıldan sonra ekonomik faaliyetler canlandırılmıştır. Zira Kudüs çevresindeki diğer bölgelere ve şehirlere göre ekonomik olarak dezavantajlı bir konumdadır. Sadece Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Yahudilerin kısa süren hakimiyetleri zamanlarında bir şehir devleti olarak siyasi merkez olarak kullanılmıştır. Hatta dini önemi dışında hiçbir ehemmiyeti bulunmadığı ve mahrumiyet bölgesi olduğu için Memlükler'in son zamanlarında sürgün cezası verilen askeri yöneticiler Kudüs'e gönderilmiştir (Dolu, 2016: 22).

Kadim kentin bulunduğu sur içinde genellikle farklı dine mensup insanlar farklı mahalleler oluşturmuşlardır. Yüksek bir tepe üzerine kurulu olan şehrin alanı 19.331 kilometre karedir. Bu eski şehir tamamen surlarla kaplıdır. Surlardan içeriye girişler 7 ayrı kapıdan sağlanmaktadır. Müslümanların hakimiyetine geçtikten sonra şehirde barış ortamı hakim olduğundan nüfusunda hızla artış yaşanmış ve Emeviler döneminde şehir özellikle dağlık olmayan kuzey yönünde genişleme göstermiştir (Emek, 2019: 14).

1.2. Kudüs'ün Zamanbilimsel Olarak Dini Ve Siyasi Tarihi

1.2.1. Kudüs'ün Kuruluşu: Kenanlılar (Fenikeliler) ve Yebusiler

Kenan medeniyetinin kökleri Cilalıtaş Çağı'na (M.Ö. 7000) dayanmaktadır. Anayurtları bugünkü Arabistan Yarımadasıdır. Mezopotamya'daki Sümer medeniyetiyle ilişki halinde olmuşlar ve gittikleri yerlere Sümer medeniyeti'nin yeniliklerini, zenginliklerini de götürmüşler ve birçok keşfin de öncüsü olmuşlardır. Yumuşak bakırı ilk keşfeden ve bronzu ilk elde edenin Kenanlılar oldukları söylenir. Üçbinlerden itibaren bronzu yaygın olarak kullanmakla beraber, ikibinlerde demiri kullanmaya da başladılar. Bu sayede özellikle savaş aletleri yapmakta geliştikleri için askeri anlamda güçlü bir kavimdirler. Filistin Havzasına toplu halde ilk yerleşenler de bu göçer Sami kavmi olan Kenanlılardır. Bu göçler M.Ö. 3000'lerde hız kazanmıştır. Bölgeyi tümüyle kontrol altına alan Kenanlılar Filistin havzasına hükmederlerken Mısır devletiyle mücadele halinde olmuşlar bu sayede Antik Mısır kaynaklarından Kenanlılara ait önemli bilgiler edinilmektedir. III. Thotmes zamanındaki kayıtlarda Kenan elinin çok bereketli olduğunu ve hertürlü metali işlemede başarılı oldukları yazılmıştır. Kenanlılar çok sık dış saldırılara uğradıkları için savaş stratejilerinde ve kale, sur, kule vb. savunma binalarının yapımında ustaydılar. Bu ustalık haliyle mimaride gelişim göstermelerini sağlamıştır. Urşelim ve çevresindeki şehirlere savunma maksatlı kaleler yapmış ve uzun sürecek kuşatmalara dayanmak adına kale içlerine su hattı çekmek için projeler geliştirmişlerdir (Susa, 2005: 43-48).

Kenan ülkesi Batıya'da geniş yer tutan ve jeopolitik açıdan çok değerli Verimli Hilal'de önemli bir yere sahiptir. M.Ö. 15 yy'lardaki Nuzi yazıtlarında Kenan ülkesinin mor anlamındaki "kinahu" şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. Grekler'de Kenanlılar'a mor anlamında Fenike demişlerdir. (Kenanlılar'ın mor rengiyle anılmalarının sebebi giydikleri elbiselerin kumaşlarını çoğunlukla mor renge boyamalarıydı. Bu mor renkli elbiseler muhtemelen bölgedeki halklar tarafından moda olmuştu. Hatta kör ozan Homeros İlyada ve Odysseia'sında Truva'lı Paris'in Helen'i kaçırmaya razı etmek için Fenike kumaşıyla kandırdığını yazmaktadır. Kültür aktarımı olacak ki Roma İmparatorluğu'nda da mor renk sadece imparator ve ailesine hastı. Eğer Roma İstanbul'unda erguvan rengi bir elbise giyseydiniz idam edilebilirdiniz.) Fenike memleketinin Akdeniz ve Ürdün nehri arasında kalan topraklarını Filistler işgal ettikten sonra bölgenin ismi Filistin olarak kalmıştır (Arçın, 2011 :3).

Kenanlılar bugünkü Filistin, Lübnan ve Suriye ülkelerinin hakimiydiler. Doğu Akdeniz'de geniş bir ticaret ağına sahiptirler. İlerleyen dönemlerde tüm Akdeniz'de deniz aşırı koloniler kurmuşlardır. Herhalde günümüzde bilinen en meşhuru Romayla olan efsanevi çekişmesinden dolayı Kartaca şehir devletidir. Filistin havzasında Bogarith, Resşamra, Byblos, Sydon ve Sur gibi ticaret şehirleri kurmuşlardır. Bu şehirlerin bulunduğu bölge Fenike olarak da bilinirdi. Zaten Fenikeliler de Kenanlılardan başkası değildir. Kenanlılara Fenike adını Yunanlılar vermiştir. Bu adı ilk olarak Yunan tarihçi Herodot kullanmıştır. Maalesef ki biz de her yemeği batının kaşığıyla yediğimiz için akademik camiada Fenike tabiri Kenan'dan daha çok kullanılmaktadır. Kenan eli, daha da özele inersek Filistin toprakları, bereketli hilalin önemli bir parçasıdır ve büyük ticaret

yolları bu havzadan geçmektedir. Bu özelliğinden dolayı tarih boyunca bu alanda çok önemli savaşlar yaşanmıştır. Mısırlılar, Asurlular, Babilliler, Hititler, Romalılar, Araplar, Moğollar ve saymakla bitiremeyeceğimiz birçok ordu bu bölgede karşı karşıya gelmiştir. Yermuk, Ecnadeyn, Hattin, Ayn-Calut... Bu savaşların hepsinin de kutsal toprakları ve beraberindeki bereketi ele geçirmek uğruna yapıldığını söyleyebiliriz (Nana, 2008: 16-19).

Çağlar boyunca Verimli Hilal'in geneline olduğu gibi kutsallığından dolayı Filistin ve Kudüs'e de göçler, ilticalar, akınlar ve saldırılar olmuştur. Filistin toprakları defalarca el değiştirmiştir. Ama kim gelirse gelsin bu bölgeden kadim Kenan medeniyetinin izleri asla silinmemiştir. Bu topraklardan Kenan medeniyetinin silinmemesi biryana bu medeniyet dünya tarihini değiştiren önemli icatları ortaya çıkarmıştır. Sümer'de yazının icadı dünya tarihini nasıl etkilediyse Kenanlıların bugün Fenike alfabesi dediğimiz 28 harfli yazı biçimini kullanmaları da dünyanın geri kalanını o denli etkilemiştir. Artık seslerin harflere dökülüşü sağlanmış, piktogram ve hiyeroglif yazı türleri geliştirilmiştir. Bu icat Kenanlıların her alanda gelişme göstermesini sağlamış, Kenan elini hem bir ticaret merkezi yaparken aynı zamanda bilim ve kültürün ilerlemesinde bir dönüm noktası olmuştur. Harfli yazı sistemine geçiş bölgeyle ilişkisi olan bütün halkların en başta dilini sonra da dini ve sosyal yapılarını etkileyecektir. Nitekim M.Ö. 1200'lü yıllarda verimli hilale doğru yapılan Arami göçleriyle gelen ve sonradan Filistin havzasına yerleşen İbraniler de kutsal kitaplarını bu sayede yazacaklardır. Bazı tarihçiler arkeolojik keşifler sonrasında, bu harf yazı biçiminin Ugaritlerin hakim olduğu Resşamra'da bulunduğu görüşündedirler. Zaten Ugaritler ve Kenanlılar aynı medeniyetin temsilcileri aynı dil, din ve kültür yapısına sahip Sami ırkından gelen akraba toplumlardır (Garaudy, 2014: 40-50).

Urşelim'in asli sakinleri Yebusilerdir. Kenanlıların bir aşireti olan Yebusiler Kudüs'ün kurucuları olarak tahmin edilmektedirler. Kudüs'ün inşaaı da M.Ö. 3000'li yıllara tekabül etmektedir. Yebusiler Kudüsle o kadar özdeşleşmişler ki Tevra'ta "Yebus, Urşelim'dir ve Urşelim, Yebuslar'ın şehridir" denilmektedir. Zaten Urşelim Yebus'un eş anlamlısıdır. Yebusiler Kudüs'ü sadece inşaa etmekle kalmamış aynı zamanda imar etmişlerdir. Yebusiler'in Kudüs'e yapmış oldukları su kanalları günümüzde hala kullanılmaktadır. (Susa, 2005: 43-48).

Kudüs'ü kuranlara dair diğer bir görüş ise bu halkın Amalikler olduğunu iddia etmektedir. Bu iddianın kökeni İsrailiyata dayanmaktadır. Tanah'ta şahıs ve kavim adı olarak yirmi dört defa zikredilmiştir. Yahudilerin ezeli düşmanı niteliğiyle tanıtılırlar. Tevrat'taki nesep şeceresine göre topluluğun atası, Hz. İshak'ın torunu Elifaz'ın câriyesi Timna'dan doğan oğlu Amalek'tir (Tekvîn, 36/12; I. Tarihler, 1/36). Tevrat'a göre Amalikalılar dünyanın en eski milleti olup (Sayılar, 24/20) anayurdu Akabe körfezi ile Lut gölü arasında yer alan Edom ülkesidir (Tekvîn, 36/16). İslam tarihçileri tarafından ise Amalikalar Kudüs'ün kurucuları ve Hicaz'a ilk yerleşenlerdir. Kabe'nin ikinci defa inşaa edilişi de onların dönemine rastlamaktadır. Amalikalar yarı efsanevi bir toplumdur. Ahdiatik dışında herhangi bir tarihi kaynaktan onlarla alakalı bilgi olmadığı için bu kavim ve yaptıkları hakkında kesin yargılarda bulunmak yanlış olacaktır (Erdem, 1989: 556-558).

1.2.2. Mısırlılar, Filistler, İbraniler...

Filistin'in tamamındaki Kenaniler'in olduğu gibi Kudüs'ün hakimi Yebusiler'in de en büyük belası, öncelikli olarak Hattiler ve Hurriler olmak üzere birçok milletin saldırılarına maruz kalmaktı. Bu saldırılar tek başlarına direnenemeyecek boyutlara varınca Mısır firavunlarından yardım istemişler ve Mısırlı'lar ise bu durumu fırsat bilip Verimli Hilal'in bu bereketli topraklarını ele geçirmek iştahasıyla büyük bir ordu toplayıp Kenan eline sefere çıkmışlardır. Kenan ve Mısır orduları M.Ö. 1468'de Megiddo Tepesi'nde karşılaşmışlar, Kenanlıların hezimetıyla sonuçlanan savaş sonucunda Filistin şehirleri Mısır firavunlarının vassalı haline gelmiştir. Bu süreç M.Ö. 1200'lerde Filistlerin bölgeye göçlerine değin süregelmiştir. Filistler'in istilasıyla bölgenin demografisinde yok olmaya yüz tutan Kenani nüfusu, yine 1200'lerden başlayıp 1000'li yıllara değin süregelen ve İsrail/Yehuda krallıklarının kurulması ile sonuçlanan İsrailoğulları göçleriyle son bulacaktır. Bundan sonraki süreçte Kenanlılar her ne kadar Filistin'e siyasi olarak hakim olmasalar da buraya sonradan gelen bütün milletler Kenanlıların kurdukları üstün medeniyetten faydalanarak Filistin'deki yaşantılarını sürdürmüşler, birnevi onların miracı olmuşlardır (Çeken, 2015: 4-6).

Filistin memleketi Jeopolitik açıdan büyük önem taşımaktadır. Tarıma elverişli, iklim şartları müsait ve ayrıca verimli hilalin tüm ticaret yollarının kesiştiği önemli bir kavşak. Filistler'in bu bölgeye hakim olmaları ticarete de hâkim olmalarını, sahil ticaretini ellerinde tutmalarını sağlamıştır. Bu hinterland başta İbraniler olmak üzere birçok milletin bölgeye ilgi duymasına yetmiş ve de artmıştır (Memiş, 2019: 690).

İnsan topluluklarının çağlar boyunca Verimli Hilal'e göç etmişlerdir. Bu göçlere katılan Sami kavimlerden Aramilerin bir kolu olan İbraniler ve Ege kavimlerinden birisi olup sonradan bölgeye ismini verecek olan Filistler de M.Ö. XIII. ve XII. yüzyıllarda özellikle Filistin havzasına doğru yönelmişlerdir. Filistlerin istilacı bir millet olup birçok ülkeye bu amaçla saldırılar düzenledikten sonra Filistin'de ilk başta beş adet büyük ticaret şehirleri kurduklarından, bölgeye isimlerinin verilışinden, bölgedeki yaptıkları işlerden ve İsrailoğullarıyla ilk temaslarından biraz bahsetmiştik. Filistler hakkında daha fazla teferruatlı bilgiye gerek duymadan şimdi konumuzun asıl merkezindeki İbraniler'in tarihlerinde ilk ve son defa ve de kısa süreliğine nasıl diğer milletleri alt ederek Filistin'e ve Kudüs'e hakim olduklarından, Hakimler dönemi ve altın çağları olan Davud-Süleyman döneminden, kurdukları İsrail ve Yehuda devletlerinden bahsedeceğiz. Ama öncesinde İbraniler'in tarih sahnesine ne zaman, nasıl çıktıklarını ve Hz. Musa önderliğinde Mısırdan çıkıp (exodus) Filistin'e/Kudüs'e nasıl geldiklerini anlamaya çalışacağız.

1.2.2.1. Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf ve İsrailoğulları

Malumu devletiniz M.Ö. XX. asrın başlarında verimli hilale doğru büyük bir Sami göç dalgası daha yaşanmıştır. Bu göçlerdeki yekünü oluşturan Amori kabileleridir. İlerleyen zamanlarda Mezopotamyanın muhtelif yerlerine dağılan Amoriler'i birleştirecek kişi çok iyi tanıdığımız Hammurabi olacaktır. Babil kralı Hammurabi M.Ö. 1750'li yıllarda yaşamıştır. Hz. İbrahim'in de Tekvin'de Amrafel adıyla geçen kralın zamanında yaşadığı

yazılmaktadır. Amrafel Hammurabi'den başkası değildir. Eğer İsrailoğulları'nın tarihini Hz. İbrahim ile başlatacak olursak (Bunu yapmak tarihi bir yanlış olacaktır ama Yahudiler bugün Hz. İbrahim'i en eski ataları kabul ederek, tarihlerini Hz. İbrahim ile başlatırlar.), M.Ö. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında tarih sahnesine çıktıklarını kabul edebiliriz. Hz. İbrahim Ur şehrinde doğmuştur. O zamanlar Ur şehir devletine Sümerler'in ve Akkadlar'ın siyasi ve kültürel mirasçısı olan Keldaniler hükmetmekteydiler. Putperest olan Ur tapınağının görevlisi olan Terah Abram'ın babasıdır. Hz. İbrahim'in putları baltayla kırıp baltayı da en büyük putun eline verdiği o meşhur kıssa işte buradan gelmektedir. Zaten bu yüce şahsiyet ömrü boyunca verimli hilalin dört bir köşesine hicretler yapıp tevhid inancının yayılmasında başrolü oynamıştır. Muhtemelen ilk hicreti bahsettiğimiz Amori göçlerini takiben Harran'a doğru olmuştur (Memiş, 2006: 59-60).

M.Ö. XIX. yüzyılda Allah'ın peygamberi Hz. İbrahim (a.s) Kudüs'e hicret etmiştir. Tevhid inancını verimli hilalin dört bir tarafında tebliğ ettiği gibi bu verimli hilalin batı boynuzu olan Filistin ülkesinin merkezinde yer alan Kudüs'te de tebliğine devam etmiştir. "Ve biz (Allah, cc.) onu (Hz. İbrahim) da Lut'u da kurtarıp alemlere kutlu ettiğimiz yere ulaştırdık.(21:71)" Kuran-ı Kerim'de geçen bu kutlu yer Beytül Makdis'tir. (Ayette geçen kurtardık ifadesinin birçok manası olabilir ve tarihe bakıldığında zalim kral Nemrut'un elinden kurtuluşları da kastediliyor olabilir fakat Tekvin'in (14/13-24) ayetleriyle örtüşmesi de dikkat çekicidir. Tekvin'in ilgili ayetlerinde Elam kralının Filistin'i işgal edip Sodom ve Gomere çevresini yağlamaması ve Hz. Lut'u esir alması sonrası Hz. İbrahim Amori kabileri ile birleşip Elamlılar'ı yenerek Lut ve beraberindekileri kurtardığı anlatılmaktadır.) Hz. İbrahim'in Beytül Makdis'te başlatmış olduğu tevhid tebliği soyundan gelen ve Kuran-ı Kerim'de geçen peygamberlerin Hz. İsa'ya kadar devam ettirdiği bir görevdir. Ve bu tebliğ Kudüs tarihinin önemli bir parçasını oluşturmakta ve Kudüs'e çok özel bir mana katmaktadır (Şemmale, 2020: 41-42).

Peki Hz. İbrahim'in İsrailoğulları'nın atası olduğunu söyleyebilir miyiz? Samilerin anayurdu Arabistan'dır. Çok kadim dönemlerde batı ve kuzey yönlü göçler yapmışlardır. Tarihe damga vuran devletler kurmuşlardır. Akkadlar, Asurlular, Babilliler, Keldaniler, Ammurulular, Aramiler bunlardan bazılarıdır. Günümüzde ise bilinen iki Sami millet vardır bunlar Araplar ve Yahudilerdir. Kutsal kitaplara göre de hem Araplar'ın hem de Yahudilerin atası Hz. İbrahim'dir. Hz. İbrahim Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için ortak kutsal bir şahsiyet ve peygamberdir. Müslümanlar Hz. İbrahim'i peygamberlerin de atası olarak kabul etmektedirler. Millet olarak da hem Yahudiler hem de Araplar Hz. İbrahim'i manevi değerın yanı sıra antropolojik ve biyolojik olarak da kendi ataları olarak görmektedirler (Öztuna, 1989: 9).

İslam'ın peygamberlerin atası olarak nitelendirdiği Hz. İbrahim, Yahudi geleneğinde de İshak ve Yakup peygamberler ile beraber ata kabul edilir. Hz. Yakup'un eşleri Rahel ve Lea da Yahudiler için ana olarak görülür. Yakup peygamberin bu iki eşinden olan oniki çocuğu da bu milletin soyunun türediği kaynaktır. Tekvin'de bu şahsiyetlerin yaşadıkları dönem Atalar Dönemi olarak adlandırılır ve kitap içerisinde genişçe yer bulur. Yahudiler Atalar Dönemi'ni kendi milli tarihlerinin başlangıcı olarak görmektedirler (Çınar, 2018: 139).

İsmi İsrailiyatta Avram, Abram, Avraham, Abraham gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bu isimlerin İbranca kökeni yoktur, Arami diliyle örtüşmektedirler. Abram "ulu ata" anlamında iken sonradan Abraham yani "milletlerin babası" manasına dönüşmüştür. Tevrat'a göre Hz. İbrahime ilk vahiy Ur şehrinde gelmiştir. Tekvin'de Abram'ın babası Terah'ın eşrafını alarak Harran'a göçtüğü yazmaktadır. Abram ise babasının ölümünden sonra Tanrı Yahve'den gelen vahiy üzerine sülalesini, eşi Sare ve yeğeni Lut'u alıp Kenan diyarına gitmiştir. Kudüs ve çevresinde bir süre tebliğde bulunduktan sonra bu bölgede kıtlık başgöstermesi üzerine yine zürriyetiyle beraber Mısır'a göç etmiştir. İbrahim peygamber burada da yerleşik kalmaz, sürekli hicret halindedir Mısır'da, Şam'da, Mekke'de, Kenan'da, Kudüs'te... Daha önce belirttiğimiz gibi Hz. İbrahim verimli hilalin dört bir yanını dolaşmıştır (Harman, 2000: 266-272).

Hz. İbrahim, sabie (yıldızlara tapınma) inancında olan Babil halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Uzun zaman insanlara tevhid inancını tebliğ etme çabasında olmuştur. Nemrut tarafından Edessa'da (Urfa/Harran) ateşe atılarak cezalandırılmıştır. Fakat izni ilahi ile kurtulmuş ve kendisine inanan bereberindeki halkı da alarak önce Şam sonra sırasıyla Mısır, Filistin, Ürdün, Medyen ve Kenan ülkelerine hicretlerde bulunmuştur. Hz. İbrahim'in vefatından sonra Hz. İsmail Mekke'de ve Hz. İshak da Kenan'da peygamber olmuşlardır. Hz. İshak'ın ise iki oğlu vardır. Bunlardan Kenan'da kalan Hz. Yakup'tur. Hz. Yakub'un lakabı ise İsrail'dir. Yakup peygamberin 12 oğlu vardır. Bunların isimleri: Ruben, Şimeon, Levi, Yehuda, İssakar, Zebulun, Yusuf, Benyamin, Dan, Naftali, Gad, Aşer'dir. İşte İsrail'in/Yakub'un oğulları bu 12 kişiden türeyen İsrail kabilesidir. Her boy kendi atasının ismiyle isimlendirilmektedir. Yakup peygamber aşiretiyle beraber Filistin'de Kenan elinde yaşamaktadır. İsrailoğulları, kardeşleri Yusuf'un babalarının halefi olmasından korkup kıskandıklarından kuyuya atmışlar ve Medyan'lı tüccarlarda onu Mısır'da köle olarak satmışlardır. O devirde Mısır'ın yönetimi Kıpti (Kopt) olan Firavunlar'da değil Asya'dan gelen Hurri kökenli Hiksoslar'dadır. Hiksoslar'ın hükümdarlarına verdikleri isim "Melik"tir. Hz. Yusuf peygamber olarak Mısır'da tebliğe başladığı zaman Hiksos meliklerinden sonuncusu Reyyan bin Velid Mısır'ın hükümdarıdır. Hz. Yusuf meliğin rüyasını tabir edip Mısır'a vezir olmuş ve izlediği tarımsal siyasetle Mısır'ı kuraklıktan, kıtlıktan kurtarmıştır. Kuyudan çıkıp ve kölelikten gelip Mısır'a vezir olan Hz. Yusuf, babası Hz. Yakup (İsrail) ve İsrailoğulları'nı Mısır'a getirmiştir. İsrailoğulları bereketli Nil'in mümbit toprakları Mısır'da yerleşir ve çoğalırlar. Hz. Yusuf'un vefatı ve Kıpti Firavunların Hurri Hiksoslar'ın devirip yeniden Mısır'a hakim olmasıyla İsrailoğulları için asırlarca sürececek bir azap ve kölelik dönemi başlamıştır. Ta ki Hz. Musa asasıyla denizi yarıp onları "vadedilmiş topraklara" götürene değin (Dikmen ve Ateş, 1977: 181-208, 287-289).

1.2.2.2 İsrailoğulları'nın Hz. Musa Liderliğinde Mısır'dan Çıkışları (Exodus), Hz. Yuşa ve Hakimler Dönemi

Mısır'da II. Ramses dönemidir. İstilacı deniz kavimleriyle (ki bunların başında Filistler gelmektedir) savaşım onları defeden Ramses tahrip olan Mısır'ı yeniden imara başlamıştır. Hz. Yusuf'tan sonra Firavunlar çağı boyunca Kıptiler tarafından hakir görülüp eziyete

uğrayan İsrailoğulları belki sadece karın tokluğuna köle olarak inşaatlarda çalıştırılmaktadır. Gördüğü rüyanın tabiriyle İsrailoğullarından yeni doğan bir bebeğin saltanatının sonu olacağını öğrenen Firavun yenidoğan tüm köle oğullarının öldürülmesini emreder. Nil'e bırakılan bir bebeği bulup onu evlatlık olarak alır ve ona Kopt dilinde sudan kurtarmak anlamında olan mo (su) ve uşa (kurtarmak) sözcüklerinden türemiş Musa ismini verir. Hz. Musa 20'li yaşlarındadır gerçek kimliğinden ve ailesinden haberdardır. Bir köleye zulmeden Kıpti'yi öldürür ve cezalandırılacağını için akrabalarının olduğunu bildiği Medyen'e gider. Burada Hz. Şuayb'in kızıyla evlenir (Harman, 2006: 207-209).

Hz. Musa Medyende iken II. Ramses M.Ö. 1236 yılında ölür ve yerine veliahtı Merneptah çıkar. Tevrat'ın Exodus kitabına göre Hz. Musa Mısır'a tekrar döndüğünde seksen yaşındadır. Hz. Musa yirmi yaşında Mısır'dan Medyen'e geldiyse 1236 tarihinden altmış sene sonra yani 1176 yılında tekrar Mısır'a dönmüştür. Bu tarihlerde Mısır'ın Firavunu III. Ramses'tir. Hz. Musa Mısır'da tebliğe uzun yıllar devam eder fakat bu süreçte ne Firavun ne de Mısırlılar Hz. Musa'ya inanmadıkları gibi İsrailoğullarına da zulme devam ederler. Nitekim M.Ö. 1167 yılında Hz. Musa kavmini Mısır'dan çıkarır ve rivayete göre Kızıldeniz'e doğru yol alırlar. Peşlerinde olan Firavun ve Mısır ordusu ile deniz arasında kalırlar. Hz. Musa asasıyla denizi ikiye ayırır, İsrailoğulları geçer lakin Firavunla askerleri tekrar kapanan denizde boğulurlar. Hz. Musa'nın ömrü bu kutsal topraklara varmaya vefa etmez. Kavmini "Arzı Mevud'a" ulaştırmak üzereyken Yahudi kaynaklarına göre Eriha yakınlarında Rahmeti Rahmana kavuşur. Hz. Musa vefat etmeden evvel vekil olarak yerini Yeşu'ya (Yehoşua/Hoşea) yani Hz. Yuşa'ya bırakır. Yeşu liderliğinde istikamet "vadedilmiş topraklardır" fakat Filistin hudutlarına ancak bundan 40 yıl sonra yani M.Ö. 1127'de varabilirler (Memiş, 2006: 65-76).

İsrailoğulları Filistin hudutlarına varırlar yalnız vasat düzeyde askeri güçleri olduğundan Kudüs'e girmek biryana dursun bölgedeki egemen güçler olan Filistler ve Hattiler'den kaçınmak için en uzak ücra yerlerdeki verimsiz arazilere yerleşirler. Hz. Yuşa'nın önderliğinde ilk olarak Eriha şehrini fethederler ve Yeşu önderliğinde geçen 28 sene boyunca Filistin, Ürdün, Şam üçgeninde birçok toprak parçasını ele geçirirler. Hz. Yuşa'nın vefatından Hz. Davud'a değin geçen sürece Hakimler Dönemi denir. Her İsrailoğlu boyu kendi bölgesinde yaşamını sürdürür. Zaman zaman kendi aralarında bazen de birleşerek Filistler ile mücadeleye girerler. Ahmet Cevdet Paşa'nın Kısası Enbiya'sında naklettiği üzere, Hz. Musa'dan 493 sene sonra gelip 11 sene kadar hakimlik yapan Hz. İşmoil ile Beni İsrail tarihinde Hakimler Devri sona erer ve Hükümdarlar Dönemi başlar. Hz. İşmoil'in Hakimliği döneminde Amalikler'in hükümdarı Calut, İsrailoğullarına karşı taarruzlarda bulunur. Bunun üzerine Calut ile mücadele için Hakim Şemuyel İsrailoğullarından Talut adında yetenekli bir kumandan seçer. Talut liderliğinde Beni İsrail Calut'un Amalik ordusuyla harbe tutuşur. Efsanevi kumandan Calut'u er meydanında deviren yiğit, Talut'un ordusundan Hz. Yakub'un soyundan Yehuda'nın neslinden gelen Davud olacaktır (Dikmen ve Ateş, 1977: 451-463).

1.2.2.3. Hz. Davud - Hz. Süleyman Dönemleri ve Bölünmüş Krallık

Exodus'tan buyana çoğunlukla göçebe yaşamı sürdüren Beni İsrail, yerleşik hayata geçip şehirlileşmeye başlayınca tarım ve zanaat alanlarında ilerleme katetmişlerdir t. Geniş bir coğrafyada parçalı kabileler şeklinde gelişen siyasi oluşum hakimler döneminde bu aşiretler arasında mücadelelere sahne olmuştur. Hala "Arzı Mevud'u" gerçekleştiremeyen İsrailoğulları bu bölünmüşlüğü sona erdirecek ve tüm Beni İsraili tek çatı altında toplayacak bir kral seçmişlerdir. M.Ö. 1020'de ilk Yahudi kralı Saul olmuştur. Saul'un halefi olan Davud M.Ö. 1004 - 965 yılları arasında İsrailoğulların'da birliği sağlamış ve onları tek bir hedefe odaklamış Kudüs'ü fethedip krallığın merkezi haline getirmiştir (Kızıloğlu, 2012: 40).

Hz. Davud bir hükümdar olarak hem bürokrasiye hem de siyasete önem vermektedir. Kudüs'ü krallığın merkezi haline getirdikten sonra en yakından olmak üzere çevre krallıklar olan Moab ve Edom krallıklarını sonradan da Medyenliler, Amalikler vb. çevre milletlerini hakimiyeti altına almış krallığın topraklarını Suriye'nin önemli bir kısmına kadar genişletmiştir. Hz. Davud krallığın aynı zamanda dini başkenti de olan Kudüs'e kutsal emanetlerin de koyulacağı sembol bir mabed inşaa etmek istemektedir. Bütün herşey planlansa da bu önemli görevi kendinden sonra kral olacak oğlu Hz. Süleyman'a bırakmıştır (Akçin, 2019: 7-8).

Babasından sonra tahta oturan Hz. Süleyman, Hz. Davud'un bıraktığı sağlam temeller üzerine kurulmuş, bürokrasisi işleyen, askeri ve siyasi bakımdan güçlü krallığın hazinesini ise kendisi doldurmuştur. Doğu Akdeniz havzasında yaptığı ticari antlaşmalar ve hakimiyeti altına aldığı krallıkların ödediği vergilerle, Yahudi krallığı kısa sürede zenginleşmiştir. Hz. Süleyman bu zenginliği Kudüs'e harcamış ve onu gelinlik bir kız gibi süslemiştir. Yedi yılda tamamlanan "Süleyman Mabedi" 'nin her tarafını saf altınla kaplatmış, Sümerler'in, Asurlular'ın, Mısırlılar'ın ve Mezopotamya'da, Verimli Hilal'de yapılan tapınakların özelliklerini alıp Kudüs'teki mabede uygulamıştır. İnandığımız üzere doğayı ve cinleri de kontrol edebilen Hz. Süleyman için bunlar zor olmasa gerektir. "Süleyman Mabedi" Kudüs'ü İsrailoğulları için artık tam bir dini merkez haline getirmiştir (Karabulut, 2018: 35-37).

Tevrat'a bakıldığında Hz. Davud ile ilgili biz Müslümanların kabul edemeyeceği akla zarar hatta küfür mesabesinde ifadeler görülmektedir. Tevrat'ın veya tüm Tanah'ın Yahudi alimler tarafından yazıldığı şeksiz şüphesiz bir gerçektir. İsrailoğullarına "Arzı Mevud'u" sağlamış ve altın çağını yaşatmış Hz. Musa'dan sonra kitap gönderilmiş kendi peygamberlerine olan bu öfkeleri aslında Hz. İsa'ya olan öfkelerinden kaynaklanmaktadır. "Tanrının asi çocukları" Hz. İsa'ya tabiri caizse rahat sövebilmek için soyundan geldiğine inandıkları Hz. Davud'a da bazı çirkinlikler ve iftiralar yaftalamışlardır. Hz. Davud Kudüs'ü aldıktan sonra imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Burayı hem siyasi hem dini bir merkez haline getirmek için çalışmıştır. Hz. Musa'nın mirası Kutsal Ahid Sandığı'nı da buraya nakletmesi Beni İsrail'i Kudüs ekseninde birleştirip dini ve siyasi anlamda tek bir merkezden yönetimi sağlamaktır. Genellikle dini kaynaklarda ve özellikle de İsrailiyyat kökenli metinlerde Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemindeki Kudüs kenti aşırı derecede abartılı bir şekilde anlatılmaktadır. Ne yazık ki biz Müslümanların kaynaklarında da vaziyet

bu şekildedir. Bu tür abartılar asla gerçekte uzaktan yakından örtüşmemektedirler. Arkeolojik çalışmalar sonucunda bu dönemde Kudüs'ün dini kaynaklardaki efsanevi anlatılardan çok uzak olduğu anlaşılmıştır. Bu arkeolojik kazılar sonucunda Kudüs kentinin Filistin ülkesindeki diğer şehirlerle aşağı yukarı aynı özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Zaten Kudüs'te yeterli yerleşim alanı bulunmadığından hanlar, hamamlar, saraylar yapılacak bir alan da yoktur. Bu tür abartıların kaynağı Tevrat'tır ve muhtemelen onu kaleme alan son katiplerdir. İbn Haldun: *"Hz. Süleyman'ın ancak 12 bin civarında bir ordusu vardı ve bunlardan sadece bin kadarı kendisine yakın gerçek askerlerdi ayrıca bu askerlerin sadece 400 adet savaşta kullanabilecekleri eğitilmiş atları vardı."* der (Ay, 1997: 24-32).

Hz. Davud yaklaşık olarak milattan önce onuncu asrın başlarında Filistler'e ezici üstünlük kurarak Beni İsrail'i onların boyunduruğundan kurtarmış ve tamamen bağımsız bir krallık kurmuştur. Hz. Davud devrinde bölgedeki en önemli güç haline gelen İsrail Krallığı, oğlu halefi Hz. Süleyman zamanında da (M.Ö. 975-935) gücüne güç katmıştır. Ancak Kral Solomon'un vefatından sonra krallık her açıdan çöküşe geçmiştir. Açıkça görüldüğü üzere İsrail Krallığı'nın bölgede bağımsız bir şekilde hüküm sürdüğü altın çağı en fazla 80 yıldır. Bu dönemden sonra Filistin Ülkesi ve Kudüs Şehri, Hz. Ömer devrinde Müslüman orduların buraya gelişine değin huzur nedir bilmeyeceklerdir. Hz. Süleyman'ın vefatından sonra ülkesi, İsrail ve Yahuda krallıkları olmak üzere ikiye bölünmüştür (Memiş, 2011: 8).

M.Ö. 930 yılında Hz. Süleyman'ın oğlu Rehavam, azgın ve isyankar İsrailoğulları'na otoritesini benimsetemedi ve krallık Kuzey - Güney olmak üzere iki ayrıldı. Kuzeydeki krallığı başşehri Nablus oldu. Bu krallık on kabileden oluşup on dokuz kral tarafından yönetilmekteydi. Görüldüğü üzere Beni İsrail'e ancak Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman gibi büyük peygamberler ve liderler söz geçirebilmişlerdir ki onlar da bunu çok büyük vaatlerle yapabilmişlerdir. Ayrılıkçı olan Kuzey Krallığı, yani aslında tarihi olarak isimlendirilmesi İsrail Krallığıdır, tamamen siyasi bir oluşum olup peygamberlerine verdikleri sözlerden dönmüşlerdir. Bu krallığın içerisinde şeriat bozulduğu gibi toplumsal adaletsizlik, yozlaşma ve yolsuzluk vb. sosyal sorunlar görülmekteydi. Güney krallığı ise, ki tarihsel ismi Yahudi Krallığı'dır, Hz. Davud'un soyundan gelen krallar tarafından Kudüs merkezli olarak yönetilmeye devam edilmiştir. Yahudi Krallığı, İsrail Krallığı kadar şeriatı terketmemiş ve sosyal bozulmalar yaşamamıştır. Tevrat, Hz. Süleyman'dan sonraki bu dönemi "Bölünmüş Krallık" olarak adlandırmıştır (Çeken, 2015: 11-13).

1.2.3. Çöküş ve Sürgün

Bölünmüş krallık döneminde Filistler, Yuda ve İsrail Krallıkları'nın vassalı durumundaydılar. Zaman zaman isyan etmişler İsrailoğulları'na zarar vermişlerdir. Bu isyanlar Yuda kralı Uzziya'yı bezdirmiş ve seferler düzenleyerek Gat ve Aşdot başta olmak üzere Filistler'in Akdeniz kıyısındaki ticaret şehirlerini zapt etmiştir. Yuda ve İsrail Krallıkları'nın hem kendi aralarında hem de Filistler ile olan çekişmelerinden faydalananak Mısır Firavunları Filistin Havzası'nda, Kudüs dahil birçok yeri kontrol altına almışlardır. Bölgede bu karışıklık devam ederken Önyasya'nın M.Ö. 8. yüzyıllarda parlayan yıldızı Asur

krallarıdır. Zaman içerisinde Mısır Firavunları'nın bölgedeki gücünün zayıflamasıyla Filistin'i hakimiyeti altına alan Asurlular olacaktır (Memiş, 2006: 88-97).

Asurlular Filistin'e Palaştı demişlerdir. Palaştı'ya ilk sefer düzenleyen Asur kralı III. Adad-Nirari'dir (M.Ö. 870-783). Bu seferlerin devamı ziyadesiyle gelmiştir. Filistin ülkesinde neredeyse iki asır süren bir Asur ağırlığı görülmektedir. Bu süreçte Asurlular'ın bölgedeki en önemli rakibi Mısırlılar olmuştur. Zira İsrailoğulları ve Filistler'in bu büyük imparatorluklar karşısında tabiri caizse esamesi okunmamaktadır. Asuriler bölgeye düzenledikleri seferler sonucunda kısa süre içerisinde Filistin'deki devletlerin hepsini vergiye bağlamışlardır. M.Ö. 732 yılında; İsrail Kralı Pekah Yahuda Krallığına saldırıp Kudüs'ü ele geçirmeye kalkışınca, Yuda Kralı Ahaz Asurilere sığınıp yüksek miktarlarda haraç vererek antlaşma yapmış ve bunun üzerine Asur Kralı III. Tiglatpileser İsrail krallığına ait birçok şehri yağmalamış, İsrail daha ağır şartlarda tekrar vergiye bağlanmış ve kargaşanın müsebbipleri Asur ülkesine sürgüne gönderilmişlerdir. Bu tarihlerden çok değil takriben on yıl sonra İsrail krallığı siyasi olarak başkaldırıp vergileri vermemekte direnince ikinci bir sürgüne daha uğramıştır. Ve son olarak Asur Kralı II. Sargon M.Ö. 720'de İsrail Krallığı'nı tarih sahnesinden silmiştir. Başta Samiriye olmak üzere krallığa bağlı hemen hemen tüm Beni İsrail aşiretleri sürgüne tabii tutulmuşlardır. Sürgüne gitmeyenler de devletsiz kalmanın da etkisiyle asimile olup pagan inanışlarına kadar dönmüşlerdir. Yuda Krallığı ise Asuriler'e düzenli olarak vergisini ödeyip bir süre daha varlığını devam ettirecektir. Asur ve Mısır İmparatorlukları arasında gelgitlerle geçen bu dönem Yeni Babil Devleti'nin kurulmasına kadar sürecektir (Ay, 2011: 2-9).

M.Ö. 612'de Babil koalisyon güçleri Asuriler'in başkenti Ninova'yı yakarak Yeni Babil İmparatorluğunu kurmuşlardır. Babillerin başını çeken baskın grup Keldaniler olmuştur. Asurlular, Keldaniler, Süryaniler aslında aynı kavim olup hakim oldukları bölgeye ve dini inançlarına göre isimlendirilmişlerdir. Hristiyan oldukları dönemde; Monofizit inancı benimseyenlere Süryani, Patrik Nestorius'un yolundan gidenlere Nesturi veya Asuri, Nesturi iken sonradan Katolikliğe geçenlere ise Kaldai bölgesinde yaşadıklarından Keldani denmiştir (Albayrak, 2002: 207).

II. Babilonya Krallığı'nın kurucusu Nabupolassar oğlu Nebukadnezar'a Mısırlılar üzerine sefere çıkması emrini vermiştir. Veliht prens Suriye'den girip Mısır hududuna kadar olan bölgeyi kısa süre içerisinde ele geçirmiş ve Mısır Firavunları'na ağır darbe indirmiştir. Babasının ölümüyle M.Ö. 605 yılında Yeni Babil İmparatorluğu'nun ikinci kralı II. Nebukadnezar (Buhtunnasr) olmuştur. Asurlular'a uzun süre vergi ödeyen Yehuda, Filist ve Fenike devletleri Nebukadnezar'a vergi ödememek için direniş göstermiş isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Filistin bölgesine ikinci bir sefer düzenleyen Babilliler, aralarında Kudüs'ün de bulunduğu birçok şehire ciddi zararlar vermişlerdir. Bu dönemde Babil ve Mısır arasındaki çatışmalar uzun yıllar devam etmiş ve Filistin ülkesi de bu iki ateş arasında kalarak yıpranmıştır. İki egemen gücün mücadelesinden yararlanıp tekrar isyan eden İsrailoğulları'ı bu sefer Nebukadnezar'ın dehşetli öfkesine uğrayacaklardır. M.Ö. 597'de ordularıyla direk Kudüs üzerine yürüyen II. Nebukadnezar, isyanı şiddetli bir şekilde bastırarak büyük bir katliam yapar ve çoğunluğunu yönetici, asker sınıfın oluşturduğu bir grup Kudüs'lü Yahudiyi sürgüne gönderir. Fakat akıllanmayan Yahudiler

bu tarihten takriben on yıl sonra Mısır Firavunları'ndan destek bularak tekrar ayaklanırlar. Bu sefer Nebukadnezar kumandanlarından Nebuzaradan'ı Kudüs'ü yoketmek üzere görevlendirir. M.Ö. 587 yılında Kudüs'te deyim yerindeyse taş üstünde taş omuz üstünde baş kalmamıştır. Nebuzaradan, önce kadim şehrin surlarını sonra içinde Beni İsrail'in önem verdiği ne varsa yakıp yıkar. Bu yıkımdan Süleyman Tapınağı da payını fazlasıyla alarak tarihin tozlu sayfalarına karışmıştır. Yahudi tarihini derinden etkileyen bu olaydan sonra İsrailoğulları için bir dönem kapanmış, "Kudüs" ve "Arzı Mevud" bir hayalden ibaret olmuştur. Halkın önde gelenleri idam edilmiş ve tüm Yahudiler, birdaha ayaklanmalarını önlemek üzere, Babil'e sürgüne gönderilmiştir (Nana, 2008: 223-239).

Yahudiler için çok önemli olan ve sonradan Yahudi kimliğinin temellerini oluşturacak olan bu olaya dünya tarihinden bakılırsa pek de önem atfedilmemiştir. Hatta yıkımın ve sürgünün baş rolündeki Kral II. Nebukadnezar bile önemsiz görmüş ve kitabelerinde bundan bahsettirmemiştir. Ancak Yahudiler için hem siyasi hem de dini anlamda büyük etki yaratan Kudüs'ün yıkılması, Yahova'nın Tevrat'taki vaadlerinin gerçekleşmemesi anlamına geliyordu. Tanrı'nın asi çocukları sürgün dönüşü bunun da altından kalkacak inançlarını, şeriatlarını, kısacası Tevrat'ı ve Tanah'ı tarihi bir bakış açısıyla yeni başkahnleri ve başyazıcıları önderliğinde yeniden yazacaklardır. Nitekim Yahudilerin inancına göre; Asurlular da Babilliler de Persler de tanrının iradesinin farklı enstürmanları olarak herşeyin merkezinde olan kendileri için tanrının imtihanları, cezaları ve ödülleri dirler (Garaudy, 2014: 94-97).

1.2.3.1. Dönüş ve Yahudi Kimliğinin İnşası

Bahsettiğimiz üzere M.Ö. 587 tarihindeki sürgün Yahudi tarihinde ne ilk sürgün ne de sonuncusu olacaktır. Fakat tarihlerinde iz bırakan en önemli olay olduğu kesindir. Sürgünden sonra Kudüs ve çevresinde kalan İsrailoğulları, bölgeye gelen halklarla kaynaşırlar ve çoğunlukla da dini, kültürel yaşantılarını terkederek asimile olurlar. Zaten Tanah sürgüne gitmeyip geride kalanlardan hiç bahsetmez, sürgünle beraber bağlantıyı tamamen koparır. Sürgüne Babil'e giden Yahudiler için bu asimilasyonun etkisi kalanlara ziyade fazla olmayacaktır. Milli kimliklerini korusalar da inançlarında sarsılmalar geçirmiş ve bazı itikadi sapmalar yaşamışlardır. Babil Yahudiler'i kısa sürede ülke ticaretinde söz sahibi olmuş ve sosyal yaşantısında önemli bir yer tutmuşlardır. Buradaki kadim kültür birikimi Yahudi alimleri için Tanah'ın yazımında eşi bulunmaz bir kaynak teşkil etmiştir. Yeni Babil İmparatorluğu himayesinde geçen bu süreç fazla uzun sürmeyecektir. Nebukadnezar'ın M.Ö. 561'de ölümüyle İmparatorluk zayıflamış ve M.Ö. 539'da Pers Kralı Koreş (Kyros/Crus/Keyhüsrev) tarafından yıkılmıştır. Bu tarihten sonra iki asır boyunca Yahudiler, sınırları Hindistan'dan Mısır'a, Hazar'dan Balkanlar'a kadar uzanan Pers (Ahemeniş) İmparatorluğu hakimiyetine girmiş ve M.Ö. 330 yılında Persler'in Büyük İskender tarafından yıkılışına kadar olan süreçte Yahudi kimliğini inşaa etmişlerdir. Koreş Babil'i fethinden sonra burada sürgünde bulunan Yahudiler'e Kudüs'e dönüş ve Süleyman Mabedi'ni yeniden inşaa etme izni vermiştir. Bundan dolayı Tanah'ta; Asur ve Babil krallarına lanet okunurken, Pers Kralı Koreş için methiyeler düzülmüş hatta "Rabbin bir mesihi" olarak zikredilmiştir. Pers Kralları'nın Yahudiler için çıkardıkları fermanlar

bununla sınırlı kalmaz. Yahudilerin bu dönüş serüveni yüz yılda gerçekleşecek ve dört ana göç şeklinde olacaktır. Koreş'in M.Ö. 538-536'da çıkardığı fermanlar sonrası Şeşbatsar önderliğinde, M.Ö 520'de I. Darius'un fermanı sonrası Zerubbabel önderliğinde, M.Ö. 458 ve 445'de I. Arhahşasta'nın fermanları sonrası da Ezra ve Nehemya önderliklerinde Yahudiler Kudüs'e dönmüşlerdir. Bu liderlerin hepsi, Yahudilerin içinden Pers krallarının izniyle seçilmiş ve fermanların çerçevesi doğrultusunda Pers krallarının buyruklarını yerine getirmek üzere görevlendirilmiş kişilerdir. Şeşbatsar ve Zerubbabel dönemlerinde genellikle Kudüs'ün imarına önem verilmiştir ve bu imarın en mühim parçası olan Süleyman Mabedi'nin yeniden inşasına başlanmıştır. Ezra ve Nehemya dönemlerinde Kudüs'ün imari önemli ölçüde bitirilmiş ve fiziki imardan daha da önemlisi Yahudi kimliği inşaa edilmiştir. Yahudi literatürü yazıya geçirilmiş ve ana metinler olan Yahudi şeriatına yön veren kitaplar, Tanah çatısı altında toplanmıştır. Tanah'ın mistik yorumu olan Talmud yazılmaya başlanmıştır. Bunların hepsini yaparken Ezra ve sonrasında gelen Yahudi alimleri Kenan, Mısır, Asur, Babil ve Pers kaynaklarından yararlanmışlardır. İslam alimlerinden göz ardı edilemeyecek zatlar Ezra'nın Kuran'ı Kerim'de Tevbe suresinde geçen Üzeyir peygamber ile aynı kişi olduğunu söylemektedirler. Yahudiler için Kudüs'e dönüş Mısır'dan çıkış gibi kutsal bir yolculuktur. Mısır'dan çıkışı sağlayan aktörler Başkahin Musa ve Başyazıcı Harun olmuşlardır. Kudüs'e dönüşte de Ezra başkahin ve Nehemya ise Başyazıcı olarak görülmektedir. Ezra dini lider olarak sosyal yaşantıyı düzenlemiş, Nehemya ise siyasi lider olarak Yahudileri'n teşkilatlanmasını sağlamıştır. Yahudi fikhını yeniden yazan Ezra'nın getirdiği en dikkat çekici kural İsrailoğulları dışından evliliğin yasaklanması olmuştur. Bu kural Yahudi kimliğinin oluşmasında en önemli etkidir (Kurt, 2007: 33-133).

1.2.4. Helenistik Dönem Başlangıcı: Makedonlar, Ptolemaioslar, Seleukoslar, Makkabiler

M.Ö. 333'te Pers Kralı III. Darius ile Makedon Kralı İskender arasında yapılan İssus savaşı sonucunda Persler ağır bir yenilgiye uğrayarak yıkılma evresine girerken, Filistin ülkesi de Helen medeniyetinin hakimiyet sahasına girmiştir (Erdemir ve Erdemir, 2010: 120).

Persler'in yönetimi altında Kudüs'e dönüp iki asırlık bir süreçte toparlanmaya çalışan Yahudiler, Makedonlar bölgeye hakim olunca iki taraf arasında kalmış ve bundan sonraki süreçte mutlak Roma hakimiyetine kadar bir oyana bir buyana savrulmuşlardır. Farslar ve Makedonların yanı sıra, Suriye'deki Selevkiler ve Mısır'da Büyük İskender'den sonra kurulan Ptolemeyler'in mücadelisine, deyim yerindeyse meze olan, Filistin havzasındaki Yahudiler bu dönemde Helen kültürünün ve dininin etkisi altında kalmışlardır (Susa, 2005: 420).

Büyük İskender M.Ö. 332'de bölgeye yaptığı sefer sonucunda Kudüs'ü ele geçirmiştir. Asıl maksadı Mısır'a ulaşmak olan İskender, aynı Perslerin yaptığı şekilde Kudüs'te kendi seçtiği bir Yahudi yönetici sınıfı oluşturmuş ve belli kurallar çerçevesinde onları içişlerinde bağımsız kılmıştır (Şemmale, 2020: 45). Büyük İskender'in Yahudilere olan müsamahası şehri kuşattığı zaman direniş göstermeden Kudüs'ü teslim etmelerinden başlamıştır. Kohen

gadol (Başrahip) Jaddua, Daniel'in (Hz. Danyal kuranda ismi geçmemekle beraber peygamber olduğu düşünülmektedir.) Büyük İskender'in Mısır seferi hakkında kehanetini imparatora sununca Yahudiler İskender'in hürmetini kazanmışlardır. Büyük İskender Yahudilere dinlerine ve mabedlerine hâlel gelmeyeceği sözünü vermiştir (Çeken, 2015: 22).

Büyük İskender'le başlayan Helenistik dönem Hz. Ömer zamanında Müslümanların Kudüs'ü fethine kadar sürecektir. İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümünden sonra imparatorluk dört parçaya bölünmüş ve İskender'in önde gelen generalleri tarafından idare edilmiştir. Yunanistan'a Cassander (Kassandros), Anadolu ve çevresindeki topraklara Creatus ve Antigonos, daha doğuya Selevkos, Mısır ve Filistin'e ise Ptolemaios (Batlamyus) hükmetmiştir. Kudüs'ü M.Ö. 198'de Selevkoslar Batlamyuslar'ın elinden almıştır. İskender'den sonra Batlamyuslar ve Selevkoslar döneminde de Yahudiler rahat bir şekilde yaşamışlardır (Tetik, 2018: 12).

IV. Antiokshos Epiphanes M.Ö. 175'de Selevkos kralı olana kadar. Antiokshos Yahudiler'den nefret etmiş onları zorla Helenleştirmeye çalışmış ve bu uğurda elinden geleni yapmıştır. Bu dönemde birçok baskıya uğrayan Yahudiler son olarak M.Ö. 168'de Süleyman Mabedi'ne pagan heykellerinin koyulması üzerine ayaklanmışlar, isyanın lideri haham Judas Makkabi olduğundan tarihte Makkabi İsyanı adıyla anılmaktadır. Dini kurtarmak için yapılan bu başkaldırıya ekseri Yahudi grupları katılmışlar ve M.Ö. 162'de Selevkiler'i Kudüs'ten çıkarmışlardır. Sonrasında başlayan liderlik mücadeleleri Yahudiler'in yekpare bir şekilde hareket etmesini engellediğinden birinci tapınak dönemindeki gibi bir krallık oluşturulamamıştır. Buna rağmen Selevkiler ile mücadeleye devam eden Makhabe sülalesi Roma gelene kadar Yahudiler'i bir nebze de olsa özgür kılmıştır (Ay, 1997: 69-71).

1.2.4.1 Roma Hakimiyeti ve Herod Dönemi

Milattan önce birinci asırda üç kıtaya yayılmış büyük bir imparatorluk olan Romalılar, Suriye'de Selevkoslar'ı mağlup ettikten bir yıl sonra M.Ö. 63'te Pompeus komutasında Kudüs'ü de ele geçirdiler. Yahudiler için Roma idaresinde Kayser Gaius Julius'un ölümüne değin çok büyük sıkıntılar yaşanmamıştır. Jül Sezar'dan sonra Octavianus ve Antoninus arasında yaşanan çekişme Filistin'deki Yahudileri de etkilemiş, hangisine yaranacaklarını şaşırmışlardır. Mısırlılar'ın, Persler'in, Makedonlar'ın hakimiyetinde olduğu gibi Roma'da Kudüs şehrini tayin ettiği Yahudi liderler tarafından yönetmiştir. Bu liderler çoğunlukla halk ile barışık olmamıştır çünkü bağlı bulundukları devlete karşı sorumlu olduklarından, tahtta oturmalarının devam etmesi için vassalı oldukları krallara tabiri caizse yaltaklanmak için gerekirse dini hükümleri bile çiğnemişlerdir. M.Ö. 39'da Kudüs'e tayin edilen Edomlu Herodes Roma'daki taht savaşını kazanan Octavianus'a (Augustus) biatını ederek hem Kudüs'ü yönetmeye devam etmiş hem de Filistin havzasında söz sahibi yapılmıştır. Herod'un hükmü M.Ö. 4 yılına kadar sürecektir (Susa, 2005: 420-421).

Herod, 35 yıllık iktidarında tam anlamıyla Roma'nın istekleri doğrultusunda bir yönetim tavrı sergilemiştir. Bu yüzden Yahudiler ondan nefret etmişlerdir. Herod döneminde pek

sevilen bir yönetici olmamasına rağmen şu anda Yahudiler için tek kutsal yer olarak kalan "Ağlama Duvarı'nı" Süleyman Mabedini tadilat ettirdikten sonra istinat duvarı olarak inşa ettirmiştir (Garaudy, 2014: 119-120).

Genellikle dini kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre Herod çağdaşı olan veliler ve peygamberler ile devamlı çatışma yaşamıştır. Hz. Zekeriya, Hz. Meryem, Hz. Yahya kral Herod'un çağdaşı olan zatlardır. Herod otoritesini sarsacakları için peygamberleri baskı altında tutmuştur. Nitekim Hz. Zekeriya Herod döneminde Yahudiler tarafından katledilmiştir. Bildiğimiz aksine miladi sıfır yılı Hz. İsa'nın doğduğu yıl değildir. Hz. İsa tarihçilerin ittifakla kabul ettiği görüşe göre M.Ö. 4 - 7 yılları arasında dünyaya gelmiştir. Haliyle kral Herod ile Hz. İsa da çağdaştır. Bazı rivayetlerde Herod'un, Hz. İsa'nın doğduğunu ve mesih olacağını Mecusi alimlerden öğrenip yine otoritesinin sarsılmaması maksadıyla daha bebek olan Hz. İsa'yı bulmak ve öldürmek için büyük bir bebek katliamı yaptığı söylenir. Herod ile ilgili bu tarz birçok rivayet Müslüman ve Hristiyan kaynaklarında da bulunmakta olup hepsi İsrailiyyat kökenlidir ve itibar edilmemesi gerekmektedir çünkü Yahudiler Herod'u sevmekdiklerinden bu tür hurafeler uydurmuşlardır. Nitekim Roma için kullanışlı bir hizmetkar olan Herod öldüğünde ailesinden üç varis onun yerine atanmıştır. Bunlardan Kudüs'ü yöneten Archelas Herod'un asıl varisi olup en yetkili kişi hüviyetindedir. Archelas babasından sonra Kudüs'ü on yıl daha yani M.S. 6 yılına kadar yönetmiştir (Akçin, 2019: 37-42).

M.S. 325'e kadar devam eden Roma hakimiyeti süresince Yahudiler üç kez ayaklanmışlardır. Ve her üçü de şiddetle bastırılmıştır. M.S. 66'da başlayan isyanı Suriye Valisi Komutan Titus M.S. 70'te kanlı bir şekilde bitirir. Kudüs'ü kuşatan ve yağma ve katliamlar yapan Titus, Herod'un Fenikeli ustalar getirterek ilk haline en yakın şekilde tamir ettirdiği Süleyman Mabedi'ni yerle bir eder. Geriye sadece mabedin batısında olan Müslümanların "Burak" ve Yahudilerin "Ağlama" duvarı dedikleri istinat duvarının bir parçası kalır (Aydoğan, 2015: 20).

M.S. 132'de Titus'un katlettiği atalarının intikamını alma hırsıyla yanıp tutuşan Yahudiler Roma'ya karşı tekrar ayaklandılar. Yahudiler tarafından döneminde mesih gibi görülen Simon Bar Kohba isyana önderlik etmiştir binaenaleyh tarihi olarak da isyanın ismi Bar Kohba'dır. Buna karşılık daha önce de İmparator Trajan zamanında M.S. 119'daki isyanı bir katliamla bastıran ve Trajan'den sonra imparator olan Hadrianus, M.S. 135'de Filistin üzerine devasa bir ordu göndererek Kudüs'ü yerle bir etti, çok miktarda Yahudi katletti ve Yahudileri Roma İmparatorluğunun dört bir tarafına sürerek Kudüs'e girmelerini yasakladı. Harabolmuş şehrin yerine yeni bir şehir bina eden İmparator Publius Aelius Hadrianus, kente kendi ismini vererek bundan sonra Aelia olarak adlandırılmasını sağladı (Nana, 2008: 483-494).

Görsel 4: Kral Hirodes Antipatros Devrindeki Kudüs'ün Maketi

(www.karbelsmultimedia.com, 2009)

1.2.5. Hristiyan Roma

M.S. 306 yılında Konstantin'in Roma imparatoru olması dünya tarihini özellikle dini açıdan etkilemiştir. M.S. 313'de Milano Fermanı ile Hristiyanlara özgürlük tanımış ve sonrasında imparatorluk açısından birleştirici bir etken olarak gördüğü Hristiyanlık dininin yayılmasına katkı sağlamış, misyoner faaliyetlerde dahi bulunmuştur. İki asırdan fazladır zulüm gören Hristiyanları imparatorluğun birinci sınıf vatandaşı haline getirip diğer dinlere göre ayrıcalıklı bir statü veren Konstantin, Roma'nın dört bir tarafında yıkılan Hristiyanlık inancı için önemli yapıları tekrardan ayağa kaldırmıştır. Hristiyanlığın doğduğu yer olması dolayısıyla tabii ki de Kudüs bu değişimin en merkezi noktasıdır. Kudüs'deki faaliyetleri bizzat Konstantin'in annesi Helen takip etmiştir. Kraliçe birçok önemli anıt inşa ettirmiş bunlardan en önemli semboller Kıyamet Kilisesi ve Elem Yoludur. Kudüs'ün mimari şehir planı bundan sonra Hristiyanlığa göre yapılmıştır. İnciller'de bulunan tariflere göre kutsal yerlere kiliseler inşaa edilmiştir. Bu durum Yahudileri derinden etkilemiştir fakat yapabilecekleri hiçbir şey yoktur zira Konstantin çıkardıkları fermanlarla Yahudilerin elini kolunu bağlamıştır. Hristiyan Roma'daki Yahudiler en alt seviye vatandaş olarak hor görülmüşlerdir. Bu durum pagan inancına sahip Julian'ın 361'de imparator olmasına kadar sürmüştür. Julian iki yıllık saltanatında Yahudiler'e bütün haklarını geri vermekle kalmamış, "Süleyman Mabedi'ni" tekrar inşaa etme sözü de vermiştir. Fakat kısa süren hükümrânlığı bunu yapmaya yetmedi. Julian'dan sonra gelen Jovian ve ondan sonra da Valetinan - Valens kardeşler dönemlerinde Yahudilere veren hakların devamı sağlanmıştır. 379 - 392 yılları arasında hüküm süren Büyük Theodosius iyi bir Hristiyan olduğundan paganlara sert davranmıştır fakat o da Yahudiler'e zulmetmemiş ve zulmedilmesine de müsaade etmemiştir. Lakin II. Theodosius döneminde Yahudilerin Hristiyanlar grupları tahrikleri ve birtakım vukuatları sonucunda imparator haklarını ellerinden almış ve tüm ayrıcalıklarını lağvetmiştir (Çeken, 2015: 60-76).

Justianus 527'de tahta çıktığında hedeflediği tek devlet tek kanun tek kilise prensibi doğrultusunda tüm pagan ve Yahudileri zorla din değiştirmeye zorlamıştır. Justinyen'e göre Kudüs Yahudiliğin değil Hristiyanlığın merkeziydi ve bu düşüncesi çerçevesinde kenti tam manasıyla Hristiyan Roma kenti haline getirmiştir. İmparatorluğun her yerini Hristiyan mabedleriyle dolduran Justinyen, başkent Constantinople'de de Ayasofya'yı yaptırmıştır. Uzun süren Justinyen Hanedanı'ndan sonra Roma'da yönetimi ele alan Hereleios Hanedanı olacaktır. Heraklius 610'da Roma'yı devraldığında imparatorluk zor günler geçirmekteydi. En mühim tehlike ise yaklaşık dört asırdır mücadele halinde oldukları Sasanilerdi. 614 yılında Sasaniler Kudüs üzerine yürüdüler ve bunu fırsat bilen Yahudiler ise onlara katılmışlardır. Kutsal şehirde kanlı bir Hristiyan katliamı gerçekleşti. Hristiyan Roma döneminde inşaa edilen yapılar büyük zarar gördü. Gerçek Haç ve Hristiyanlık için bazı kutsal emanetler Sasaniler'in eline geçti. Sadece Suriye Filistin bölgesi değil Anadolu'nun büyük kısmı da Sasaniler'in kontrolüne geçti. Sasaniler bu dönemde o kadar güçlenmişlerdir ki Roma İstanbul'u kuşatmalarından korkup çok ağır antlaşmalarla eman dilemiştir. 622 yılında Heraklius Avar ve Hazarlar ile ittifak kurarak Sasaniler'i İran'a kadar geriletmiştir. 628 yılına gelindiğinde yine iki imparatorluk orduları Ninova'da savaşır ve Heraklius bu sefer de Sasaniler'e ağır bir darbe indirmiştir. Savaş sonrası Kudüs'te 14 yıl süren Sasani hakimiyetine son verilmiştir. 14 Eylül 630'da Sasanilerden kurtarılan

"Gerçek Haç" Kudüs'e götürülmüştür. Bu olaylardan sonra Yahudiler tekrar cezalandırılmış, birçoğu din değiştirmek zorunda kalmıştır (Çeken, 2018: 60-68).

1.2.6. Müslümanların İlk Dönemi

Arap Yarımadası'ndaki toplumların Filistin ile olan ilişkileri kadim dönemlere dayanmaktadır. Zaten Filistin havzasına ilk göç eden, yerleşen ve burada ilk medeniyeti oluşturanlar toplumlar, Kenanlılar çatısı altında toplanmış Sami kavimleridir. Peygamber efendimizin dünyaya teşrif buyurdıkları çağda da Araplar'ın tüm Doğu Akdeniz havzasındaki ticaret ve liman şehirleri ile ilişkileri olduğu gibi, bilhassa Suriye Filistin bölgesinde yer alan Halep, Şam, Busra'dan başlayıp Gazze'ye uzanan şeritteki büyük şehirlerle bu ilişkiler azami boyutlardadır. Kudüs de bu şehirler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Zira Şibhü Cezireti'l-Arab'da çöl ikliminin görülmesinden dolayı tarım şartları elverişli olmayıp, Arap halklarının ticaret yapmaktan gayrı daha iyi seçenekleri olmamaktadır. Bu konjonktürde peygamber efendimizin aile efradıda ticaretle uğraşmakta olup efendimiz hazretleri de çocuk yaşlardan beri Suriye Filistin bölgesine ticaret kervanlarıyla sıklıkla seyahat etmişlerdir. Hz. Muhammed'e (a.s) nübüvvet nazil olduktan sonra, efendimiz dönemin devlet idarecilerine ulaklar vasıtasıyla İslam'a çağrı mektupları göndermiştir. Busra'ya doğru gitmekte olan elçinin Bizans'ın vassalı olan Gassaniler (monofizit Hristiyan Arap devleti) tarafından şehit edilmesi üzerine Hz. Muhammed 629 yılında bölgeye doğru üçbin kişilik bir kuvvet sevk etmiştir. Kudüs'ün yanıbaşında, Ölüdeniz'in hemen güneyinde kalan Mute'de, Bizans ve Müslüman orduları karşılaşmışlardır. Mute Muharebesi Müslümanların Kudüs'e doğru yaptıkları ilk hareket olmuştur. Diğer bir İslam elçisinin Hz. Muhammed'in mektubunu, Sasanileri yenip Gerçek Haç'ı yerine koymak üzere 630 yılında Kudüs'e giden Roma İmparator'u Herakliyus'a ilettiği ve imparatoru İslam'a davet ettiği bunun üzerine Herakliyus'un elçiye hürmet gösterip: "Benim tebam Hristiyanlığı terketmeye son derece karşıdır aksi halde derhal İslamiyet'i kabul ederdim" dediği rivayet edilmektedir. 630 yılında Bizans'ın ve onlara bağlı olan Müslüman olmayan Arap devletçiklerinin Filistin'de İslam Devleti üzerine sefer yapmak üzere ordu topladıklarını öğrenen Hz. Muhammed bu sefer otuzbin neferlik bir kuvvetle Bizans sınırında olan Tebük'e hareket eder. Mute'den sonra Bizans ile yapılan ikinci gazve olan Tebük sonucunda Roma'nın güney sınırını oluşturan Ürdün ve Filistin bölgeleri İslam Devleti hakimiyetine geçerken, bölgede yaşayan halklar toplu halde Müslüman olmuşlardır. Hz. Muhammed'in katıldığı son savaş olan Tebük'ün asıl önemi İslam'ın tesirinin Roma hudutlarına ve ötesine yayılması olacaktır (Mazak, 1989: 43-72).

Hazreti peygamberin hazırlattığı ve komutanlarını bizzat kendisinin tayin ettiği orduyu, Hz. Muhammed'den sonra halifesi Hz. Ebubekir Ürdün, Suriye ve Filistin topraklarına gönderir. 634 yılının ocak ayından başlayıp temmuz ayına kadar sırasıyla: Dasin, Firaz, Karyeteyn, Ecnadeyn, Busra savaşlarının hepsinin kesin Müslüman zaferiyle sonuçlanmasıyla; sekiz aylık bir süreçte daha Roma ne olduğunu anlayamadan, İslam Orduları Mezopotamya'ya hakim olup Yukarı Cezire'ye dayanmışlardır. Nihayet 636 yılı ağustos ayında Arap-Bizans savaşlarının en büyük muharebesi olan Yermük sonucunda Kudüs'ü çepeçevre kuşatılmıştır. Aylar süren kuşatma esnasında Müslümanlar Kudüs'e

hiçbir saldırıda bulunmamışlar, şehrin kendiliğinden teslim olması için dışarıdan gelecek yardımları kesmişlerdir. Kudüs Patriği Sophronius, Halife Hz. Ömer'in bizzat gelmesini şart koşarak kenti teslim edeceklerini bildirmiştir. Hz. Ömer Hristiyanlar'a hukuki ve dini özgürlük tanıyan bir emanname çıkararak Kudüs'ü teslim almıştır. Kudüs'te İslam Devleti hakim olduktan sonra altı asır süren Roma ve Pers dönemlerinin ardından, Yahudilerin ilk kez Jerusalem'de yaşamalarına ve ibadet etmelerine izin verilmiştir. Adaletin timsali olan Halife Hz. Ömer Kudüs'e gelirken kölesiyle devesine nöbetleşe binmiştir. Şatafattan uzak sade giyinmiştir. Bir devlet başkanının bu halleri ve Müslümanlar'ın genel olarak ahlakları Hristiyanları etkilemiştir. Fetihden sonra Kudüs'te bulunan Hristiyanlar'dan Müslümanlığa geçen çok olmuştur. Halife şehri teslim almak üzere geldiğinde Kudüs Başpatriği Sophronius tarafından karşılanmıştır. Patrik halifeye refakat ederek şehri gezdirirken namaz vakti girince Hz. Ömer namaz kılabilceği temiz bir yer gösterilmesini istemiştir. O sırada Kutsal Mezar Kilisesi'nin önünde bulunduklarından patrik halifeyi namaz için kiliseye davet etmiştir. Fakat Hz. Ömer bu teklifi burada namaz kılsa kendinden sonra Müslümanların burayı camiye çevirecekleri gerekçesiyle reddetmiştir (Karabulut, 2018: 62-81).

Yahudi tarihiyle özdeşleşen, Hristiyanlık için Hz. İsa'nın anısı olan ve Müslümanların ilk kiblesi Kudüs, bu üç din içinde kutsal bir şehirdir. Hz. Muhammed'in mucizelerinden isra ve miraç olayları da bu kadim kentte gerçekleşmiştir. Kuranı Kerim'de çevresi mukaddes kılınan toprak Mescidi Aksa, Müslümanlar için Mekke ve Medine'deki mescitler ile beraber kutsal sayılmıştır. Bütün bu sebepler Kudüs'ün fethini şart kılarken, Hz. Ömer'in halifeliği boyunca hiçbir fetihe katılmamasına rağmen Kudüs'e bizzat gelip kenti teslim alması, Müslümanların kadim kutsal şehire verdikleri önemin en net göstergesi olmuştur (Gül, 2001: 47-48).

Müslümanlar'ı tarih sahnesine çıkışıyla Yahudiler için de yeni bir sayfa açılmıştır. Roma'nın yaptığı katliam ve sürgünlerden sonra dünyaya yayılan "Diaspora Yahudilerinin" Filistin ve Kudüsle hiçbir bağlantıları kalmamıştır. Roma'dan kaçan Yahudiler'in önemli bir miktarı Ceziretül Arab'a doğru göç etmişler ve bir kısmı da o günkü adıyla Yesrib olan Medine'ye yerleşmişlerdir. Yesrib'te anlaşmazlıklar yaşayan Yahudi ve Araplar'ı, Hz. Muhammed Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra barıştırmış, Arap ve Yahudiler arasında Medine Sözleşmesi'ni yaptırmış, bu sayede ilk kez Yahudiler İslam Devleti'nin bir tebaası haline gelerek 14 asır sürecektir Müslüman-Yahudi ilişkileri başlamış olacaktır (Kızıloğlu, 2012: 42-43).

Kudüs'ün fethi aslında sadece Müslümanlar için bir zafer değil, Yahudiler ve Hristiyanlar için de bir kurtuluştur. Fetihle beraber gelen Araplar değil İslam olmuştur. Araplar üçbin yıldır zaten buradaydılar. Arap Yarımadası'ndan Verimli Hilal'e başlayan ilk Sami göçlerinden beri buranın asli sakinleriydiler. Kenanlılar, Amoriler ve sonrasında Nebatiler hepsi Filistin'in medeniyetini oluşturan Arap halklardır. Batı Şeria'da keşfedilen kitabelerde Müslümanların Kudüs'ü fethinden önce de Filistin ve Kudüs'te Araplar'ın demografik olarak çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Sadece Filistin'de değil İslam Devleti'nin daha önce hakimiyetine aldığı Mezopotamya'da yaşayan halklar genellikle Diofizit inanca sahip Araplardır. Binaenaleyh, Müslümanlar 630'larda bölgeye başlayan

seferlerinde kendileri gibi Arap olan halklar tarafından Roma'nın zulmünden kurtarıcı olarak görülmüşlerdir. Nitekim Bizans ile Müslümanlar arasında yapılan savaşlara, Roma tebası olarak katılan Hristiyan Araplar Müslüman saflarına geçerek bunu göstermişlerdir. İslamın kucaklayıcılığı ve tüm insanlara hitap etmesi, milletleri saf saf Müslümanlığa doğru çekmiştir. Halife'nin Kitap Ehli'ni birliğe davet etmesi ve onların canlarını, mallarını, hukuki-dini özgürlüklerini garanti altına alan emanname yayınlaması, Kudüs'e Haçlılar gelene kadar yaklaşık beş asır hüküm sürecek İslam'ın huzur ortamına zemin hazırlamıştır. Dört Halife döneminden sonra Emeviler devrinde de bu huzur ortamı devam etmiştir. 687 yılında Halife Abdülmelik, Kudüs'te Mescidi Aksa'yı ve İbrahimi dinleri aynı çatı altında toplayacak Kubbetüs Sahra'yı inşaa ettirmiştir. Kudüs'teki bu vaziyet binli yıllara yani Fatimiler'in bölgeye hakim olup halifelik ilanlarına kadar sürmüştür. Emeviler dağıldıktan ve ardından Abbasiler gücünü kaybettikten sonra Şii Fatimiler verimli hilale hakim olmuştur. Fatimiler Kudüs'te dinler arası dengeleri gözetememiş ve daha önce yaşanmayan bazı aşırıklar başgöstermiştir. Onuncu asrın sonu onbirinci asrın başları İslam Alemi için kendi içlerinde mücadele ile geçmiştir. Çalkantılı süreçlerden geçen İslam devletleri zayıf düşmüş ve başta Kudüs olmak üzere, Verimli Hilal'in zenginlikleri batılı barbarların saldırılarına açık hedef olmuştur (Garaudy, 2014: 135-148).

1.2.7. Haçlı İşgali Ve Selçuklular

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul, Abbasiler'i Şii tehditinden kurtardıktan sonra 25 Aralık 1055 tarihinde halifenin bulunduğu başkent Bağdat'a girmiştir. Tuğrul Bey adına okunan hutbe sonrasında Türkler İslam'ın sancağını resmen devralmışlardır. Halifeye sadece sembolik olarak dini yetkiler kalmıştır. Bu tarihten 1918'e değin Türkler tüm Batı Asya'nın hakimi olmuşlardır. 1071'de Rumeli'ne giren Türkler, 1074'de İznik başşehir olmak üzere Türkiye'yi kurmuşlardır. Süleyman Şah'ın Üsküdar'dan Ayasofya'nın kubbesine göz dikmesi, Çaka Bey'in Akdeniz'de Roma donanmasını ortadan kaldırması ve Ege Denizi'ne hakim olması; o dönemin en kudretli en medeni Hristiyan devleti Avrupa'nın kapısı olan Doğu Roma İmparatorluğu için büyük tehdit oluşturmaktaydı. Batı Hristiyanlar'ının liderleri de çok iyi biliyorlardı ki Bizans düşerse, Türkler'in Avrupa'nın içlerine kadar ilerlemesini durduracak bir kuvvet yoktu. İşte bu konjonktürde başta Papa olmak üzere dini ve siyasi Katolik liderler, Türk-İslam tehdidine karşı birleşerek Haçlı Ordu'su oluşturma kararı aldılar (Öztuna, 1989: 20-21).

1040 yılında Horasan'da Gazneliler ile yapılan Dandanakan Muharebesi'nden sonra resmen kurulan Selçuklu Devleti'nin, 1071'de Malazgirt'te Doğu Roma'ya karşı kazandığı zafer Anadolu'nun kapılarını Türkler'e açmıştır. İslam Devleti için Kudüs'e giden yolda Yermük Gazvesi ne ise Selçuklular için de Malazgirt Meydan Muharebesi Kudüs yolunda aynı anlamı taşımaktadır. Aynı yıl içerisinde Rumeli'nin içlerine kadar giderlerken Suriye ve Filistin'e de yönelen Selçuklular, hem Bizans'ın güç kaybedip gerilemesiyle İslam'ı Rumelinde yaymışlar hem de Fatimiler'in Şii Akaidi'ni yaydığı Suriye-Filistin havzasına hakim olarak yeniden Sünni İslam'ın bölgede filizlenmesini sağlamışlardır. 1071'de Selçuklu Kumandanı Atsız Bey, Türk asıllı Fatimi Valisi'nden Kudüs'ü Hz. Ömer misali teslim almış ve tekrar Fatimiler'in devralmasına kadar Kudüs'te 28 yıllık Selçuklu

hakimiyeti başlamıştır. Selçuklular altın çağlarında hakim oldukları Kudüs için bu kısa süreç içerisinde bile birçok faydalı iş yapmışlardır. 1093 yılında kente gelen İbnül Arabi, Kudüs'te hürriyet, adalet ve refah olduğundan söz etmiştir. Selçuklular'ın güçlü olduğu bu dönemde Mısır'a kapanmak zorunda kalan Fatimiler, Avrupalı devletler ile Akdeniz ticareti üzerinden iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla Selçuklular'ın güçlerini Haçlılar'ın geçeceği güzergahlara kaydırması Fatimiler'in işine gelmiştir. Haçlı tehlikesine karşı Selçuklu ile beraber hareket etmek yerine, Haçlılar'ı Sünnilere galebe çalmak için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Fatimiler I. Haçlı Seferi'nde Selçuklular'ın Haçlılar ile mücadelesini fırsat bilerek 1098 yılında Kudüs'ü tekrar kuşatmış ve kırk gün süren bir muhasara sonrası kenti tekrar ele geçirmişlerdir (Metin, 2019: 662-667).

M.S. XI. yy.'ın sonlarında Avrupalı Hristiyanların yani Katolikler'in ruhban sınıfı ve soylularının oluşturduğu Haçlı Ordular'ı, görünürde dini sebeplerle Doğu Akdeniz'de Suriye-Filistin havzasını hedef alarak akınlar düzenlemişlerdir. Ruhban sınıfın maddi ve manevi çıkarlarla gözlerini boyadıkları sefil durumdaki halk tabakası, bağlı bulundukları feodal kralların komutası altında Avrupa'nın en batısından başlayarak çıktıkları "kutsal seferlerinde" insanlık tarihinin gördüğü en rezil olayları gerçekleştirmişlerdir. Kendi dindaşlarına bile acımayıp geçtikleri güzergahlarda insanların canlarına, mallarına ve ırzlarına kasteden bu barbar güruh; Müslüman tarihçilerce "Franklar", Fransızca "Croisades'in" karşılığı olarak Osmanlıca'da "Ehli Salib" ve Araplar tarafından ise "Salibiyyün" şeklinde isimlendirilmiştir. Bu işgalci Katolikler'in giydikleri giysilerin üzerinde haç işareti bulunduğundan günümüzde haçlılar olarak anılmaktadır. Haçlı Seferleri 1096'da başlayıp 1291'de Latin Hristiyanların doğudaki son kalesi olan Akka'dan çıkarılmalarına kadar yaklaşık iki asır sürmüştür (Demirkent, 1996: 525-526).

Ortaçağın üç büyük olayından birisi olan Haçlı Seferleri, aslında öncesinde gerçekleşen iki büyük olayın reaksiyonudur. Birincisi, İslamın doğuşuyla beraber Müslümanların çok kısa süre içerisinde Hristiyan alemini hakimiyeti altına alması; İkincisi ise, Türkler'in Müslüman olduktan sonra, güç kaybedip duraksayan Arap devletlerinden İslam'ın sancağını devralıp Hristiyan batı dünyasına daha kuvvetli bir şekilde tehdit oluşturmalarıdır. XI.yy'da Türkler'in batıya doğru ilerlemeleri ve artık Rumelini (Anadolu'yu) yurt tutmaları, Haçlı Seferlerini başlatan esas ana etken olmuştur. Zira Hz. Ömer'in 638'de Kudüs'ü fethinden buyana 457 yıl geçmiş fakat batı Hristiyan dünyası kutsalını kurtarma derdine girmemiştir. Crusades'in başlamasındaki ikinci büyük etken ise Katolik Hristiyanların lideri Papa'nın, doğudaki Ortodoks Kilisesi'ni devirip tüm dünya Hristiyanlarını hakimiyeti altına almak istemesidir (Demirkent, 1994: 65-76).

Zaten iki Hristiyan kutbu arasındaki çatışma 7. ve 8. yüzyıllardaki itikadi meselelerdeki ayrılıklardan başlamış ve çekişmenin dozu artarak derinleşmiş, dini meselelerdeki ayrılıklar siyasi meselelere de yansımıştır. Slav devletlerinin ve bilhassa Ruslar'ın Ortodoksluğa tabii olması da Papa için ciddi güç kaybına neden olmuştur. Papa bir taşla iki kuş vurmak hem Türkleri geriletmek hem de Ortodokslar'a hakim olmak istemiştir. Dönemin en güçlü en zinde İslam devleti olan Selçuklular'a, altın çağını yaşatan Sultan Melikşah 1092'de ölmüştür. Müslümanların cephesinde otorite boşluğu oluşmuşken Katolikler bu fırsatı kaçırmamıştır. Ve Haçlılar kutsal kitaplarında "içinde süt ve bal akan

topraklar" olarak tarif edilen doğu topraklarına Kudüs'e doğru sefere çıkmışlardır (Koca, 2017: 17-20).

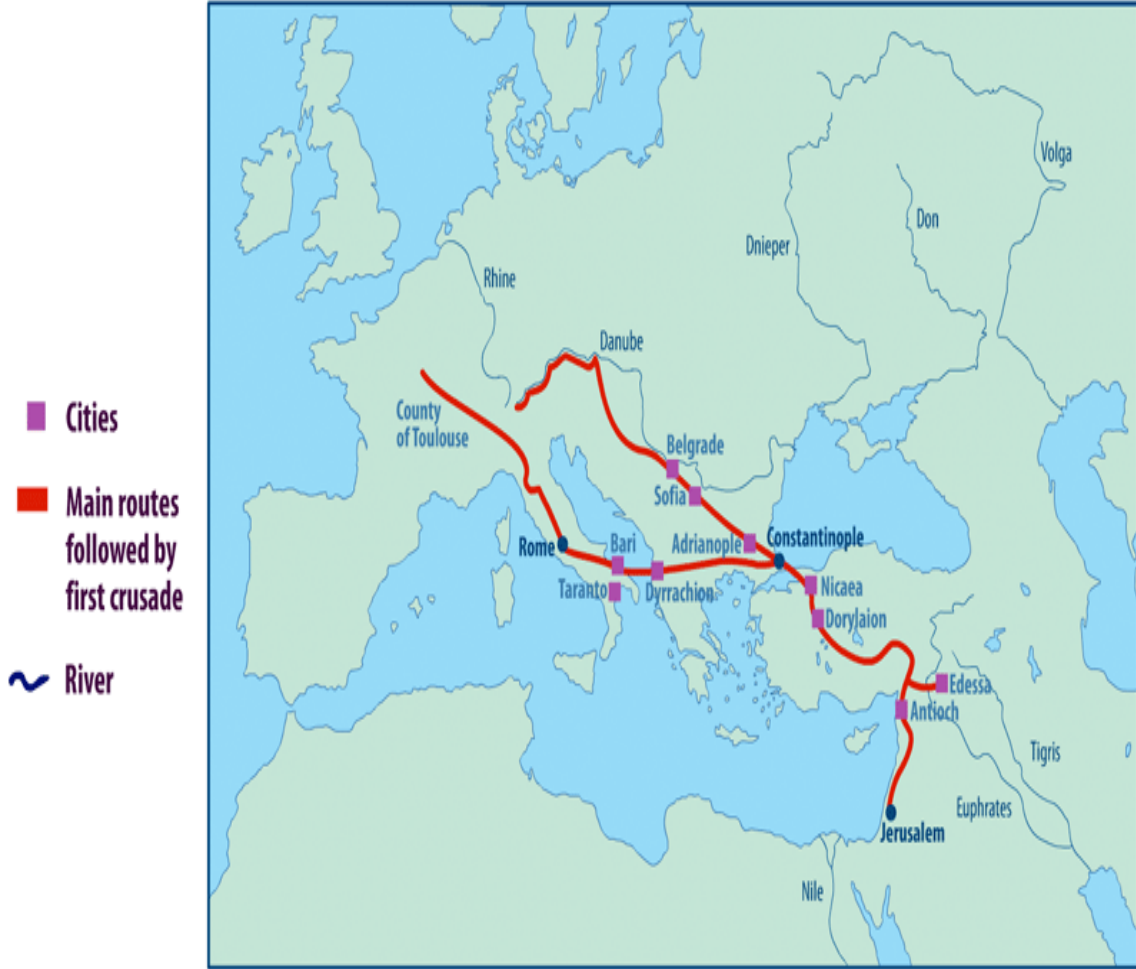
1095 tarihinde Papa II. Urbanus başkanlığında toplanan Clermont Konsili'nde iki kutsal amaç için Haçlı Seferlerini başlatma kararı alınmıştır. Birincisi, Konstantinopolis'i Türk tehditinden korumak; ikincisi, kutsal topraklar olan Filistin'i özellikle de Kudüs'ü Müslümanlardan temizlemektir. Konsilin ardından Pierre l'Ermite ve Meteliksiz Gautier, Batı Avrupa'dan topladıkları Frank ve Germenlerden oluşan başıbozuk güruhunu öncü birlik olarak Balkanlar üzerinden Konstantinopolis'e doğru getirmişlerdir. Başlangıçta kırkbin kişilik halk tabakasından oluşan bu düzensiz ordu, yol aldıkça amaçlarından sapmış sayıları azalmıştır. Güzergah üzerinde geçtikleri yerleri talan ederek ilerleyen kalabalık, Ortodokslara ve Yahudilere zulmetmişlerdir (Kaleli, 2013: 21-27).

Ardında kaos bırakarak ilerleyen öncü haçlı birliği Konstantinopolis'e ulaşmış ve karşı kıyıya Helenopolis'e (bugünkü Yalova yakınları Altınova) geçmiştir. Anadolu Selçuklu Hükümdar'ı Kılıçarslan'ın emriyle İznik'ten çıkan Türk birliği Drakon (Kırkgeçit) Deresi mevkinde, "Halk'ın Haçlı Seferi'ni" sona erdirmiştir. Pierre l'Ermite'in yaktığı ateş Avrupa'da hala canlıdır fakat bu ateşte daha çok Yahudiler yanmaktadır. Aşağı Lorraine Dük'ü olan Fransız Godefroy de Bouillon sefer hazırlıklarını yaparken halk arasında dükün Yahudilerden Hz. İsa'nın intikamını almaya gideceği söylentileri yayılıyordu. Avrupa'da hiç bitmeyen antisemitizm Haçlı Seferleri sırasında da revaçtaydı. Bu defa Godefroy de Bouillon, Toulouse Kont'u Raymond, Taranto Kontu Boemondo vb. birçok derebeyler tarafından; Frenklerden, Germenlerden, İtalyanlardan, Normanlardan vb. pek çok Katoliklerden gerçek bir ordu toplanıyordu. Gönüllüler ile beraber bu gerçek ordunun miktarının 600.000'e ulaştığı söylenmektedir. Farklı güzergahlardan daha önceki başıbozuk ordudan farksız bir şekilde önlerine çıkan Ortodoks ve Yahudileri katlederek zulmederek ilerleyen baronlar komutasındaki haçlılar Konstantinopolis'e 1096 kasım ayından itibaren ulaşmaya başlamışlardır. Doğu Roma İmparatoru Aleksios bu orduların ileride ülkesinin başına bela olacağını öngörerek şehre gelen baronların hepsinden kendisine biat etmelerini vassalı olmalarını istemiştir (Akan, 2020: 33-41).

Anadolu topraklarına geçen Haçlılar ilk başta İznik'i kuşattı. Malatya'dan İznik'e yetişen Kılıçarslan bu sefer şövalye, kont ve düklerin başında bulunduğu tam teçhizatlı muntazam ordu karşısında direnemedi. Ancak Türkler bu kadar çabuk pes etmeyeceklerdi. Haçlılar'ın Antakya'ya kadar olan yolculukları sırasında başta Anadolu Selçuklu Sultan'ı I. Kılıçarslan olmak üzere tüm Türk beylikleri Haçlılar ile savaşlar yapmış yola 600.000 neferle çıkan Haçlılar'a büyük zayıat vererek Antakya'ya ulaştıklarında 300.000 kişi kalmalarını sağlamışlardır. Haçlılar geriye kalan askeri güçleriyle Urfa, Antakya, Trablusşam ve Kudüs gibi büyük kentleri, Türkler'in devam eden savunmalarına rağmen ele geçirerek, buralarda kontluklar ve prenslikler kurmuşlardır. Kendilerini "İslam aleminin koruyucusu Halife" olarak gören Şii Fatimiler ise Kudüs'te, Sünni olan Selçuklu sarığı görmektense Katolik Latin serpuşu görmeyi yeğlemişlerdir. İslam dünyasındaki mezhep ayrılıkları Haçlılar'ın başarılı olmasındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Selçuklu bakiyesi olan Türkler'den gayri İslam dünyasında Haçlılar'a karşı savaşan kimse olmadığından Haçlılar ilerleyişine devam etmiştir. I. Haçlı Seferleri sonunda Haçlılar kısmi olarak amaçlarına

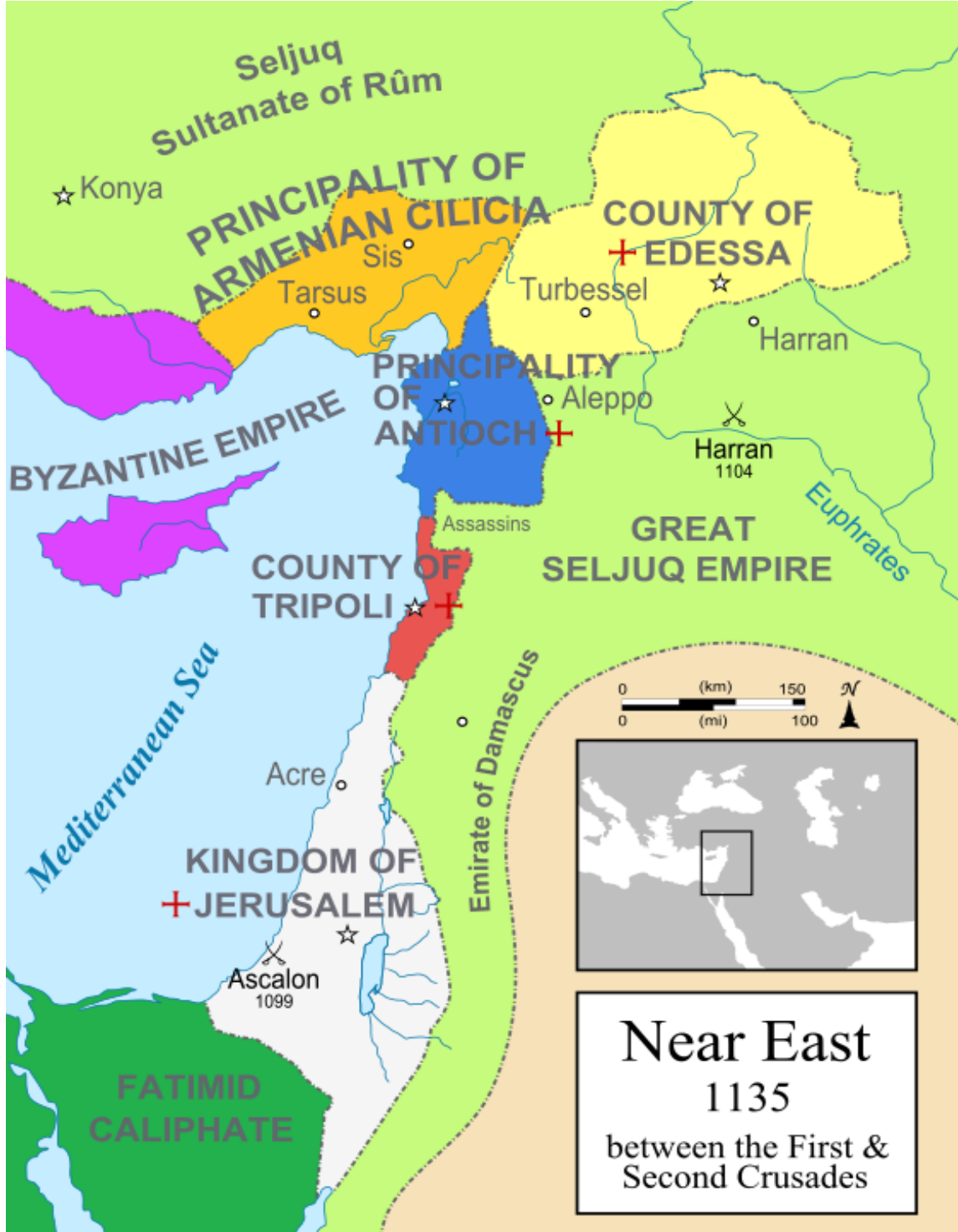
ulaşmışlar ama en önemlisi Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmışlardır (Turan, 1969: 475-476).

Görsel 5: Birinci Haçlı Seferi Güzergahı

(www.worldhistory.org, 2018)

Görsel 6: Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri Sonrası Yakın Doğu Siyasi Haritası

(www.worldhistory.org, 2018)

Haçlılar 1099 yazının haziran ayında Kudüs'ü kuşattıklarında takriben birbuçuk ay boyunca Müslümanların direnişiyle kartılaştılar. İngiliz ve Ceneviz gemilerinin getirdikleri erzak ve kuşatma silahları takviyeleriyle güç bulup 15 temmuzda şehre girdiklerinde Kudüs'ün gördüğü en vahşi katliamlardan birini gerçekleştirmişlerdir. Kutsal kadim kente sığınan Yahudiler ve Müslümanlar fark gözetilmeksizin canice katledilmiştir. Hristiyan kaynaklarında bile bu barbarlık ayrıntılarıyla anlatılmış, Hz. İbrahim'in kabrinin tahrip edildiğinden, camilere ve sinagoglara sığınan Yahudi ve Müslüman halkın nasıl kılıçtan geçirildiğinden gururla bahsedilmiştir. Bu katliamdan kurtulanlar her nasılsa Fatımi Halifesi İftiharüddeve ve beraberindekiler olmuştur (Akan, 2020: 82-84).

Haçlılar 1097 ve 1100 yılları arasında kısmen başarıyla sonuçlanan I. Haçlı Seferi'nde Türkler'e önemli kayıplar verdirmişler ve Urfa, Antakya, Trablusşam, Kudüs'de Latin devletçikleri kurmuşlar, ayrıca Çukurova'da bir Ermeni devletçiği oluşturulmasını sağlamışlardır. Bu şehirleri Türkler'e karşı korumanın kolay olmayacağını bildiklerinden 1101'de Anadolu üzerinden takviye orduları göndermişlerdir. Türk beylikleri bunu Anadolu'da tutunma ve ölüm kalım mücadelesi olarak görmüşler, aralarında iç çekişmeler olmasına rağmen, ilk seferde olduğu gibi yek vücud olup Haçlı ordularını imha etmişler, geçit vermemişlerdir. Bu yenilgi sonrası Avrupa'daki Haçlılar'ın heyecanı sönmüş ama yine de Türklerin çok defa kuşattıkları şehir devletlerini savunmayı başarmışlardır. 1144 yılında. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Musul-Halep-Şam Atabeyi I. İmadüddin Zengi tarafından Urfa (Edessa) Kontluğu yıkılana değin 40 yıl boyunca Müslümanların Haçlılar'a karşı ciddi bir başarısı olmamıştır. Bunun üzerine Avrupa'da Katolik halk yeniden kışkırtılmış Kudüs'e gidiyoruz diye kandırılmıştır. 1147'de Fransa Kralı VII. Louis ve Alman İmparatoru III. Konrad önderliğinde II. Haçlı Seferi başlatılmıştır. Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. Mesud Haçlılar ile daha rahat mücadele etmek için Latinlerden muzdarip olan Bizaslılar ile barış imzalamıştır. Frank Louis ve Alman Konrad Anadolu'da büyük kayıplara uğramış ve Dimaşk önünde yokolmuşlardır. Babasının yolundan giden Nureddin Zengi; bölge Müslümanlarını sancağı altından toplamış, bölücülük yapan Şii Fatimiler ile mücadele etmiş, Haçlılar ile savaşın kilit ismi olmuş ve ardında halef olarak Selahaddin Eyyubi gibi büyük bir fatih bırakmıştır. Sultan Selahaddin 2 Ekim 1187'de Kudüs'ü fethederek 88 yıllık Haçlı zulmüne son vermiştir (Altan, 2020: 39-44).

1.2.8. Eyyubiler ve Memlükler

1099'da barbarların kutsal Kudüs'te yaptıkları katliamın acıları unutulmamış ve daha yaraları tazeyken, 2 Ekim 1187'de Selahaddin Eyyubi manevi ceddi Hz. Ömer gibi Beytül Makdis'i teslim almıştır. Sultan, Kudüs halkına çok merhametli davranmış gitmek isteyenleri cüzi bir fidye karşılığında serbest bırakmıştır. Ortodoks ve Yahudilerin de kente yerleşmelerine mücade edilmiş, mabedleri ayağa kaldırılmış ve ibadetlerine izin verilmiştir. Hristiyanlara ait kutsal yerler Ortodokslar'ın idaresine bırakılmıştır (Güler, 2018: 18-21).

Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethinin akabinde Katolikler tekrar harekete geçip III. Haçlı Seferi'ni başlatmışlar, 1189-1192 yılları arasında gerçekleşen savaşlarda Alman İmparator'u Friedrich Barbarossa daha Anadolu'dan çıkamadan ölmüş, deniz yoluyla sefere katılan Fransız Kralı II. Philippe 1191'de geri dönmüş ve sefere en çok damgasını vuran

İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard ise 1192'de Akka limanından ayrılmıştır. Üçüncü büyük sefer de Haçlılar için hezimetle sonuçlanmıştır. Selahaddin Eyyubi dönemi ve sonrasında Doğu Akdeniz'de birkaç kaleye tıklan haçlılar etkinliklerini kaybetmişlerdir (Aydoğan, 2015: 49-52).

Haçlı Seferleri esnasında ve sonrasında ortaya çıkan şövalye toplulukları ve Katolik siyasi-askeri tarikatlar seferler sırasında Haçlılar'a önemli bir güç kattıkları gibi, sonraki asırlarda da Akdeniz ve Avrupa'da etkinliklerine devam edeceklerdir. Daha çok Fransızlar'dan oluşan Tapınak Şövalyeleri Haçlı Seferleri süresince aktif olmuşlar, Hospitalier Şövalyeleri ise sonradan Rodos ve Malta Şövalyeleri olarak anılmış, Akdeniz'de korsanlığa soyunmuşlardır. Töton Şövalyeleri Cermen menşeli olup varlıklarını yakın çağa kadar sürdürmüşlerdir. Bu dini siyasi, askeri birlikler ilk başta iyi niyetlerle kurulmuş olsalar da zaman geçtikçe kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden masonik localara dönüşmüşlerdir. 12. ve 13. Suriye - Filistin bölgesinde hakim olan tarikatlar sadece Katolikler ile sınırlı değildir. Köklerinden sapmış sözde Müslüman bir grup olan Haşhaşiler'de (Assasins) Haçlı Seferler'i sırasında bölgede deyim yerindeyse terör estirmişler ve önemli devlet adamlarına, dini liderlere vb. kişilere süikastler düzenlemişlerdir. Birbirleriyle benzerlikleri de dikkat çeken bu tarikatlar, ezoterik birtakım inanışlarla varlıklarını birçok devletten daha fazla sürdürmeyi başarmışlardır (Altındal, 2018: 88-97).

1187'den itibaren Kudüs Eyyubiler hakimiyetine girmiştir. 1250 yılında artık iyice zayıflamış ve otoritesini kaybetmiş Eyyubi Hanedanlığı'na son veren Memlûkler sancağı devralmışlardır. Abbasi Halifeliği'nin ve Eyyubiler'in askeri gücünü oluşturan Memlûkler köle olarak satın alınıp asker olarak yetiştirildikleri için Kölemenler olarak da anılmışlardır. Memlûklar hanedan itibarıyla ikiye ayrılmışlardır. 1250'den 1382'ye kadar Türk asıllı Bahri Memlûkler ve 1382'den 1517'ye kadar ise Çerkes asıllı Burci Memlûkler devleti idare ettirmişlerdir. İki buçuk asırdan fazla hakimiyet süren Memlûkler, resmi yazışmalarda kendini "ed-Devletu't-Türkiye" olarak tanımlamaktadır. Verimli Hilal'i kontrol ettikleri süre boyunca bu coğrafyaya önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Haçlılar ve onların kalıntıları Tapınakçılar gibi örgütlerle, zalim Moğolların bir kolu olan İlhanlılarla giriştikleri mücadelelerle Verimli Hilal'in huzurunun kaçmasını engellemişlerdir. Memlûkler'in en meşhur hükümdarları olan Seyfeddin Kutuz ve Rükneddin Baybars, o vakte kadar hiç yenilmeyen Moğollar'ı Ayn Calut Savaşı'nda alt etmiştir. Bu zafer olmasaydı Moğollar'ın Mısır'a kadar olan toprakları talan etmesi işten bile değildir (Kanat, 1998: 97-119).

Memlûkler dönemi Filistin'i ve Beytül Makdis'inde demografik bakımdan müslüman nüfusu çoğunlukta idi. Diğer dinlerin mensupları da buralara rahatlıkla girebiliyorlardı. Ayrıca Avrupa'da zulüm görüp kaçan Yahudilere sığınma hakkı tanınmıştır. Memlûkler Kudüs'teki vakıf sistemini devam ettirip dini ve sosyal yönden birçok imaret yapmışlardır (Karaman, 1996: 92).

Eyyubiler'in mirasçısı olan Memlûkler Beytül Makdis'e kutsal bir şehir olarak gereken ilgiyi göstermişlerdir. Haçlı Seferleri sırasında tahrip olan kent Eyyubiler döneminde onarılmışsa da asıl etkili restorasyonu Memlûkler yapmıştır. Yeni iktidara gelmiş ve

Moğollar-Haçlılar karşısında büyük zaferler kazanıp askeri gücünü ispat etmiş Memlükler'in, siyasi meşruiyet elde etmeleri için de halkın ve ulemanın takdirini kazanmaları gerekiyordu. Bu uğurda Kudüs'e yapacakları hizmetin onları siyasi olarak halkın gözünde yücelteceğini düşünmüşlerdir. Tabii ki dini gayelerini göz ardı edemeyiz , zira Memlük emirleri maddi varlıklarını Kudüs'e vakfetmek için birbirleriyle yarışmışlar, vefat ettikten sonra Kudüs'te metfun bulunmak istemişlerdir. Fatimiler'in Şii ekolünü yıkmaya başlayan Selahaddin Eyyubi'den sonra Sünnileştirme politikası hız kazanmış, Memlükler de aynı doğrultuda gerek dini, gerek mimari açıdan bu düsturu devam ettirmişlerdir. İnşaa ettikleri yapılar ile Kudüs'ü, ticari ve iktisadi olarak geliştirdikleri kadar, Sünni İslam'ın yaşandığı, öğretildiği ve yayıldığı bir şehir haline getirmişlerdir. Mescidi Aksa içinde günümüzde hala ayakta olan medreseler yapmışlar, akademik anlamda gelişen şehir alimlerin ve talebelerin cazibe merkezine dönüşmüştür. Bugün Kudüs'te bulunan en önemli 150 tarihi eserin 80'i Memlük yapısıdır. Bunların yanı sıra Kudüs'teki Hristiyan ve Yahudiler de İslam hukuğunun onlara tanıdığı zımni statüsüyle rahatça yaşıyorlardı. Hatta Avrupa'dan gelen Hristiyanlar hac vazifelerini yerine getirebiliyorlar, bir sorun yaşadıkları zaman Kudüs'te bulunan Avrupalı konsoloslara başvuruyorlardı. Sultan Kayıtbay döneminde Müslümanlar ve Yahudiler arasında anlaşmazlıklar çıkmış, sultan ve kadılar Yahudilerin haklı olduğuna hükmetmişlerdir. Bu ve benzeri olaylar bize gösteriyorki, Türk - İslam Medeniyeti sayesinde Kudüs'te Hz. Ömer'in adaleti devam etmiştir (Tomar, 2002: 332-334).

1.2.9. Osmanlı İmparatorluğu, Kudüs'e Yahudi Göçleri Ve Siyonizm'in Doğuşu

Memlükler'in son döneminde ülkedeki siyasi, ekonomik ve dini dengeler sekteye uğramaya başlamıştır. Hicaz ve Kudüs gibi kutsal yerlere hakim olan devlette siyasi çalkantılar boy göstermiş, bundan dolayı hac vazifelerini yerine getirmek isteyen insanlar mağdur olmuşlardır. İç çekişmeler yaşayan devlette iktidara gelmek isteyen mihraklar batılı devletler ve onların maşaları tapınak ve rodos şövalyeleri gibi korsan tarikatlar ile işbirliğine girişmişlerdir. Verimli Hilal ve özellikle de kutsal şehirler, otoritesi zayıf batılı güçlerin komplosuna açık bir yönetim tarafından idare edilir olmuştur. (Yiğit, 2004:92-93)

Memlükler çöküşe geçmişken, Osmanlılar altın çağını yaşamaktadır. Memlükler'in bu vaziyetinden hayli rahatsız olan, İslam'ın sancağını Konstantiniyye'ye dikmiş Osmanlı "İmparatorluğu'nun" kurucusu Fatih Sultan Mehmet'tir. Sultan Fatih sefere çıktığı sırada vefat etmiştir. Bazı tarihçiler bu seferin ya Memlükler üzerine ya da Roma üzerine yapıldığı kanaatinderler. Osmanlı-Memlük ilişkilerinin gerilmesi bu dönemden başlamaktadır (İnalçık, 2003: 400).

Yavuz Sultan Selim Çaldıran'da Şii tehlikesini bertaraf etmiştir. Safevilerden sonra, çöküşe geçmesine rağmen o dönem dünyanın en güçlü devletlerinden olan Memlükler'e karşı Halep yakınlarında Mercidabık'ta 1516'daki zaferinin ardından bölgeyi kontrol altına alarak Mısır'a doğru devam etmiştir. Filistin havzası da bu dönemde Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı orduları mucizevi bir şekilde Sina Çölü'nü 13 gün içinde geçmiş ve Mısır'a ulaşmıştır. 1517 yılında Ridaniye'de yapılan savaş sonrasında Memlükler yıkılmış ve tüm Verimli Hilal Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine girmiştir. Üç kıtaya sağlam bir

şekilde yerleşip cihan devleti olan Osmanlılar, kutsal şehirler Mekke, Medine ve Kudüs'ün de hizmetkarı olma şerefine nail oldular. Bu süreçten sonra Filistin, merkezi Kudüs olmak üzere bir Osmanlı sancağı haline gelmiştir (Öztuna, 1989: 25-29).

Selahaddin Eyyübi'nin Kudüs'ü Haçlılar'dan kurtarmasından sonra dahi (artık halka nasıl bir zulüm ettilerse) Kudüs'te Haçlı korkusu hiç dinmemiş hatta Osmanlı döneminde bile bahis konusu olmuştur. Zaten Haçlılar'ın da Kudüs hedefinden vazgeçemedikleri görülmektedir. Osmanlılar üzerine de birçok Haçlı Seferi düzenlenmiştir. Ama artık Anadolu ve Rumeline sağlam bir şekilde yerleşen Türkleri geçip Kudüs'e ulaşmak mümkün değildir. Buna rağmen Osmanlılar işi riske atmayarak Kudüs'te yaptıkları imar faaliyetlerinde şehri güvenlik ve savunma yönünden de güçlendirmişlerdir. Ayrıca hem Yahudi ve Hristiyanların hac merkezi olan hem de Müslümanların Hicaz'a giderken hac güzergahı olan Kudüs bu anlamda da güvenli tutulmak zorundadır. Farklı dinlerin, milletlerin ve kültürlerin kesişme noktası olduğundan Kudüs'te, güvenlik her daim en önemli mesele olmuştur. Bu minvalde sadece şehir değil şehre giden bütün yol güzergahları da hem dış güçlerin hem de bedevi ve eşkiyaların saldırılarına karşı emniyetli hale getirilmiştir (Dolu, 2016: 35-40).

Osmanlı geldiğinde Kudüs'te bulunan beşbin kadar Yahudi bunu sevinçle karşılamıştır. Zira bu dönemlerde Yahudiler İslam toprakları içerisinde altın çağlarını yaşarlarken, bizim aydınlık Avrupa'nın ise karanlık çağı olan Ortaçağ'da Hristiyan topraklarında olan Yahudiler zulüm görmekte ve soykırıma uğramaktaydılar. Yahudilere karşı olan bu tutum Papalar'ın ağzından çıkan "Lanetli Toplum" veya "Vaftiz Olunacak Millet" sözleriyle özellikle Haçlı Seferleri esnası ve sonrasında büyük soykırımlara neden olmuştur. Yahudiler 1290'da İngiltere'den, 1306'da Almanya ve Fransa'dan sürülmüşlerdir. 1492 de ise İspanya'da zor durumda olan Sefarad Yahudileri'ni Osmanlı Sultanı II. Bayezid Han kurtarmıştır. Devleti Aliyye'nin gayrimüslim vatandaşlarına İslam Hukuk'u gereği uyguladığı zimmi statüsünde Yahudiler de Rumlar ve Ermeniler gibi hiçbir yerde ve zamanda olmadıkları kadar rahat etmişlerdir (Memiş, 2006: 119-122).

İsrail tarih ders kitaplarında Osmanlı ile ilgili geçen ifadeler dikkat çekicidir. 1972 tarihli Toldot Yemey ha- Beynayim ba- 'Amim uve-Yisrael ve 1998 tarihli Mi-Dor le-Dor kitaplarında: Avrupa Yahudileri Engizisyon zulmünü yaşarken, Türklerin onlara adaletli davrandığı ve tam bir din özgürlüğü verdiklerinden; II. Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra Bizans zulmünden kaçan Yahudileri geri çağırıp, onları payitahtta iskan eyleyip ve birçok devlet kademesinde görevler verdiğinden bahsedilmektedir. 1978 basımı ha-Yehudim be-Şilhe Yemey ha-Beynayim kitabında da: Yasef Hamon adında bir Yahudi hekimin II. Bayezid ve oğlu I. Selim'in özel tabibi olduğundan ve Yavuz Sultan Selim'e Mısır seferinde eşlik ettiğinden ayrıca Yasef Hamon'un oğlu Rabbi Moşe'nin de I. Selim ve onun oğlu Süleyman'a hekimlik ettiği anlatılmaktadır. Görüldüğü üzere Osmanlılar Yahudilere hürriyet vermekle kalmamış, onlara güvenerek canlarını dahi emanet etmişlerdir. (Tezcan, Sarıbaş, Gür, 2017: 83-85).

Beytül Makdis'te Osmanlı hakimiyeti dört asır sürmüştür. Bu dönemde de Kudüs Memlûk devrinde olduğu gibi el üstünde tutulmuş, imarına inşasına özen gösterilmiştir. Şehir imarethaneler ve vakıflar ile donatılmıştır. Müslümanlar kadar gayrimüslimleri de

cezbeden şehire Osmanlı dönemi boyunca adalet ve huzur hakim olmuştur. Avrupa'daki Engizisyon Mahkemeleri'nden kaçan Yahudilerin ilk sığınağı Osmanlı olduğu gibi ikamet tercihleri de Filistin havzası ve Kudüs olmuştur. Osmanlı'nın zayıf düşmeye başladığı sancılı geçen son yüzyılında, Filistin ülkesi ve Kudüs kenti de sıkıntılı süreçten nasibini almıştır. 1799'da Napoleon'un kuşatmaları Cezzar Ahmet Paşa tarafından püskürtülmüş ve Napoleon'a ilk yenilgisi tattırılmıştır. 1840'larda Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'yla başlayan isyanlar çalkantılı bir süreci beraberinde getirmiş, zaten sömürgecilik ve sanayi devrimi karşısında güçsüz düşen Osmanlı İmparatorluğu'nu Verimli Hilal'i koruma açısından aciz bırakmıştır. Bu yıllardaki siyasi konjonktür batılı devletlerin Filistin'e müdahalesine kapı aralamıştır. Kudüs'te İngiltere başta olmak üzere Rusya, Fransa, Almanya, Prusya, Avusturya ve ABD konsolosluklar açmışlardır. Bu dönemlerde misyoner faaliyetler başlamıştır. Bu kurumlar görünürde Hristiyanların haklarını koruma maksatlı çalışsalar da aslında bölgeye Yahudi göçünü sağlamak için de ön ayak olmuşlardır. Siyonist idealler XIX. yy'ın ortalarındaki siyasi karışıklılardan faydalanarak uygulamaya konulmaya başlanmıştır. Bunları öngören Osmanlı, 1872'de Kudüs'ü direk Payitaht'a bağlamış ve daha hızlı kararlarla yönetilebilmesini sağlamıştır. 1870'lerden sonra Yahudi göçlerinde aşırı artışlar olması bu kararın alınmasını gerekli kılmıştır. İngilizler bölgeye biryandan Protestanlar'ı yerleştirmeye uğraşırken diyer yandan Yahudilerin hamiliğine soyunmuşlardır. Fransızlar Katolikler'in Ruslar ise Ortodokslar'ın üzerinde etki oluşturmaya çalışmışlardır. II. Abdülhamid Han, olacakları öngörüp Yahudilerin Filistin ve Kudüs'e toplu halde göç edip yerleşmelerini yasaklamasına rağmen, yasadışı olarak 1880 yıllarından sonra başlayan büyük Yahudi göç dalgalarıyla Kudüs'ün demografik yapısı değiştirilmeye başlanmıştır. Bu göçlerle eski Kudüs şehir merkezinin çevresinde yeni şehirleşmeler oluşmuştur (Aseli, 2002: 334-338).

Osmanlı vakanivüslerinden edinilen tarihi arşiv belgelerine bakıldığında, tüm Devleti Ali toprağında olduğu gibi Filistin'de bulunan Yahudilerin de dini vecibelerini ifalarından tutun da hertürlü sosyal yaşantılarında ne denli serbest oldukları görülmektedir. Osmanlı'nın İslam Fıkhı'na göre zımmi statüde olan gayrimüslimlere daha kapsamlı bir şekilde uyguladığı "millet sistemi" Hristiyan ve Yahudi tebaanın kurumsallaşma isteklerini arttırmıştır. XIX. yy.dan itibaren bilhassa üç dince kutsal olan Kudüs'te birçok Hristiyan misyoner cemiyet kurulmuştur (Karaman, 1996: 93).

1789 Fransız İhtilali'nden sonra her millette olduğu gibi öteden beri Siyon düşüncelerini yitirmeyen Yahudilerde de milli devlet oluşturma için bazı fikir akımları oluşmaya başlamıştır. 19. yüzyılda Avrupa, Musevileri artık tam olarak istenmeyen toplum haline getirmiştir. Bu dönemde Yahudilere Fransa ve Almanya'da dahi arka çıkılmasına rağmen en çok Rusya'da sıkıntı yaşanmaktadır. İngiltere ise sömürgesi olan Uganda'yı Yahudilere yeni yurt olarak önermektedir. Bu öneriye dindar Yahudiler sıcak bakarken, seküler olanlar daha çok siyasi nedenlerden Filistin'i istemektedir. İlk göçler dini ve ekonomik sebeplerle başlamıştır. Toplu halde Filistin'e ilk Musevi göçü 1830 yılında gerçekleşmiştir. Siyasi olarak yani Siyonist göçlerinin başlaması ise 1880'den sonra Aliyahlar ile olmuştur (Tellioglu, 2018: 19-23).

Dünyanın dört bir tarafında dağınık halde yaşayan Yahudileri, Filistin'e ve Kudüs'e yani Siyon'a yönelmelerini sağlamak amaçlı Siyonizm ideolojisi peydah edilmiştir. Theodor Herzl'in 1897'de Basel'de topladığı I. Dünya Siyonist Kongresi'nde ana amacın Filistin'de Yahudi devleti kurmak olduğu açıklanmıştır. Hristiyanlar arasında yaygın olan Antisemitizm de Siyonizm'i tetiklemiştir (Tokgöz, 2017: 185-189).

Siyon sözcüğü Yahudiler arasında çok eskiden beri kullanılmasına rağmen, siyasi ideolojik bir terim olarak ilk defa Rus Yahudisi Nathan Birnbaum kullanmıştır. Herzl'den önce de Yahudileri örgütleyen gruplar ve liderler çıkmıştır hatta devlet kurma fikirleri de ortaya atılmıştır fakat Theodor Herzl'in farkı Siyonizm'in Babası olarak Siyon idealini uluslararası siyasi arenada daha kuvvetli duyurması ve gözünü direk Kudüs'e dikmesi olmuştur. İlk olarak 18. yy.'dan itibaren aşırı dinci Hassidim hareketiyle pekçok dindar Yahudi bulundukları yerlerde tüm varlıklarını bırakıp Kudüs'e akın etmiştir. Bu göçer sufi Yahudiler'in Kudüs'te mülkleri ve işleri olmadıkları ayrıca tarımdan da anlamadıkları için geçim kaynakları bulunmamaktadır. Yahudilerce dünyanın dört bir tarafından toplanan Haluka adındaki yardım, Kudüs'te kendini ibadete adayan Hasidim/Hasidik Yahudileri'nin ihtiyaçlarını gidermektedir. Yahudilerin Kudüs'e dönmesini savunan ilk liderlerden olan iki ruhban Haham Alkalai ve Haham Kalischer, Mesihçi görüşe sahiplerdir ve Sion'un artık mitlerden sıyrılıp çağdaş bir fikir olması için uğraşmışlardır. Roma ve Kudüs adlı kitabın yazarı Moses Hess de Ateist ve Sosyalist olduğu halde bir Siyonistti. Yahudiliği bir din değil ırk olarak tanımlayan Hess kitabında, yersiz yurtsuz bu milletin talihinin düzelmesinin tek yolunun Kudüs'e dönmekten ve Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinden geçtiğini belirtmiştir. Bir diğer oluşum olan Odessa merkezli Hovevei Zion (Siyon Aşıkları) örgütü de 1882'de öncelikle Rusya ve Doğu Avrupa'dan sonra Avrupa'nın geri kalanından Kudüs'e olan göçlerde Dr. Yehuda Leib Pinsker öncülüğünde hareket etmiştir. Filistin'i kolonileştirme yoluna giden örgüt el altından Baron Edmond de Rothchild tarafından finanse edilmiştir. Rothchild, hem Antisemit Avrupalıların hem de Osmanlıların tepkisini çekmemek için Filistin'deki Kolonilere katılmak isteyen Yahudilere gizli bir şekilde kaynak aktarmıştır. Üstelik, Theodor Herzl 1896'da Paris'te Rothchild'i ziyaret edip maddi destek istediğinde, Baron göze batmamak için bu isteği görünürde geri çevirmiştir. Yahudilerin Filistin'e yerleşme yaşağını aşmak ve onları sadakaya (Haluka) mahkum bırakmamak için Rothchild, Filistin'de tarım işletmeleri kurmuş, Yahudileri istihdam etmiştir. Rothchild yaşlanıp işleri idare edemez duruma gelince bu birikimleri Baron Hirsch'in liderlik ettiği Yahudi Kolonizasyon Derneğine devretmiştir (Öke, 2014: 81-87).

1880'den başlayıp 1923'e kadar yapılmış olan Filistin'e Musevi göçlerinde ilk başlarda kahir ekseriyet Rusya ve Doğu Avrupa'dan ilerki yıllarda Batı Avrupa ve diğer kıtalardan rili ufaklı göçler olduğu gibi, üç ana büyük göç dalgası olmuş bunlar "Aliyah" diye isimlendirilmiştir. Filistin'de 1840'larda 9.000 civarında olan Yahudi nüfusunun 1900'lere yaklaştıkça 35.000 çıktığı tahmin edilmektedir. 1929'a kadar Siyonist örgütün mali destekleriyle Filistin'e yerleştirilen Yahudi sayısı 120.000'i bulmuştur. Sistemli bir biçimde Filistin'e yerleşmeye başlayan Yahudiler artık Tel Aviv gibi şehirleri kuracak kadar kalabalık hale gelmeye başlamışlardır (Özgül, 2018: 177-182).

2. Abdülhamit Han'a daha tahta çıkışının ilk yıllarında İngiliz eski diplomat Laurance Oliphant Yahudileri Filistin'e yerleştirmesi için teklifte bulunmuştur. Siyonist hareteki çıktıktan sonra da Theodore Herzl öncülüğünde, önce sultana sonra da İttihad ve Terakki mensuplarına benzeri istekler ile gidilmiştir. Theodore Herzl'in Abdülhamit Han ile dolaylı yollardan hatta bizzat görüşmeleri olmuştur. Herzl, 1896-1902 senelerinde Filistin'e Yahudilerin yerleşmesine izin vermesi için Abdülhamid Han'ı ikna etmek üzere Payitaht'a en az beş kez gelmiştir. Sultanla gazeteci sıfatıyla görüşen Herzl, Filistin topraklarını satması karşılığında imparatorluğun tüm borçlarını ödeyebileceğini söylemiş olumsuz cevap almıştır. Zira o dönem Osmanlı maliyesi zor durumdadır. Borçların ödenmesi için Duyunu Umumiye kurulmuştur. Sultan ülkeyi ekonomik anlamda düze çıkaracak olan birsürü teklifi reddettiği gibi Yahudilerin Filistin'e ve Kudüs'e hac vazifesi dışında girişlerini yasaklamıştır. Tüm çabaları sonuçsuz kalan Herzl, Filistin Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinde oldukça Yahudi devletinin hayal olduğunu anlamıştır (Arı, 2005: 110-111).

Theodore Herzl, hem bizzat hem de Emmanuel Carasso ve İzzet (Holo) Paşa gibi araçlar kullanıp sultana bonkör teklifler yapmış ayrıca kamuoyu oluşturup sultanı uzlaşmaya zorlamıştır. Lakin II. Abdülhamid'in net duruşu karşısında padişah ile antlaşmaktan umudu kesen Siyonistler, ona muhalif olan İttihad ve Terakki, Jön Türkler gibi örgütlerin içerisine sızarak ve mason localarını kullanarak padişahı tahttan uzaklaştırmaya, devirmeye uğraşmışlar hatta süikastler tertip edip Abdülhamid'den direk kurtulmaya çalışmışlardır. Bu amaçla birçok bürokratı ve askeri yanlarına çekip mason localarına dahil etmişlerdir. Bu çabalarında başarılı da olmuşlardır. Önce İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yönetimin İttihat ve Terakki eline geçmesi ve gayrimüslimlere verilen haklar ile sevinen Siyonistler, nihayet 31 mart ayaklanması sonrasında Siyon'un önündeki en büyük engel olan II. Abdülhamid'in 1909'da tahttan indirilmesiyle bayram etmişlerdir (Umar, 2002: 425-427).

Siyonistler'in işgali meşru kılmak için çabaları sürerken, Yahudilerin Filistin'e göçleri yasadışı da olsa devam etmiştir. Yahudilerin bu işgalinden, bölgenin demografik yapısında çoğunlukta olan Araplardan çatlak sesler çıkmış, rahatsız olan gruplar padişaha karşı isyan eden milliyetçi Arap liderler çevresinde toplanmışlardır. Birinci Cihan Harbi sırasında batılı devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun içindeki milletleri kışkırtmak suretiyle beşinci kol faaliyetleri yürütüp isyanlar çıkarmışlardır. Nitekim, İngiltere'nin Mısır valisi olan Sir Henry McMahon, Şerif Hüseyin'i bağımsız Arap devleti kurma vaadiyle kandırmıştır. Milliyetçi Araplar'ı çevresine toplayıp isyan başlatan şerif, Sykes-Picot Antlaşması'nda İngiliz ve Fransızlar'ın Verimli Hilal'i paylaştıklarından habersiz birşekilde, Osmanlı'yı batılı güçlere karşı çok müşkül duruma düşürmüştür. "Arabistanlı Lawrence" gibi ajanlar Osmanlı coğrafyasında bu tür beşinci kol faaliyetlerinde başarılı olmuşlardır (Altunbaş, 2019: 76-89).

İngilizler'den Siyon ideallerini gerçekleştirmek için fayda geleceğini düşünen Yahudiler, savaş boyunca hep onlara yakın durmuşlar, İngiliz Yahudisi politikacı Chaim Weizmann'ın gayretleri bu ilişkiyi sıcak tutmakta etkili olmuştur. Nitekim çabalar sonuç vermiş, İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour 2 Kasım 1917'de Siyonist Lider Lord

Rotschild'e gönderdiği mektubunda (İlk Balfour Deklorasyonu/Bildirisi) İngiltere'nin Filistin'de Yahudilerin devlet kurmasını desteklediğini yazmıştır. İngilizler daha hakimiyetlerinde olmayan Filistin için Yahudilere vaadlerde bulunmuştur ki bu zamanda Filistin nüfusunun çoğunluğu her zaman olduğu gibi Araplardan oluşuyordu. İngilizler'in Araplara da bulundukları boş vaadlerle onları Osmanlı'ya karşı kışkırtıp, deyim yerindeyse onları ayakta uyuttukları açık seçik görülmektedir. Aslında Yahudiler ile iş görürken, Arapları kullanmışlardır. Oynadıkları iki büyük oyunla (Sykes-Picot antlaşması ve Balfour Bildirisi) Filistin'i Araplara bırakmamış, Siyonist devletinin kurulması için ilk adımı atmışlardır. Dünyanın en akıllı en iyi siyaset yapan milletlerinden olan İngiliz ve Yahudilerin ittifakı, tüm İslam aleminin içinde Osmanlı İmparatorluğu'nu, onun içinde Verimli Hilal'i, onun içinde Filistin Ülkesi'ni, onun da içinde Kudüs'ün kaderini değiştirmiştir (Uluhan, 2020: 21-26).

Balfour Deklorasyonu Birinci Cihan Harbi'nin bir meyvesi olarak Yahudiler için pek de sürpriz olmayan bir hediyeydi. Savaşın kağıt üstünde galip devletleri Güney Batı Asya'da cetvelle siyasi harita çizerlerken en büyük gizli müttefikleri Yahudileri unutmayacaklardı. Avrupa Kıtası'nın en batısında ana karada bile bulunmayan bir devlet, kendinden çok uzakta bir devletin topraklarını bir gruba peşkeş çekmiştir. Siyonizm ve Emperyalizm birlikteliği yeni dünya düzenini belirlemiş, Emperyalizm'in içine yuva yapmış olan Antisemitizm bu birlikteliğe engel teşkil etmemekle beraber Filistin'deki Yahudi işgalinde itici bir güç olarak yer almıştır (Gücüm, 2017: 81-83).

1.2.10. İngiliz İşgali

Jeopolitik ve jeostratejik bakımdan önemli olan Filistin havzası, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun ilgisini çekmektedir. 1882'de Mısır'ı işgal eden İngilizler, 1869'da yapımı tamamlanan Süveyş Kanalı'nın da deyim yerindeyse üzerine konup Hint Okyanusu'ndaki Sömürgeleri'ne Afrika'nın en güneyindeki Ümit Burnu'nu dolaşmadan daha kısa sürede ulaşabilme imkanını elde etmişlerdir. İngilizler bakımından, Mısır'ın hemen yanıbaşındaki Filistin'de hem sömürgelerine ulaşmak hem de Doğu Akdeniz'i daha iyi kontrol edebilmek için değerli bir bölgedir. İngiltere bu uğurda Fransa ile rekabete girmiş ve gerekirse Fransızlar'ı karşısına almıştır. Araplar, Yahudiler ve Fransızlarla ayrı ayrı diplomasi trafiği yürütüp, hepsini de çeşitli vaatlerle kandırıp, nihayetinde amacına ulaşmıştır. Bu serüvende İngilizler'in en büyük yardımcısı neredeyse koşulsuz destek çıktıkları Siyonistler olmuştur. İngiltere, Siyonistleri Müslüman Araplar'a karşı bir tampon olarak kullanmış, Araplar Yahudiler ile uğraşırken İngilizler alacağını almıştır (Eryaman, 2016: 13-15).

1917 Aralığında İngilizler General Allenby komutasında Filistin'i işgal ettiler. İşgalin ilk yıllarında Filistin'i askerler yönetmiştir. 1920 nisanındaki San Remo Konferansı'nda Filistin'in İngiliz Mandası olarak kabul edilmesiyle Filistin'e yönetici olarak İngiliz Yüksek Komiseri sıfatıyla Siyonist Sir Herbert Samuel atanmıştır. Birinci Cihan Harbi'nin akabindeki barış ortamından faydalanan Yahudilerin Filistin'e göçü hızlanmıştır. Araplar bu durumdan memnun olmayıp ayaklanmalar başlatsalar da Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill 1922'de yayınladığı Beyaz Bildiri ile İngilizler'in politikasında

değişiklik olmayacağını göstermiştir. 1929'a kadar Araplar ve Yahudiler arasında büyük olaylar çıkmamıştır. Büyük Buhran'ın getirdiği ekonomik krizlerin de etkisiyle bölgede sınırlar gerilmeye başlamıştır. Kutsal yerlere yapılan tahrikler sonucu karşılıklı gösteriler ve çatışmalar yaşanmıştır (Yaşar, Özcan, Kor, 2011: 37-38).

İngiliz Manda Yönetimi'ne giren Filistin, kendisi ufak bir alan olmasına rağmen bölgesel ve küresel siyasette tarihte de olduğu gibi dengeleri belirleyen bir rol üstlenmiştir. 1922 yılına kadar 50 yıldır sistemli bir şekilde yapılan Yahudi göçleri ve üç büyük Aliyah'tan sonra 1923 yılına gelindiğinde İngiliz Mandaterliği'nin yaptığı nüfus sayımında Filistin'de: 84 bin Yahudi, 486 bin Müslüman, 71 bin Hristiyan ve diğer gruplardan 7 bin olmak üzere 648 bin civarında insan ikamet ettiği tesbit edilmiştir. İngiliz Mandası döneminde devam eden yıllarda da Aliyahlar artmış, İkinci Cihan Harbi'ne doğru Avrupa'da artan Nazizim ve Faşizm Yahudiler'i ya Amerika'ya ya da Filistin'e doğru göç ettirmiştir. Savaş bittikten sonra Kudüs'te 1931'de 53 bin olan Yahudi nüfusu 1939'da 82 bine çıkmıştır. Manda yönetiminin istatistiklerine göre sadece 1932 ve 1939 yılları arası Filistin'e 213 bin Yahudi göç etmiştir. 1939 yılında Filistin'deki toplam Yahudi nüfusu 455 bin iken Arap Nüfusu 1 milyonu geçmiştir. Yahudiler'in Filistin'li Müslüman Araplar'ın yaşadıkları mülklerini ilhak ederek gerçekleştirdikleri göçlerde Avrupa'daki Yahudi bankerlerin finans destekleri olmuştur. Yahudi Ajansı ve Yahudi Milli Fonu tarafından çoğunluğu Filistin dışında yaşayan Arap zenginlerin sahip oldukları verimli tarım arazileri fahiş fiyatlarla satın alınmıştır. 1939'da tarım arazilerinin yüzde 10'u Yahudilerin eline geçtiği gibi 1945'e kadar satın alınan toprak miktarı bir milyon dönüme ulaşmıştır. Siyonistler Eretz İsrail ve Arzı Mevud'un ilk adımlarını bu şekilde atmışlardır (Deveci, 2014: 99-107).

1920'den sonra Filistinli Araplar ve Yahudiler arasında çeşitli anlaşmazlıklar dolayısıyla çatışmalar çıkmış, bu çatışmalar can ve mal kayıplarına yol açmıştır. 10 yıldan fazla devam eden süreçte karşılıklı gösteriler ve yürüyüşler olmuş, Araplar bu eylemlerinde Müslüman ve Osmanlı kimliği üzerinden kendilerini göstermişlerdir. Zaman zaman Filistin'li Müslümanlar ve Hristiyanlar birlik olup, İngiliz ve Siyonistlerle mücadele etmişlerdir. İkinci Cihan Harbi öncesi Avrupa'da özellikle de Almanya'da görülen Nasyonal-Sosyalizm Yahudi göçlerini hızlandırdığından Filistin'deki çatışmalar da giderek alevlenmiştir. Mandater yönetim pansuman tedbirlerle ortamı yatıştırma yoluna gitse de Balfour Bildirisi'nde Filistin için takınılan tutum bellidir ve bunun geri dönüşü yoktur. Buna karşın İngiliz yönetimindeki Filistin'li Araplar siyasi ve silahlı birtakım örgütlenmeler ile Siyonizm'e karşı mücadeleye girişmişlerdir. Daha işgalin ilk yılında 1918'de kurulan: Filistin Müslüman-Hristiyan Cemiyeti, Kardeşlik ve Erdemlilik Cemiyeti, el-Muntada el-Edebi Ocağı ve el-Nadi el-Arabi Kulübü gibi oluşumların ilk gayesi Siyonizmle mücadele olmuşsa da Filistin'li entelektüellerin kurduğu bu yapılar halkla bütünleşememiştir. Bu örgütlere sonraki yıllarda birçok yapı daha eklenmiş ve 1923'te hepsi Arap Cemiyeti altında toplanmıştır. 1930 yılına gelindiğinde Siyonistler'e karşı daha ciddi sistemli mücadele edecek olan Filistin Arap Partisi, Milli Savunma Partisi ve Bağımsızlık Partisi kurulmuştur. 1931'de yapılan kongreyle Arap Misakı kabul edilmiş ve Siyonizm ile mücadele için siyasi örgütlenmelere ek silahlı örgütler oluşturulmaya başlanmıştır. Bunlardan en dikkat çeken önemli üniversitelerde eğitim görmüş gençlerden oluşan ve Siyonistlerle stratejik bir

şekilde silahlı mücadele eden Cihadı Mukaddes'tir. İngiliz ve Siyonist işgalcilere en ciddi darbeyi vuran ise Şeyh İzzettin el-Kassam'ın hareketi olmuştur. 20 Kasım 1935'te şehit edilen Kassam'dan sonra Filistin'de kurulacak pekçok örgüt onun metodlarını örnek alacaktır. Daha sonra kurulacak olan İslami Direniş Hareketi'nin (Hamas) silahlı kanadına da onun adı verilecektir. Filistinliler'in direnişlere rağmen Yahudi göçü engellenememektedir. Bunun üzerine bütün Arap grupları bir araya gelip 1936'da Arap Yüksek Komitesini kurmuşlar, lider olarakta Hacı Emin el-Hüseyni'yi seçmişlerdir. Aynı yıl 13 eylülde yayınlanan bildiriyle tüm Filistin'de grevler ve ayaklanmalar dönemi başlamıştır. Ayrıca komitede; Yahudi göçlerinin durdurulması, Yahudiler'e toprak satılmaması ve Filistin'de milli bir Arap devletinin kurulması yönünde kararlar alınmıştır. 1939'daki büyük bir ayaklanmaya kadar sürecek olan bu grevlerde Araplar Yahudiler'den çok daha fazla kayıplar vermiş ama başarılı olamamışlardır. İsrail Devleti kurulunca ilk başbakanı olan David Ben Gurion'un şu sözleri durumu çok net özetlemektedir: "Ülke onların burada yaşayanlar onlar, biz ise buraya gelmek ve yerleşmek istiyoruz . Bu ayaklanma, Filistinliler'in anavatanlarının Yahudiler tarafından gasp edilmesi olarak gördükleri şeye karşı aktif bir direniştir". Hem Araplar'ı hem de Yahudileri kaybetmek istemeyen İngilizler mandater yönetimleri boyunca çatışmaları engellemek için birçok çalışma yapmışlardır. 1919'da King Crane komisyonu, 1921'de Craft Komisyonu, 1929'da Show Komisyonu, 1931'de yayınlanan Passfield Beyaz Kitabı, 1937'de Peel Komisyonu ve 1938'de Woodhead Komisyonu hepside mandacıların çözüm değil çıkar odaklı çabalarıdır. 1939'da gelindiğinde İngilizler topladıkları Londra Konferansı'na Filistin'deki Arap ve Yahudileri çağırdıkları gibi, Filistin dışından Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Ürdün gibi Arap ülkelerinden de katılım istemiştir. İki tarafında istekleri birbirine zıttır dolayısıyla uzlaşa sağlanamamıştır. Bunun üzerine aynı yıl yayınlanan İngiliz Sömürge Bakanı Mac Donald'ın Beyaz Kitabı'nda; on yıl içinde Araplar ve Yahudilerin işbirliği içerisinde bağımsız bir Filistin Devleti kurması, Yahudilerin Filistin'e göçünün sınırlı da olsa devam etmesi ve toprak satışı için şartların zorlaştırılması gibi maddeler yer almıştır. Yahudiler Beyaz Kitabı net bir şekilde reddederlerken, Araplar içerisinde bazı anlaşmazlıklar çıkmış genel olarak kitap kabul edilmezken Filistin Milli Savunma Partisi kitabı olumlu bulmuştur. Zaten gelecekte de Arapların yek vücut olamamaları Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurulmasına rağmen bağımsız bir Arap devleti kurulamamasına yol açacaktır. Binaenaleyh; Verimli Hilal'i, Filistin'i ve dahi Kudüs'ü çıkmaz çatışmalara sürükleyen İngilizler, mandater yönetimlerini sonlandırıp bölgelere müstemleke valileri atayıp çekip gittiklerinde geriye kaostan başka birşey bırakmayacaklardır (Öner, 2012: 30-47).

İkinci Cihan Harbi'nden sonra değişen konjonktür ve savaştan yeni çıkan Büyük Britanya Krallığı'nın kötü durumda olan mali yapısı, İngilizler'i hem ekonomik hem de siyasi olarak daralmaya götürmüştür. 1947'de Hindistan'a bağımsızlığını veren İngilizler için, Yahudiler ve Araplar'ın çatışmalarını kontrol edemez hale geldiği Filistin'de manda rejimini devam ettirmenin bir manası kalmamıştır. Bunun üzerine İngiltere Filistin sorununu Birleşmiş Milletler'e götürmüştür. BM tarafından bir rapor oluşturularak Filistin'in paylaşımı konusunda, Çoğunluk ve Azınlık planları olmak üzere iki plan öngörülmüştür. Çoğunluk Planı Siyonistler'in emellerine uygunken, Azınlık Planı ise

Filistin'in toprak bütünlüğünü korumada Araplar'ın lehine görünmektedir. BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamalarda, Çoğunluk Planı üzerinde bazı değişiklikler yapılarak kabul edilmiştir (Özgül, 2018: 199-201).

Görsel 7: 1947 BM Paylaşım Planı

(www.un.org, 1983)

Birleşmiş Milletler Filistin Paylaşım Planı'na göre BM Genel Kurulunda alınan 181'no'lu karar gereğince: Filistin'de İngiliz Manda Yönetimi'nin sona erdirilmesi ve İngilizlere bağlı silahlı kuvvetlerin en geç 1 Ağustos 1948'de bölgeden ayrılması, Filistin'de bağımsız Arap ve Yahudi devletlerinin kurulması ve Kudüs'ün BM Konseyi tarafından idare edilmesi, kurulacak olan Arap ve Yahudi devletleri arasında ortak gümrük birliği ve kur sistemi oluşturulması, taksim planının doğru bir şekilde ilerlemesi için beş devletten oluşan Filistin Komisyonu'nun kurulması, 10 çekimser, 13 ret ve 33 kabul oyları ile kabul edilmiştir. (www.un.org, 2021)

1.2.11. Siyonist İşgali: İsrail Devleti'nin Kuruluşu Ve Arap-İsrail Savaşları

BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947'de aldığı kararlardan sonra İngilizler Filistin'deki silahlı güçlerini çekmeye başlamıştır. Bunun üzerine Araplar ve Siyonistler arasındaki çatışmalar giderek artmıştır. Nisan-mayıs aylarında çarpışmalar çok şiddetlenmiş, Kudüs'e doğru ilerleyen İrgun ve Stern Siyonist terörist milis kuvvetleri Deir Yasin adlı köyde 250 kadar masum sivil katletmiştir. Bu soykırımı Yahudi Ajansı ve Hagannah bile lanetlemiştir. Böylelikle 15 Mayıs 1948'de İngiltere'nin Filistin'den tamamen çekilmesiyle resmen başlayacak olan, 1948-1949 Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın fitili de ateşlenmiş olacaktır. İngiliz Manda Yönetimi'nin son bulacağı 14-15 mayıs gecesi saat 24.00'dan birkaç saat önce Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi yayınladığı deklarasyon ile bağımsızlığını ilan edip İsrail Devleti'ni resmi olarak kurmuştur. Geçici İsrail Hükümeti kabinesi 13 kişiden oluşmakta olup başkanlığa Ben Gurion getirilmiş, ayrıca Gurion savunma bakanlığı görevlerini de üstlenmiştir. İngilizler'in çekilmesi ve İsrail Devleti'nin ilanından sonra Araplar zaman kaybetmeden Filistin'e doğru yönelmişlerdir. Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak toplam 50.000 kişilik bir kuvvetle savaşa katılmıştır. Yalnız bu birlikler eğitimsiz, disiplinsiz sivillerden oluşmaktadır. Araplar'ın asıl kuvvetleri 75.000 kişilik Ürdün Arap Lejyonu ve Fevzi Kavukçu liderliğindeki Filistin Kurtuluş Ordusu'dur. Buna karşılık İsrail tarafında; İkinci Cihan Harbi'nde İngiliz Ordusu'nda görev yapmış olan 32.000 kişilik Siyonist Ordusu'na ek olarak Haganah ve İrgun gibi terör örgütlerinden meydana gelen 75.000 tecrübeli terörist militan bulunmaktadır. Nicelik olarak iki ordu eşit gibi gözükse de İsrail'in avantajları ve Araplar'ın da dezavantajları bir hayli fazladır. İngiltere ve ABD Filistin'i ablukaya alarak Araplar'a gönderilecek olan silah ve sarf malzemelerini engellemiştir. Sovyetler ise İsrail Ordusu'na hafif toplar ve otomatik silahlar sevk etmektedir. Tabii ki dünyanın dört tarafındaki Yahudilerden İsrail'e yardım gönderilmektedir. Haziran ayının ortalarına kadar süren mücadelelerde; İsrail kıyı bölgelerde ve Akka'da üstünlük sağlarken, Ürdünlü Araplar Kudüs'e neredeyse hakim olmuş Kral Abdullah Hz. Ömer camiinde namaz kılmıştır. İsrail savaşı Filistin havzasının dışına taşıyarak savaş uçakları ile Şam ve Amman'ı bombalamıştır. İsrail'in durumu kötüye gitmekteyken, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin zorlamasıyla Kont Folke Bernadotte arabulucu olarak seçilmiştir. Kont, taksim planında yapmış olduğu ufak değişikliklerle savaşta belirleyici güç olan Ürdün kralını ateşkese razı etmeyi başarmıştır. Bir aylık ateşkes imzalanmış fakat daha süresi bitmeden İsrail kuvvetleri tarafından ihlal edilerek bazı kasabalar ele geçirilmiştir. Bu sırada Arabulucu Kont Bernadotte Kudüs'te

Siyonist Stern teröristleri tarafından öldürülmüştür. Açıkça görülmektedir ki siyonistler için tek yol Eretz İsrail'dir ve hiçbir türlü antlaşmaya, orta yola gelme niyetleri yoktur. Arap Yüksek Komitesi 22 eylülde Gazze merkezli tüm Filistin topraklarını içine alan devleti kurarak Filistin Hükümeti'ni ilan etmiş başkanlığına Hacı Emin el-Hüseyni'yi getirmiştir. Bu kararları Ürdün kralı hariç herkes tanımıştır. Zira Ürdün'ün hedefi Kont Bernadotte'nin de teklif ettiği üzere Filistin'de Araplar'a düşecek olan toprakların Ürdün'e dahil olmasıdır ki ateşkes teklifini de bundan dolayı kabul etmiştir. Araplar'ın yek vücut olamamaları tek bir amaç uğruna savaşıyan Siyonistler karşısında zorlanmalarına neden olmuştur. 1949'a gelindiğinde şubat ve nisan ayları arasında imzalanan mütarekelerle iki yıldır süren savaşlar sonlandırılmıştır. İsrail'in Mısır'la yaptığı antlaşmada Gazze Mısır'a bırakılmıştır. Suriye ve Lübnan ile eski Filistin sınırı devam ettirilmiştir. Mütarekelerden en kazançlı çıkan Arap devleti Ürdün olmuştur. Batı Şeria ve Doğu Kudüs Ürdün'e kalmıştır. Paylaşımında Kudüs topraklarının çoğunluğu İsrail'in eline geçmiştir. Ürdün Kudüs'ün küçük bir parçasına sahip olmuş fakat kutsal yerlerin kahir ekseriyetini elde etmiştir. Irak ve Suudi Arabistan ise diğer devletlerle imzalanan protokollere uyduklarını açıklamışlardır. Bu savaştan karlı çıkan taraf Siyonistler olmuştur. BM Taksim Planı'nın çok çok üzerinde topraklarını genişleten İsrail, Filistin Ülkesi'nin aşağı yukarı yüzde 70'ine hakim olmuştur. Bu topraklar üzerinde yaşayan Yahudi nüfusu ise 2. Dünya Savaşı öncesi 1943'de yarım milyon iken, altı yıl içerisinde 1949 yılı sonunda 758.000'e ulaşmıştır. 1948-1949 Arap İsrail Savaşları sonrasında günümüze kadar devam etmiş olan iki önemli mesele ortaya çıkmıştır. Bunlar, Mülteciler Meselesi ve Kudüs Meselesi'dir (Armaoğlu, 1991: 89-105).

İkinci Arap İsrail Savaşı ya da diğer bir adıyla Süveyş Savaşı, sadece İsrail ve Mısır Devletleri arasında yaşanmıştır. 29 Ekim 1956'da Mısır, Süveyş Kanalı'nı millileştirmek istemiş ancak buna karşın İngiliz ve Fransızlar hareket başlatmıştır. Bu hareketi fırsat bilen İsrail, beş gün içerisinde Sina Yarımadası'nın önemli bir kısmını ele geçirmiştir. BM ve ABD'nin baskıları neticesinde 6 Mart 1957'de, İsrail Sina'dan geri çekilmiş yerini BM güçleri almıştır. Siyonistler'in zaman içerisinde elde ettikleri topraklar, Filistin'li Mülteciler sorununu daha da arttırmıştır. Bu süreçten sonra Filistin'li Müslüman Araplar'ın İsrail ile mücadelesi gerilla savaşı şeklinde olmuştur. Bu tür hareketleri engellemek için Siyonistler, sık sık Arap gettolarına saldırılar düzenlemişlerdir. 13 Kasım 1966'da Ürdün sınırları içerisine giren İsrail kuvvetleri 4000 nüfuslu Samu köyünü yoketmiştir. 1967 yılının bahar aylarıyla beraber Suriye ile İsrail sert restleşmelerde bulunmuşlar, birçok Arap devleti İsrail'in saldırgan tutumları karşısında olağanüstü hal ilan etmiştir. Birkaç ay süren hazırlıklar, batılı güçlerin de kışkırtmaları ve BM Seferi Kuvvetleri'nin Sina Yarımada'sından çekilmesi sonrasında 5 Haziran 1967'de Üçüncü Arap İsrail Savaşı başka bir deyişle Altı Gün Savaşı başlamıştır. İsrail Mısır'a doğru yaptığı saldırıda 9 Haziran günü Mısır'ın Sina Hattı'ndaki güçlerini komple yok ederek Süveyş Kanalı'na ulaşmıştır. Ağır darbe alan Mısır Ordusu, ateşkesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Aynı şekilde ve aynı süre içerisinde Ürdün, Suriye ve Mısır'a; havadan, denizden ve karadan yapılan hareketler ile İsrail sadece bir hafta içerisinde Araplar'ı ciddi tahribe uğratarak topraklarını genişletmiştir. Üçüncü Savaş sonucunda ABD destekli İsrail ile tekbaşlarına başedemeyeceklerini anlayan Arap Devletleri SSCB ile yakınlaşmışlar bu da Ruslar'ın Batı Asya'ya müdahalesinin önünü açarak iki kutuplu bir Batı Asya doğurmuştur. Bu savaşın

Kudüs açısından en önemli neticesi, şehrin tamamen İsrail'in kontrolüne geçmesi olmuştur. İsrail'in Filistin'de işgal ettiği topraklar Arap dünyasının tepkisini çekerken, Kudüs'ü tümüyle ele geçirmesi bütün Müslüman dünyasının tepkisine yol açmıştır. Kudüs'ün corpus separatum statüsü çiğnendiği dolayısıyla Müslüman ülkeler tarafından BM'ye çok defa başvurular da bulunulmuştur. Bugün de olduğu gibi BM'nin yaptığı tek şey kınama olmuştur. 21 Ağustos 1969'da Mescid-i Aksa'da çıkan yangın İslam aleminin sabrını taşıran son damla olmuş, 21-25 eylül tarihlerinde toplanan İslam zirvesinde Kudüs'ün eski statüsüne döndürülmesi için kararlar alınmıştır. Üçüncü savaştan hezimetle çıkan Arap ülkeleri, SSCB'nin destekleri ile ordularını birkaç yıl içerisinde eskisinden daha teçhizatlı ve profesyonel hale getirmeyi başarmışlardır. Mısır lideri Enver Sedat ve Suriye başkanı Hafız Esat 1973 nisanında yaptıkları gizli görüşmelerde intikam vaktinin geldiğini kararlaştırmışlardır. Eylülde Lazkiye'de Suriye ve İsrail uçakları arasında yaşanan it dalaşı savaşın fitilini ateşlemiştir. Gergin geçen ve savaşın kapıda olduğu anlaşılan bir ay sonunda, Yahudilerin en önemli bayramı Yom Kippur'a denk gelen 6 Ekim 1973 günü Suriye ve Mısır orduları harekate başlamıştır. Dördüncü Arap-İsrail savaşının farkı savaşa hukuken katılan Arap devletlerinin sadece Suriye ve Mısır olmasına rağmen diğer devletlerin koordineli olarak savaşa fiilen destekte bulunmaları, Araplar'ın az da olsa yek vücut hareket edebilmeleri olmuştur. 26 Ekim'de bölgeye BM Barış Gücü'nün gelmesine kadar süren savaşta rakipler birbirlerine üstünlük kuramamışlardır. Karşılıklı büyük kayıplar verilmiştir. Araplar savaşın başlarında başarılı olsalar da İsrail ilerleyen safhalarda durumu dengelemeyi bilmiştir. Bölgede yaşanan savaş sadece Arap-İsrail değil aynı zamanda Sovyetler ve Amerika arasında çıkar çatışmalarına sahne olmuştur (Özmen, 2014: 171-225).

1973'deki savaştan sonra petrol dünyada siyasal bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Uluslararası şirketler petrol fiyatını düşük tutmuş bu sayede petrol kömürün yerini almıştır. Petrol fiyatının düşük olması ekonomisi sadece buna bağlı olan Güney Batı Asya'daki Arap devletlerinin işine gelmemiştir. Araplar ellerindeki en önemli siyasal enstürman olan petrolün fiyatını yükselterek, petrolü batılı devletlere karşı bir koz olarak kullanmaya çalışmışlardır. Yetmişli yıllara damga vuran petrol krizi dünya ekonomisini etkilerken, ABD Güney Batı Asya'da barışı sağlamak için İsrail ve Mısır'ı bir araya getirerek 17 Eylül 1978'de Camp David antlaşmasını sağlamıştır. Antlaşmaya göre İsrail; Sina Yarımadası'ndan, Batı Şeria'dan ve Gazze'den çekilmeyi kabul etmiştir. 26 Mart 1979'da Washington'da imzalanan antlaşma ile de İsrail ve Mısır arasında barış sağlanmış, Mısır İsrail'i resmi olarak tanımıştır. Lakin, İsrail Gazze ve Batı Şeria'ya yönelik sözlerini bağımsız bir Filistin Devleti'nin önünü açacağından çekindiği için yerine getirmemiştir. Ayrıca 1980'de Doğu Kudüs'ü, 1981'de Golan Tepeleri'ni ve 1982'de Beyrut'u işgal ederek Filistin Kurtuluş Örgütü vb. gerilla yapıları bölgeden uzaklaştırmış, değişik Arap ülkelere gitmek zorunda bırakmıştır. Bundan sonraki süreçte Fahd Planı, Reagan Planı ve Fez Planı gibi tarafları uzlaştırmak için çabalar sarfedilse de başarılı olunamamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü 1987 yılından sonra İsrail ile mücadele stratejisini değiştirmiş ve intifada denen ayaklanmalar tertip etmiştir. 15 Kasım 1988'de Ürdün kralının etkisiyle Filistin Devleti kurulmuş ve İsrail'in bu devleti tanınması için girişimlerde bulunulmuştur (Torlak, 2010: 47-51).

1971'de Ürdün'deki iç savaştan sonra idare merkezini Lübnan'a kaydıran Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi üzerine büyük yara almış ve Arap coğrafyasının dört bir tarafına dağılmıştır. Bu durum FKÖ'nü durdurmamış, Siyonist işgaline karşı savaşları devam etmiştir. İran, işgal altındaki Lübnan'ı müdafaa ve Siyonist İsrail ile mücadele için devrim muhafızlarını Lübnan ve Suriye'deki Şii grupları eğitmek için göndermiştir. Bu girişim sonrasında Hizbullah örgütü oluşmuştur. Hizbullah, Kudüs'ü kurtarmak parolasıyla seksenli doksanlı yıllarda İsrail'e ve birçok batılı devletin bölgede bulunan unsurlarına "terör" saldırıları düzenlemiştir (Kemiksiz, 2018: 138-140).

1987'deki Birinci İntifada'da FKÖ en önde gelen aktör olmakla beraber, İslami Direniş Hareketi'nin (HAMAS) rolü de yadsınamaz. İsrail'in Lübnan işgalinden sonra zayıf düşen FKÖ'nün boşluğunu dolduran HAMAS, FKÖ'nün laik duruşunun aksine dini referans alan bir mücadele sergilemiştir. HAMAS ve benzeri örgütlerin artacağından endişe duyan İsrail yönetimleri, FKÖ'nü Filistin'li Araplar'ın resmi temsilcisi olarak tanıma yoluna gitmiştir. İsrail, FKÖ ile diğer örgütlerin arasını açarak Müslümanların tek vücut olmalarını engellemiştir. İslami örgütler için mümkün olmayan iki devletli çözüm yöntemi, FKÖ'nün lideri Yaser Arafat'ın 1990'lı yıllardan sonra izlediği politika olmuş ve bu sayede İsrail ile barış görüşmelerine başlanmıştır. Körfez savaşından hemen sonra ABD ve SSCB, Arap devletleri ve İsrail'i 1991'de Madrid Konferansı'nda bir araya getirerek barış sürecinin ilk adımını atmışlardır. Sovyetler'in dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Batı Asya'da siyasi dengeler yeniden şekillenmiştir. Yeni düzenle beraber gelen sıcak ortamla çeşitli konferanslar ve görüşmeler çerçevesinde Arap - İsrail iletişimi sürdürülmüştür. Madrid konferansı ile çözölen buzlar 1993'te başlayan Oslo Süreciyle İsrail ve Filistin arasında yedi yıllık barış ortamını getirmiştir. 1994'te yapılan Paris Protokolü ile iki devlet arasında ekonomik köprüler kurulmaya çalışılmıştır. Aynı yıl imzalanan Kahire Antlaşması ile de İsrail'in Gazze ve Eriha'dan askeri olarak çekilmesi amaçlanmıştır. Lakin, bu bölgelerde Yahudi yerleşimleri bulunduğundan İsrail'in müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. 1995 İkinci Oslo Antlaşması, 1997 el-Halil/Hebron Protokolü, 1998 Wye River ve 1999 Şarm el Şeyh Memorandumları; Siyonistler'in sahada kazandıkları başarıları masada tasdik ettirmelerinden başka birşey değildir. Bu yedi yıllık barış süreci İsrail'in işine yaramış, yapılan antlaşmalar İsrail'in bölgedeki egemenliğini kuvvetlendirmekten öteye gitmemiştir. 2000 yılında ABD Başkanı Clinton vesilesiyle toplanan İkinci Camp David Zirvesi'nde barış ortamı adeta bitirilmek istenmiş ve suç da Filistin'li Araplar üzerine atılmıştır. Bu ana kadar yapılan tüm görüşmelerde çözölemeyen sorunlar bu zirvede patlak vermiştir. Çözömsüzlüğün odağında hep Kudüs Meselesi var olmuştur. Bir diğer önemli mesele de yasadışı Yahudi yerleşimcilerdir. Yedi yıllık sözde barış sürecinde Müslüman Filistin Halkı siyasi, sosyolojik ve ekonomik anlamda giderek zayıflatılmıştır. FKÖ lideri Arafat'ın yanlış siyaseti Filistin Direnişi'ni de askeri anlamda olumsuz etkilemiştir. Bu ahvalde İsrail lideri Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'ya girip gövde gösterisi yapması bardağı taşıran son damla olmuş ve İkinci İntifada namıdiğer El Aksa İntifada'sının fitilini ateşlemiştir (Özkoç, 2009: 175-190).

Eylöl 2000'de başlayan intifada şubat 2005'e kadar sürmüştür. Batı Asya'ya müdahale etmek için fırsat kollayan ABD, 11 Eylöl olayından sonra harekete geçmiştir. Bölgedeki en büyük sorun olan İsrail - Filistin Meselesi'ni bir quartet oluşturarak masaya yatırmıştır.

ABD, Rusya, AB ve BM nisan 2002'de bir araya gelip İsrail - Filistin çatışmasının ve de mevzunun odağındaki Kudüs Meselesi'nin çözümü için Yol Haritası'nı açıklamışlardır. İlk etapta güvenlik önlemleri alınarak terör eylemlerinin önlenmesi ve 2004 - 2005 yıllarına kadar bölgede normalleşme sağlandıktan sonra Arap devletleri ve İsrail'in katılacağı konferansta kapsamlı ve kalıcı bir Ortadoğu Barış Planı oluşturulması kararları alınmıştır. Bu çerçevede Yaser Arafat tasviye edilmiş, Filistin'de başbakanlık statüsü oluşturulmuş ve yönetime (yapılan seçimler sonucu) ABD'nin isteklerini daha rahat uygulattıracağı Mahmud Abbas getirilmiştir. Filistin lideri Abbas ve İsrail lideri Şaron'un Şarm El-Şeyh'de yaptığı anlaşmalar sonrasında intifada sonlanmıştır. Siyasi arenada her ne kadar barış havası esse de İsrail intifadaya karşı devlet terörü ile cevap vermiştir. Hamas lideri Şeyh Ahmed Yasin'e süikast düzenlenmesi bu terörün en çarpıcı örneğidir. Savaş devam etmesine, Yol Haritası başarıya ulaşmamasına rağmen 2007'de ABD Annapolis'de Ortadoğu Barış Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta İsrail ve Filistin arasındaki beş temel mesele gündeme gelmiştir. Birincisi ve de en mühimi Kudüs Meselesidir. Daha sonra bağımsız Filistin Devleti oluşturulması, Filistin'li mülteciler, Yahudi yerleşimciler ve ekonomik kaynakların ortak kullanımı maddeleri gündeme getirilmiştir. 2008 yılı sonunda imzalanması planlanan antlaşma tıpkı daha öncekilerde olduğu gibi hüsrarla sonuçlanmıştır (Öner, 2009: 28-32).

1.2.12. Filistin ve Kudüs'te Son Yıllarda Yaşanan Gelişmeler

Filistin ve Kudüs Meselesi'nin çözüme kavuşamaması Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Türkiye dini, siyasi, tarihi ve kültürel bağlarından dolayı Filistin'li Müslümanların her daim arkasında durmuş, bu uğurda İsrail ile siyasi ve ekonomik birlikteliğinden doğacak bol karlı üstün çıkarlarını (Sultan 2. Abdülhamit Han'ın yaptığı gibi) deyim yerindeyse elinin tersiyle itmiştir. Müttefik olamasalar da Türkiye uzun yıllar İsrail ile iyi ilişkiler yürütmeye çalışmış ve Filistin-İsrail arasında arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur. Fakat İsrail'in Filistin'e karşı 2008 yılında başlatığı Dökme Kurşun Operasyonları'ndan sonra bu iyi ilişkilerde ibre tersine dönmüş devletlerarası politika kötüye gitmeye başlamıştır (Tüysüzoğlu, 2014: 151).

2009 ocağında İsviçre'nin Davos şehrinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu Türkiye-İsrail ilişkileri için bir dönüm noktası olmuştur. Forumun "Gazze: Ortadoğu'da Barış Modeli" adlı panelinde, o dönem Türkiye Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'in kendinden daha çok konuşturulması üzerine moderatöre "one minute" diyerek tepki göstermiş ve ardından Peres'e siyasi tokat niteliğinde ayar çeker ve azarlar bir üslupla şu sözleri sarf ederek: " Sesin çok yüksek çıkıyor. Benden yaşlısın. Biliyorum ki sesinin benden çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir. Benim sesim bu kadar çok yüksek çıkmayacak. Bunu böyle bilesin. Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüz, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum..." Siyonistler'in zulmüne sessiz kalmamış ve " Benim için Davos bitmiştir. Birdaha da Davos'a gelmem." diyerek forumu terk etmiştir. Davos zirvesindeki "one minute" çıkışı dünya basınında büyük ses getirmiş ve Türkiye için olduğu kadar tüm Müslüman alemi için de yeni bir sayfayı aralamıştır. Bu

sayede Türkiye'nin ve Erdoğan'ın Arap halklar arasında karizması katbekat artmıştır. Bu tarihten bir yıl sonra İsrail'i yetkililer tarafından öç almak için tezgahlandığı açık olan bir oyun sahnelenmiştir. 2010 ocağında, İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi'ni İsrail Parlamentosu Knesset'e, Türk Medyası'ndaki İsrail karşıtlığını görüşmek üzere davet etmiştir. Görüşmeden önce basın mensuplarını görüşme yapılacak odaya alan İsrail'i yetkili kameralara dönerek İbranca şu sözleri sarf ederek: " Bizim yüksek, onun daha alçak bir koltukta oturduğuna, masada yalnızca İsrail bayrağı bulunduğuna ve bizim gülümsemediğimize dikkatinizi çekerim" diplomatik bir krize neden olmuştur. Basında Alçak Koltuk Krizi olarak ele alınan olay, zaten gergin olan Türkiye İsrail ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir (Sarıaslan, 2019: 1075-1076).

Filistin direnişinin en önemli örgütlerinden olan Hamas 2000'li yıllardan sonra Filistin siyasetinde de etkili olmaya başlamıştır. İsrail Hamas'ı Filistin'in meşru bir temsilcisi değil, bir terör örgütü olarak görmüştür. 2006 yılında yapılan seçimlerde Hamas'ın Filistin Meclisi'nde çoğunluğu teşkil etmesi sonrası İsrail, Filistin'e ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlar sadece İsrail ile kalmayıp, ABD ve AB de Filistin ekonomisini zora sokacak kararlar almışlardır. 2007'de Suudi Arabistan kralının arabuluculuğuyla Hamas ve El-Fetih Milli Birlik Hükümeti'ni kurmuştur. Siyonist İsrail, FKÖ ve El-Fetih gibi solcu, seküler, laik, marksist Filistin'li örgütleri muhatap olarak almış lakin dini referans alan muhafazakar Filistin'li grupları terörist olarak nitelendirmiş ve her daim savaş durumunda olmuştur. Gazze daha önce marksist bir örgüt olan El-Fetih'in kontrolündeyken Hamas'ın yönetimine geçince yaptırımların dozunu arttıran İsrail, Gazze Şeridi'ni ablukaya almış, ambargo uygulamış ve uluslararası erişime kapatmıştır. Gazze'nin yedi sınır kapısı bulunmakta olup, bunlardan altısı İsrail'in kontrolündedir. Şehrin İsrail dışında dünyaya açılan tek kapısı olan Refah Sınır Kapısı, Mısır'ın o günkü zalim firavunu Hüsnü Mübarek'in talimatıyla kapatılmıştır. Bu süreçten sonra 600.000 nüfuslu Gazze şehrinin tüm ihtiyacı gizlice Mısır'a açılan yeraltı tünellerinden sağlanmaya çalışılmıştır (Sırt, 2013: 83-86).

Dış dünyayla bağlantısı tamamen kesilen Filistin'li Mülteciler'in en yoğun yaşadığı kent olan Gazze yalnızlığa itilmiş, kendi haline bırakılmıştır. Dünya Müslümanları bu haksızlığa sessiz kalmamış daha önce de yaptıkları gibi Filistin'e yardım etmeye çalışmışlardır. 2008'de Gazze Özgürlük Hareketi adıyla oluşturulup Gazze'ye yardım etmek isteyen tüm insani yardım kuruluşlarını tek çatı altında toplayan örgüt ablukayı aşmak ve Gazze'ye yardım götürmek amacıyla farklı ülkelerden kalkan gemilerle Gazze limanına ulaşmak için çaba sarfetmiştir. Örgütün Türkiye kolu olarak İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH), 7 gemi ve 600'den fazla gönüllü yolcudan oluşan bir filoyla Gazze'ye gitmek istemiştir. Hareketin içerisinde 32 ülkeden gönüllüler yer almış ve dünyaca ünlü yazarlar, aktivistler hatta Avrupalı diplomatlar dahi bu organizasyona destek için gönüllü olarak gemilerde bulunmuşlardır (Ertaş, 2014: 46-47).

Rotamız Filistin, yükümüz özgürlük sloganıyla başlattıkları yardım kampanyasıyla Gazze'ye yönelen filo İsrail'in tehditlerine rağmen uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını kullandıklarını belirtip hedefinden dönmemiştir. İsrail silahlı güçleri 31 Mayıs 2010 günü, uluslararası bir oluşuma uluslararası sularda müdahalede bulunmuş ve Mavi

Marmara gemisinde 10 kişinin ölümüne, 60 küsür kişinin yaralanmasına yol açmıştır. Bu olayla İsrail terör devleti olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Mavi Marmara krizi dünya gündemine oturmuş ve uluslararası kuruluşlardan kınama mesajları yayımlanmıştır (Uzer, 2011: 156-157).

Bu krizle beraber Türkiye - İsrail ilişkileri tamamen kopmuştur. Türkiye, Gazze ablukasının kaldırılması, özür dilenmesi, mağdurlara tazminat ödenmesi ve yapılan saldırının şeffaf bir komisyonca soruşturulması şartlarıyla İsrail ile diplomatik ilişkilere başlayacağını duyurmuştur. 2014 yılına kadar gizli görüşmelerle yürütülen süreçte abluka dışındaki şartlar yerine getirilmiş fakat Başbakan Erdoğan'ın bu şarttan geri adım atmaması ve BM komisyonunun taraflı tavır sergilemesine sığınan İsrail'in ambargoyu hukuki görmesi, Türkiye - İsrail diplomatik ilişkilerinin eski seyrine dönmesini engellemiştir (Aydın ve Poyraz, 2020: 21-22).

İşgalci İsrail Kudüs'te de uluslararası hukuku sürekli surette çiğnemiştir. Kudüs'te başka dinlere tahammülü olmayan Siyonistler bilhassa Mescid-i Aksa'yı hedef alan saldırılarla Müslümanların haklarını hiçe saymışlardır. Siyonist işgalinin ilk dönemlerinden beri süregelen Kubbet-üs Sahra'nın altında, çevresinde açılan tüneller ve Beytülmakdis'in alanında yapılan kazı çalışmaları; Siyonistlerin "Topraksız bir halk için haksız bir toprak" veya "Filistin haksız bir ülke ve Yahudiler ülkesiz bir halktır" gibi söylemlerinin altını doldurmak maksadıyla kanıt arama çabalarıdır. Abartılı bir antroposentrik inanca sahip olan Yahudiler, "yeryüzündeki herşey bize hizmet etmek için var" inancında olduklarından; kendilerince en kutsal yer olan Yeruşalim'i başkalarıyla paylaşmalarının düşünülmesi tabii değildir. Bu toprakların kendilerine vaat edildiğini düşünen Siyonistler, dünyaya bunu kanıtlamak ve yapmış oldukları haksız işgallere meşruiyet üretmek için özellikle tarihi bölgeler ve mekanlarda arkeolojik kazılar yapmaktadırlar. Yaptıkları kazılarda daha çok M.S. 70 yılındaki sürgün öncesinden M.Ö. 10. asırdaki Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın krallığı zamanına kadar olan dönemlere odaklanmışlardır. Her buluntuyu bilimsel akademik mecradan dünya medyasına servis ederek, Kudüs'te Yahudi kimliğini sağlamlaştırmayı haliyle Arap kimliğini yok saymayı amaçlamışlardır. Bizim de ayrıntılarıyla bahsettiğimiz üzere tarih İsrailoğulları'nın Araplar'dan çok daha geç dönemlerde Filistin havzasına geldiğini zaten kanıtlamıştır. Yahudi kutsal metinlerinde de İsrailoğulları'nın Filistin'de yabancı oldukları açıkça ifade edilmektedir (Kurt, 2020: 218-222).

2017 temmuzunda İsrail yönetimi Müslümanların Mescid-i Aksa'ya girişlerini zorlaştırmak için sıkı güvenlik tedbirleri uygulayarak, giriş güzergahlarına elektronik kapılar yerleştirmiştir. Filistinde bulunan Müslümanlar bu durumu protesto için kapılara yığınla akın etmişler, baskılara ve kamuoyunun tepkisine dayanamayan İsrail uygulamadan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bunun gibi pekçok zulümlere maruz kalan Kudüs'te yaşayan Müslümanlar, bir devletin hamiliğinden yoksun olarak işgalci Siyonist örgütlere ve İsrail terör devletine direnmeye devam etmektedirler. 1993'te El-Fetih liderliğindeki FKÖ Siyonistler ile gizli görüşmeler yaparak Oslo Antlaşması'nı imzalamış, Gazze ve Batı Şeria'nın bazı bölgelerinde kısmi olarak özerkliğe kavuşmuştur. FKÖ'nün yöneticileri haliyle Filistin Devleti'nin de yöneticileri olarak, Kudüs konusunda 1967 sınırlarına

dönülmesi ve Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti olması söylemlerinin ötesine geçip fiili adımlar atamamışlardır. 1995'te Oslo Antlaşması'nın yaratıcısı olan ABD'de kongrede kabul edilen kanunla, Kudüs İsrail'in başkenti olarak tanınmış ve Tel Aviv'deki ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e nakledilmesi kararlaştırılmıştır. Kongre bu kanunu geçirirken ABD başkanına altı ayda bir veto edebilme yetkisi de vermiştir. 1995'ten 2017'ye kadar tüm başkanlar bu kanunu yürürlüğe koymayı ötelemişlerdir. 6 Aralık 2017'de ABD Başkanı Donald Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığını açıklamış ve ABD büyükelçiliğinin Tel Aviv'den Kudüs'e nakledilmesini emretmiştir. Uluslararası kamuoyunda olumsuz sert tepkilerle karşılanan karar üzerine, birçok ülkede protesto yürüyüşleri düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ivedi olarak toplanmış, ABD'nin kararını reddeden bir tasarı konseye sunulmuştur. 128 oy ile onaylanan tasarıda, ABD'nin kararının uluslararası hukuku ihlal ettiği ve bunun Kudüs'ün yasal statüsüne bir saldırı teşkil ettiği vurgulanmıştır. ABD kararından vazgeçmemiş, Filistin'li Müslüman Araplar için Nekbe (Büyük Felaket) günü olan Deyr Yassin katliamı ve İsrail Devleti'nin kuruluşunun 70. yıl dönümüne denk gelen 14-15 Mayıs 2018 günü Tel Aviv'deki büyükelçilik Kudüs'e taşınmıştır (Şemmale, 2020: 62-64).

Türkiye uluslararası siyasette, BM'in 1947 Taksim Planı'ndan beri süregelen dik duruşuyla her daim Filistin halkının destekçisi olmuştur. O gün Taksim Planı'na aleyhte oy kullanarak Siyonizme karşı çıktığı gibi, bu gün de aynı dik duruşu sergilemektedir. Aynı zamanda Filistin sorununun siyasi iletişim ile çözüleceğine inanan Türkiye, Arap-İsrail Savaşları'na fiilen katılmamış ve 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Türkiye'nin bu politik tutumu o devirde Müslüman Alemi'nde saygınlığını yitirmesine yol açarken, şimdi ise Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sultan II. Abdülhamid Han gibi misyon sahibi olan, 2002'den beri ülkenin lideri 2014'den beri cumhurbaşkanlığı yapan Recep Tayyip Erdoğan ile Türkiye, hem Müslüman Alemi'nde hem de dünya siyasetinde yitirdiği saygınlığı geri kazanmayı bilmiştir. 2009'da Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu Zirvesi'ndeki bir panelde yaptığı "one minute" çıkışıyla, Müslümanları hedef alan küresel güçler ve Siyonistler'e karşı ilk kez en yüksek perdeden tepki vererek başlattığı misyonla Erdoğan, Türkiye'nin olduğu gibi Müslüman Alemi'nin de lideri olarak Trump ABD'sinin aldığı hukuksuz kararın iptalini öngören tasarının Birleşmiş Milletler'e götürülmesinde başrolü oynamıştır (Pınar, 2018: 691-693).

Trump'ın 6 Aralık'ta açıkladığı kararın hemen ardından Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı Devlet ve Hükümet Başkanları 6. Olağanüstü Zirvesi'ne ev sahipliği yapmış ve zirvenin toplanma konusu Kudüs olarak belirlenmiştir. "Kudüs ile dayanışma için birlikte hareket" sloganıyla 13 Aralık'ta İstanbul'da bir araya gelen İslam Ülkeleri, Kudüs hakkında bir tasarı hazırlayarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuşlardır. Konseyin beş daimi üyesinden olan ABD'nin trajikomik bir şekilde tasarıyı veto etmesi sonrası Türkiye ve Yemen'in talebine istinaden BM Genel Kurulu'nun 10. Acil Özel Oturumu 21 Aralık 2017 tarihinde gerçekleştirilmiştir. ABD oylama öncesi üye devletlere gerek siyasi gerekse ekonomik yönde baskı kurarak tasarıya ret oyu vermeleri yönünde çaba sarfetmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin yürüttüğü yoğun diplomasi trafiği sayesinde özel oturumda yapılan oylama sonucu "Status of Jerusalem" başlıklı karar tasarısı; 128 kabul, 9 ret ve 35 çekimser olarak teşekkül etmiştir. BM kararına rağmen dünyanın hem eşkiyası hem de jandarması olan

ABD planından geri adım atmamış ve büyükelçiliğini Kudüs'e taşımıştır. Elçiliğin nakli sonrası Filistin'de düzenlenen protesto gösterilerinde İsrail'in sert müdahalesi sonucu can kayıpları olmuştur. Olaylardan üç gün sonra 18 Mayıs 2018'de İİT Olağanüstü Zirvesi bir araya gelmiştir. Zirve sonunda kamuoyuna ilan edilen bildiride; ABD'nin büyükelçiliğini Kudüs'e taşıması ve İsrail'in meşru protesto hakkını kullanan sivil Filistin halkına yönelik sert müdahalede bulunması kınanmış ve BM'e İsrail'in işlediği suçları açık seçik bir şekilde soruşturması çağrısında bulunulmuştur. Yine İsrail'in orantısız güç kullanımını BM'e taşımak üzere Türkiye'nin güvenlik konseyine yaptığı başvuru ABD tarafından veto edilince, 13 haziranda BM Genel Kurulu Acil Özel Oturumu'nda oylamaya sunulmuştur. 120 kabul, 45 çekimser, 8 ret sonucu çıkan oylama yine Türkiye'nin uluslararası siyasi arenada başarısını göstermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020: 32-33) .

Türkiye ve Yemen tarafından hazırlanan, Birleşmiş Milletler'e üye tüm devletlere "Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınma" çağrısı yapan karar tasarısının BBC Türkçe tarafından çevrilen tam metni şöyledir: "Genel Kurul, (...) Kutsal Kudüs Kenti'nin özel statüsünü, özellikle de BM kararlarında belirtildiği üzere kentin ruhani, dini ve kültürel boyutlarının korunma ihtiyacını göz önünde bulundurarak, Kudüs'ün nihai statüsüne BM kararları çerçevesinde yürütülecek müzakereler sonucunda karar verilmesi gerektiğini vurgulayarak, Kutsal Kudüs Kenti'nin statüsünü, karakterini veya demografik yapısını değiştirme niyetindeki kararların yasal bir etkisi olmadığını, geçersiz olduğunu ve Güvenlik Konseyi'nin kararları doğrultusunda iptal edilmesi gerektiğini tekrar tasdik ederek, Tüm devletleri BMGK'nın 478 sayılı kararı uyarınca Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınmaya davet eder; Tüm devletlerin BMGK'nın Kutsal Kudüs Kenti kararlarına uygun hareket etmesini ve bu kararlara aykırı bir eylem veya önlemi tanımamasını talep eder; Sahada iki devletli çözümü tehlikeye atan negatif trendlerin geri çevrilmesi ile vakit kaybetmeden, Orta Doğu'da Birleşmiş Milletler kararları ve toprak hakkı da dahil olmak üzere Madrid şartnamesini, Arap Barış İnisiyatifi'ni ve Ortadoğu Dörtlüsü Yol Haritası'nı temel alan kapsamlı, adil ve kalıcı bir barışa ulaşmayı hedefleyen uluslararası ve bölgesel çabaların hızlandırılmasına yönelik çağrısını tekrar eder; Onuncu acil özel oturumu geçici olarak sonlandırmaya ve Genel Kurul Başkanı'na üye devletlerin talebi doğrultusunda oturumu devam ettirme yetkisi verme kararı alır" (www.bbc.com, 2021).

21 Aralık 2017 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kudüs konulu Acil Özel Oturumu, Yemen'in temsilcisi ve Filistin dışişleri bakanının kurula hitaplarıyla başlamıştır. Filistin Dışişleri Bakanı Riyad el Maliki, Trump'ın kararının Kudüs'ün statüsüne etki etmeyeceğini sadece ABD'nin arabuluculuk statüsüne gölge düşürüleceğini belirterek, (www.dunya.com, 2021). "Kudüs'ün hariç bırakıldığı bir barışı planını kim hayal edebilir. Kudüs barışın da savaşın da anahtarıdır. Tarih isimleri kaydeder ve sonra haklının olanların da yanlıştan söz edenlerin de isimlerini hatırlar. Bugün hakların ve barışın arayıcıları bizleriz. Bu örgüt şu anda daha önce görülmemiş bir sınavdan geçiyor." ifadelerini kullanmıştır (www.bbc.com, 2021).

Tarihi oturumda, Filistin Dışışleri Bakanı Riyad el Maliki'den sonra söz alan Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Türkiye'nin Kudüs'te yaşananlara bakışını özetler nitelikte sözler sarfetmiştir. Çavuşoğlu'nun yaptığı konuşma Kudüs Meselesi'nin Türkiye ve Müslümanlar için ne denli önemli olduğunu göstermiştir.

...Yasadışı işgal hala sürüyor ve Filistinliler en temel haklarından dahi mahrumlar. Filistinliler, nesillerdir, sistematik bir şiddet ve ayrımcılıkla karşı karşıyalar.

Bugünkü oylama, Filistinlilere yalnız olmadıklarını hatırlatmak açısından büyük önem taşıyor. Bu oylama, Filistin davasının, hepimizin davası olduğunu göstermek için önem taşıyor. Dolayısıyla, bugün sesimizi, adalet ve barış için yükselteceğiz. Bugün sesimizi, üç mukaddes inancın şehri, Kudüs için yükselteceğiz.

Farklı etnik yapıların ve dinlerin birarada yaşayabileceğini ispat edeceğiz. Filistinliler, 1967 sınırları içinde, başkenti Doğu Kudüs olan, kendi devletlerini kurma hakkına sahiptirler. Bu, bölgede adil ve kalıcı barışın ana unsuru ve tek umududur. Bununla birlikte, BM üyesi bir devletin, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararı, ilgili BM kararları dahil olmak üzere, uluslararası hukuku ihlal etmiştir. Bu karar, bütün evrensel değerlere yönelik küstah bir saldırdır.

...Maalesef, Güvenlik Konseyi, veto yetkisinin kullanılması neticesinde, sorumluluklarını bir kez daha yerine getirememiştir. Şimdi, adaleti sağlama görevi BM Genel Kurulu'na düşüyor. Bu toplantı öncesinde BM üyesi bir ülke, diğer tüm üyeleri tehdit etti. Bizlere, "hayır oyu verin ya da sonuçlarına katlanın" dendi. Hatta, bazılarımıza, "aldığınız kalkınma yardımlarını keseriz" dendi.

Bu şekilde bir tavır kabul edilemez. Bu kabadayılıktır ve bizler buna boyun eğecek değiliz. Üye ülkelerin oyları ve şereflerinin satılık olduğunu düşünmek etik değildir. Şöyle ifade edeyim: Bizim gözümüzü korkutamazsınız! Güçlü olabilirsiniz, fakat bu sizi haklı kılmaz! ... Sonuç olarak, tüm Türk milleti adına, Türkiye'nin Kudüs'ü asla yüzüstü bırakmayacağını ifade etmek istiyorum. Filistin halkı asla yalnız kalmayacaktır (www.mfa.gov.tr, 2021).

"Siyonistler'in ve ABD'nin tehditlerine boyun eğmeyip zalimin zulmü karşısında dimdik duran Türkiye, Çavuşoğlu'nun açıklamalarından da anlaşılacağı üzere ABD'ye rağmen siyasi bir başarı elde etmiş, Kudüs'te barış için dünyayı arkasına almıştır. Çavuşoğlu konuşmasında ABD'ye deyim yerindeyse siyasi ayar vermiştir. Bu tür siyasi başarılar Türkiye'yi her geçen gün küresel ölçekte oyun kurucu hale getirerek, dünya siyasetinde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ilkeli tutumu ve süper güçlere rağmen "Dünya beşten büyüktür." mottosu, Türkiye'ye sadece kendi coğrafyasında değil tüm dünyada mazlumun yanında zalimin karşısında yer alma misyonu yüklemiş ve küçük ekonomik çıkarları elinin tersiyle itip büyük resmi görmeyi başaracak yepyeni bir vizyon kazandırmıştır.

Görsel 8: BM'de 21 Aralık Kudüs Tasarısı Oylama Sonucu

(www.aa.com.tr, 2017)

Türkiye Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu'ndan sonra söz alan ABD temsilcisi Nikki Haley mealen şunları söylemiştir:

...ABD Kudüs'e büyükelçiliğini taşıyacaktır, bunu bizden ABD halkı istiyor ve doğru olan da budur. Hiçbir oylama bunu değıştirmeyecektir... Ama bu oylama Amerikalılar'ın BM'ye nasıl baktığı ve bizim bize BM'de saygısızlık yapan ülkelere nasıl baktığımız konusunda bir fark yaratacaktır. ABD bu günü unutmayacaktır... (www.un.org, 2021).

BM kürsüsünden dünya ülkelerine daha birçok tehditler savuran ABD temsilcisi oylama öncesi üye ülkeleri ABD'nin ekonomik yaptırımlarıyla karşılaşacakları hatırlatmasını yaparak korkutmak istemiştir. Haley'den sonra kürsüye gelen İsrail'in BM Temsilcisi Danny Danon ise ABD'nin tehditlerine ek olarak şu sözleri sarf etmiştir:

...Genel Kurul'da alınacak hiçbir karar bizi Kudüs'ten uzaklaştıramayacak... Filistin lider kadrosu keyifle izlerken danseden kuklalar gibisiniz. Yalanlara karşı gözleriniz kör, etrafınızı saran manipölasyonların farkında değilsiniz, tıpkı bir kukla gibi. Kudüs, İsrail Devleti'nin başkenti olmuştur ve her zaman olacaktır... (www.un.org, 2021).

ABD Daimi Temsilcisi Nikki Haley'in BM'e üye ülkelerin BM Daimi Temsilcilerine tehdit mektupları yollayıp daha sonra sosyal medya hesabından da ABD'nin yardımları ile gözdağı vermesine rağmen, oylamadan sonra oluşan tablo bu şekildedir. ABD ve İsrail'in caydırma çabalarına rağmen oylamada kendileri dışında sadece 7 ülkeden (Guatemala, Honduras, Togo, Micronezya, Nauru, Palau ve Marshall Adaları) Türkiye liderliğindeki Müslüman ülkelerin hazırladığı tasarıya ret oyu gelmesi, ABD ve İsrail'i Kudüs konusunda attıkları adımlarla dünya siyaseti nezdinde yalnızlaştırmıştır.

BÖLÜM 2

VAHİY DİNLERİNİN ORTAK KUTSALI

2.1. Dini Perspektiften Kudüs'ün Önemi

2.1.1. Yahudilik, Siyonizm ve İsrail Devleti Açısından Kudüs'ün Önemi

Yahudilik, monoteist bir dindir. İbrahimi dinlerden en eskisidir. Kurumsallaşan ilk vahdet vahiy dinidir. Her ne kadar İbraniler'in dünyaya yayılmış olmaları itibariyle dünya dini sayılsa da, özü itibariyle milli bir atadini olmaktan öteye gidememiştir. Bu nedenle Yahudilik kavramı hem din hem de milli bir kimliği içinde barındırmıştır. Aslında Yahudilik bir din, bu dine tabi olan millet ise İbranilerdir. Zaten Yahudilik İbraniler dışında neredeyse hiç yayılım göstermediğinden Türkçe'de Yahudiler denilince İbraniler anlaşılmaktadır. İbraniler'e diğer bir şekilde İsraililer de denmektedir. Fakat Yahudilik yerine Musevilik tabiri kullanmak son derece yanlıştır. Bu yanlış çokça tekrarlanmakta hakeza Hristiyanlar için de İsevi denmektedir. Bu tabirler o dini tarif etmedikleri gibi o dinlere inanan kişiler için de bir hakaret içermektedirler. Çünkü Musevi ve İsevi dendiğinde Musa'ya ve İsa'ya inananlar onlara tapınanlar veya Musa'dan ve İsa'dan olanlar vb. sakıncalı anlamlar çıkabilmektedir. Gelgelelim, İbraniler neseb itibariyle peygamberlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'in iki oğlundan biri olan Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakup'un soyundan türemiştir. Zaten bu üç kişi İbraniler'in ulu ata ve ata peygamber olarak kabul ettikleri şahsiyetlerdir. Yahudilerin kabulünün aksine Yahudi Tarihi'ni Hz. İbrahim değil Hz. Yakup'un oğulları ile başlatmak tarihi açıdan daha doğru olacaktır. Yahudi inancına göre Hz. Yakup'a tanrı tarafından verilen isim İsrail'dir. Bu yüzden milletin ismi olarak İbraniler yerine İsrailoğulları olarak da kullanılmıştır. İsrail'in 12 oğlu sayesinde Yahudiler boylara ayrılmış ve önce Mısır'da sonra da Filistin topraklarında çoğalmışlardır. Diğer İbrahimi Dinler olan Hristiyanlık ve Müslümanlık ile ortak kutsal değerlere sahiptirler. Sami kökenli olmaları hasebiyle diğer Sami dil ve milletlerle bilhassa da Araplarla dil ve kültür birliktelikleri vardır (Gürkan, 2013: 226).

Arap ve Yahudi tarihleri konusunda önemli araştırmaları ve yazınları bulunan bir Alman Yahudisi olan etnograf Shelomo Dov Goitein, ilk kez 1781'de bir Alman bilim adamı tarafından ortaya atılan Hz. Nuh'un (a.s) üç oğlundan türetilmiş "Sami" ve "Hami" vb. şekilde etnik ayrımlar yapmaya karşı çıkmıştır. Goitein, bu terimlerin birbirine yakın dil ailelerini aynı çatı altında toplamak için kullanılmış olduğundan genelleme yapılmaması gerektiğini ve birbirine yakın dilleri konuşan hatta aynı dili konuşan ırklar akraba olmayabilirler tezini ileri sürmektedir. Goitein örnek olarak da çok basit bir şekilde, ABD'deki Zenciler'in aynı ırktan olmadıkları halde Avrupa kökenli Amerikalılar gibi düşünüp konuştuklarını söylemektedir. Goitein "Sami Irkının" bir terim olarak bilimsel bir mite dönüştürüldüğünü savunmaktadır. Arap ve İbrani literatürünü detaylı incelemiş biri olan Goitein'in fikirlerini göz ardı etmek doğru olacaktır. Burada akla başka bir soru daha gelmektedir. Sare anamızdan doğma Hz. İbrahim'in iki oğlundan biri olan Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yakup'tan Yahudilerin geldiği kesindir. Peki İbrahim peygamberin diğer karısı olan Hacer anamızdan doğma oğlu Hz. İsmail'den günümüz Araplar'ı türediyse, Araplar ve

İbraniler akraba olacaklardır. Goitein bu şüpheyi ise Kitabı Mukaddes'de Hz. İsmail'in Araplar'ın atası olduğuna dair bir bilgi bulunmadığından seçik bir tanı koymanın doğru olmayacağı şeklinde bakmaktadır. Bilimsel tartışmalar ne olursa olsun hatta iki halkın nesep olarak hiçbir bağları olmasa bile, aralarındaki din, dil ve kültür benzerlikleri su götürmez bir gerçekliktir (Goitein, 2011: 39-45).

Yahudi sözcüğü Arapça'da Yehud, İbranca'da Yehudi, Aramice'de Yehuday şeklinde telaffuz edilmektedir. Yehud ve hud kelimelerinin Arapça'daki manası "tövbe edip hakka dönmüş" anlamına gelmektedir. İbranca'daki Yehudi ise İsrail'in oğlu Yehuda'dan gelmiştir. Bu da "kabul etmiş, itiraf etmiş" anlamlarındadır. 1948'de İsrail Devleti kurulduktan sonra Yahudi kavramı farklı anlamlar almıştır. Bazı Yahudi cemaatler sadece babası Yahudi olanları Yahudi saysa da, bunlar aralarında en yumuşak görüşte olanlarıdır. Hemen hemen tüm Yahudi gruplar hem anne hem babadan İsrailoğlu olmayı Yahudi kabul etmezler. Sözde demokratik İsrail devleti bile safkan İbrani olmayanları yakın bir döneme değin İsrail vatandaşı ve Yahudi olarak kabul etmemiştir. Bu ayrımcılık Yahudilik dini inancından değil Siyonist düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Gürkan, 2013: 182-184).

3000 yıllık geçmişe sahip olan Yahudiliğin evrimi, tarihi açıdan dört devire ayrılabilir. 1.'si İbraniler'in Yahudiliği, 2.'si Hahamlık Yahudiliği, 3.'sü Ortaçağ Yahudiliği, 4.'sü Modern ve Çağdaş Yahudilik. 1. devir olan İbraniler'in dini olan Yahudilik, Hz. İbrahim ile başlayıp 586'da Kudüs'te Birinci Mabet'in (Süleyman Tapınağı) yıkılışına kadar olan süreçtir. Yahudi tarihindeki en dikkat çekici unsur peygamberler tarihi ile beraber oluşması ve gelişmesi olmuştur. İsrailoğulları kendilerini, Allah'ın imtiyazlı kulları olarak görmüşlerdir. Biryandan haksız da sayılmazlar, zira Kuran-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerin hemen hemen hepsi İsrailoğullarındandır. Tabi ki başka bir bakış açısından, bir yerde doğru yolu gösterici birisine ihtiyaç duyulduysa bu durum, oradaki insanların ne kadar çok yanlış yola saptıklarının göstergesi de olması göz ardı edilmemelidir. 2. devir olan Hahamlık Yahudiliği ise Süleyman Tapınağı'nın yıkılışından, Yahudi kutsal kitapları külliyatı Tanah'ın yorumu, tefsiri olan Talmud'un tamamlanmasına kadar olan süreçte etkili olmuştur. Birinci Mabet'in yıkılışı Yahudi milleti ve Yahudilik dini açısından en mühim tarihi kırılma noktası olmuştur. Bundan sonraki süreçte Yahudilik dini komple değişimlere uğramıştır. Kudüs'e dönen ve mabedi yeniden inşaa eden çok az sayıdaki Yahudi eski dini kültürel inanç ve yaşantılarını bir lahza da olsa korumuştur. Bunun yanı sıra Kudüs'den kopan Diaspora Yahudileri ise başka yerlerde azınlık olarak yaşamış ve eski din kültürlerini değiştirmişlerdir. Diaspora Yahudileri milli köklerinden kopmalarının etkisi ile yeni bir din geliştirmişlerdir. Babil'den Kudüs'e geri göçlerinden sonra, İlk Haham olan Yazıcı Ezra önderliğinde, Kudüs'te İkinci Mabet'i inşaa eden Yahudiler, Ezra'nın yaptığı reformlar çerçevesinde dini tatbiki devam etmişlerdir. Ezra Yahudiler için ikinci kurtarıcı yani ikinci Musa olmuştur. Talmud'un ifadelerine göre "Eğer Musa, ondan önce gelmiş olmasaydı, Ezra Tora'nın (Tevrat) vahyine muhatap olabilirdi. ". Babil Sürgünü'nden dönen Kudüs'deki Yahudiler Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethine kadar Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemlerindeki gibi huzuru yakalayamamışlardır (Kaufmann, Eisenberg, Aydın, 1987: 268-282).

Hız. Ömer döneminde şarkdaki Yahudilere tanınan hakları garpdaki Yahudiler, anca 1791'de Fransa'nın Yahudi nüfusuna serbestlik tanınmasıyla edinmeğe başlamışlardır. Yahudi tarihinde 3. devir olarak zikredeceğimiz Ortaçağ Yahudiliği; Hahamlar döneminde Talmud'un tamamlanmasından yani yaklaşık olarak M.S. dördüncü asrın sonlarından, 1789'daki İhtilal-i Kebir'in de etkisiyle, 1791'de Fransa'da Yahudilere bazı haklar verilmesine değin süren, Avrupa'nın tamamında olduğu kadar burada yaşayan Yahudiler için dahi karanlık ve zulmetli bir devirdir. Hahamlar dönemi yazılan Talmud'un etkisindeki Yahudilik ıslahatları, ilerleyen dönemlerde Diaspora Yahudileri tarafından da kabul görmüştür. İslam fetihleri sonrasında Müslümanlar Yahudiler'e zımni vatandaşlık statüsü çerçevesinde hürriyet tanıdıklarından dünyanın dört bir tarafında bulunan Yahudiler İslam beldelerine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Genel olarak şark memleketlerinde Yahudiler'e hukuki ve dini olarak iyi davranılmıştır. 1791'i Yahudi Ortaçağı'nın bitişi olarak tarihlendirsek de bu malesef ki Yahudiler'e yapılan zulmün bittiği anlamına gelmemektedir. Günümüzde Avrupa ülkelerinde antisemitizm ve ırkçılık şiddetini arttırarak devam etmektedir. Fransız meclisinin 28 Aralık 1791'de Yahudileri Fransız vatandaşı olarak kabul etmesi ile Modern Dönem Çağdaş Yahudilik Devri başlamıştır. Fransa'da başlayıp Yahudileri medeni haklara kavuşturan bu tutumun diğer Avrupa devletlerine yayılması 20. asrın ortalarına kadar sürmüştür. Bu devirde Yahudiler bulundukları devletlerdeki ghettolarından çıkarılarken, antisemitizm belasıyla karşılaşmışlardır. Avrupa'da antisemitizmin tavan yaptığı aralık, Almanya'da 1930'larda başlayan ve 2. Cihan Harbi'nin sonuna değin süren Nasyonel-Sosyalizm ideolojisinin etkili olduğu dönem olmuştur. Bu devirde en çok Yahudi göçü Amerika kıtasına yapılmış bilhassa ABD'ye yönelmiştir. Günümüzde de en büyük Yahudi cemaati ABD'de bulunmaktadır (Aydın, 1991: 18-27).

Yahudiler'in tarih boyunca, (kendi devletlerine sahip oldukları kısa süreç ve İslam'ın getirdiği devlet modelindeki ırklara adaletli yaklaşım perspektifinden yönetilen devletler dışında) zulme uğramaları daha önce de tarihsel olaylarla bahsettiğimiz üzere kendi düşen ağılalmaz deyiminin neticesi olarak tezahür etmiştir. Hükmü altında yaşadıkları devletlerde sürekli surette taşkınlık çıkaran ve bozgunculuk yapan Yahudiler, çoğu devlet tarafından sevilmemiş ve "öteki" olarak görülmüştür. Yahudiler, İslam devletlerinde huzurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürürlerken bile daha önceki alışkanlıklarına devam etmişler, fitne çıkarmışlar ve bağlı bulundukları devletin düşmanlarıyla işbirliği yapmışlardır. Bu kötü ahlakları, onların dünyanın dört bir tarafına sürülmelerinin en başta gelen sebebidir. Ortaçağ ve sonrasında bilhassa Avruda'da göç ettikleri yerlerde ghetto yaşamına mecbur kalmışlardır. Ghetto'lar hürriyetlerini kısıtlayıcı yönden Yahudiler için olumsuz görünmelerinin aksine, aslında onlar için sığınacak bir kale olmuştur. Ghetto'larda dış etkenlerden uzak bir yaşam sürmelerinin sayesinde Yahudiler, en önemlisi dini ve milli kimliklerini korumuşlar ayrıca birlikte yaşayıp toplum içi bağlarını daha da güçlendirerek ortaklaşa bir bilinç oluşturmuşlardır. Onlar açısından Ghettolaşma olumlu tezahür etse de, üstün ırk olduklarına inanan Yahudi toplumuna dışarıdan baktığımızda Yahudi Ghetto'larını Yahudiler'in kendilerini beğenmişliklerini perçinleyen bir etken olarak görmekteyiz. Tabii ki Yahudi zihniyetini oluşturan en önemli etken dini kültürleri ve edebiyatlarıdır. Hem yazılı hem de sözlü olarak gelişen bu dini edebiyatın başında Hristiyanların tabiriyle Ahdiatik gelmektedir. Kendi dini öğretilerine verdikleri isim

Arapça Tevrat'ın karşılığı olan ama Yahudilerce daha geniş bir anlamı kapsayan İbranca Tora'dır. Yahudi kutsal kaynaklarının toplandığı külliyat ise Tanah'tır. Tanah üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Tora (Tevrat), Nebiim (Peygamberler), ve Ketubim'dir (Kitaplar). Hz. İbrahim'den sonra anhası minhası bin yılda oluşturulan Tanah, 39 kitaplık bir külliyattır. Yahudilere göre sözlü gelenek yazılı gelenekten daha önemlidir. "Sözlü Tora" olmadan "Yazılı Tora" anlaşılamaz. Yahudi tarihi boyunca oluşan diğer bir kaynak çeşidi ise tefsirlerdir. Önce Mişna ve Gemara sonradan Talmud yazılmıştır. Talmud'un Kudüs ve Babil varyantları mevcuttur. Talmud, hem Kudüs hem de Diaspora Yahudilerince kabul gören tefsir olmuştur. Yahudi tarihi boyunca canlı tutulan ve süreç içerisinde oluşan bu dini kaynaklar Yahudi zihniyetini ve karakterini, tarihi olaylarla beraber harmanlayıp oluşturmuştur. Yaşadıkları zulümler, uğradıkları katliamlar ve sürgünler bu kaynaklar vasıtasıyla gelecek nesillere ulaştırılmıştır. Dini edebiyatları incelendiğinde Yahudileri Siyonizm'e götüren hastalıklı anlayış ayan beyan anlaşılabilir. Tanrının sadece "İbraniler'in Allah'ı" olması, tanrının İnsanbiçimci (Antropomorfik) bir şekilde tasvir edilmesi, Yahudilerin Yüce Allah'ın Oğulları olarak "Üstün Irk" olması, İsrail soyunun tüm dünyaya hükmedecek tüm milletlere boyun eğdirecek olması, farklı milletlerle evlilik yapılmaması, kendi aralarında günah olan şeylerin diğer milletlere karşı yapıldığında sevap olması ve benzeri birçok Ahdiatik ve Talmud'dan gelen inanışlar Siyonizm'in temel taşlarını döşemişlerdir. Kendileri devlet kuramasalar da yaşadıkları devletlerde türlü çabalarla siyasi ve ekonomik güce ulaşmaları, o devletlerin asli unsuru olan milletlerin nazarında Yahudileri "öteki" yapmış ve Antisemitizm'in sürekli surette yanan bir ateş olarak kalmasına sebebiyet vermiştir. Antisemitizm ateşi harlandıkça Siyonizm düşüncesi beslenmiş, güç kazanmış ve ellerinde bulundurdıkları siyasi-ekonomik güçle batılı devletleri yönlendirerek bağımsız Yahudi devletinin Filistin'de kurulması sağlanmıştır (Sayar, 2000: 8-10).

İsrail Devleti'ni kurduktan sonra Siyonizm'in ilk hedefi "sürgündeki" Yahudileri İsrail'e çekmek olmuştur. Siyonizm'in Diaspora Yahudileri hakkındaki görüşü, onların "Galut" yani "sürgünde" olduklarıdır. İsrail meclisi Knesset hemen devletin kuruluşunun ardından yasalar çıkarmış ve İsrail'e dönen, Aliyah'lara katılan her Yahudi'yi kayıtsız şartsız İsrail vatandaşlığına kabul edeceğini duyurmuştur. İkinci Cihan Harbi öncesi ve esnasında Avrupa'da artan Yahudikarşıtlığı sebebiyle ABD ve muhtelif Güney Amerika devletlerine kaçan Yahudilerin, kurulan İsrail Devleti'nden uzaklaşmış olmasının yanı sıra 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da gerilemeye başlayan Antisemitizm'den dolayı İsrail'e olan göçler sekteye uğramıştır. (Antisemitizm manası itibariyle Semitik olanlara karşıtlık yani Sami dili konuşan kavimlere düşmanlık demek olsa da, terim çıktığı günden bugüne hep Yahudikarşıtlığı ile ilişkilendirilmiştir. İbraniler ve dilleri olan İbranca Samidilailesi'nin sadece bir lehçesidir. Ülkemizde olduğu gibi dünyada da Antisemitizm=Yahudikarşıtlığı algısı seçik bir şekilde oturmuştur.) İsrail Devleti'nin ve Siyonizm'in babası Herzl günlüğünde "Antisemitizm büyümüştür ve büyümeye devam etmektedir ve ben de büyümeye devam ediyorum..." derken şüphesiz, 1880'lerden sonra başlayan Aliyah'lardan duyduğu keyfi anlatmaktadır. Aliyah'larda itici unsur olan Yahudikarşıtlığı hakkında 24 Temmuz 1958 günü yayınlanan New York Times gazetesindeki röportajında Dünya Siyonist Örgütü Başkanı Nahum Goldman şunları söylemektedir: " Antisemitizm'in

gerilemesi, Yahudilerin bekası için yeni bir tehlike oluşturabilir; ... klasik anlamıyla Antisemitizm'in yok olması Yahudi toplumlarının siyasal ve maddi durumları için yararlı olmakla birlikte, iç yaşamımız da çok olumsuz etkileri oldu. ". Bu konuda Goldman ile benzeri görüşte olan yazar Charles Solomon Ocak 1957'de yayınlanan Black Friars dergisindeki makalesinde şöyle yazmıştır: " İngiltere'deki Yahudi toplumu Antisemitizm eksikliğinden dolayı tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bir insanın kendisinin Yahudi olduğunu açıkça söylemesi, güçlülere hatta ölümlere neden olduğunda, insanoğlunun boyun eğmez ruhu ya da belki de inatçılığı kendini gösteriyor demektir... Ancak, Yahudi olmak yalnızca rahatsızlık veren bir durum olursa yüce bir kararlılık içine girmek güçleşir. ". 6 Kasım 1959 tarihli The National Jewish Post and Opinion gazetesinde Amerikan Yahudi Kongresi adına konuşan Leo Pfeffer'in demeçleri ise şöyledir: " Böyle bir ayrım hayırlı olabilir. Yahudiliğin bekasını sağlamak için bir miktar Antisemitizm gerekli olması mümkündür." Önde gelen Yahudi isimlerin düşüncelerine baktığımızda, Antisemitizm'e muhtaç bir Siyonizm görmekteyiz (Lilienthal, 1982: 62-64).

Yahudiler Avrupa'da her ne kadar eski çağlardan günümüze kadar çeşitli zorluklarla yaşam mücadelesi verseler ve ötekileştirilseler dahi tarihleriyle özdeşleşen göçmen kimliklerinden gelen becerilerini kullanarak İsrailoğlu olarak kalıp aynı zamanda bir Fransız, bir Alman, bir Rus, veya bir İngiliz hatta bir Osmanlı olabilmişlerdir. Ulus devletlerin kurulduğu, milliyetçiliğin sükse yaptığı Birinci Cihan Harbi yıllarında bağlı bulundukları devletlerin ordularında görev alıp, harp ettikleri tarafta Yahudiler bulunsa dahi "düşmana" silah çekmekten kaçınmamışlardır. Avrupa'nın uzun süren Ortaçağ'ı ve kesin dönüşümler yaşadığı Aydınlanma devirlerinde din, dil ve kültürlerinden vazgeçmeden; Liberal bir İngiliz Yahudisi veya din reformcusu Alman bir Yahudi hatta Sosyalist bir Fransız Yahudisi olabilmişlerdir. Bu ülkelerde yaşanan revizyonlarda pay sahibi olan Yahudiler, Büyük Britanya'nın yasalarından tutun da Fransız İhtilali Kebiri'ne oradan ABD'nin kuruluşuna kadar birçok önemli olayda etken eleman olarak varolmuşlardır. Sadece batılı devletlerde değil doğuda Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda da önemli güce sahip olmuşlardır. Osmanlı'da özellikle Tanzimat sonrası devlet kurumları içine iyiden iyiye nüfuz etmişler; bürokraside, Meclis-i Mebusan'da ve devlet yönetiminin çeşitli kademelerinde makam işgal etmişlerdir. Her nerede işlerine yarayacak bir güç unsuru var ise oraya müdahil olmuş ve çıkar devşirmişlerdir. Tabii ki toplumları irite eden ters durumlarda yaşanmış, Fransa'daki Dreyfus Vakası bunun en belirgin örneği olmuştur. Emperyalizm'in kendini en yoğun hissettirdiği 19. asrın sonlarında Avrupa bilim camiasında etnik köken araştırmaları hız kazanmıştır. Aslında düşünüldüğünde dünyanın her tarafında sömürgeleri bulunan bu sermayeci imparatorlukların milliyetçilik akımlarını kışkırtacak bilimsel çalışmalara izin vermeleri çok mantıksız gelmektedir. Fakat bu devletler her bilgiyi kendi leyhlerinde kullanmakta da ustadırlar. İngilizler Hindistan'ı işgal ettiklerinde biz ortak atadan geliyoruz diyerek, Aryan ırkı kozunu kullanmışlardır. Sonraki dönemlerde aynı üstün Aryan ırkı tezine inanan Hitler ise Yahudileri aslında tarihlerinde çok da yabancı olmadıkları bir muameleye maruz bırakmıştır (Sand, 2011: 308-317).

İrkçılık konusunda Yahudilerin eline su dökebilecek ve onlar kadar ileri gidebilecek bir millet bulunmamaktadır. Yahudiler ellerinden gelse dünya üzerindeki hiçbir millete yaşam

hakkı tanımazlar. Bunu inançları ve yaratılış amaçlarının bir gereği olarak yaparlar. Avrupa'nın kendi aydınlanma çağları olan Reform ve Rönesans süreçlerinden sonra gitgide medenileşmesine rağmen 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Avrupa'nın ortasında peydah edilmeye başlanılan Nazizim ve Faşizm, Avrupalı milletlerin ırkçılıkta en ileri gitmiş siyasi ideolojileridir. Yahudilik ise 3000 yıllık milli bir din olarak, her zaman kutsal kabul ettiği görüşleri yine Nazizim ve Faşizm gibi 19. asrın sonlarında kurumsallaştırıp Siyonizm siyasi ideolojisini oluşturmuştur. Siyonizm'in aşırı ırkçı tavrını Yahudi dini ve milli kültürü beslemektedir. Siyonizm'i politik yönüyle temsil eden Theodor Herzl kadar önemli bir isim olan Ahad Ha'am kültürel Siyonizm'in kurucusu olmuştur. Ahad Ha'am: " 3000 yıl Yahudi olarak kaldık çünkü başka birşey olamayız çünkü muazzam ve üstün bir güç bizi Yahudiliğe bağladı ... Böylece Yahudilik, doğduğu andan buyana kişide gelişen doğal içgüdülerin tümüyle birlikte içimizde yaşamaktadır ..." demiştir. Yahudiliğin içine işlemiş ırkçı inançları tarihten buyana aynı toplum içerisinde beraber yaşayarak tecrübe eden devletler, Yahudiler'e zulmetmiş ya ketletmiş ya da sürgün etmişlerdir. Avrupa'da bunun en büyük ve en yakın ama maalesef ki son olmayacak örneği de 1930 ve 1945 yılları arasında etkin olan Adolf Hitler önderliğindeki Nasyonel-Sosyalist Parti'nin yaptığı Yahudi katliamlarıdır. Ahad Ha'am'ın sözlerinden anlaşılmaktadır ki Yahudiler ırkçı olmaya inançları ve kültürleri gereği devam edeceklerdir. Hitler ise Yahudilerle olan kavgasını ne yazık ki çivi çiviye söker mantığıyla yapmıştır. Açıkça görülmektedir ki ırkçı ideolojiler birbirlerini besleyip büyötmektedirler (Goranov, 1982: 31-35).

Siyasi Siyonizm'de bulunan aşırı ırkçı tavır, Siyonizm sayesinde kurulmuş olan İsrail'in Knesset'te aldığı kararlara, çıkardığı yasalara ve devletin tüm uygulamalarına yansımaktadır. Siyasi Siyonizm'in kurucusu Herzl, oluşturduğu bu ideolojide ırkçılığı değişmez bir metod olarak görmektedir. Herzl günlüğünde şunları yazmıştır:

...Fransız Devrim'inden sonra, önce Fransa'da daha sonra 19. yy. boyunca çeşitli Avrupa ülkelerinde demokrasi ilerledikçe Yahudi halkının üzerine yönelen arkaik ve insanlık dışı işkence hevesleri de sönmeye başladı. İçinde bulundukları devlete pek ziyade ısınmış olan Yahudiler'den bazıları bu devletlerin kendilerine "bağlanarak erimekte" ve bu ulusların politikalarına, ekonomilerine ve kültürlerine değerli katkılarda bulunmaktaydılar. İçlerinde en büyüklerinden birinin ortaya koyduğu sanat evrenselliği ile ün kazanmakta aynı zamanda zayıflığına kanıt olmaktaydı: Spinoza'nın düşüncesi... Karl Marxtan Martin Buber'e, Hein'den Kafka'ya, Mendelssohn gibi müzisyenden Einsteingibi bir fizikçiye kadar bütün Yahudiler'in mesajları insanlığın tamamına sesleniyordu... (Garaudy, 2013: 103).

Dreyfus Olayı'ndan da etkilenen Herzl, Yahudiler'in hizmet ettikleri devletler içerisinde eriyip gitmesine engel olabilecek ve onları Siyonizm idealinde birleştirebilecek tek şeyin Antisemitizm tarafından beslenen bir Yahudi ırkçılığı olduğunun farkında olarak şunları söylemiştir: *"Yahudi düşmanları bizim en ileri, dostlarımız olacaklar... Yahudi düşmanı ülkeler bizim en yakın müttefiklerimiz arasına girecekler..."* Herzl bu uğurdu Antisemitizm'i alevlendirecek yazılar yazmış ve yoldaşlarına Antisemitleri tahrik edici eylemlerde bulunmaktan çekinmemeyi öğütlemiştir. Avusturya Parlemtosu Başkanı

Baron Johann Von Cholemski Theodor Herzl'e şöyle uyarıda bulunmuştur: *"Eğer eğiliminizin ve propagandanızın emeli Yahudi düşmanlığını körüklemekse bunda başarılı olacaksınız. Tamamiyle inandım ki böyle bir propagandanın sonucunda Yahudi düşmanlığı çığ gibi büyüyecek ve siz ırkınızı bir katliama doğru sürükleyeceksiniz"* Nitekim Alman Führer'i Avusturya'lı Baron'u çok geçmeden haklı çıkarmıştır. Herzl Siyon idealini gerçekleştirmek uğruna masum Yahudi halklarını gözden çıkarmıştır. Zaten Herzl, Yahudilerin yoğun bir şekilde yaşadığı ülkelerin liderleriyle yaptığı görüşmelerde pragmatist bir tavırla, siz Yahudilerden kurtulmak istiyorsunuz o halde onları ülkenizden zorla da olsa çıkarın göçe zorlayın ki biz de devletimizi kuralım şeklinde kazan-kazan metodunu kullanıp taleplerde bulunmuştur. Herzl'den sonra da Siyonistler tarafından İsrail Devleti kurulana kadar aynı siyasi mantık devam ettirilmiştir. İsrail kurulduktan sonra Siyonizm'in bu ırkçı yönü diaspora Yahudilerini zor durumda bırakmıştır. Sömürgeci yöntemlerle Filistin'e yerleşen İsrail Yahudiler'in yaşam alanını genişletmek için aynı ırkçı Siyonist tutumla Filistin'li Araplar'a zulmetmeyi kendinde bir hak olarak görmüştür (Garaudy, 2013: 101-107).

İmperyalist aynı zamanda ırkçı ve Antisemit batılı devletleri bilhassa İngiltere'yi arkasına alarak İsrail Devleti'ni kuran Siyonistler, günümüzde de ABD'yi kullanarak terör devletlerini yaşatmayı ve cani emellerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadırlar. ABD'ninde bölgedeki değişmez politikalarının baş aktörü olan İsrail, dünyanın "süpergücünü" arkasına aldığından koca bir Müslüman Arap aleminin ortasında Müslümanları katlederek varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Nitekim Siyonistler, Ahdiatik'i bir Yahudi kadar kutsal gören Hristiyan mezhebi Evanjelistler ile aynı ülkeye sahip olup dirsek temasındadırlar. ABD tarihine bakıldığında her safhasında, Avrupa'dan kıtaya göçlerden ABD'nin kuruluşuna oradan ta ki günümüze değin Yahudilerin etkin olduğu açıkça göze batmaktadır. 1946 yılında ABD Başkanı Truman'ın bir toplantıda, Yahudilerin canının epey yandığı şeklinde konuşmaları ve "Onları yeryüzünde Hazreti İsa memnun edemedi; benim daha şanslı olmamı kim bekleyebilir ki?" demesi şaşırtıcı olmadığı gibi, Herzl'in "Antisemitikler bizim en güvenilir dostumuz, müttefikimiz olacaklardır." demesinin ardındaki gerçek de ortaya çıkmış olacaktır. Siyonistler Truman'ı hala Siyonizm'in en güvenilir dostlarından biri olarak anmaktadırlar (Walz, 1982: 26-28).

Yeni kurulan işgalci İsrail'i meşru göstermek ve bu yeni devlete finansman sağlamak, İsrail'e Yahudi göçünü arttırmaktan sonra Siyonistler'in en önemli gündem maddesi olmuştur. Bu zorluğu da her zaman yaptıkları gibi batılı devletlerdeki lobicilik faaliyetlerini kullanarak aşmışlardır. Bu noktada İkinci Cihan Harbi yıllarında Nasyonel Sosyalistler'in Yahudilere yaptıkları "Soykırım" (Holokost ya da Shoah) Siyonistler'in imdadına yetişmiştir. Soykırım sözcüğü seçik bir şekilde: Bir soyu, bir ırkı ortadan kaldırmak demektir. O halde İsrailoğulları Avrupa'nın her yerine yayılmışken ve oradan Filistin'e göçler yapıp bir devlet kurmuşken "Soykırım"dan söz edebilir miyiz? Peki ya Tanah'ı ve Tevrat'ı okuduğumuzda karşılaştığımız şu ayetler gerçekten "Soykırım"ın tarifi olabilir mi? Mesela Sayılar 21/35'de "Orada hiçbir canlı kalmadı.", Yeşu 10/37'de "Arta kalan kimse bırakmadı", yine Yeşu 11/14'de "Hepsini helak edinceye kadar her adamı kılıçtan geçirdiler... Nefes sahibi bir kimse bırakmadılar." işte bu ayetler Yahudilerin Eglon'da, Hebron'da, Hatsor'da yaptıklarıdır. Peki ya bu adamlar kendi kitaplarından mı haberdar

değiller. Tabii ki hayır. Onlar bu yaptıklarını kendilerince "kutsal imha" olarak adlandırmışlardır. Dediğimiz gibi ırkçılık konusunda kimse Yahudiler'in eline su dökemez imkan verilirse kendilerinden başkasına yaşama hakkı tanımayacak yegane millet İbranilerdir. Hitler'in Nasyonal Sosyalist partisini kurduktan sonra en önemli düşmanları Komünistler ve Yahudiler olmuştur. Hatta Hitler Jüdeo-Bolşevizm diye bir terim bile çıkarmıştır. Yahudileri önce kamplarda toplamış, silah yapımı gibi ağır işlerde çalıştırmış sonrada toplu halde Madagaskar'a nakledip adada onlara bir ghetto oluşturmak istemiştir. Halböyleyken bile Siyonistler ve Nasyonal Sosyalistler arasında su sızmamaktadır. Defaatle belirttiğimiz üzere bu ırkçı yaklaşımlar birbirlerine besledikçe varoluşlarını sürdürmüşlerdir. Büyük resme baktığımızda 2. Cihan Harbi'nde 50 milyon insanın öldüğünü görmekteyiz. Hitler'in yaptığı katliamlar, aslında batılı devletlerin sömürgecilik ile beraber başlayan "derisi beyaz renkten olmayanlar" katliamlarının beyazlara yönelik olanıdır diyebiliriz. Zira Amerika'da 60 milyon insanın, Afrika'da belki 100 belki 200 milyon insanın öldürülmesinden sorumlu olan batılı imperyalistlerdir. Bu sömürgeciler yaptıkları gerçek soykırım ve katliamları unutmak için Siyonistler'in de işine gelen Yahudi Soykırımı efsanesini köpürtmüşlerdir. 2. Dünya Harbi sonrası en çok da İngiltere ve ABD'nin ihtiyacı olmuştur bu yalana. 13 Şubat 1945'te Dresden'de 200 bin sivilin havadan fosfor bombası yağdırmak suretiyle katledilmesi, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının 200 binden fazla ölü ve 150 bin yaralının yanında günümüzde bile hala sarılamamış yaralar bırakması, Holokost efsanesinin yaratılması için en büyük sebepler olmuştur. Holokost günümüzde hala Hollywood tarafından temcid pilavı gibi ısıtılıp ısıtılıp önümüze sunulmaktadır. 6 milyon Yahudi'nin "Soykırımı" uğradığı efsanesi gerçek tarihçiler tarafından kesin bir şekilde yalanlanmaktadır. Tarihsel gerçeklerle ulaşılan bilimse sonuçlarda 1933'den savaşın sonuna kadar olan süreçte Avrupa'da ölen Yahudi sayısı anhası minhası 1 milyon olduğu bilim adamları tarafından kanıtlarıyla ortaya konulmuştur. Holokost, ABD ve İngiltere için işledikleri günahları örtbas etmenin, Siyonistler için ise işgalci İsrail Devleti'ni meşru göstermenin bir yolu olmuştur. Hatta Siyonistler Holokost efsanesini kullanarak yeni kurdukları devletlerine sözde Yahudi Soykırımı'nı gerçekleştiren düşman Almanlar'ı finansör yapmışlardır. Harp sonrası yerinden olan 500.000 Yahudiği kabul ettiği için Doğu ve Batı Almanya İsrail'e savaş tazminatı vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Siyonistler kar üstüne kar elde etmiş bir taşla iki kuş vurmuşlardır. İsrail'i meşru göstermek için çıkarılan diğer safsatalar ise "Topraksız halk için haksız toprak" ve "Vaad edilmiş toprak" efsaneleridir. Tekvin 15/18-21'de "O günde Rab Abram'la ahdedip dedi: Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar, bu diyarı senin zürriyetine verdim" yazılmıştır. Siyonistler agnostik oldukları halde bu ayetleri baş tacı etmiş ve ideolojilerinin temel yapıtaşlarından bir rükun olarak benimsemişlerdir. İsrail Devleti'nin verilerine göre İsrail vatandaşlarının sadece yüzde 15'i inanç sahibidir. Zaten iman etmediği bir şeyi işine geldiğinde kullanma pragmatistliğini bu denli ancak Yahudiler beceribilirler. Katilleriyle ortaklık yapabilecek tavrı da ancak onlar gösterebilmişlerdir. Ve dahi imperyalist batı devletlerindeki lobi faaliyetleriyle Siyonist çıkarlarını gözetmeyi de bilmişlerdir. Mesela, neredeyse İsrail kadar Yahudiyi barındıran ABD'de yapılan seçimlerdeki Yahudi oyları seçim sonucunu belirleyici bir etki etmektedir. Siyonistler'in saygıyla andıkları ABD başkanı Truman 1946'da verdiği bir demeçte bunu açıkça gözler önüne sermektedir. Truman: "*Üzgünüm beyler, fakat Siyonizm'in zaferini*

bekleyen yüz binlerce insanı tatmin etmek zorundayım. Benim seçmenlerim arasında binlerce Arap yok." derken, Yahudi Lobisi'nin kullanışlı kozu olan ABD vatandaşı Yahudilerin oylarının ne denli önemli olduğunu belirtmiştir. ABD'yi kendi için azami öneme sahip petrolü en çok üreten ülkeler olan Arap ülkelerini dahi küstürmeye değer derecede İsrail'e yaklaştıran Yahudi Lobisi, ABD'nin kazancının olmadığı noktalarda bile Siyonist emellere hizmet eden isteklerini ABD'ye dikte etmeyi başarabilmiştir (Garaudy, 2012: 149-197).

Siyonistler batılı ortaklarından aldıkları maddi manevi desteklerle, İsrail'in kuruluş sürecinden günümüze kadar Kudüs başta olmak üzere Filistin ve çevresinde terör estirmişler, Müslüman Araplar'a yaşam hakkı tanımamışlardır. Kendilerine göre Hz. İbrahim ile başlayan tarihleri boyunca Yahudiler, hep zulüm görmüşlerdir. Bu mazlum Yahudiler ellerine fırsat geçtiği anda kendilerine zulmedenlerden daha zalim olmuşlardır. Tanah'ın altıncı kitabı olan Yeşu'ya baktığımızda Yahudi inancındaki şiddetin boyutları ortaya çıkmaktadır. Yeşu'da anlatılan tarihi olaylar "günümüzde de olduğu gibi" askeri ve siyasi güce sahip olan İsrailoğulları'nın ne kadar şiddete meyilli olduğunu ne denli zalimleşebildiğini gözler önüne sermektedir. Birçok batılı, Hristiyan tarihbilimci ve din tarihçilerine göre İbraniler'in tarihi "taş ve kan" ile yazılmıştır. Yahudilik ise şiddetle iç içe bir din olarak tarif edilmiştir. Oysa ki tarihte haksızlığa şiddete başvurmadan karşı duran birçok örnek mevcuttur. Yahudiler tahrip ettikleri dini inançları gereği nasıl şiddete meyilliler ise Gandhi ve Gyatso da inandıkları uğurda şiddete başvurmadan mücadele etmişlerdir. Günümüze çok yakın zamanda cereyan etmiş Mahatma (Ulu Ruh) Gandhi'nin ve Tibet'in son Dalay Lama'sı Tenzin Gyatso'nun "Pasif Direnişleri" dünya üzerinde pekçok insanı etkilemiş ve birçok toplum liderine örnek olmuştur. Hindistan ve Tibet'de vuku bulan bu güzel örneklerden kısa süre sonra Filistin ve civarında tam aksi olaylar yaşanmıştır. Siyonistler'in 1948'de Kudüs'e yakın Deir Yasin'de, 1953'de Ürdün Kibya'da, 1982'de Lübnan Sabra ve Şatilla'da yaptıkları katliamlar onların ırkçı ve şiddet yanlısı yönlerini göstermektedir. Bu katliamları inandıkları değerler uğruna yapmaları, yaşanan vahşeti toplumsal açıdan katmerleyen bir etki de yaratmaktadır. Yahudiler Gentile'lerin (Yahudi olmayanlar) şeytan olduklarına inanmaktadırlar. Haliyle kendileri dışındaki insanları değil insan, beşer bile kabul etmeyip direk olarak katledilmesi gereken bir varlık yani şeytan olarak görmektedirler. Dini literatürlerinden beslenen inançlarıyla bu denli kendini üstün gören ve bu denli şiddete meyilli bir halkın yaptıkları katliamlar da artarak devam etmiştir ve edecektir (Batuk, 2008: 175-179).

Siyonizm'in Yahudilik ile örtüşmeyen bir siyasal ideoloji olduğunu düşünen dini bütün Ortodoks Yahudiler ve Bilimadamları da vardır. Bunlardan biri olup Siyonizm'e karşı mücadele eden G. Neuburger, Siyonizm'i modern bir "altın buzağıya" benzetmektedir. (Kuran-ı Kerim'de Araf Suresi 148. ayette: *"(Tûr'a giden) Mûsâ'nın arkasından kavmi, ziynet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor! Onu (tanrı olarak) benimsediler ve zulümde karar kıldılar."* şeklinde anlatılan kıssa Bakara, Nisa vb. muhtelif sureler ve ayetlerde de çeşitli göndermelerle geçmektedir. Taha suresi bunlardan biri olup "Altın Buzağı'yı" yapan Samiri'den de söz edilmektedir. İsrailiyat'ta da meşhur kıssa anlatılmakta, Tevrat'ta zikredildiği gibi Talmud'ta da konu edinilmektedir. Yalnız Müslüman

kaynaklarında "Altın Buzağı'yı" Samiri'nin yaptığı belirtilirken, Yahudi kaynaklarında Hz. Musa'nın kardeşi ve kendisi de bir peygamber olan Hz. Harun'a iftira atılarak nebi olmasına rağmen böyle bir şirke karıştığı yalanı söylenmektedir. Maalesef Yahudiler diğer peygamberlere de çok büyük günahları işledikleri iddiasıyla benzeri iftiraları reva görmüşlerdir. Bu tür durumlara Yahudi kaynaklarında sıkça rastlanılmaktadır. Zira Yahudiler peygamberlere bakış açısında tefritte bulunarak onları aleladeleştirmişler, Hristiyanlar ise tam tersi bu mevzuda ifratta bulunarak Hz. İsa'ya tanrı sıfatı vermişlerdir. Müslümanlık her konuda olduğu gibi peygamberlerin konumu açısından orta yolda durmuş ifrat ve tefritten kaçınmıştır.) Yahudilerin pamuk ipliğine bağlı olan imanlarının anlatıldığı kıssada geçen "Altın Buzağı'yı" Neuburger'ın güncel duruma uyarlayarak örnek göstermesi manidardır. Siyonistler Yahudiler'in tanrıya olan bağlılığını koparıp, kurdukları Siyonist devlete bağlanmalarını istemektedirler. Geçmişte de yaşanan bu aldatmaca tarihin tekerrürden ibaret olması hasebiyle çağımızda da Siyonistler tarafından uygulanan bir yöntem olmuştur. Her Yahudi Siyonist olmadığı gibi, Yahudi olmayıp da Siyonist olan örnekler de mevcuttur. Tarihi olaylarda da görüleceği üzere Lord Balfour, General Smuts, Başkan Truman vb. birçok Yahudi olmayan ve Siyonizm'e koşulsuz destek verenler bulunmaktadır. Hatta Siyonizm'in dönem dönem en ateşli savunucuları Siyonizm'i peygamberlik vasfını doldurabilecek önemli bir din akımı olarak gören bazı Hristiyan alimler olmuştur. İyi bir Yahudi asla ırkçı ve Siyonist olamaz. Bir Siyonist ise asla dindar bir Yahudi olamaz. Çünkü en başta Yahudiler; tüm insanlığın atası, tanrının bir yansıması olan Hz. Adem'in Yahve tarafından yaratılırken dünyanın her tarafından toprakların kullanıldığına inanmaktadırlar. Ayrıca önemli hahamların sonradan Yahudiliği seçmiş oldukları ve Sebt gününde yapılan kutsamalarda adı geçen kişilerin çoğunun İbrani olmadığı bilinmektedir. Yani aslında Antisemit Naziler'in yaptıkları gibi Siyonistler de Yahudilik dinini bir ırka dönüştürmek istemektedirler. Siyonistler kendileri imansız oldukları gibi Yahudileri de imansız yapmak, kutsal kitapları ve rabbani geleneği sadece folklorik bir çeşitleme olarak görmelerini sağlamağa çalışmaktadırlar. Peki Yahudiler ırkçı değilseler "seçilmiş halk" inancını nasıl açıklayacağız? Yahudiler'in seçilmişlikleri tanrıya ve insanlığa hizmet adıdır. Aynı Müslümanlıkta inanılan kutsal kitap Kuran'ın Ahzab Suresi 72. ayetinde geçen: *"Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir."* ifadeleri gibi Yahudiler de seçilmişliği bir emanet olarak görmektedirler. Yahve'nin ilahi emri, Tora'yı başka milletlere teklif ettiğini ancak onların kabul etmediğini ve yalnız İbraniler'in bu ağır yükümlülüğün altına girmeyi göze aldığına inanırlar, seçilmiş olmaları da işte buradan gelmektedir. Asla dünya üzerinde egemenlik kurmak, başka milletlerle savaşmak veya belirli bölgeleri fethetmek için bir seçilmişlik söz konusu değildir. Bu görüşler Siyonizm'in Yahudileri gerçek ülkülerinden koparmak ve geçmişte de farklı siyasi yapıların yaptığı gibi Yahudileri kendi kötü emellerine alet etmek için uydurduğu sapık inanışlardır. Aynı Ortaçağ'da Kilise'nin Avrupa Hristiyanlarını kandırıp Haçlı Seferleri rezaletini yaşattığı gibi bugün Siyonizm'in yapmak istediği de Ortaçağ Avrupa'sındaki Kilise'den farksızdır. İngiliz General Allenby'nin 11 Aralık 1917'de Kudüs'e girdikten sonra *"Haçlı Seferleri artık nihayete erdi"* şeklinde sarf ettiği sözler bunun açıkça göstergesidir. O dönemlerde yayınlanan gazete, dergi, kitap ve belgesel filmlerde Haçlı Seferi vurgusu sıklıkla kullanılmıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında

Siyonizm'in en önde gelen destekçisi İngiltere iken günümüzde bu görevi ABD üstlenmiştir. B.M. dahil birtakım mecralarda Siyonizm ile ilgili kararlar almak ya da Akdeniz kıyılarında İsrail'de bu işi bitirmek mümkün değildir. Siyonizm'in en güçlü kalesi ABD'dir ve Siyonizm ile mücadele evvela oradan başlamalı, yılanın başını ezmek gerekmektedir (Neuburger, 1982: 209-218).

Siyonizm'e karşı çıkan Yahudilere örnek olarak Alman Siyasetbilimci Klaus J. Herrman'ın önde gelen Yahudi hahamlarından aktardığı sözler dikkat çekicidir. Liberal bir Yahudi olan Haham Abraham Geiger, Siyonizm ve Kudüs ile alakalı şunları söylemektedir:

...Kudüs bizim için geçmişte gerçeğin öğretisinin fışkırdığı kutsal bir kaynak olarak kalacaktır... Şimdiki harabeler yığını Kudüs ise, bizim için olsa olsa şiirsel ve melankolik bir anı olabilir, ama ruhlarımızı besleyemez. Hiçbir sevincimiz, hiçbir umudumuz, Kudüs'le ilgili olamaz... Kudüs bizim için mekanla sınırlanmış bir yer değil, bir düşüncedir. Dualarımızın gerçek anlamını kavrayamayıp, sözlerinin bizi sevgimizi o yere yönelttiğimiz anlamında bir yanılgıya düşüyorsak, bu yanılgıya yol açan sözcükler ortadan kaldırılmalıdır... (Hermann, 1982: 223).

Ayrıca Geiger , Avrupa devletlerinde birer vatandaş olan Yahudilerin aynı zamanda; gelenekleri, inançları, kültürleri, dilleri vs. ile Filistin'li birer Yahudi olarak yaşamaya devam etmesinin tutarsızca ve saçma olduğunu söylemiştir. Yahudiler'deki bu yaşam ahlakı gerçekten de hastalıklı bir ruh halinin tezahür etmesindendir. Yine önemli bir dinadamı olan Viyana Başhahamı Moritz Güdemann'da Neuburger'in de yaptığı gibi Siyonizm'i şu ifallerle Haçlı Seferleri'ne benzetmektedir:

...Hiçbir yetkili makam, Yahudi topluluğuna, kendi ulusal özerkliğine yeniden kazanma yolunda bu 'kansız Haçlı Seferleri' diye adlandırılan akımı başlatması çağrısında bulunmamıştır. Böyle bir davranış, tasarılarında sürgünün de kuşkusuz bir anlam taşıdığı tanrının işlerine karışmak anlamına gelirdi. Siyon eskiden de, şimdi de Yahudiler için kendi geleceklerinin bir sembolü ve tüm insanlığı kapsayan bir kavramdır. Bizim dualarımızda Siyon'a dönüş için yakarışımız bu anlamda anlaşılmalıdır; bu anlama en ters düşen şey milliyetçiliktir... (Hermann, 1982: 223).

Yahudi dinadamlarından verilen örneklerde de görüleceği üzere, Yahudilik öğretileri ile günümüzdeki Siyasi Siyonizm'in emelleri birbiriyle örtüşmemektedir. Hatta Siyonizm'in Yahudiliğe kökten ters olduğu ve Yahudi dini itikadına güngeçtikçe zarar verdiği anlaşılmaktadır (Hermann, 1982: 222-224).

"Günümüz Siyonistler'inin" siyasi nedenlerden dolayı olmazsa olmazı ve "günümüz Yahudilerinin" dini kaygılarından ötürü çok büyük ehemmiyet atfettikleri Yerusalayim, Yahudiliğin günümüze kadar geçirdiği tarihsel süreç boyunca giderek kutsallaşmış, önemi haiz olmuştur. M.Ö. 3000'li yıllarda Kenan'lı (Fenike) Yebusiler tarafından kurulan Kudüs'e, İbraniler ancak M.Ö. 1000'li yıllarda ulaşmışlardır. Yalnız İbraniler'in bölgeyle olan ilk temasları Hz. Musa liderliğinde Mısır'dan çıkıp, Hz. Davud liderliğinde Kudüs'te İbrani Krallığı'nı kurmalarıyla başlamamıştır. İbraniler'in Uluata olarak kabul ettiği Hz. İbrahim'in M.Ö. 19. yüzyılda Kudüs'e gittiğine inanılmaktadır. Tanah'ın ilk beş kitabını kapsayan Tora'nın (Tevrat) ilk kitabı olan Tekvin'de sadece bir kez "Şalem" adıyla geçen şehrin Kudüs olduğu düşünülmüştür. Kitabın ilgili kısımlarında İbrahim peygamberin Şalem'e giderek şehrin kralı ve aynı zamanda tanrının kahini olan Malkitsedek ile görüştüğü anlatılmıştır. Ayrıca Yahve'nin Hz. İbrahim'e söz vererek soyundan geleceklere

Mısır'daki ırmaktan Fırat Nehri'ne kadar olan bölge topraklarını vermeyi "vaadettiği" anlatılmaktadır. Daha sonra da M.Ö. 7. yüzyılda yazılmış olan, Hz. Musa ve Hz. Harun'dan sonra Yahudilere önderlik etmiş Hz. Yuşa'nın kavmiyle beraber Filistin havzasına girişini konu alan Yeşu kitabında hem de İsrailoğulları'nın bölgeye yerleşip yayıldıkları dönemi anlatan Hakimler kitabında; Yerus alim ve Yebus isimlerinden bahsedilmektedir. İbraniler Filistin coğrafyasına hakim olduktan uzun süre sonra bile 2000 yıllık Kenan'lı Yebusiler'in izleri Kudüs ve çevresinden silinmemiştir. Yeşu ve Hakimler kitaplarında Yerus alayim'den bahsedilmekte ve burada yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Fakat kentin kutsal olduğuna, dinen önemli olduğuna veya kible olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Anhası minhası M. . 10. yüzyılda Hz. Davut'un Kudüs merkezli kurduğu Birleşik Yahudi Krallığı ile beraber Kudüs, İsrailoğulları için siyasi merkez haline gelmiş ve daha sonra oğlu Hz. Süleyman'ın burada büyük bir mabed inşaa etmesiyle Kudüs' n Yahudiler için dini önemi de haiz olmuştur. Yine M. . 7. yüzyıla tekabül eden Samuel ve Krallar kitaplarında da bu olaylardan bahsedilmez fakat daha geç dönemlerde ta ki İkinci Mabed Dönemi'nde (M. . 5. yüzyıldan sonra M.S. 1. yüzyıla kadar devam eder.) yazılmaya başlanan Tarihler kitabında aradan en azından 500 yıl geçtikten sonra Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın Kudüs'te yaptıkları işlerden bahsedilir. Bu nokta-inazardan aslolan miky s Babil Sürgünü'd r. Yahudilik tarihi, dini ve kimliği Babil Sürgünü'nden sonra oluşmaya başlamıştır. İbraniler için Kudüs' n kutsallaşma sürecinde Babil Sürgünü'u bir temel taşı olmuştur. Zaten Kudüs' n ilk olarak kutsal nitelendirildiği yazınlar Tanah'ın üçüncü bölümü olan Ketuvim'in onbir kitabından biri olan Mezmurlar'da (Müslümanların Zebur dediği Hz. Davut'a indirilen kitaptır. Davut'un Mezmurları olarak da bilinir.) göze çarpmaktadır. Mezmurlar kitabı her ne kadar Hz. Davut'a vahyedilmiş olsa da Babil Sürgünü döneminde ve sonrasında Kudüs'e dönüşten sonra da yazıldığı bilinmektedir. Sürgün döneminde yazılmış olan Mezmur bölümlerinde Kudüs, Rabb'in evi ve tanrının kenti olarak geçmektedir. Mezmurlar 137:5-6'da : "Ey Yerus alem, seni unutursam, sağ elim kurusun. Seni anmaz, Yerus alem'i en büyük sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın!" Yahudiler tarihleri boyunca sürgüne maruz kalıp Kudüs'ten uzaklaştırıldığa onu daha da kutsallaştırmışlar ve kibleleri yapmışlardır. Kudüs dünyanın dört bir tarafına dağılmış Yahudileri bir arada tutan bir sembol haline gelmiştir. 19. yüzyılın ortalarında çıkan "seküler Yahudi milliyetçiliği hareketi" Siyonizm, dini hassasiyete sahip olmadığından Kudüs'e dair bir  lk  oluşturmamıştır. Fakat 20. yüzyılda değişen konjonktür, Siyonistler'in Kudüs'e yönelmesine sebep olmuştur. Nihayetinde İngiliz-Siyonist ortaklığı sayesinde kurulan İsrail devleti günümüze kadar yaptığı türlü entrikalarla, Filistin ülkesinin kahir ekseriyetine hakim olmakla beraber Kudüs'  de ablukaya almayı ve şehrin kontrolünü eline geçirmeyi başarmıştır (Gürkan, 2020: 123-147).

Kudüs' n Yahudiler için kutsallığının boyutları, en belirgin olarak Yahudi dualarında görülmektedir. Yahudilerin hergün sabah, ikindi ve akşam olmak üzere üç vakit yaptıkları Amida duası, vatandaşlık duası ya da Kudüs'e bağlılık duası olarak da nitelendirilmektedir. Ayakta yapılan bu dua okunurken Kudüs'teki "mebede" yani kibleye doğru dönülür. Ondokuz bölümden oluşan duanın ilk dokuz bölümü tanrının birliğine olan övgüler ve kurtarıcı mesihe yönelik dilekler ile geçmektedir. Onuncu bölümden sonra ondördüncü

bölüme kadar ise Beni İsrail'e yönelik dualar göze çarpmaktadır. Ondördüncü bölümle başlayan kısımlarda ise Yeruslayim'i odağına alan temenniler dile getirilmektedir. *"Dediğin gibi şehrin Yeruslayim'de otur ve oraya çabucak hizmetkârın David'in tahtını yerleştir ve şehri çabucak günümüzde sonsuza dek sürecek bir yapı olarak yeniden inşa et. Kutsalsın Sen Tanrı'm, Yeruslayim'i inşa eden."* Bu dualarda kutsal kitaplarda yer alan ayetlerden çıkarılarak derlenmiş kısımlar yer almakta ve birçok yerlerinde ayetlere atıflarda bulunmaktadır. Yine Amida duasının onyedinci bölümündeki Kudüs ile ilgili şu ifadeler dikkat çekicidir:

Memnun kal, Tanrı'mız halkın İsrail oğullarından ve dualarına kulak ver ve Ev'inde Kutsalların Kutsal'ında Hizmeti yenile ve İsrail oğullarının sunduğu kurbanların ateşini ve dualarını çabucak sevgi ve istekle kabul et. Ve halkın İsrailoğullarının hizmetinden her zaman memnun kalasın. Sen o büyük merhametinle bizi arzula ve bizlerden memnun kal. Ve gözlerimiz Senin merhametle Sion'a dönüşünü görsün. Kutsalsın Sen Tanrı'm, Kutsal Varlığı'nı Sion'a döndüren (Özcan, 2019: 31-41).

Amida duasına bütünüyle bakıldığında İsrailoğulları, mesih ve mabed üçlemesinin birleştiği yer olarak Kudüs merkezde yer almaktadır. Amida duası esnasında yapılan diğer bir dua olan Keduşa duasında *" Tanrı sonsuza dek hüküm sürecek; Ey Sion, Tanrı'n, sonsuza dek tüm kuşaklar boyunca hüküm sürecek. Tanrı'yı övün "* sözleriyle Yahve'nin Kudüs'le olan bağı da anlatılmaktadır. Ayrıca haftalık cumartesi Şabat günlerinde ve her ay başı yapılan Roş Hodeş kutlamalarında da Yahve'den Kudüs'ün hürmetine Yahudileri bağışlaması dilenir. Yahudilerin yılbaşı olan Roş Haşena kutlamalarının sonrasında on günlük kefare günlerinin son günü olan Yom Kipur gününde okunan son dua Neila ile Yahudiler dualarına Kudüs ile başladıkları gibi *"Gelecek yıl Yeruslayim'de"* diyerek de dualarını sonlandırırlar. Yine Exodus'un yıldönümü olarak her yıl kutlanan Fısıh bayramında yapılan Alel duası da Kudüs'e duyulan özlemin yakarıya dönüştüğü bir örnektir: *"Ey Tanrımız! Bize halkın İsrail'e, şehrin Yeruslayim'e, ikametinin Sion dağına, sunağına, mabedine merhamet et. Kutsal şehir Yeruslayim'i hemen ve günümüzde inşa et."* Yahudiler, düzenli yaptıkları duaların yanı sıra ergenlik, evlilik ve cenaze vb. ritüellerde de Kudüs'ü asla unutmazlar. Yahudilerin ergenlik ritusu olan bar (erkekler için) ve bat (kızlar için) mitzvahlarda da Aftara duası ile şu şekilde Kudüs'ü anarlar:

Sion'a acı, çünkü o yaşam evimizdir, onuru kırılmış bu halkı çabucak, günümüzde kurtar. Kutsalsın Sen Tanrı'mız, Sion'u çocuklarıyla sevindiren. Tanrı'mız, bizi Senin tarafından seçilmiş David'in Ev'inin hükmü aracılığıyla sevindir, Mesih (Maşiah) çabucak gelsin ve kalplerimiz sevinçle taşsın. David'in tahtına hiçbir yabancı çıkmasın ve bir daha kimse görkemini zorla elinden almasın, çünkü Kutsal Ad'ının üzerine ona yemin ettin ki onun ışığı hiçbir zaman sönmeyecek. Kutsalsın Sen Tanrı'mız, David'in Koruyucusu. (Özcan, 2019: 31-41).

Yahudiler yine evlilik ritüellerinde yaptıkları kutsama dualarında Kudüs'ü merkeze alarak tanrıdan Süleyman Tapınağı'na ve mesihe yönelik arzulara bulunurlar:

Çorak olan kadın mutlulukla dolsun ve çocuklarını neşe içinde büyüsün. Yeruslayim'i onun çocuklarının neşesiyle kuran Sen, Kutsalsın Sen, Ey Kralım ...Yakında Yeruslayim'in sokaklarında sevinç ve mutluluk sesleri duyulacak, damadın ve gelinin neşeli sesleri

tentelerinden ve gençlerin neşeli sesleri bayram havası içinde duyulacak. Kutsalsın Sen, Ey Kralım, damadı gelinle coşturan Sen Kutsalsın (Özcan, 2019: 31-41).

Yahudilerin Kudüs odağında en çok yaptıkları dualardan biri de Kadiş duasıdır. Cenazelerde okunan Kadiş dualarında yine Kudüs'e göndermeler yapılmaktadır. Aşkenaz Yahudiler: "Tanrı Krallığını Kursun!" diyerek, Sefarad Yahudiler ise: "Tanrı kurtuluşu ve Mesih'in gelişini yakınlaştırsın." ifadeleriyle bir Yahudiye son yolculuğuna uğurladıktan sonra meftanın arkasından bir yıl boyunca bu duayı okurlar. Duadaki tanrının krallığı ve mesih'in gelişi istekleri tabi ki de Hz. Davud ve Hz. Süleyman devrindeki gibi bir Yahudi devletinin Kudüs'te kurulmasıyla mümkün olacaktır. Yahudi dualarının geneline bakıldığında doğumlarından ta ki ölümüne kadar Yaruşalayim'i dillerinden düşürmedikleri görülmektedir. Bu dualar Yahudilerce Kudüs'ün ne denli kutsal olduğunu en iyi kanıtlar niteliktedirler (Özcan, 2019: 31-41).

Hz. Davut'un Kudüs'ü fethettikten sonra bu kutsal beldeyi Yahudilerin siyasi merkezi haline getirdiğinden, oğlu Hz. Süleyman'ın inşaa ettiği mabed ile beraber de Kudüs'ün dini merkez statüsü kazandığından bahsetmiştik. O gün Yahudiler için en kutsal değere sahip olan Ahid Sandığı (Aron Ha-Kodeş) mabedin en gözde kısmı olan Kutsallar Kutsalı (Kudsü'l-akdes) odasına yerleştirilmiştir. Ahid Sandığı, Tevrat'ta muhtelif yerlerde "şehadet sandığı" ya da "tanrının sandığı" ve Kuran'da Bakara suresinde "tabut" diye zikredilmektedir. Bu sandığı Hz. Musa'nın Allah'ın emriyle akasya ağacından yaptığı ve "on emir" denilen şariat kurallarının yazılı olduğu levhaları da içine koyduğuna inanılmaktadır. Beni İsrail için Ahid Sandığı Yahve ile olan bağlarını temsil etmektedir. Günümüzde de Yahudiler kutsal kitaplarını koydukları dolaba Ahid Sandığı demektirler (Küçük, 1988: 535). Kudüs'te dini ve sosyal hayat Süleyman Mabedi çevresinde yoğunlaşmaktadır. Nebukadnezzar Kudüs'ü ve içinde de mabedi yakıp yıkıp Yahudileri sürgüne gönderdiğinde, Ahid Sandığı vb. kutsal emanetlerin korunduğu Kodaş ha-Kodaşim de tahrip edilmiştir. O gün yıkılan mabed ve kaybolan emanetler ile Yahudilerin mekana ve sembollere odakladığı kutsallık, yerini kutsal metinlere bırakmıştır. Sürgünden Kudüs'e dönüşte Ezra zamanında bile mabed/mekan merkezli dini hayat devam etmemiş yerini kutsal kitaplar almıştır. Tabi ki bu vaziyet Kudüs'ün kutsallığına halel getirmemiş, dünyanın heryerindeki Yahudiler ibadet için buraya yönelmiştir. Hatta her ibadetlerinde Kudüs'ün yeri ayrıdır. Yahudi dualarından Kudüs hiç çıkmadığı gibi Kudüs'le ilgili önemli tarihlerde tutulan oruçlar bulunmaktadır. Ayrıca hac ibadeti için de mekan zorunlu olduğundan Kudüs'ün kutsallığının yok olması durumu mümkün değildir (Aydın, 2018: 117-119).

2.1.2. Hristiyanlık, Hristiyan Siyonizmi, Evanjelizm ve ABD Açısından Kudüs'ün Önemi

Dünya üzerinde inananlarının kemiyeti bakımından en büyük din Hristiyanlıktır. Üç ana mezhebe ayrılmaktadır. Bunlar: Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleridir. Bu mezheplerin altında oluşmuş spektrumu çok fazla irili ufaklı mezhepler de vardır. Ayrıca bu üç ana mezhebe gayrimütecane bir şekilde oluşmuş mütenevvi mezhepler bulunmaktadır. Bu mezhepleri takip eden tarikatlerin yelpazesi de bir hayli geniştir.

Dünyanın en kalabalık ve bağlıları çok çeşitli milletlerden oluşan dinini bir arada tutan en önemli etkenler Hz. İsa ve Kitabımukaddes'tir (Demirci, 1998: 328).

Diğer Hristiyan mezheplerine nazaran nicelik olarak daha büyük olan Katolikliktir. Katholikos Yunanca genel ve evrensel manalarına gelmektedir. Zaten Hristiyanlığı dünyanın her köşesine Katolikler yaymıştır. Dini tebliğ etmek ve misyoner faaliyetlerde bulunmak Katolikler için farzdır. Bu yüzden gittikleri, işgal ettikleri ya da sömürdükleri coğrafyaları, tercih hakkı bırakmadan genellikle cebren Hristiyan yapmışlardır. Katolik Kilisesi'nin merkezi, bugün İtalya ülkesinin Roma kentinde bulunan Vatikan Şehir Devleti'dir. Papa; Roma Başpiskopos'u, Vatikan Şehir Devleti'nin başkanı ve en önemlisi de Katolik Kilisesi'nin ruhani lideridir. Rivayete göre Roma'ya Hristiyanlığı yaymaya gelen Aziz Petrus (Hz. İsa'nın oniki havarisinden biri) Roma'nın ilk piskoposu olarak kabul edilir. Katoliklerce Papalar, İsa Mesih'in yeryüzündeki vekili olarak görülen Aziz Petrus'un halefleri olarak İsa Mesih'in dinini temsil ederler. Hristiyanlık Hz. İsa'nın havarileri tarafından Roma İmparatorluğu topraklarına yayılmıştır. Üç asıra yakın bir süre bu yeni dinle savaşıyan Roma, İmparator Konstantin'in 313'de ilan ettiği Milano Fermanı'yla Hristiyanlığı serbest bırakmıştır. 380 yılına gelindiğinde İmparator Theodosius, Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini yapmıştır. 395'te imparatorluğun siyasi olarak doğu ve batı şeklinde ikiye bölünmesi dini olarak da bölünmeye götüren yolu açmıştır. Roma merkezli Batı Kilisesi ve İstanbul merkezli Doğu Kilisesi arasındaki çatışmalar asırlar boyunca devam etmiş nihayetinde 1054 yılında Büyük Schisma ile doğu ve batı kiliselerinin kesin ayrılığı gerçekleşmiştir (Harman, 2002: 55-57).

Hristiyanlığın ilk yayıldığı coğrafyada kabul gören Ortodoksluk Mezhebi; Anadolu, Batı Asya, Kuzeydoğu Afrika, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da etkin olmuştur. Ortodoks Kilisesi'nde otosefal ve otonom olmak üzere iki türlü yönetim gerçekleşmektedir. Otosefal olup kendi başına karar alabilen 14 kilise bulunmasına rağmen hepsi dini, tarihi ve siyasi ehemmiyetlerinden dolayı İstanbul'daki Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır. Çoğunluğu Ortodoks olmayan ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Ortodokslar dahi İstanbul otosefal kilisesini ve buradaki başpatriği otorite kabul ederler. Ortodoks kelimesi Müslümanlıktaki sıratı müstakim ile aynı manayı ifade edip doğru yolda olma anlamındadır. Ortodoksluk Katolikliğin aksine, bulunduğu coğrafyanın dışına çıkmamış yayılmacı politika izlememiştir. İki mezhebin arasında itikadi yönde zaman zaman örtüşen zaman zaman çelişen görüşler mevcuttur. Bunun en önemli sebebi Katolikliğin Latin kültürünü temel almasına karşın Ortodoksluğun antik Yunan kültürüyle yoğrulmasıdır (Demirci, 2007: 409-413).

Hristiyanlığın yayılış sürecinde çok farklı görüşlere ayrılması Kudüs'ün Hristiyanlar için kutsallığı konusunda da etkili olmuştur. Bazı din adamları Ahdiatik'te kutsal olan Kudüs'ün, Ahdicedid'e gelindiğinde kutsallığını yitirdiğini vurgulamışlardır. Bu alimler farklı incillerde geçen Hz. İsa'nın Kudüs için söylediği sözleri dikkate alarak Kudüs'e soğuk durmuşlardır. Birtakım alimler ise kutsal olan Kudüs'ün yeryüzündeki bir mekan olmadığını, çarmıha gerilen Hz. İsa'nın yükseldiği tanrı katında bulunan semavi bir Kudüs'ün kutsal adledilebileceğini vurgulamışlardır. Bunun sebebi Ahdiatik'e inanan Yahudilerin kutsal gördükleri Filistin toprakları, Kudüs şehri, Süleyman Tapınağı ve

tapınağın içinde kutsal emanetlerin bulunduğu oda "Kutsallar Kutsalı" artık Hz. İsa Mesih'in gelmesi ve Kudüs'te çarmıha gerilmesiyle adeta kesretten vahdete yönelir biçimde tüm bu kutsallar Hz. İsa'nın üzerinde toplanmıştır. Hristiyanlarda tüm bu kutsalların yerini tek bir kutsal olan İsa Mesih almıştır. Ayrıca Hristiyanlıkta ibadetlerin yerine getirilmesi için kutsal mekanlara ihtiyaç duyulmayıp, daha sembolik bir şekilde (haç, mum ve ikonalar yardımıyla) tapınma gerçekleştirildiğinden en azından erken Hristiyanlık döneminde Kudüs'e Yahudiler kadar önem atfedilmemiştir. Kudüs'ün Hristiyanlıkta kutsal mekan kavramından yoksun anlayışı dördüncü asra kadar süregelmiştir. Roma'nın Hristiyanlığı serbest bırakması ve sonrasında imparatorluğun resmi dini haline getirmesi sonrası, bilhassa Roma imparatorlarının eşleri ve anneleri tarafından Kudüs ihya edilmiştir. Kudüs dördüncü yüzyıldan itibaren yapılan imar faaliyetleriyle Hristiyanlık için önemli bir dini merkez halini almıştır. Müslüman Araplar'ın Hz. Ömer önderliğinde Kudüs'ü fethetmesiyle (636) kaybedilen kutsala olan özlem daha da artmıştır. Nitekim onbirinci asrın sonlarında Papalığın dini kutsalı siyasi amaçlara yönelik kullanıp başlattığı Haçlı Seferleri'nin nihai hedefi "Cennetin Krallığı Kudüs" olarak belirlenmiştir. Kudüs Hristiyanlar için çok kutsal bir yer ise Hristiyan aleminin burayı geri kazanmak için beş asır beklemesinin de izahı bulunmamaktadır. Zira Ortodokslar tarafından Kudüs, incilin yayıldığı yer olarak bütün Hristiyan dünyasının anası olarak nitelendirilmektedir. Hz. İsa'nın hayatının bu şehirde geçmesi haliyle Hristiyanlar için önemli olan olayların bu şehirde yaşanması ve Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra bedeninin defnedildiği yerde inşaa edildiğine inanılan Kutsal Kabir Kilisesi'nin Kudüs'te bulunması, Kudüs'ü Hristiyanlar için en önemli hac merkezlerinden biri olarak kutsal bir şehir yapmıştır. Bahsettiğimiz gibi Kudüs'ün Hristiyanlık'ta kutsallaşma süreci dördüncü yüzyıldaki mimari faaliyetlerden sonra başlamıştır. Kutsal Kabir Kilisesi (Kamame veya Kıyamet Kilisesi olarak da anılır) Roma İmparatoru Konstantin'in annesi Helena tarafından 326 yılında yaptırılmaya başlanmış ve 335 yılında tamamlanmıştır (Güngör, 2020: 148-157).

Hristiyanlık, 325 yılındaki İznik Konsili'nden sonra olabildiğince gayrimütecane halden arındırılıp, din yönetimi kolaylaştırılmaya çalışılsa da, Birinci İznik Konsili'nden sonra da birçok fırkaya ve mezhebe ayrılmış, Hristiyan aleminde sürekli surette en azından ikilikler çıkmıştır. Aryusçular ile Nasturiler, Nasturiler ile Yakubiler, Ortodokslar ile Katolikler, Katolikler ile Protestanlar... Bu mezhep çatışmaları saymakla bitmez. Hepsisi de birbirini Hz. İsa'nın yolundan ayrılmakla suçlamışlardır (Hamu, 2008: 64). Katolik Kilisesi'nin tekeline karşı eleştirel tutumlar sonucu ortaya çıkan Protestanlık, Avrupa Ortaçağı'nın kapanmasını sağlayan reform ve rönesans hareketlerinin ateşleyici mekanizması olmuştur. Martin Luther King'in başlattığı akımı, Ulrich Zwingli ve John Calvin geliştirmişlerdir. Almanya'dan neşvünema bulan bu farklı Hristiyanlık yorumu kısa süre içerisinde önce İskandinavya'ya sonra orta ve batı Avrupa'nın geri kalanına yayılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere protesto edenler, karşı çıkanlar manalarına gelmektedir. Luther'in reformist görüşlerini benimseyen Hristiyanlar'ı nitelemek için Protestan tabirini ilk kez Roma Katolik Kilisesi kullanmıştır. 16. yüzyılda başlayan bu dini reform hareketi günümüze değin çok karmaşık bir seyir izlemiştir. Luteranlar, Calvinistler (Presbiteryenler, Unitarian, Socianizm, Arminianizm...), Baptistler, Püritenler, Metodistler, Anglikanlar vb. ülkelere ve milletlere göre şekillenen pekçok alt mezhep,

görüş ve tarikat türemiştir. Avrupa'dan yeni kıtaya olan göçler (İlk göç edenler Avrupa'da tutunamayan gruplardır. Dini ve siyasi otoritelere karşı çıkan cemaatler, bakiye tarikatlar, suçlular, sosyo-ekonomik durumu kötü olanlar... kısacası toplumunların ve devletlerin nezdinde kabul görmeyen kim varsa yeni kıtayı beyaz bir sayfa olarak görmüştür. Yahudilerin Mısır'dan çıkışı (Exodus) misali Avrupa'dan Amerika'ya göç eden bu karabudun, çıktıkları bu yola hicret etme kutsallığı atfetmiştir.) sonrasında ABD'nin kurulmasıyla Protestanlık daha da tenevvü göstermiştir. Kendi içerisinde çok fazla çeşitlilik gösterse de Protestan mezhebinin birleştiği noktalar Hz. İsa Mesih'in örnek alınması ve Kitabımukaddes'in yegane kurtarıcı olarak görülmesidir (Waardenburg, 2007: 351-353).

Protestanlığın öncüleri olan Martin Luther King ve Jonannes Calvin, Evanjelizm'in de ilham kaynağı olmuşlardır. Evanjel tabirini ilk kez Martin Luther kullanmıştır. Evanjel Yunanca'da, müjdeli haber anlamındadır. Evanjelist ise Hristiyanlığı tebliğ eden kişidir. Ahdicided'de anlatılan Hz. İsa'nın dört havarisi Matthew (Matta), Markos (Mark), Luke (Luka) ve Yuhanna (John) kanonik olan incilleri yazan kişilerdir. Bu dört havariye dört evanjelist de denmektedir. Martin Luther'in Kitabımukaddes'e bakış açısı Evanjelizm'in çıkış noktasını belirlemiştir. Hristiyanların kutsal kitabı Kitabımukaddes, Ahdiatik ve Ahdicided olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ahdiatik Hristiyanlığın gelişine kadar olan dinin yani Yahudiliğin kutsal kitaplarından oluşmaktadır. Yahudiler Hz. İsa'yı ve ondan sonra yazılan Ahdicided'i kabul etmezler. Luther de Ahdicided'in Katolik Kilise'si tarafından tahrif ve tahrip edildiğini öne sürdüğünden Ahdiatik'e daha çok ehemmiyet vermiştir. Protestanlık çok mümbit bir mezhep olup gün geçtikçe içinden sürüsüne bereket mezhep ve tarikat doğurmuştur. Sonradan çıkan bu ardıllar, öncüllerin Kitabımukaddes yorumlarından şaşmamışlardır. Avrupa'nın ortasında doğup batıya doğru yayılan Protestanlık, ABD'yi kuran Avrupalılar'ın da intisap ettikleri mezheptir. Protestanlığın en muhafazakar kolu olan Püritenler, ABD'nin temellerini atan cemaattirler. Günümüz Evanjelistler'i de 18. ve 19. yüzyıllardaki Püritenler'in devamı niteliğindedirler. ABD'de de Evanjelizm'in yayılışı 1870'lerden itibaren hız kazanmıştır. Bu mezhebin kökleşmesini sağlayan en önemli kişi de Anglikan İngiliz bir papaz olan John Nelson Darby'dir. Darby ABD'deki cemaatine Dispensalizm inancını benimsetmiştir. Bu inanç Evanjelistler'in dünyadaki varoluş amaçlarını yedi safhaya ayırmıştır. Bu yedi madde şu şekilde sıralanmaktadır: << 1) Yahudilerin Filistin'de devlet kurmaları. 2) Filistin'de kurulan Yahudi devletinin başkentinin Kudüs olması. 3) Mescid-i Aksa'nın yıkılması ve Süleyman Mabedi'nin tekrar inşaa edilmesi. 4) Kitabımukaddes'in tüm dünyaya tebliğ edilmesi. 5) Kargaşa döneminin (Tribölasyon) yaşanıp, iman sahiplerinin bilhassa Yahudilerin zulüm görmesi. 6) Armageddon savaşı. 7) İman edenlerin semaya yükseltilmesi. >> Dispensalist görüş Mesih'in yeniden dünyaya gelmesi için bu yedi maddenin gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Safhalar incelendiğinde bilhassa ilk üç maddenin Siyonizm'in de amacı olduğu görülmektedir. Siyonizm ve Evanjelizm'in bu ortak amaçları onları ayrılmaz müttefikler yapmıştır. Hatta bu maddelerin özellikle de ilk üçünün gerçekleşmesi Siyonistler için olmazsa olmaz değilken Evanjelistler için hayati önem taşımaktadır. Haliyle Evanjelistler; İsrail'in kurulması ve korunmasını, Kudüs'ün başkent yapılmasını ve Mescidi Aksa'nın yerine Süleyman Tapınağı'nın dikilmesini Siyonistler'den daha çok istemektedirler. Zaten John Darby'nin temellerini attığı mezhebin en etkili cemaati

kendilerini "Hristiyan Siyonistler" olarak tanımlamaktadır. Siyonizm'in babası Theodore Herzl'in önderliğinde 1897'de Basel'de düzenlenen 1. Siyonist Kongresi Siyasal Siyonizm'in amaçlarının netleştirildiği toplantı olmuştur. 1985'de yine Basel'de toplanan 1. Hristiyan Siyonist Kongresi Evanjelistler'in Siyonistler'den daha azılı olduklarını göstermektedir. Hristiyan Siyonistler, Yahudi Siyonistler'i hedefe ulaşmakta geciktikleri yönünden eleştirmişlerdir. Kongrede alınan önemli bir karar da İsrail'in işgali altında bulunan Batı Şeria'nın tamamen ve resmi bir şekilde Araplar'dan alınması yönünde olmuştur. Bu kararın aşırı bir adım olacağını ve İsrail vatandaşlarının bile buna karşı çıkacağını söyleyen bir Yahudi Siyonist'e Uluslararası Hristiyan Elçiliği temsilcisi Van der Hoeven şöyle cevap vermiştir. *"İsrailliler'in ne düşündüğü umrumuzda değil. Biz tanrının ne söylediğine bakarız ve tanrı o toprakların Yahudilere ait olduğunu söylüyor."* Dispensalizm inancından kaynaklanan yedi şartı yerine getirmek için üstlerine düşeni fazlasıyla yapan ABD'li Evanjelistler, Mesih'in dönmesi için tanrıyı kıyamete zorlamaktadırlar. Amaçlarına ulaşmak için de etik gözetmeden siyaset, din, bilim, sanat ve medya gibi her türlü enstürmanı kullanmaktadırlar (Yaylar, 2012: 15-26).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde teknolojik gelişmeler sayesinde büyük halk kitleleri ile haberleşme ve iletişim alanında önemli sıçramalar olmuştur. Yaygın olan yazılı medya yerini daha hızlı bir iletişim aracı olan işitsel medyaya bırakmaya başlamıştır. Evanjelistler çok kısa sürede bu yeni medyaya adepte olmuş, misyonerlik faaliyetlerini bu mecra da icra etmeye devam etmişlerdir. Evanjelistler'e göre bu teknik gelişmeler, tanrının onlara yüklediği en önemli sorumluluk olan İncil'i vaaz etme ve mesih gelene kadar olabildiğince fazla insana ulaşıp onları Hristiyan yapma görevini yerine getirmek için bir lütuftur. ABD'de 1920'li yıllardan beri düzenli olarak Evanjelist radyo programları yapılmaktadır. İlk başlarda sadece pazar günleri ile sınırlı kalan bu programlar, Evanjelistler'in kendi radyolarını kurmaları sonrasında 1950 yıllarda büyük bir sektör haline gelmiştir. ABD'deki dini radyo yayını yapan kanalların çoğu Evanjelistler'e aittir. Bu kanallar kiliselerde yapılan hertürlü faaliyetin kiliseye gitmeyen insanlara da ulaştırılması amacıyla Evanjelist hareketin vazgeçilmezi olmuşlardır. 1950'li yıllarda ortaya çıkan ve hızla yayılan görsel medya da bütün dini gruplardan önce Evanjelistler'in el attığı bir mecra olmuştur. İnsanların evlerine kadar girebildikleri bu fırsatı kaçırmayan Evanjelistler tanrının kendilerine verdiği "Büyük Görev" adlettikleri sorumluluğu yerine getirebilmek için televizyonlarda; haber programlarından talk şovlara, sitcomlardan çizgi dizilere, reality şovlardan magazin programlarına kadar hertürlü varyasyonu kullanıp İncil'i vaaz etmeğe çalışmaktadırlar (Yılmaz, 2019: 148-157).

1950'li yıllarda sadece 4 milyonluk bir cemaati olan Evanjelizm'in günümüz ABD'sinde 110 milyon bağlısı bulunmaktadır. Dünyada ise Evanjelizm'e intisab etmiş insan sayısı 500 milyona ulaşmıştır. Evanjelistler'in misyoner faaliyet konusunda çağımızın en ateşli insanları olduklarını söylemek yanlış olmaz. Ahdicedid'teki bir pasajda Hz. İsa'nın: *"...gidin ve onlara deyin ki..."* şeklinde buyurduğuna inanılmaktadır. Misyonerlik faaliyetlerinin çıkış noktasını bu inanış oluşturmaktadır. Hz. İsa'nın havarileri de bu inanış doğrultusunda sonradan Hristiyanlığa dönüşen dini ulaşabildikleri coğrafyalarda tebliğ etmişlerdir. Modern çağda dine (kiliseye) azalan rağbetin verdiği boşluğu, ABD'deki Evanjel din adamları teknolojik gelişmelerden faydalanarak doldurmaya çalışmışlardır.

Kilisedeki vaazlarını önce radyoya sonra da televizyona taşımışlardır. "Teleevanjelist" denen bu modern misyoner rahipler, kendilerini sürekli surette güncelleyip çağın şartlarına uygun olarak insanlara ulaşmakta, Evanjelizm'e inananların sayısını artırmakta ve şuan en hızlı iletişim aracı olan internet medyasını da efektif bir şekilde kullanmaktadırlar (Çakır, 2018: 70-72).

Evanjelist amaçlar için en etkin bir şekilde kullanılan saha şüphesiz ki son yüzyılda insanlar üzerinde tesiri en yüksek olan sanat dalı sinemadır. ABD'deki sinema sektörünün kalbi olan Hollywood, film yapımcılarından yönetmenlerine ve oyuncularına kadar birçok ünlü Evanjelist'e ev sahipliği yapmaktadır. Severek kerelerce izlediğimiz, hayranı olduğumuz onlarca yüzlerce Hollywood yapımı filmler, Evanjel kaygılar taşımaktadırlar. Bilim kurgu türünde kült yapımlardan biri olan Matrix üçlemesi de Evanjelist inancın seçikçe yansıdığı sinema filmlerindendir. The Matrix, Matrix Reloaded ve Matrix Revolutions filmlerinden oluşan meşhur üçleme, karakterleri ve olay örgüsü ile Evanjelizm/Dispensalizm gibi inançların öngördüğü eskatolojik anlayış ile kurgulanmıştır. Matrix, bir sanal dünya simülasyonudur. Neo, bu yalan dünyaya sızarak ilüzyonu bertaraf eden seçilmiş kişi ve kurtarıcıdır. Neo'nun ustası Morpheus (Yunan mitolojisinde rüya tanrısı), ona mavi ve kırmızı iki hap uzatıp imtihanı başlatacak, onu vaftiz edecektir. Matrix simülasyonunda bulunan insanlar ise Yahudilerin sürgününü temsil etmektedir. Filmde; Ajanlar şeytanları, Trinity teslis inancını, Cypher havari Judas'ı temsil etmektedirler vb. temsiliyetlerin sayısı oldukça fazladır. Filmde birçok yerde üstü örtülü temsillere dahi gerek duyulmamış Zion ve Nebukadnezar isimleri de aynen kullanılmıştır. Matrix serisindeki filmler içerisinde bunlar gibi benzeri Evanjelist ve Kabalist inanca dair çokça gönderme bulunmaktadır (Kurtoglu, 2015: 229-234).

Evanjelizm, Yahudi mistisizminin en önde gelen öğretisi olan Kabala ile bağdaşıklık göstermektedir. Ezoterik Yahudi metinlerinden alınan eskatolojik inanışlar Evanjelistler'in dünya görüşünü önemli ölçüde etkilemektedir. ABD'li Evanjelistler'in ürettikleri hertürlü şeyde de bu öğretiler yoğunlukla kullanılmaktadır. Kabalist, Evanjelist, Hristiyan Siyonist... İsimlendirilişleri değişse de ortak amaçlar doğrultusunda hareket eden bu oluşumların misyonerlik faaliyetleri için ellerinde bulunan en gözde kozları Hollywood yapımı sinema filmleri ve televizyon dizileridir. Hollywood'da Evanjelist amaçlar ortaya koyan birçok ürünün yönetmenleri, yapımcıları ve oyuncuları ABD ordusu ve Pentagon tarafından da desteklenmektedir. Severek izlediğimiz bu kaliteli yapımların verdikleri mesajlar gün gibi ortadadır. "Sübliminal" mesaj aramaya hiç de gerek yoktur. Örnek verecek olursak:

Star Trek (Uzay Yolu), The Lucky Ones (Şanslılar), Transformers II, Transformers-2007, The Wings-1927, The Day the Earth Stood Still (Dünyanın Durduğu Gün)-1951, From Here to Eternity (İnsanlar Yaşadıkça)-1953, The Green Berets (Yeşil Bereliler)-1968, Patton (General Patton)-1970, War of the Worlds (Dünyalar Savaşı-2005, I am Legend (Ben Efsaneyim)-2007, Iron Man-2008, The Messenger (Haberci)-2008, Major Movie Star (Başrol Oyuncusu)-2008, The Day the Earth Stood Still (Dünyanın Durduğu Gün)-Yeni Versiyonu 2008. (Kurtoglu, 2011: 18-22).

Bu filmler Pentagon'un destekleriyle çekilmiş yapımlardır. Hatta ABD ordusunun ve Pentagon'un rüşvetlerini reddeden; Salvador, Platoon, Born on the Fourth of July gibi savaş

filmlerinin ABD'li yönetmeni Oliver Stone sinemanın dini ve siyasi çıkar amaçlarıyla kullanılmasına şu sözleriyle tepki göstermiştir: *"Kendi bakış açılarını satmak için hepimize fahişe muamelesi yapıyorlar. Sadece belirli tipte filmler yapmamızı istiyorlar. Savaşın karanlık yüzüyle meşgul olmamızı istemiyorlar. Savaş hakkında gerçeği dile getirmeyen filmlere destek veriyorlar ve savaş hakkındaki gerçeği arayan filmleri desteklemiyorlar"* (Kurtoğlu, 2011: 18-22).

Yeni kıta Amerika'ya Avrupa'dan yapılan göçlerden sonra milletler geldikleri yerlerin isimlerine "new" yani "yeni" sözcüğünü ekleyerek memleketlerinin isimlerini göç ettikleri yerlerde kurdukları kolonilerde yaşatmışlardır. Örnek olarak Hollanda'dan gelenler yeni topraklarına New Dutch demişlerdir. Günümüz Evanjelistleri'nin kökeni Püritenler ise Ahdiatik'e Ahdicedid'den daha çok önem verdiklerinden olsa gerek, yeni yerleştikleri yere "New Israel" ismini vermişlerdir. Oluşturdukları kolonilere "İngiliz Kenanı" demişler ve kendilerini de "Pilgrims" yani "Hacılar" olarak nitelendirmişlerdir. Pilgrims sözcüğünü daha sonra Filistin'e göç eden Siyonistler kullanmışlardır. Tevrat'da anlatıldığı gibi nasıl Kenan toprakları Yahudilerin hakkı ise Püritenler Amerika'da yerleştikleri yerleri kendi hakları görmüşler ve Amerika yerlilerini tarihin gördüğü en büyük soykırıma uğratmışlardır. İşte bu zihniyet Amerikan emperyalizminin temelini oluşturmuş, günümüze değin ABD'nin süpergüçleşmesi sürecinde dünyada ulaşabildiği yere kadar kan ve gözyaşını götürmesine sebebiyet vermiştir. Günümüzde de ABD, terörizmi besleyerek, terör örgütleri kurup destekleyerek, dünyayı kaosa sürüklemiş ve yaşanmaz hale getirmiştir. Amerikan emperyalistleri Püriten Evanjelistler'in Dispensasyon'nundan hareketle Manifest Destiny (Belirlenmiş Yazgı) teorisini ortaya atmışlardır. Bu inanışa göre Avrupa kökenli Amerikan halkı tanrı tarafından seçilmiştir hatta bu halkın liderleri de tanrının peygamberleridir. Manifest Destiny, ABD'nin emperyalist anlayışının temelini oluşturan en önemli etmenlerdendir. ABD'nin Batı Asya'ya bilakis Filistin ve Kudüs'e olan müdahaleleri, emperyalist anlayışının en başta gelen açıkça tezahürüdür. Küçük bir Yahudi devletinin tüm Müslüman alemine kafa tutması tabi ki tek başına yaptığı bir iş değildir. İsrail'in arkasındaki en büyük destekçi herdaim ABD olmuştur. ABD merkezli Hristiyan Siyonist örgütlerin, İsrail'in kuruluşunda ve bugüne değin yaptığı işgallerde büyük payları vardır. Jerusalem Temple Foundation (Kudüs Kutsal Tapınak Kurumu) bu örgütlerden biridir. Bu örgütün üyeleri ve yöneticileri hem Amerikan hem de İsrail vatandaşı olup, İsrail kurulmadan evvel de bağımsız Yahudi devleti kurulması amacı için mücadele eden Yahudi Terör Örgütü Stern Gang'ın mensuplarıdır. Kuruluş amaçları Mescid-i Aksa'da Müslümanlara ait yapıları yıkmak ve yerine 3. kez Yahudi mabedini inşaa etmektir. Örgüt bu hedefleri gerçekleştirmek için çeşitli medya kanallarını da kullanarak ABD'de her yıl yüz milyon dolar yardım toplamaktadır. Jerusalem Temple Foundation örgütünün kurucusu Yeniden Doğuşçu Evanjelist bir Hristiyan olan Terry Reisenhoover, siyonist hedefleri uğruna gereken finans akışını sağlamak için The American Forum for Jewish-Christian Cooperation (Yahudi-Hristiyan İttifakı Amerikan Forumu) adı altında bir örgüt daha oluşturmuştur. 1980 yılında kurulan bir örgüt ise İnternational Christian Embassy Jerusalem'dir (Kudüs Uluslararası Hristiyan Büyükelçiliği). Adından da anlaşılacağı üzere Kudüs'ün tamamının İsrail'in eline geçmesi ve kadim kentin İsrail'in başkenti olması için çalışmaktadır. Bu örgütün nezdinde Kudüs İsrail'in başkenti olduğu için de büyükelçilikler

Kudüs'e taşınmalıdır. Örgüt ayrıca Uluslararası Hristiyan Siyonist Kongreleri'nin de düzenleyicisidir. Bir diğer önemli örgüt ise Cristian Friends of The Israel Community Development Foundation (İsrail Toplumu Geliştirme Kurumunun Hristiyan Dostları) olup, amacı Yahudileri İsrail'e göçe teşvik edip burada yapacakları kaçak, işgalci yerleşimleri için ABD'deki Hristiyanlar'dan sponsor bulmak, maddi kaynak sağlamaktır. Örgüt İsrail yanlısı yazılarıyla bilinen Middle East Digest dergisi ve birtakım gazeteler ile hedef kitleye ulaşmaya çalışmaktadır (Vural, 2003: 112-126).

Bu örgütlerin yanı sıra, aşağı yukarı aynı hedef doğrultusunda faaliyet gösteren ve hepsi de aynı Evanjelist amaçlara hizmet eden, sayıları günümüzde 300'e yaklaşmış Hristiyan Siyonist örgütler bulunmaktadır. Bu örgütlerin çıkış merkezleri ABD'deki Evanjelik Kiliseler'idir. Din, siyaset, sanat, medya ve eğitim içerisinde de bilhassa yükseköğretim kanallarıyla halka yayılan Evanjelizm ve Hristiyan Siyonizm'i günümüz ABD'sinde büyük cemaatler oluşturmaktadır. Bu dini ve siyasi hareketin en nihai amacını o dönem İsrail Devleti'nin Birleşmiş Milletler'deki elçisi, günümüzde ise İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu 6 Şubat 1985'te Washington'da toplanan Uluslararası Hristiyan Siyonizm'i Kongresi'nde şu sözleri ile ifade etmiştir: *"Yahudi geleneklerimizde İsrail topraklarına dönüş için eskiden gelen bir özlem vardır. İkibin senedir aklımızdan çıkmayan bu hülya Hristiyan Siyonizm'i sayesinde yeniden fişkırdı. Hristiyanlar güzel efsaneyi bir Yahudi devletine dönüştürmek için çalışanlardır."* Bu amaçlar doğrultusunda çalışan The American Christian Trust for Israel (İsrail için Amerikan Hristiyan Bankası); Araplardan toprak satın alarak Yahudi yerleşkeleri kurmakta ve Yahudi göçleri için maddi kaynak sağlamaktadır. İsrail'de şubesi bulunan tek ABD bankasıdır. Bir diğer önemli örgüt Christian United for American Security'nin amacı (Amerika'nın Güvenliği için Hristiyan Birliği), ABD'nin İsrail'e iyi davranarak tanrının beğenisini kazanması ve bu sayede ABD'nin tanrı tarafından korunmasının sağlanmasıdır. Hristiyan Siyonizm'inin medya ayağını yürüten ise TAV Evangelical Ministraies (TAV Evanjelik İdareciler) örgütüdür. Bu örgüt çeşitli festivaller ve konferanslar düzenleyerek, gazete yayınları vasıtasıyla ilanlar vererek ABD kamuoyuna İsrail'e destek vermek için Hristiyan Siyonizm'i propagandası yapmaktadır (Semmak, 2008: 189-191).

Donald Trump'ın başkanlığı döneminde ve günümüzde ABD'de en etkili Evanjelist liderlerden birisi, 2006 yılında İsrail İçin Hristiyanlar Birliği'nin (Christians United for Israel) kurucusu Pastör John Hagee'dir. Hagee, Evanjelik olduğu bilinen ABD eski başkan yardımcısı Mike Pence ve ABD eski başkanı Donald Trump ile görevleri süresince sürekli irtibat halinde olmuştur. Trump'ın ve Cumhuriyetçi Parti'nin sıkı destekçisi olmakla beraber cemaatine yaptığı vaazlarda Cumhuriyetçiler'e ve Trump'a oy istemiştir. Trump'ın, ABD'nin İsrail Büyükelçiliği'nin Tel Aviv'den Jerusalem'e taşınma kararına da Hagee'in önemli etkisi vardır. Hagee Kudüs için Trump ile yaptığı görüşmede, başkan tarafından *"Sizi hayal kırıklığına uğratmayacağım."* sözünü almıştır. Kudüs Evanjelikler için önemlidir çünkü gerçekleşeceğine inandıkları kıyamet senaryolarının merkezinde yer almaktadır. Oldukça siyasi birisi olan bu pastör, dünyada yaşanan siyasi olayları ütöpik eskatolojik inanışlarına bağlayarak ürettiği kıyamet teorileriyle büyük halk kitlelerini peşinden sürüklemektedir (Albayrak, 2020: 21-23).

ABD'de Cumhuriyetçi Parti'nin en büyük seçmen kitlesini Neoconlar oluşturmaktadır. Protestan ve Köktendinci bir Hristiyan grubu olan bu Yenimuhafazakarlar Hristiyan Siyonizm'i faaliyetlerinin de ana omurgasını teşkil etmektedirler. Bahsettiğimiz üzere Hristiyan Siyonistler'in dünya görüşü, ABD'nin refahının İsrail'in hoşnut tutulmasından geçtiğidir. Çünkü tanrı ancak bu şekilde razı edilebilecektir. Nitekim 2016 seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti'den başkan seçilen Donald Trump da başkan seçildikten bir yıl sonra 6 Aralık 2017'de bu misyonu yerine getirmek için daha önce ABD tarihinde yapılamamış bir atılımı gerçekleştirerek ABD'nin İsrail Büyükelçisi'ni Tel-Aviv'den Jerusalem'e taşıyıp İsrail'in başkentini Kudüs olarak tanıdığını ilan etmiştir. Başkan Trump'a Orta Doğu, Arap alemi ve Yahudiler ile olan ilişkiler konusunda danışmanlık yapan kişi Amerikalı Siyonist bir Yahudi olan damadı Jared Kushner'dir. D. Trump'ın kabinesinde yer alan başkan yardımcısı Mike Pence, Beyazsaray sözcüsü Sarah Huckabee Sanders, başkan danışmanları Paul White ve Jonnie Moore, eğitim bakanı Betsy DeVos ve daha birçok isim dahi Siyonist birer Evanjelist Hristiyandırlar. Şu anki İsrail Başbakanı Binyamin Netenyahu'nun eski iletişim direktörü Michael Freund'un 2006 yılında verdiği bir röportaj günümüzü aydınlatmaktadır. Michael Freund: " Hristiyan Siyonistlere müteşekkirimiz. Hoşlansanız da hoşlanmasanızda İsrail ve ABD arasındaki ilişkilerin geleceği Hristiyanlardan çok Amerikalı Yahudilere dayanmaktadır. " derken çizdiği çerçeve günümüzde geçerli olduğu gibi öyle görünüyorki uzun vade de geçerliliğini yitirmeyecektir. Öyle ki 30 milyon Evanjelist'in aynı anda Jerusalem için dua etmelerini sağlayan organizasyonun sahibi ve Jerusalem'deki Kudüs Dostları Müzesi'nin kurucusu ünlü bir Hristiyan Siyonist olan Michael Evans, İsrail'in çıkarları uğruna gösterdiği faaliyetler neticesinde ABD başkanı Donald Trump tarafından Friends of Zion adındaki ödülle onurlandırılmıştır. M. Evans Trump için şu sözleri sarf etmiştir: *"Tarihteki hiçbir başkan İsrail devletiyle ve Yahudi halkıyla bu derece güçlü bir bağ kurmamış; hiçbir başkan küresel düzeyde İsrail devleti için (Trump kadar) cesaretle ayağa kalkmamıştır."* (Albayrak, 2019: 164-167).

Evanjelik hareket ile Cumhuriyetçi Parti'nin ortaklığı yakın dönemlerle sınırlı değildir. Evanjelistler biryandan parti içerisine yuvalanırken diğer yandan yaptıkları dini yayınları kullanarak Cumhuriyetçi Partiye seçmen kazandırmaktadırlar. Bu faaliyetleri sayesinde Cumhuriyetçi Parti'nin bilhassa İsrail konusundaki siyasi duruşuna etki etmektedirler. ABD'nin 1951 yılından buyana 193 milyar dolar gibi devasa bir rakamla en çok yardım yaptığı devlet İsrail'dir. ABD'nin İsrail'e olan destekleri siyasi amaçlarla olduğu kadar dini yani Hristiyan Siyonizmi amaçları doğrultusundadır. Çünkü İsrail'in Hristiyanlarca desteklenmesi Dispansasyonizm inancına sahip Evanjelistlerce kurtuluşa ermenin tek yoludur. Fundamentalist Hristiyanlar ve Evanjelistler'in Eskatolojik inanışları Dispansasyonel Premilenyalizm, dünya yaşamını yedi safhada ele almaktadır. Son safha olan Milenyum başlamadan; Yahudiler Kudüs'ü, kurdukları devletin başkenti yapıp Süleyman Mabedi'ni tekrar inşaa edecek, Deccal çıkıp mabedi işgal edecek, Megiddo ovasında Armageddon savaşı yaşanacak, Mesih gelip Deccal'i yenecek, Mesih Kudüs merkezli "Cennetin Krallığı'nı" kuracak ve bin yıl sürecek olan Milenyum yeryüzü cenneti devri başlayacaktır (Yılmaz, 2020: 44-47).

Evanjelistler'e göre, Mesih'in (Christ) dünyaya döndükten sonra savaşıacağı Deccal'in (Antichrist) Müslümanlardan olma olasılığı yüksektir. Bu yüzden amaçlarına ulaşmada en

büyük engel olarak Türkiye'yi görmektedirler. Mütemadiyen bin yıldır İslam Alemi'nin bayraktarlığını Türk İslam devletleri yapmıştır. Şimdi de Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı, haliyle Müslümanların halife gördüğü Türkiye, bu şanlı görevi devralmıştır. Batı Asya'daki Evanjel siyasetin önünde dahi ancak Türkiye durabilmiştir ve duracaktır da. Bu yüzden Evanjelistler'in emellerine ulaşmaları için Türkiye'nin önünün alınması şarttır. Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihi boyunca birçok badireler atlatmıştır. Bunların sonuncusu da şüphesiz ki 15 Temmuz 2016'da ABD'nin yönetmenliğinde FETÖ oyunculuğuyla sahneye konulan hain darbe girişimidir. Evanjelik Presbiteryen Kilisesi pastörü Andrew Craig Brunson namıdiğer Rahip Brunson, bu alçak girişimden sonra 9 Aralık 2016'da terör örgütüne yardım ve siyasi casusluk suçlarıyla tutuklanmıştır. "Rahip Brunson Krizi" uzun süre ulusal ve uluslararası kamuoyunun gündeminden düşmemiş, Türkiye ABD ilişkilerinde gerginliğe yol açmıştır. ABD başkanı Donald Trump ve başkan yardımcısı Mike Pence siyasi ve ekonomik dengeleri gözetmeden yürüttükleri sert diplomasiyle, Evanjelist papazın serbest bırakılması için çaba göstermişlerdir. Bu kadar gözü kara çabanın arkasında tabii ki başkan Trump'ın ABD iç siyasetindeki çıkarlarını gözeterek, iktidara gelmesindeki en büyük ortakları olan Evanjelistleri küstürmek istememesi yatmaktadır. Donald Trump Evanjelist olmamasına rağmen yardımcısı Mike Pence'in Evanjelist olması sayesinde, ABD'deki Evanjel görüşteki seçmenlerin yüzde 80 oranından fazlaca oyunu almıştır. En dar çerçevede bakacak olursak Trump'ın seçim kazanmak uğruna bir rahip için Türkiye ile ilişkileri gözden çıkarmasının yanında, Evanjelistler'in körü körüne bağlandıkları davaları uğruna yapabileceklerinin haddi hesabı olmayacağı gibi Trump'ın adi amacıyla kıyas edilmesi dahi kabul edilemez (Çakır, 2018: 45).

Siyonist Hristiyanlarca Yahudilerin ve Kudüs'ün önemli oluşu, sahip oldukları Eskatolojik inanışlarından kaynaklanmaktadır. Tüm Hristiyanlar için Kudüs kutsal olmakla beraber, Evanjel görüşe sahip Baptist, Metodist, Presbiteryen, Episkopalyen ve Kongregasyonist vb. Protestan mezhebine bağlı cemaatlerce Kudüs'ün ayrı bir yeri vardır. Aslında kutsal olan Kudüs, İsa Mesih'in dünyaya döndüğünde inşaa edeceği Göksel Kudüs'tür. Yahudilerin Kudüs'ü sadece fiziki bir yapıdan ibarettir. Fakat Evanjelist Hristiyanlar için esas Kudüs olan Yeni Göksel Kudüs, tanrı (İsa Mesih) tarafından lutfedilmiş cennetten bir parçadır. Kudüs bu özelliklere sahip olduğundan kimseye bırakılamaz. Kudüs sıradan bir şehir değil cennetin ta kendisidir. Dünyadaki diğer kentlerle kıyas edilemez. Evanjelikler sadece amaçlarına ulaşana kadar Yahudilere katlanacaklardır. Zira Haçlı Seferleri döneminde Jerusalem'i ellerinde tuttukları 88 yıl boyunca Hristiyanlar burada başka dinlere ve milletlere yaşam hakkı tanımamışlar, onlara ait herşeyi yoketmişler ve şehri tamamen bir Hristiyan Kudüs'ü yapmışlardır. Gerekli şartlar oluştuğunda yani Mesih Yeni Kudüs'ü kurduğunda da yapılacak olan budur. Mesih'e biat etmeyenler buraya giremeyeceklerdir. Mesih'in geleceği ortamı oluşturmak için çabalayan Hristiyan Siyonistler'ce, Orta Doğu, Filistin ve Kudüs'te çıkarılacak hertürlü karışıklık emellerine ulaşmayı hızlandıracak müdahalelerdir. Batı Asya'da yaşanan savaşların herdaim en önde aktörü olan ABD'deki siyasi yapı Hristiyan Siyonistler'in elinde bulundukça, inançları uğruna bölgede yaptıkları zulüm de devam edecektir. Kudüs'ün tarihini anlatırken de bahsettiğimiz üzere, Kudüs'ü tamamen kendilerinin gören Yahudilerin ve Hristiyanların bölgede barışı sağlamaları mümkün değildir. Ve dahi böyle bir amaçları da yoktur. Hem

Kudüs'e ve Filistin'e, hem de kaosa sürüklenmiş Batı Asya'ya hatta tüm dünyaya huzuru getirecek olan yegane metod; Hz. Ömer'in, Selahattin Eyyubi'nin, Fatih Sultan Mehmed'in vb. birçok Müslüman liderin Hz. Muhammed'ten öğrenip tarih boyunca uyguladıkları adaletli yönetim şeklidir (Alıcı, 2018: 48-51).

2.1.3. Müslümanlıkta Kudüs'ün Önemi

Öncülleri olan vahdet vahiy dinlerinde olduğu gibi Müslümanlıkta da Kudüs kutsal bir şehirdir. Müslümanların inandıkları ilahi kutsal kitapları Kur'an-ı Kerim'de, Kudüs sözcüğü direk bir şehrin adı olarak geçmemekte fakat 21 farklı surede 70 sefer Kudüs şehrine işaret eder şekilde vurgulanmaktadır. Müslüman olmanın şartlarından olan peygamberlere iman şartı mucibince Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanların aksine Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelmiş tüm peygamberlere iman etmektedirler. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 5/265-266; İbn Hibbân, es-Sahîh, 2/77 kaynaklarından sahih kabul edilen hadislerce 124.000 peygamber gönderilmiştir. Nisa suresi 164. ayette: *"Peygamberlerin bir kısmını bundan önce sana haber verdik, bir kısmını ise haber vermedik..."* buyrulmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de peygamber olduğu kesin olarak zikredilen 25 kadar zat bulunmaktadır. Bu 25 peygambere zamanbilimsel olarak bakıldığında Hz. İbrahim'den sonra gelen peygamberlerin çoğu Yahudilere gönderilmiştir. Kudüs'de yaşamış olan peygamberlerin sayısı da bir hayli fazladır. Yine Hz. Muhammed'in kardeşim dediği ve ondan önceki son peygamber olan Hz. İsa'da Kudüs'te ömrünü geçirmiştir. Haliyle iman ettikleri peygamberlerin hayatlarının geçtiği, Kur'an-ı Kerim'de ve hadisi şeriflerde bu peygamberlerin hayatlarından anlatılan kıssaların yaşandığı mekan olarak Kudüs, Müslümanların uhdesinde kutsaldır. Hz. Muhammed'in İsra ve Miraç mucizelerinin odağındaki şehir olarak da Kudüs önemlidir. Kur'an'da İsra suresinde muhtelif ayetlerde Kudüs ile alakalı göndermeler bulunmaktadır. Daha surenin ilk ayetinde: *"Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzektir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir."* İsra mucizesi bu şekilde anlatılmaktadır. *Mescid-i Aksâ* uzak mescit demektir. *Mescid-i Aksâ* Müslümanlarca Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi ile beraber kutsal kabul edilen üç mescitten birisidir ve Kudüs'te bulunmaktadır. *Mescid-i Aksâ*'nın çevresinin mübarek oluşu Kudüs'ün kutsallığının diğer bir sebebidir. Bakara suresi 2/142-146 ayetler vahyolunana kadar da Müslümanlar ibadet ederken yönlerini Kudüs'e dönmüşler ve bu kutsal şehri kible kabul etmişlerdir. Müslümanların ibadet mekanları olan cami ve mescitlerde toplu halde namaz kılınırken namazı kıldırان imamın durduğu kible yönünün en önünde yer alan kısma "mihrap" denmektedir. Mihraplar da Kudüs'ü sembolize etmektedir (Harman, 2019: 12-15).

Hz. Muhammed'in söylediği rivayet olunan Kudüs ile ilgili pekçok sahih hadis de bulunmaktadır. Buhârî, 1422f, s. 61'deki hadisi şerifte Hz. Muhammed: *"Şu üç mescitten başkasına yolculuk yapılmaz: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa"* buyurmuştur. Ebû Dâvud, tsz, s. 143'de rivayet edilen başka bir hadiste Efendimiz Hazretleri: *"Kim umre veya hac yapmak için ihrama Mescid-i Aksâ'dan girerse günahları bağışlanır."* buyurmuşlardır. Yakın zamanlara kadar ülkemizden Hac vazifesini ifa etmeğe

gidecek olan Müslümanlar Kudüs'deki Beytülmakdis'i ziyaret etmeden yola devam etmemişlerdir. İbn Mâce, tsza, s. 451'de geçen Mescid-i Aksa'nın fazileti hakkında diğer bir hadisi şerifte ise peygamberimiz: *"Bir adamın kendi evinde kıldığı namaza bir namaz sevabı verilir. Oturduğu beldenin sakinlerinin devam ettikleri camiide kıldığı namaza yirmi beş sevap verilir. Cuma namazının kılındığı camiide kıldığı namaza beş yüz sevap verilir. Mescid-i Aksâ'da da kıldığı namaza ellibin sevap verilir. Benim camimde kıldığı namaza da elli bin sevap verilir. Mescid-i Haram'da kıldığı namaza ise yüz bin kat sevap verilir."* müjdesini vermektedir. Ahmed İbn Hanbel, 2001k, s. 587'de anlatılan Beytülmakdis'e Müslümanların her şartta ilgi duymalarını sağlayacak en can alıcı hadisi şeriflerdendir. Hz. Peygamberimizin hanımlarından olan Hz. Meymune annemizin *"Ya Resûlallah! Bize Beyt-i Makdis hakkında bilgi verir misin?"* demesi üzerine, Hz. Muhammed: *"Orası mahşer ve menşer, yani yeniden diriliş yeridir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Çünkü orada kılınan bir namaz başka yerdeki bin namaza bedeldir."* buyurmuştur. Hz. Meymune tekrar bir soru yönelterek: *"Peki oraya girmeye gücümüz yetmezse ne yapalım ya Resûlullah?"* demesi üzerine peygamberimiz: *"Kandillerini yakmak için zeytinyağı, yakıt hediye gönderin. Kim bunu yaparsa oraya gitmiş ve namaz kılmış gibi olur."* buyurmuşlardır (Çiftçi, 2020: 330-332).

Hz. Muhammed'in (s.a.v) katıldığı son harp Roma ile yapılan Tebük gazvesidir. Tebük'ten sonra Ürdün ve Filistin'in bir bölümü Müslümanların kontrolüne geçmiştir. Hz. peygamberin vefat etmeden önce Suriye ve Filistin topraklarının fethi için hazırlattığı orduyu peygamberin vefatından sonra iki yıl kadar halifelik yapan Hz. Ebubekir (r.a) sefere göndermiştir. Nihayet 638 yılında Hz. Ömer (r.a) halife iken Kudüs fetholunmuştur. Hz. Ömer Kudüs'e geldiğinde ilk olarak Mescid-i Aksa alanının yerini tespit etmiştir. Kudüs'ü kutsal kılan bu mübarek alanı Hristiyanlar hor kullanmış ve çöplük haline getirmişlerdir. Burada daha önce Süleyman Mabedi olduğu bilindiğinden, Hristiyanlar Yahudilere olan kinlerinden Mescid-i Aksa çevresini metruk halde bırakmışlardır. Hz. Ömer'in emriyle harem bölgesi temizlenmiş ve mescit olarak kullanmaya uygun hale getirilmiştir. Mescid-i Aksa'da Müslümanlarca cemaatle kılınan ilk namaz öncesi öğle ezanını Hz. Bilal-i Habeşi (r.a) okumuştur. Hz. Muhammed'in emriyle ezanı ilkkez okuyan sahabe de Hz. Bilal'dir. Hz. Ömer Mescid-i Aksa'da bugün Kubbet-üs Sahra Camii'nin bulunduğu yerde üç bin kişinin ibadet edebileceği ahşaptan bir mescit yaptırmıştır. Hz. Ömer'den sonraki halifeler döneminde de Kudüs'e tazim ve senada bulunulmuştur. Emeviler devrinde de Kudüs el üstünde tutulmuştur (Altun, 2017: 162-165).

İslam Devleti'nin son halifesi Hz. Ali (r.a) ile yine sahabe olan Şam valisi Muaviye arasında yaşanan Sıffin savaşı sonrasında yönetim merkezi Şam'a taşınmıştır. Muaviye Kudüs'te halife ilan edilerek Emevi Devleti'ni kurmuştur. Emeviler döneminde Kudüs imar edilmiştir. Bir Müslümana Kudüs deyince gözünde canlanan Mescid-i Aksa alanındaki Kubbet-üs Sahra Camii'dir. Bu cami Emeviler döneminde halife Abdülmelik bin Mervan tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca yine harem bölgesi içinde Hz. Ömer Camii'nin inşaa emrini veren de halife Mervan'dır. Hz. Ömer Camii Mervan'ın ölümünden sonra yerine geçen halife Velid döneminde tamamlanmıştır. Şam merkezli Emevi Devleti'ne Abbasiler tarafından son verilmiş ve Abbasi Halifeliği 750 yılında kurulmuştur. Bu süreçten sonra Kudüs'ün hakimi Abbasiler olmakla beraber Abbasiler'in merkez toprakları dışında kalan

diğer bölgeler gibi Kudüs'ü de hep Türk asıllı Müslümanlar yönetmişlerdir. Abbasi Halifeliği'nde askeri işleri üstlenen Türkler zaman zaman bağımsızlıklarını ilan etmişler ve müstakil devletler kurarak, Mısır'dan Suriye'ye uzanan toprakları idareleri altında tutmuşlardır. Önce Tolunoğulları 878 yılından 934 e kadar Kudüs'e hakim olmuşlar sonra da İhşidler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na kadar Kudüs'ü yönetmişlerdir. 1097 yılında Haçlı Seferleri'ni fırsat bilen Şii Fatımiler Kudüs'ü Selçuklular'ın elinden almış olsa da 1099 yılında Birinci Haçlı Seferi sonucunda Kudüs, Katolik Hristiyanların olmuştur. Kudüs'ü yönetikleri 88 yıl boyunca Katolikler, şehirde başka dine mensup milletlere yaşama hakkı tanımamışlardır. Şehre ilk girdikleri sekiz gün boyunca kuşatma ve savaşta ölenler dışında anhası minhası 70 bin Yahudi, Müslüman ve Ortodoks Hristiyanı kadın çocuk ayırt etmeden katletmişlerdir. Haçlılar, Kudüs'ü Mesih'in ikinci gelişine yani bin yıl sürecek Cennetin Krallığı, Tanrı'nın Krallığı, yani Hz. İsa Mesih'in krallığının hüküm süreceği Milenyum devrine hazırlamak için kutsal kentte Katolik Hristiyanlığa ait olmayan hertürlü şeyi yoketmişler ya da kalanları Katolikleştirmişler ve Kudüs'ü tam anlamıyla bir Katolik Hristiyan şehri Jerusalem yapmışlardır. 15 Temmuz 1099'da Kudüs'te başlayan Haçlı egemenliğine, Selahattin Eyyubi 2 Ekim 1187'de son vermiştir. Bu tarihten itibaren İngiltere'nin 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü işgaline kadar olan süre boyunca kutsal şehir Müslüman adaletiyle yönetilmiştir. Hz. Ömer'in şehri fethinden sonra 88 yıllık Katolik Hristiyan Haçlı Kontluğu dönemi hariç Kudüs, yaklaşık olarak 13 asır Müslümanların idaresinde kalmıştır. Bu hakimiyet süresinin 10 asrı en azından resmi olarak 878 yılından buyana Türk İslam devletleri himayesinde gerçekleşmiştir. Daha önce de tezimizin Kudüs'ün siyasi tarihi kısmında ayrıntılı olarak anlattığımız üzere şu çıkarımı yapmak doğru olacaktır. Kudüs'ü kuranlar bugünkü Araplar'ın ataları Kenanlılar (Fenikeliler), Kudüs'ü en azından 10 asır boyunca imar ve ihya ederek kutsal bir şehir hüviyetiyle günümüze kadar taşınmasını sağlayanlar ise Müslüman Türklerdir (Yıldız, 2019: 31-38).

Müslümanlar'ın dini saikle Kudüs'e bakışını etkileyen en önemli hadise Hz. Muhammed'in İsrâ ve Mirâç mucizeleridir. İsrâ gece yolculuğu, mirâç ise yükselmek demektir. Hz. Muhammed'in Burak bineği vasıtasıyla Mekke'den Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya (Tapınak Tepesi) götürülmesi hadisesine İsrâ, Mescid-i Aksa'dan göğe yükseltilmesine ise Mirâç denmektedir. Müslümanlarca; Hz. İsa, Hz. İdris, Hz. İlyas ve Hz. Hızır'ın da Kudüs'te Mescid-i Aksa'dan göğe yükseltildiğine inanılmaktadır. Mirâç mucizesi bilhassa sufi Müslümanların nezdinde önemi haizdir. Hz. Allah kulu ve elçisi Hz. Muhammed'i ruhu ve bedeniyle yanına kabul buyurmuştur. Mirâç gecesi Allahuteala hazretleri, peygamber efendimizin ümmeti bizler için üç hediye ihsan etmiştir. Birincisi beş vakit namaz, ikincisi Allah'ın birliğini kabul edip şirk koşmayan her Müslümanın imanla öldüğünde cennete gireceği müjdesi ve üçüncüsü ise her yatsı namazından sonra okunan aşrı şerif Amenarrasulü diye bildiğimiz Bakara suresinin son iki ayetidir (Mert, 2017a: 266-267).

Kudüs tevhid inancının bir remzi olması hasebiyle de Müslümanlar açısından şehre kutsallık atfedilmektedir. İnsan olarak tevhid inancının sembolü Hz. İbrahim peygamber olduğu gibi kutsal mekan olarak da Kudüs'ün ve Mescid-i Aksa'nın tevhidi temsiliyetleri vardır. Bahsettiğimiz üzere Müslümanlar; Yahudi ve Hristiyanların inandıkları peygamberlere de iman etmektedirler. Kuran-ı Kerim'de Hz. İbrahim hakkında Yahudi

veya Hristiyan olmadığı ibaresi geçmektedir. Her cuma hutbesinde tekraren okunan Ali İmran suresi 19. ayetikerimede "*Kuşkusuz Allah katında din İslâm'dır...*" buyrulmaktadır. İslam dini, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den buyana gelen tevhid dinidir. Haliyle Hz. Süleyman'ın Mabedi sadece Yahudiler için değil, Müslümanlar için de kutsaldır. Hz. Muhammed yeryüzündeki ilk mescit Mescid-i Haram'ı yani Kabe'yi aslına çevirdiği gibi Hz. Ömer de yeryüzündeki ikinci mescit Mescid-i Aksa'yı aslına rücu ettirmiştir (Batuk ve Mert, 2017: 146).

Diğer vahdet vahiy dinlerinde olduğu gibi tevhid geleneğinin devamı olan Müslümanlık Eskatolojisi'nde de Kudüs önemli bir yer tutmaktadır. Dünya hayatının sonlanmasıyla alakalı ayet ve hadisleri yorumlayan Müslüman alimler, doğrudan ve dolaylı olarak Kudüs'e atıflarda bulunulduğunu belirtmişlerdir. Ancak sahih olmayan hadislerin içerisine İsrailiyat kökenli efsanelerin karışmış olma ihtimali de vardır. Çıkış kaynakları bir olduğundan her ne kadar tahrif edilmiş olsalar da Yahudilik ve Hristiyanlık özlerinde İslam dinidirler. Bu dinlerin Eskatolojileri'nde olduğu gibi Müslümanlıkta da kıyamet alametlerinin zuhuru ve ardından bunlarla mücadele edecek olan Mesih beklentisi vardır. Yalnız Müslümanlar'ın bu alametleri algılama ve Mesih'e inanış şekilleri diğer dinlerle farklılık göstermektedir. Mesela, Müslümanlar Hristiyanların aksine Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine ve öldüğüne inanmazlar. Hristiyanlar Hz. İsa için öldü, dirildi ve göğe yükseldi diye düşünürlerken; Müslümanlar Hz. İsa yerine bir başkasının çarmıha gerildiğine ve Hz. İsa'nın göğe yükseltildiğine inanmaktadırlar. Hristiyanlar, Mesih olarak Hz. İsa'yı beklerken; Müslümanlar, Hz. İsa'nın Hz. Mehdi'nin yardımcısı olacağını ve ondan sonra Müslümanlar'a liderlik edeceğini kabul ederler.

Bazı Müslümanlar'ın inanışlarına göre önce Hz. Mehdi gelip kırk yıl dünyada hüküm sürecek, sonra kırk yıllığına da Hz. İsa gelecektir. Her ikisi de Deccal ve Yecüc Mecüc ile mücadele edeceklerdir. Hz. Mehdi ve Hz. İsa yedi yıl dünyada aynı an ve zamanda bulunacaklardır. Hz. İsa'nın Deccal'i Kudüs yakınlarında yakalayıp öldüreceği, bundan sonra Yecüc Mecüc'ün tüm dünyaya musallat olup su ve besin kaynaklarını sömürecekleri, Hz. İsa'nın aldığı emir üzere Müslümanlar ile beraber Hz. Musa'nın Allahuteala ile görüştüğü Tur dağına çıkacağı, Yecüc ile Mecüc'ün Tur dağına ablukaya alacağı ve ardından Hz. İsa'nın yaptığı dua sonrasında helak olacakları, bu olayların devamında ise Hristiyanların Milenyum diye adlandırdıkları devir gibi dünyanın cennetten bir köşeye dönüşeceği rivayetler arasında yer almaktadır. Ayrıca Hz. Mehdi'nin Kutsal Ahid Sandığı'nı bulup Mescid-i Aksa'ya koyacağına ve Kudüs'ten bütün dünyayı tam bir adaletle yöneteceğine inanılmaktadır.

Kudüs, Müslümanlık Eskatolojisi'nde kıyamet anı ve sonrasıyla da ilişkilendirilmiştir. İnanışa göre, Hz. İsrail'in kıyamet anında iki defa Sur'a üfleyeceği yer Kudüs'teki Sahra Kayasıdır. İsrail (a.s) Sur'a ilk üflediğinde dünyadaki tüm varlıklar ölecek, ikinci üflediğinde ise dirileceklerdir. Tüm insanlar Kudüs'teki Sahra Kayası'nın etrafına toplanacaktır. Müslüman alimler ayet ve hadislerden, mahşer meydanının da yeryüzünde cennete en yakın yer olduğuna inanılan Kudüs'te kurulacağına dair çıkarımlar yapmışlardır. Kabe dahi mahşer alanına götürülecek, Sahra Kayası ile beraber kurulacak olan mahkemede şahitlik yapacaklardır. Tüm bu önemli olayların Kudüs'te cereyan edeceğine

inanılması ve bu şehirde pekçok enbiyanın evliyanın medfun bulunması ve de saymış olduğumuz birçok cihetten şehrin kutsal oluşu; Müslümanların, Kudüs'te ölme, Kudüs için ölmeyi göze alma ve burada defnedilme isteklerine haklı bir sebep oluşturmaktadır (Mert, 2017b: 198-204).

BÖLÜM 3

ABD'NİN KARARININ TÜRK YAZILI BASINI'NDAKİ YANSIMALARI

3.1. Gazete Köşe Yazarlarının Meseleye Bakışı

Gazeteci denildiğinde, asıl işlevi haberi insanlara duyurmak olan gazetelerde bu işin yürütülmesi için görev alan meslek grubu anlaşılmaktadır. Gazetecilik meslek grubunun pekçok üyesi bulunmaktadır. Son asırda yaşanan teknik ve teknolojik gelişmeler süresince bu meslek grubunun üyeleri giderek çeşitlilik arz etmiştir. Köşe yazarları da gazeteciler içerisinde bir fırka olmalarına karşın, onların diğer meslektaşlarından ayrılan çok önemli bir özellikleri vardır. Bu özellikleri sayesinde diğer gazetecilerin aksine köşe yazarlarının, nesnel olmaları gerekmemektedir. Hatta muhabirin yaptığı haberden objektiflik beklenirken, köşe yazarının yazısından subjektiflik beklenmektedir. Köşe yazarında bulunan bu hassa yazılı basın içerisinde onu ayrı bir konuma getirmiştir (Sandıkcıoğlu, 2015: 56-59)

Gazete okuyucusu tarafından da köşe yazılarına olan ilgi habere göre farklılık göstermektedir. Salt haber, tarihsel süreç içerisinde gazete okuyucusunun beklentilerini gittikçe karşılayamaz hale gelmiştir. Yaşamın hızlandığı günümüz dünyasında, iletişim de hızlanmıştır. Dünyanın her yerinden anında haber alan insanlar, aynı zamanda bu haberlerin yorumlanmasını içeren yazılara da ihtiyaç duymaktadırlar. Bu noktada köşe yazarları görev üstlenmişlerdir. Gazetelerde çok çeşitli alanlarda haber yapıldığı gibi yine çok çeşitli alanlarda da köşe yazısı yayınlanmaktadır. Bu da köşe yazarlarının farklı meslek gruplarından gelmesine zemin hazırlamıştır. Alanında uzman kişiler gazetelerindeki köşelerinde kendi alanlarında gerek gündemle alakalı gerekse gündem belirleyici, okuyucu açısından doyurucu nitelikte yazılar kaleme almaktadırlar. Köşe yazarlığı serbest bir saha olduğundan, bunun tam tersi örnekler de mevcuttur. Yani belirli bir konunun uzmanı olmadığı halde her konuda köşe yazısı yazan gazeteci yazarlar da vardır. Bununla da kalmayıp meşhur köşe yazarları, diğer medya dallarında da faaliyet göstermektedirler. Hem yazılı basından hem de radyo, televizyon ve internet aracılığıyla halka ulaşabilen köşe yazarlarının etki alanı ve halkı etkileme gücü de haliyle geniş bir spektruma ulaşmaktadır. Günümüz devletlerinde dördüncü erk konumuna erişen medyanın içerisinde, köşe yazarları kamuoyu oluşturmada önemli pay sahibidirler (Özkır, 2016: 40-42)

Ülkelerde medyanın, medya içerisinde de köşe yazarlarının konumu bu denli önemli olduğundan; ABD Başkanı Trump'ın 6 Aralık'taki Kudüs hamlesi, Türk Yazılı Basını'nda köşe yazarları üzerinden araştırılmaya tabi tutulmuştur. Bu minvalde, Türk Yazılı Basını'ndan seçilen Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin köşe yazarlarının ABD'nin Kudüs kararı hakkında yayınladıkları köşe yazıları 01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasındaki 20 gün süreyle incelemeye alınmıştır. Sürecin 1 Aralık'ta başlatılmasının sebebi, aralık ayının tarihte Filistin-Kudüs açısından önemi ve ABD'deki Kudüs Yasası'nın bu tarihlerde karara bağlanmasının beklenmesi olmuştur. Sürecin 20 Aralık'ta son bulmasının sebebi ise, 21 Aralık 2017 tarihinde BM Genel Kurulu'nda ABD'nin kararı konusunda oylama yapılması ve bu oylamanın medya gündemini değiştirmesidir.

01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasında örnek olarak alınan üç Türk gazetesinde Kudüs hakkında yayınlanan köşe yazılarının günbegün sayısal analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Türk Yazılı Basını'ndan örneklem olarak alınan gazetelerin günlük yayınlanan köşe yazısı miktarları

01.12.2017-20.12.2017	Hürriyet (15 Köşe Yazarı)	Sözcü (7 Köşe Yazarı)	Yeni Şafak (33 Köşe Yazarı)
1 Aralık 2017	0	0	0
2 Aralık 2017	0	0	0
3 Aralık 2017	0	0	1
4 Aralık 2017	1	0	0
5 Aralık 2017	0	0	2
6 Aralık 2017	1	0	2
7 Aralık 2017	7	0	5
8 Aralık 2017	8	3	10
9 Aralık 2017	5	0	9
10 Aralık 2017	4	1	11
11 Aralık 2017	5	2	6
12 Aralık 2017	2	0	10
13 Aralık 2017	4	0	4
14 Aralık 2017	3	1	9
15 Aralık 2017	4	2	6

16 Aralık 2017	4	0	10
17 Aralık 2017	1	1	5
18 Aralık 2017	1	1	3
19 Aralık 2017	1	0	3
20 Aralık 2017	1	0	4
20 günlük süreçte yayınlanan toplam köşe yazıları.	52	11	100

Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesi ve Tel Aviv'de bulunan ABD büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması konuları hakkında Türk Yazılı Basını'ndan seçtiğimiz siyasi ideolojik görüşleri farklı okuyucu kitleleri tarafından tercih edilen; Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinde yayınlanan köşe yazılarının gazetelere ve günlere göre dağılımı tabloda gösterilmiştir. 01.12.2017 - 20.12.2017 tarihleri arasındaki 20 günlük süreçte; Hürriyet gazetesinde 15 köşe yazarının toplam 52 adet köşe yazısı, Sözcü gazetesinde 7 köşe yazarının toplam 11 adet köşe yazısı ve Yeni Şafak gazetesinde 33 köşe yazarının toplam 100 adet köşe yazısı yayınlandığı tespit edilmiştir.

Yeni Şafak'ın Kudüs gündemine daha fazla ilgi duyduğu görülmektedir. Çok sayıda yazarın bu konuyla ilgili yazması hem gazetenin hem köşe yazarlarının hem de Yeni Şafak'ı tercih eden gazete okuyucusu kitlesinin Kudüs Meselesi karşısındaki duruşu hakkında fikir vermektedir.

Hürriyet köşe yazarları Yeni Şafak kadar Kudüs konusuna ilgi duymamışlardır. Hürriyet'te Yeni Şafak'ın yarısından daha az köşe yazarının konu hakkında yazı kaleme aldığı görülmektedir. Hürriyet'te yayınlanan köşe yazısı miktarı ise Yeni Şafak'ın yarısından 2 fazladır.

15 köşe yazarının 52 adet köşe yazısının yayınlandığı Hürriyet'te, köşe yazısı sayısı Kudüs konusu hakkında yazısı yayınlanan köşe yazarları sayısına bölündüğünde 3,46 sayısına ulaşılmaktadır. Aynı işlem 33 köşe yazarının 100 adet köşe yazısının yayınlandığı Yeni Şafak'ta yapıldığında ise 3,03 oranıyla karşılaşılmaktadır. İki gazeteyi karşılaştırdığımızda Yeni Şafak yazarlarının sayıca çok olmalarına karşın Hürriyet köşe yazarlarının Yeni Şafak'a göre daha fazla oranda köşe yazısı yayınladığı tespit edilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere; Sözcü gazetesi 2017 Aralık ayında medya gündeminin birinci meselesi olan Kudüs'e ilgi duymamıştır. Bu sayısal veri, Yeni Şafak'ta olduğu gibi Sözcü'nün; gazete yayın politikasını, gerek köşe yazarlarının gerekse Sözcü okur kitlesinin

ideolojik duruşunu belli etmektedir. Yeni Şafak ve Hürriyet arasındaki köşe yazısı ve köşe yazarı sayılarının oranlanmasından çıkan yakın miktarlar Sözcü gazetesinde görülememektedir. Aynı işlem Sözcü gazetesinde uygulandığında oran olarak 1,57 çıkmaktadır. Bu oran diğer gazetelerin anha minha yarısına tekabül etmektedir.

Üç gazeteye genel olarak bakıldığında; İslamcı dünya görüşüne sahip Sosyal Muhafazakar ideolojideki Yeni Şafak köşe yazarlarının Kudüs'e çok fazla ilgi duydukları, Seküler dünya görüşüne sahip Ulusalcı, Atatürkçü ve Solcu ideolojileri benimseyen Sözcü köşe yazarlarının Kudüs'e çok az ilgi duydukları ve Liberal çizgide yayın politikasına sahip Hürriyet köşe yazarlarının meseleye ilgisinin iki gazetenin arasında kalarak azımsanmayacak boyutta olduğu tespit edilmiştir.

Türk Yazılı Basını'ndan yayın politikaları ve ideolojik görüşleri farklı olduğu göz önünde bulundurularak seçilen Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin; Aralık 2017'deki Kudüs gündemine ilgilerinin sayısal yönden analizi yapılmıştır. Gazetelerin Kudüs Meselesi'ne olan yaklaşımlarının etraflıca anlaşılması için nitel içerik analizi yöntemiyle Türk Yazılı Basını'nın Kudüs konusuna yaklaşımını derinlemesine analiz edilmiştir.

3.1.1. Hürriyet Gazetesindeki Köşe Yazıları

ABD'nin Kudüs'ün İsrail'in başkenti ilan etmesi ve devamında gelen hamleleri konusunda Türk Yazılı Basını'ndan inceleyeceğimiz ilk gazete 2017 Aralık ayında tirajı en yüksek olan Hürriyet gazetesidir. 01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasında Hürriyet gazetesinde Kudüs hakkında yayınlanan köşe yazılarının günbegün sayısal analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Hürriyet gazetesi günlük köşe yazısı miktarı.

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017	Hürriyet gazetesinde Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkında Yayınlanan Köşe Yazıları
1 Aralık 2017	0
2 Aralık 2017	0
3 Aralık 2017	0
4 Aralık 2017	1
5 Aralık 2017	0

6 Aralık 2017	1
7 Aralık 2017	7
8 Aralık 2017	8
9 Aralık 2017	5
10 Aralık 2017	4
11 Aralık 2017	5
12 Aralık 2017	2
13 Aralık 2017	4
14 Aralık 2017	3
15 Aralık 2017	4
16 Aralık 2017	4
17 Aralık 2017	1
18 Aralık 2017	1
19 Aralık 2017	1
20 Aralık 2017	1
20 günlük periyotta Hürriyet gazetesinde toplam 52 adet köşe yazısı yayımlanmıştır	

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihleri aralığında; Hürriyet gazetesinde ABD'nin İsrail'in başkentini Kudüs olarak tanıması ve büyükelçiliğini de Kudüs'e taşıma kararı alması konulu köşe yazılarının 20 gün boyunca sayısal analizi yapıldığında, 6 Aralık tarihli karar öncesinde sadece iki adet yazının yayınlandığı fakat kararın alındığı günün ertesinde gündeme deyim yerindeyse bomba gibi düşen olayın 7 adet köşe yazısına konu olduğu, bunlardan 3'ünde doğrudan kararın değerlendirildiği, geriye kalan 4'ünün ise konuyla doğrudan ilintili olduğu saptanmıştır.

ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması kararını, Hürriyet gazetesinde ilk olarak Murat Yetkin köşesine taşımıştır. 4 Aralık 2017 tarihli *"Trump'la tırmanan İran gerilimi, Zarrab ve Türkiye"* başlıklı yazısında Yetkin; İran, Reza Zarrab, Türkiye, Fetullah Gülen, Suriye iç savaşı, Suudi Arabistan, Şii - Sünni çatışması, Irak, Libya, Lübnan Hizbullahı, İsrail, Filistin vb. ABD dış siyasetini ilgilendiren konularda Trump'ın tutumundan bahsederken sözü Kudüs'e getirmiştir. Trump'ın seçim vaatleri arasında olan Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması vaadini, başkan seçildikten sonra gerçekleştirmediğini hatırlatan yazar; Mısır ve Suudi Arabistan'ı yanına alan ABD'nin bu kararı alabileceğini, olası bir kararın ise Başkan Trump'ın iç politikada elini rahatlatacağını vurgulamaktadır.

Yine Trump'ın kararı öncesinde kaleme alınan 6 Aralık 2017 tarihli gazete baskısında yayınlanan Rauf Tamer'in yazısında; Türkiye, ABD, İran üçlüsü arasında yaşanan ABD'nin İran ambargosu ve ABD'nin Arap Körfez'i ülkelerine yaptığı silah satışları gibi güncel konular ele alınırken, Trump'ın Kudüs'le ilgili atacağı bir adımın Orta Doğu'daki problemleri daha da çözülmez hale getirmekle kalmayıp hem bölge çapında hem de küresel ölçekte çok daha büyük içinden çıkılmaz krizler oluşturacağı belirtilmiştir.

ABD Başkanı Donald Trump'ın 6 Aralık'ta "Kudüs Yasası'nı" imzalayarak Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan etmesi ve ABD'nin Tel Aviv'deki büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması talimatını vermesinin ertesi günü olan 7 Aralık'ta Hürriyet gazetesinde bu konuyu direkt olarak ele alan 3 adet, ayrıca olaya değinen 4 tane daha köşe yazısı yayınlanmıştır. Direkt olarak Kudüs odağındaki köşe yazıları: Deniz Zeyrek'in *"Kudüs, neden şimdi"*, Taha Akyol'un *"Kudüs Faciası"* ve Murat Yetkin'in *"Kudüs: Trump gözünü karartmış, Erdoğan öfkeli, Putin sessiz"* başlıklı yazılarıdır. Donald Trump'ın açıklamalarından önce sadece iki yazarın farklı günlerde (Murat Yetkin ve Rauf Tamer) köşelerinde Kudüs meselesine kısaca değindiğini fakat 6 Aralık'taki Türkiye ve dünya gündemine oturan karar sonrasında bir günde Hürriyet gazetesinin 7 yazarının Trump'ın Kudüs kararı odağında köşe yazıları kaleme aldıkları, bunlardan 3'ünün ise meseleyi tekbaşına ele aldığı görülmektedir.

Deniz Zeyrek'in 7 Aralık'taki *"Kudüs, neden şimdi?"* başlıklı köşe yazısı gazetede meselenin tafsilatlı olarak irdelendiği bir yazı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeyrek yazısına, BM'nin 1947'deki "Bölünme Planı" çerçevesinde İsrail'in başkentinin Tel Aviv olarak tanındığının, tüm devletlerin de İsrail büyükelçiliklerinin Tel Aviv'de bulunduğunun hatırlatmasını yaparak başlamıştır. Ayrıca, ABD Kongresi'nde 1995 yılında çıkarılan "Kudüs Yasası'nın Donald Trump'a kadar gelen ABD başkanları tarafından yürürlüğe konulmadığı bilgisini okuyucularıyla paylaşmıştır. Konunun tarihi süreçteki seyrini çok kısaca özetleyen yazar, değerlendirmelerine Başkan Trump'ın ülke içi siyasetteki durumunun aldığı kararda önemli etken olduğunu, seçim vaadini yerine getirerek Yahudi Lobisi ve sermayesinin desteğini almak istediğini belirterek yazısına devam etmiştir. Zeyrek, bu meseleye vakıf olduğunu belirttiği bir diplomatla yaptığı görüşmenin ayrıntılarını şöyle aktarmaktadır:

Trump içeride çok sıkıştı ve iç politikada girdiği çıkmazı, bir "dış politika başarı hikayesi" ile aşmak istiyor. Hem İsrail-Filistin barış görüşmelerini canlandırmak, hem ABD'deki Yahudi Lobisini arkasına alarak, aleyhine dönen kamuoyu desteğini yeniden kazanmak, Amerikan

devletinin kendisi etrafındaki kuşatmasını kırmak ve koltuğunu sağlamlaştırmak istiyor (Zeyrek, 2017: 7 Aralık).

Deniz Zeyrek'e göre de; Başkan Trump'ın seçilir seçilmez vaadini yerine getirmemesinin altında, daha ileriki tarihlerde iç politikada zora düştüğü zaman Yahudiler için hayati öneme haiz bu vaadi bir koz olarak kullanma isteği yatmaktadır. Yazar, malum kararın uluslararası boyutunu ise görüştüğü diplomatın vermiş olduğu şu demeçlerle yorumlamaktadır:

Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, bölge ülkelerinin ABD'ye derli toplu tepki vermesini engelleyebilir. Suudi Arabistan'daki hanedan değişikliğinin sonuçları, Mısır'ın darbeci lideri Sisi ile Veliaht Suudi Prensi Salman'ın Trump'la birlikte hareket etmesi, İran'a ve Katar'a karşı cephe açması, Lübnan ve Suriye'deki durumun kuzey cephesinde İsrail'i rahatlatması konjonktürün getirdiği en önemli avantajlar.

Trump, Ortadoğu ülkeleri birbirleriyle kavga ederken, İsrail lehine kalıcı bir sonuç almayı hedefliyor olabilir. Damadını ve ekibinden en iyi isimleri bu iş için görevlendirmesi bunun göstergesi olarak yorumlanıyor (Zeyrek, 2017: 7 Aralık).

Yazar, Trump'ın açıklamalarının önemli bir kısmını Filistin'e rüşvet teklifi olarak yorumlamıştır. Yazara göre, Filistin özelinde tüm Arapları kategorize eden açıklamalarında Trump; en önemli vurguyu "kalıcı barışa" yaparken, Filistin ve taraftarlarına "aba altından sopa" göstermektedir. Trump'ın "Kalıcı barış" söylemi başlığının altında; İki devletli çözüm, sınırların belirlenmesi, Kudüs'ün statüsü vb. alt maddeler yer almaktadır. Trump'ın cümlelerinde dikkat çeken nokta ise tutarsızlığı olarak görülmüştür. Biryandan iki devletli çözümü savunurken, diğer yandan Kudüs'ün topyekûn İsrail'in egemenliğine bırakılmasının önünü açacak bir kararı onaylaması, Trump'ın siyasi kariyerinde her zaman başvurduğu çelişkili ifadeler ile tutarsız söylem ve davranışları kullanarak siyaseti dizayn etme yaklaşımının bu önemli meselede de devam ettiğini göstermektedir.

Zeyrek yazının devamında Türkiye ve Rusya'nın Trump'ın kararına nasıl baktığını anlık verdikleri tepkileri özetlemiştir. Yazar Türkiye'nin çözüm için önerilerini, Birleşmiş Milletler'in kararlarına uyularak, İsrail Filistin arasında 1967'den önceki sınırların kabul edilmesi ve Kudüs'ün BM tarafından belirlenen statüsüne sadık kalınması olarak sıralamıştır. Türkiye'nin bu yüzden kararı açık bir şekilde geçersiz saydığını vurgulamıştır. Avrupa Birliği'nden Amerika Birleşik Devletleri'nin kararına destek açıklaması gelmezken, Vladimir Putin'in Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas ile görüşmesi Rusya'nın ABD'ye karşı tavır alacağını da bir sinyali olarak değerlendirilmiştir. Rusya'nın Çin'i de meseleye dahil etmesi durumunda Trump'ı kararından dolayı zora sokacak bir ortam oluşturulabilir yorumu yapılmıştır.

Müslüman ülkelerde halkın yapacağı gösterilerin gündem yaratacağını belirten yazar, Müslüman ülkelerin hep beraber karara karşı durmaya hazırlandıklarını dile getirmiştir. Son olarak Zeyrek, ABD Başkanı Trump'ın kişisel çıkarları uğruna attığı adımın "Orta Doğu'da" devam etmekte olan kargaşayı alevlendireceği tespitini yaparken, bu süreçte meselenin çözümü için ABD'ye karşı enternasyonal ılımlı bir tepki verilmesi gerekliliğini

ve bu mühim görevin serdümeninde de Türkiye'nin bulunmasının elzem olduğunu belirtmiştir.

7 Aralık günü tecrübeli gazeteci Taha Akyol'un Hürriyet gazetesinde yazdığı "*Kudüs Faciası*" başlıklı yazısı da meseleyle alakalı tarihsel ve güncel önemli değerlendirmeler içermektedir. Akyol alınan kararı "*çok çirkin bir popülizm ve akılsızca bir provokasyon*" olarak nitelendirmektedir. Yazara göre karar Müslüman ülkeler içinde yuvalanmış terör örgütlerinin radikalleşmesini tetikleyecektir. Filistin ve Kudüs sorunlarını ise çözülmez hale getirecektir.

Taha Akyol yazısına, Trump'ın aldığı kararın dini etkenlerinden pek kısaca bahsederek başlamıştır. Bizim de tezimizin daha önceki bölümlerinde anlattığımız üzere Trump'ın Kudüs kararının en çok irdelenmesi gereken yönü; Amerika Protestanları, Hristiyan Siyonistler, Evanjelistler vb. tarikatlar ve cemaatlerin Kudüs'e olan dini bakış açıları, Eskatolojik inanışlarıdır. Kararın alınmasında siyasi, askeri, ekonomik... pek çok etken olduğu halde en önemlisi dini etkidir. Akyol meselenin bu boyutunu her ne kadar kısa kesmiş olsa da değinmesi bile mühimdir keza diğer yazarların yazılarında dini bahsin açılmadığını ve yalnızca siyasi tartışmalar boyutuyla meseleye yaklaşıldığını gözlemlemekteyiz.

Akyol, ABD'deki "Yahudi Lobisi" ve onların içine kattığı birtakım Protestan grupların İsrail'i dini saiklerden ötürü bilakayduşart desteklediğini belirtirken tüm Amerika'nın da bu Siyonist ideolojiye sahip olmadığını ve bu kararı olumlu karşılamayacak dini ve siyasi grupların olduğunu da öngörmektedir. Yazar, İsrail Dışişleri Bakanı diye yanlışlıkla lanse ettiği aslında İsrail Dışişleri Bakanlığı sözcüsü olan Emmanuel Nahshon'un "*Kudüs Yahudilerin üç bin yıllık, İsrail'in de yetmiş yıllık başkentidir.*" demecini, Hitler'in "*eski Cermen kabileleri*" söylemine benzetmektedir. Yani Siyonizm'in ırkçı tavrına vurgu yapmaktadır. Tarihi perspektiften bakıldığında Yahudilerin Filistin coğrafyasına ve Kudüs'e sonradan geldiklerini tezimizin önceki bölümlerinde anlatmıştık. M.Ö. 1000 ve M.Ö. 930 yılları arasındaki Yahudi Krallığı'nın da Yahudilerin bölgeye herhangi bir devletin vassalı olmadan bağımsız bir şekilde hakim olduğu tek dönem olarak tarihi kayıtlarda yer aldığının tespitini yapmıştık. Bu cihetlerden Yahudilerin Filistin ve Kudüs'te dini kutsiyetinden doğan hakları dışında tarihi ve siyasi bir hak iddia etmeleri mümkün değildir. Siyasi yetkililerin bu tarz "deli saçması" demeçlerinin hiçbir surette bilimsel izahı bulunmamaktadır. Aynı 1915'te Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeniler'e soykırım yaptığı iddialarının hiçbir bilimsel, tarihi dayanağı olmamasına rağmen Fransa ve ABD başta olmak üzere Ermeni diasporasının etkin olduğu ülkelerde iç siyasete yönelik çıkar amaçlı her yıl 24 nisanda temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp öne sürülmesi gibi Siyonistler'in Kudüs hakkındaki iddialarının da bilimsel olarak aslı astarı yoktur.

Taha Akyol, Filistin meselesinin son yüzyıldaki siyasi tarihine dair bilgiler vererek yazısına devam etmiştir. Birinci Cihan Harbi esnasında bir İngiliz ajanı olan Thomas Edward Lawrence (namıdiğer Arabistanlı Lawrence) sayesinde İngiltere ile anlaşıp Osmanlı İmparatorluğu'na isyan eden Şerif Hüseyin'in oğlu, İngilizler'in 1920'de Suriye ve 1921'de Irak kralı ilan ettiği 1. Faysal'ın, İsrail'in ilk cumhurbaşkanı Haim Weizmann ile 1918 - 1919 yıllarında yaptığı görüşmelerde Faysal, kral yapıldığı takdirde Aliyah'lara göz

yumacağının yani yasadışı yollarla Filistin'e Yahudi göçüne karşı çıkmayacağını sözünü vermiştir. Yazar da, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra Yahudilerin Filistin'de devlet kuracak kadar çoğalmalarının sorumlusu olarak Devlet-i Aliyye'ye isyan eden bu Arap liderleri göstermektedir. Haksızca kurulan ve Birleşmiş Milletler'e rağmen hakimiyet alanını haksızca genişleten Siyonist İsrail'in günümüzün bir gerçeği olduğunu kabullenen Akyol, "iki devletli çözümün" bu konjonktürde en iyi yöntem olduğunu düşünmektedir. Trump'ın söylem gereği barış ve iki devletli çözüm açıklamalarının ise yalandan ibaret olduğunu vurgulamaktadır. Tecrübeli gazeteci yazısını, Türkiye'nin haklı olduğu bu durumda yanına alabileceği uluslararası ortaklar ile beraber itidalli bir şekilde hareket etmesi gerektiği tavsiyesiyle noktalamıştır.

Murat Yetkin'in yine 7 Aralık'taki "*Kudüs: Trump gözünü karartmış, Erdoğan öfkeli, Putin sessiz*" başlıklı köşe yazısında, Trump'ın dünya çapında kitlesel infiale yol açan kararının ülke liderleri nezdinde nasıl karşılık bulduğuna yer verilmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Trump'ı kararından vazgeçirebilme ihtimalini ele alan yazar, ABD başkanıyla yakın diyalog halinde bulunan gerek Arap gerekse Avrupalı liderlerin bunu başaramadığını belirtmiştir. Ve bu işin Müslüman ülkeler arasında sadece Türkiye ve Ürdün liderlerinin üstüne kalmasından yakınmıştır. Ayrıca uluslararası siyasi arenada etkin siyasi ve dini liderlerin karara tepki olarak yaptıkları açıklamalara yer vermiştir. Kudüs meselesini dünya siyasetinin en dokunulmaz konularından biri olarak niteleyen yazar, Trump'ın bu denli aşırıya kaçan bir karar almasını ülkesinin iç siyasetine yönelik bir hamle olarak görmüştür. Hatta Trump'ın ABD kamuoyunun desteğini aldığı takdirde dış siyasette daha rahat davranıp radikal adımlar atabilme salahiyeti kazanacağı öngörüsünde bulunmuştur.

Köşe yazısının başlığında olduğu gibi Rusya lideri Putin'in sessizliğine dikkat çeken Yetkin, Putin'in sadece Trump'ın kararı sonrası yaptığı açıklama ve Filistin lideri Mahmut Abbas ile yaptığı telefon görüşmesiyle Abbas'a İsrail ile diyalogu devam ettirme tavsiyesinde bulunmakla yetindiğini aktarmıştır. Rusya'nın nisan ayında Kudüs'ün statüsüyle ilgili yapmış olduğu bir öneriyi hatırlatan yazar, Filistin'in başkenti Doğu Kudüs olarak kabul edilirse Rusya'nın da İsrail'in başkentini Batı Kudüs olarak tanıyabileceğini bildirmiştir. Tabii ki Rusya'nın iki devletli çözüm odaklı yaklaşımı, Amerikalı ve İsrailli Siyonistler'in emellerine ket vurmaktadır. Yetkin, Trump'ın açıklamalarındaki muğlak ifadelerin de Rusya ile denge siyasetini korumak için olduğunu düşünmektedir. Murat Yetkin'e göre Kudüs meselesi; iki küresel güç ve iki kutup olan ABD ile Rusya'nın arasındaki çıkar çatışmasına dönüşürse, çözümün çıkmaza girmesi kaçınılmaz hale gelecektir. Böyle olduğu takdirde yazar, Filistinliler ve Orta Doğu için kaosu süregeldiği bir gelecek olacağını öngörerek yazısına son vermiştir.

Yine 7 Aralık günü Hürriyet gazetesi yazarlarından Ertuğrul Özkök'ün "*Tamam Allah seninle de 'biz' derken ötekiler kim*" başlığıyla ve "*DÜNÜN özeti...*" alt başlığıyla yayınlanan köşe yazısında, Trump'ın Kudüs kararına değinilmiştir. Özkök'ün, Kudüs gibi önemli bir meseleyle ilgili görüşlerini basit iç siyasi tartışmaların veya magazinsel haberlerin arasına sıkıştırmış ve kısaca geçmiş olması dikkat çekicidir. Yine Hürriyet gazetesi yazarlarından tecrübeli gazeteci Ahmet Hakan'ın da aynı gün yayınlanan yazısında

Ertuğrul Özkök'e yakın konuları gündeme getirdiğini ve Kudüs'le alakalı görüşlerini bir cümleyle geçiştirdiğini görmekteyiz.

Sadece ülkemizin bulunduğu bölgeyi değil tüm dünyayı etkileyen ve uluslararası kamuoyunda gündem oluşturan olayın, sürekli siyasi yazılar kaleme alan ve herkesçe tanınan gazeteci yazarlar tarafından bu kadar dar kapsamlı bir şekilde ele alınmış olması sebepsiz yere değildir. Yazarların köşe yazılarında sergilemiş oldukları bu tutumun sebebi; okuyucunun ilgisini önemli olan gündemden faydalanarak, yazarların kendilerince önemli gördükleri başka meselelere matuf kılmak maksatıdır. Ertuğrul Özkök yazısının "*Anlamadım, Amerika'ya kızıp İsrail'le mi ilişkiyi keseceğiz*" diye başlıklandığı kısmında, Türkiye'nin Trump'ın kararına olan tepkisinin aşırı olduğunu dile getirmektedir.

...Biz de Kudüs'ü başkent olarak kabul etmediğimiz halde İsrail'le ilişkileri sürdürüyoruz.

İyi ama, ABD "Ben Kudüs'ü tanıyıp büyükelçiliğimi oraya taşıyacağım" deyince biz kime tepki gösteriyoruz?

Orayı 1948'den beri başkent kabul eden İsrail'e mi...

Yoksa bugün orayı tanıyacağım diyen ABD'ye mi...

Tabii şunu da unutmayın.

Biz KKTC'yi tanıdık, orada büyükelçilik açtık diye Yunanistan bile bizimle diplomatik ilişkisini kesmedi.

Durum böyleyken nedir bu hiddet ve öfke şimdi... (Özkök, 2017: 7 Aralık).

Yazar Kudüs gündemine yeterli derece önem vermemiştir. Konuyu Türkiye liderinin üst perdeden İsrail'e gösterdiği tepkiye yani diplomatik ilişki kesme tehdidinde bağlayarak olumsuz eleştirilerde bulunmuştur. Özkök'ün kıyaslama maksatlı vermiş olduğu örnek de abes kaçmıştır. İsrail, Filistinli Müslüman Arapları sistematik bir şekilde katletmeye devam etmektedir. Kıbrıslı Rumların 1974'deki Türkiye'nin müdahalesi öncesinde Kıbrıs'ta Müslüman Türkler'e yapmış olduğu etnik ayrımcılık ve soykırıma varacak düzeydeki katliamlarının acıları halkımızın dimağında hala yerini korumaktadır.

Ertuğrul Özkök ertesi günkü yazısında, önceki günkü eksikliğini tamamlamış ve uluslararası gündemin en önemli maddesi Kudüs'e daha fazla yer ayırmıştır. "*Kudüs bizim kırmızı çizgimiz midir*" soru başlığıyla açtığı bahsi, Türkiye cumhurbaşkanına yönelik eleştirileriyle sürdürmüştür.

...Cumhurbaşkanı bu defa "bizim" değil, "Müslümanların kırmızı çizgisi" diyerek çıtayı yükseltti...

Müslüman dünyada bir tepki var ama bizden başka öyle "kırmızı çizgi" diyen de yok...

Kudüs sorununu sadece "bizim" ve "Müslümanların" kırmızı çizgisi yaparsak mı iyi sonuç alınır...

Yoksa bunu bütün dünyanın meselesi haline getirirsek mi... (Özkök, 2017: 8 Aralık).

Özkök'ün 8 Aralık'taki yazısında daha yapıcı eleştiriler karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kudüs hakkındaki tanımlamalarını doğru bulmayan yazar, Kudüs sorununun çözümünü sadece Müslüman aleminde değil dünyanın geri kalanında da aramak gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca cumhurbaşkanının söylemlerinin ülke içine yönelik olduğunu iddia eden Özkök, bu söylemlerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iç siyasetteki çıkarlarına yani dindar seçmen kitlesinin oyuna hitap etmeye yönelik bir hamle olduğunu ima etmektedir. Köşe yazısının devamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın demeçlerine yer vererek, Erdoğan'ın yaptığı hatadan dönüp meseleye daha cihanşümul bakmasından ötürü memnuniyetini belli etmiştir. Son olarak Kudüs meselesinin Müslümanların meselesi değil dünyanın meselesi olarak kabul etmek gerekmektedir şeklinde çözüm odaklı bir tavsiyede bulunarak yazısına son vermiştir.

8 Aralık günü Hürriyet gazetesinde konumuzla alakalı yazan diğer bir gazeteci ise Nilgün Tekfıdan Gümüş'tür. Gümüş "*Kudüs kararı niye şimdi?*" başlıklı köşe yazısında, başlığında da olduğu gibi kararın alınma zamanının manidar olduğuna dikkat çekmiştir. Kudüs'ün son asırdaki statüsüyle ilgili tarihi ve hukuki kapsamda değerli bilgiler vererek yazısına giriş yapmıştır. Kudüs'ün siyasi tarihiyle ilgili önemli köşetaşlarını birkaç maddede sıralayan yazar, bahsi günümüz Kudüs'ünün demografik yapısına getirmiştir. Okuyucusuyla, Kudüs'deki yaşamın gerçekliklerini paylaşan Gümüş; Müslümanlara ait olan Doğu Kudüs'deki yasadışı Yahudi yerleşimlerinin sayısının 200.000'e dayandığını, bunun karşısında Müslümanların 370.000'de kaldığını aktarmıştır. Buna rağmen İsrail Doğu Kudüs'te her türlü askeri müdahaleyi yapabilmektedir. Yazının devamında Trump'ın Kudüs kararının alınma sürecinin arka planı şöyle özetlenmiştir:

...Donald Trump işbaşı yaptığında Bill Clinton döneminde canlanan, George Bush W. döneminde devam ettirilmeye çalışılan, Obama döneminde havlu atılan İsrail-Filistin barışını yeniden hareketlendirmeye çalıştı. Yahudi asıllı olan damadı Jared Kushner'i de bu işle görevlendirdi... (Gümüş, 2017: 8 Aralık)

Nilgün Tekfıdan Gümüş'ün mevzuyu Jared Kushner'e getirip Trump'ın kıdemli danışmanı olan damadı ve yaptıkları hakkında detaylandırma yapmamasının gazetede kendisine ayrılan köşenin darlığından olduğu görülmektedir. Deniz Zeyrek de 7 Aralık'taki "*Kudüs neden şimdi?*" başlıklı yazısında Trump'ın damadı ile en yakın ekibini Kudüs meselesini İsrail lehine çözmek ve Orta Doğu'da İsrail'in lehine kalıcı adımlar atmak için görevlendirdiğine vurgu yapmıştır. Zira Trump'ın Yahudi asıllı damadı Kushner, adeta günümüzün "*Arabistanlı Lawrence'ı*" gibi çalışıp, Trump'ın Kudüs kararını alabilmesinde bilhassa Arap ülkeleriyle yaptığı görüşmeler ve antlaşmalar sayesinde en etken kişilerden biri olmuştur. Yeri gelmişken ve Jared Kushner'in bu meseledeki önemine binaen Trump'ın damadından bahsetmeden geçmek Trump Kudüs kararını alabilmesine götüren sürecin arka planında neler döndüğünü anlamakta noksanlık yaratacaktır.

2017 yılı ocak ayında ABD başkanlığını devralan Donald Trump, kızı Ivanka Trump ile evli olan damadı emlakçı Jared Kushner'i, Beyaz Saray Kıdemli Danışmanı olarak atamıştır. Kushner'in başkana danışmanlık yapacağı konular ise İsrail Filistin meselesi

başta olmak üzere, Batı Asya'daki Arap devletleriyle ilişkiler ve ABD'nin Orta Doğu politikalarının dizayn edilmesidir. Trump'ın damadı da kendisi gibi siyasetin içinden gelmeyen bir iş adamıdır. Jared Kushner'in ebeveynleri de Yahudi birer iş adamıdır. Jared, ebeveynlerinin gayrimenkul işini devam ettirmiştir. Jared Kushner, kayınpederinin başkanlık seçimleri propaganda sürecinde de önemli rol üstlenmiştir. Trump, başkanlık yaptığı süre boyunca sosyal medyayı aktif kullanmıştır. Farklı siyaset yapma anlayışı ve renkli kişiliğiyle hem ABD hem de dünya siyasetine damga vurmuş, uzun süre unutulmayacak bir isim olmuştur.

Trump, dijital medyayı özellikle de sosyal medyayı efektif kullanmıştır. Trump, Amerikan sosyal medya platformu olan Twitter'ı, dünyada siyasetin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. ABD başkanlık seçimleri propaganda sürecinde Trump'ın sosyal medya üzerinden yaptığı siyasi faaliyetleri yürüten isim de damadı Kushner'dir. Trump'ın seçimi kazanmasında günümüzün en hızlı iletişim aracı olan interneti ve tabi kitlelere ulaşarak onları harekete geçirmede en faydalı araç olan sosyal medyayı yoğun kullanmasının büyük payı vardır. Aynı zamanda bir medya şirketi de yöneten Jared Kushner, kayınpederine bu yönde destek olmuştur.

İsrail- Filistin arasında barış isteyen bir başkanın kendisine bu konuda danışmanlık yapacak kişiyi bir Yahudi olarak seçmesi şüphesiz ki dünyayla dalga geçmekten başka bir şey değildir. Bir kişinin söylemleri ile eylemlerinin örtüşmemesi ya o kişinin akılsız olduğunu ya da ikiyüzlü olduğunu göstermektedir. Bundan sonra Trump'ın Filistin- İsrail barışıyla ilgili vereceği her demeç ikiyüzlülüğünü perçinlemekten öteye gitmemiştir. Zaten Trump bu konuda baştan tarafını belli etmiş, daha seçim sürecindeyken İsrailli yasadışı yerleşimcilere maddi yardımlarda bulunmuştur. Başkan Trump'ın ABD'nin İsrail büyükelçisi olarak atadığı kişi de yine bir Yahudi olan David Friedman'dır. Trump seçim döneminde Siyonist ve Evanjelistler'e verdiği sözleri yerine getireceğinin sinyallerini yapmış olduğu bu atamalarla vermiştir (Oruç, 2019, parag.3).

Beyaz Saray Kıdemli Danışmanı Jared Kushner, ABD'nin İsrail Büyükelçisi David Friedman, ABD Başkan Yardımcısı ve Uluslararası Müzakereler Özel Temsilcisi Jason Greenblatt, gizli veya aleni bir şekilde gerek bazı Arap liderlerle gerekse İsrailli yetkililerle yapmış oldukları görüşmelerle Kudüs konusunda dış politikada Trump'a alan açmışlardır. ABD başkanı, 6 Aralık 2017 tarihinde Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıırken ABD'nin büyükelçiliğini Kudüs'e nakletme talimatını verdiğini de duyurmuştur.

Büyükelçiliğin taşınmasının alalecele yapılacak bir iş olmadığını başta ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson olmak üzere farklı ABD'li yetkililer bu süre zarfında her türlü platformda pek çok kez vurgulamış ve taşınma işleminin birkaç yıla yayılabileceğini belirtmişlerdir. Ancak Aralık 2017'den sadece altı ay sonra 14 Mayıs 2018'de Kudüs'teki ABD Büyükelçiliği'nin açılışı yapılmıştır. Böylesine dünya gündemini sarsan kararın bu kadar kısa sürede uygulamaya konulması mümkün görünmemektedir. Tabii önceden herşeyin planının yapıldığını göz önünde bulundurmazsak.

31 Mart 2018'de ABD Dışişleri Bakanlığı görevini sadece bir yıldır yürüten Rex Tillerson, başkan Trump tarafından görevden alınarak yerine Merkezi İstihbarat Teşkilatı Başkanı (Central Intelligence Agency) yani kısaltmasıyla daha çok bilindiği üzere CIA

başkanlığı görevini yürütmekte olan Mike Pompeo atanmıştır. Ne tesadüftür ki Pompeo'da adaşı ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence gibi Evanjelik Presbiteryen Kilisesi'ne bağlıdır. Hatta Mike Pence seküler bir Evanjelist iken Mike Pompeo muhafazakar bir Evanjelist'tir. Kilise görevlerine koşuşturan hatta Kilise'de ders veren dindar ve asker kökenli bir Evanjelist. Böylelikle Başkan Trump, ABD yönetimine bir Hristiyan Siyonist'i daha eklemiş bulunmaktadır.

Evanjelist Mike Pompeo'nun Dışişleri Bakanı olması ile birlikte ABD'nin Tel Aviv'deki Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınma çalışmaları hız kazanmıştır. Nihayet 14 Mayıs 2018'de tüm İsraili devlet yetkilileri, Donald Trump'ın damadı Jared Kushner ve kızı İvanka Trump, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı John Sullivan ve Hazine Bakanı Steven Mnuchin vs. birçok ABD'li siyasetçinin katılımlarıyla ABD İsrail Büyükelçiliği'nin Kudüs'te açılışı yapılmıştır.

Açılışa, basın ve halk tarafından gösterilen ilginin yanı sıra siyasetçilerin aileleriyle beraber katılımları bu büyükelçilik açılışının sadece siyasi bir mesele olmadığını göstermektedir. Kudüs'deki büyükelçilik yalnızca bürokratik işlerin yürütüleceği bir binadan ibaret değildir. ABD- İsrail ve Hristiyan- Yahudi taraflarının Siyasi Siyonizm İdeolojisi köprüsüyle bağlanmasıdır. Bu büyükelçilik, Evanjelistler'in Siyonistler'e gözü kapalı verdikleri manevi desteklerin ve sağladıkları maddi yardımların görülür yansıması olan bir anıt niteliğindedir.

Görsel 9: 14 Mayıs 2018'de Kudüs'teki ABD Büyükelçiliği'nin Açılışı (fotoğraf 1)

Trump'ın damadı, Beyaz Saray Kıdemli Danışmanı Jared Kushner karısı İvanka Trump ile beraber (sağda) ve İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu karısı Sara Netanyahu ile beraber (solda), 14 Mayıs 2018'de Kudüs'teki ABD büyükelçiliğinin açılışında

büyükelçiliğin kitabesi önünde el sıkışıyorlar. [Israel Press Office /Handout/Anadolu Agency] (www.middleeastmonitor.com, 2018)

ABD Başkanı Donald J. Trump'ın kızı İvanka Trump tarafından bizzat açılışı gerçekleştirilen büyükelçiliğin kitabesinde; Başkan Trump, başkan yardımcısı Pence ve büyükelçi Friedman'ın isimleri bulunmaktadır. Açılış konuşmasını yaparken ve açılışı gerçekleştirirken İvanka Trump'ın yanında ABD Hazine Bakanı Steven Mnuchin hazır bulunmuştur. Mnuchin'in finans sektörü ve siyaset dışında genellikle para kaybettiği halde ısrarla yapmaya devam ettiği dikkat çekici bir işi daha bulunmaktadır. Zengin iş adamı Mnuchin, 2000'li yıllardan beri Hollywood'da çekilen birçok filmin bütçesini karşılamıştır. Kurmuş olduğu film yapımcılığı şirketiyle yüksek bütçeli film projelerine destek vermiştir. Bu filmler arasında; Mad Max: Fury Road, Avatar, X men vb. Evanjelik Hristiyan ezoterizmini ve eskatolojisini fantastik bilimkurgu türü kisvesinde insanların dimağına kazıyan yapımlar göze çarpmaktadır.

Görsel 10: 14 Mayıs 2018'de Kudüs'teki ABD Büyükelçiliği'nin Açılışı (fotoğraf 2)

(14 Mayıs 2018'de İvanka Trump'ın Kudüs'deki ABD Büyükelçiliği'nin açılışını yaparken gerçekleştirdiği konuşma sonrası bir fotoğraf. Bayan Trump'a ABD Hazine Bakanı Steven Mnuchin eşlik etmekte.) (www.trtworld.com, 2018)

Evanjelistler ABD'de etki sahasını genişletirken teknolojik gelişmelerden faydalanmışlardır. Önce radyo sonra da televizyon sektörlerinde güçlü bir şekilde varolmuşlar hatta bu sektörleri olabildiğince ele geçirmeye çalışmışlardır. Televanjelist denen papazlar ABD halkınca sevilmiş ve klasik kilise papazlarının yerini alarak aşırı görüşleri benimsenmiştir. Kitleli iletişim araçları ile ülkede taraftarlarının sayılarını arttıran Evanjelistler'in ilgi gösterdiği diğer bir sektör ise sinemadır. Sinema dünyada her ne kadar 7. sanat olarak görülse de Amerikalılar sinemaya, motion picture industry yani hareketli resim endüstrisi olarak bakmaktadırlar. Zaten filmlerde oynayan oyunculara da artist yani sanatçı demezler. Amerikalılar sinema oyuncularını aktör ve aktris ya da çok

meşhurlarsa star (yıldız) olarak nitelendirirler. Hülasa, ABD'de 1880'lerden itibaren varlık gösteren Hollywood sineması, sanat değil endüstriyel bir sektör olarak görülmektedir. Dünyada film endüstrisinin önemi, İkinci Cihan Harbi'nde ve sonrasında propaganda aracı gerekliliğiyle artmıştır. Bu süreçten sonra sinema, televizyonun yaygınlaşmasına kadar en önde gelen görsel kitle iletişim aracı olarak etkin bir şekilde kullanılmıştır. ABD'de ise bu sektör; yasama, yürütme ve yargıdan sonra devlet yönetiminde etkili olan 4. erk konumuna gelmiştir. Gerek iç gerekse dış siyasette atılacak olan adımların ön hazırlığı Hollywood'da yapılmıştır. Hollywood elinde bulundurduğu manipülasyon gücüyle önce ABD halkını sonra da tüm dünyayı yalanlarıyla kandırmaya devam etmektedir. Ülkede her kuruma sızan ve önemli mevkileri ellerinde bulunduran Evanjelistler, Hollywood'u da emelleri doğrultusunda kullanmaktadırlar.

ABD Hazine Bakanı Steven Mnuchin'in şirketinin yönetici yapımcılığını (excutive producer) üstlendiği açıkçası parasını verdiği Mad Max: Fury Road filminin, post apocalyptic (kıyamet sonrası) bir senaryosu bulunmaktadır. Bu film, bilimkurgu edebiyatının türlerinden biri olarak kabul edilen kıyamet sonrası senaryoları konu edinen edebi eserlerin beyaz perdeye yansıyan en önemli örneklerindendir. Distopik bir gelecek şekillendiren filmde, Hristiyanların kıyamete dair inançlarına pek çok atıflarda bulunulmuştur. Hangi Hristiyan grupların kıyamet kehanetleriyle çok fazla ilgilendikleri aşıkardır. Mnuchin, yine benzeri konuda astronomik bütçeli bir filmi daha finanse etmiştir. Bu film yapım aşaması 10 yıldan fazla süren 2009 yılında yayınlanan ünlü yönetmen James Cameron'ın Avatar filmidir. Gösterime girdiği yıllarda büyük sansasyon yaratan filmde, 3d tekniği tam anlamıyla kullanılarak yeni bir sinema çağının da kapıları aralanmıştır. Film dijital ortamda pahalı teknikler vasıtasıyla yapıldığından, yapım ve dağıtım maliyetleri toplam 450 milyon dolar gibi çok yüksek meblağlara ulaşmıştır. Yönetmen James Cameron'ın daha önce de Alien ve Terminator gibi hem benzeri konularda hem de çok masraflı filmleri bulunmaktadır. Avatar filminin içerik itibarıyla farkı o dönemler batıda moda olan doğu dinleri mistisizminin yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Ama sonuç olarak konu itibarıyla film, yine Hristiyan eskatolojisi ve ezoterizmine, cinlere, şeytanlara, mesihe, deccale, armageddona vb. inanışlara bağlanmaktadır. Filmde dini anlamda pek çok göndermeler bulunduğu gibi ABD'nin Irak'ı işgali benzeri siyasi olaylara da işaret edilmiştir. Hollywood'da kıyamet senaryolarının işlendiği filmlerle biryandan ABD halkına Evanjelist inancı aşılırken diğer yandan tüm dünyaya "kurtarıcı" ABD'nin askeri ve siyasi propagandası yapılmaktadır.

Kudüs'ün Evanjelistler'in dünyanın sonu ve öteki dünyanın başlangıcı ile ilgili inançlarında değişmez bir konumu vardır. Siyonistler'e amaçlarına ulaşana kadar bilakayduşart gerek siyasi gerek mali gerekse askeri destekleri vereceklerdir. Trump görevi selefî Barack Obama'dan devraldıktan sonra devletin gücünü de arkasına alarak İsrail'e koşulsuz bir şekilde alenen destek vermiştir. Başkanlığından önce de zengin bir iş adamı olarak da mali desteğini Siyonistler'den esirgememiştir. Kesinlikle söylenebilir ki artık Siyonistler tarafından Donald Trump, ABD eski Başkanı ve Siyonizm'in en güvenilir dostu Henry Truman'dan bile daha çok sevinecektir. Trump görev süresi boyunca İsrail'in ABD'den istediği her adımı atmıştır.

Siyonist Yahudilerin inanışlarına göre Yahudiler dışındaki "beşerler" Yahudilere kölelik yapmak, onların işlerini halletmek maksadıyla yaratılmışlardır. Siyonist Yahudiler için Siyonist Hristiyanlar dahi köle kategorisine girmektedir. Tanrının vaadini gerçekleştirmek üzere kendilerini görevli addeden Yahudi Siyonistler, bu uğurda kendilerine yardım eden Hristiyanların da en azından yeryüzündeki Cennet olacak Kudüs ve çevresine kabul edileceğini vaaz etmektedirler. Hristiyan Siyonizmi'nin doğuşu da, aslında ezeli ve ebedi düşman olan Yahudi ve Hristiyanların çıkar amaçlı dostlukları da tam olarak siyasi Siyonizm ideolojisinin bu öğretisine dayanmaktadır. Bu cihetten onların inanışlarına göre Kudüs, sadece Yahudiler ve Hristiyanlar için değil tüm insanlığın kaderi için kilit konumda bulunmaktadır.

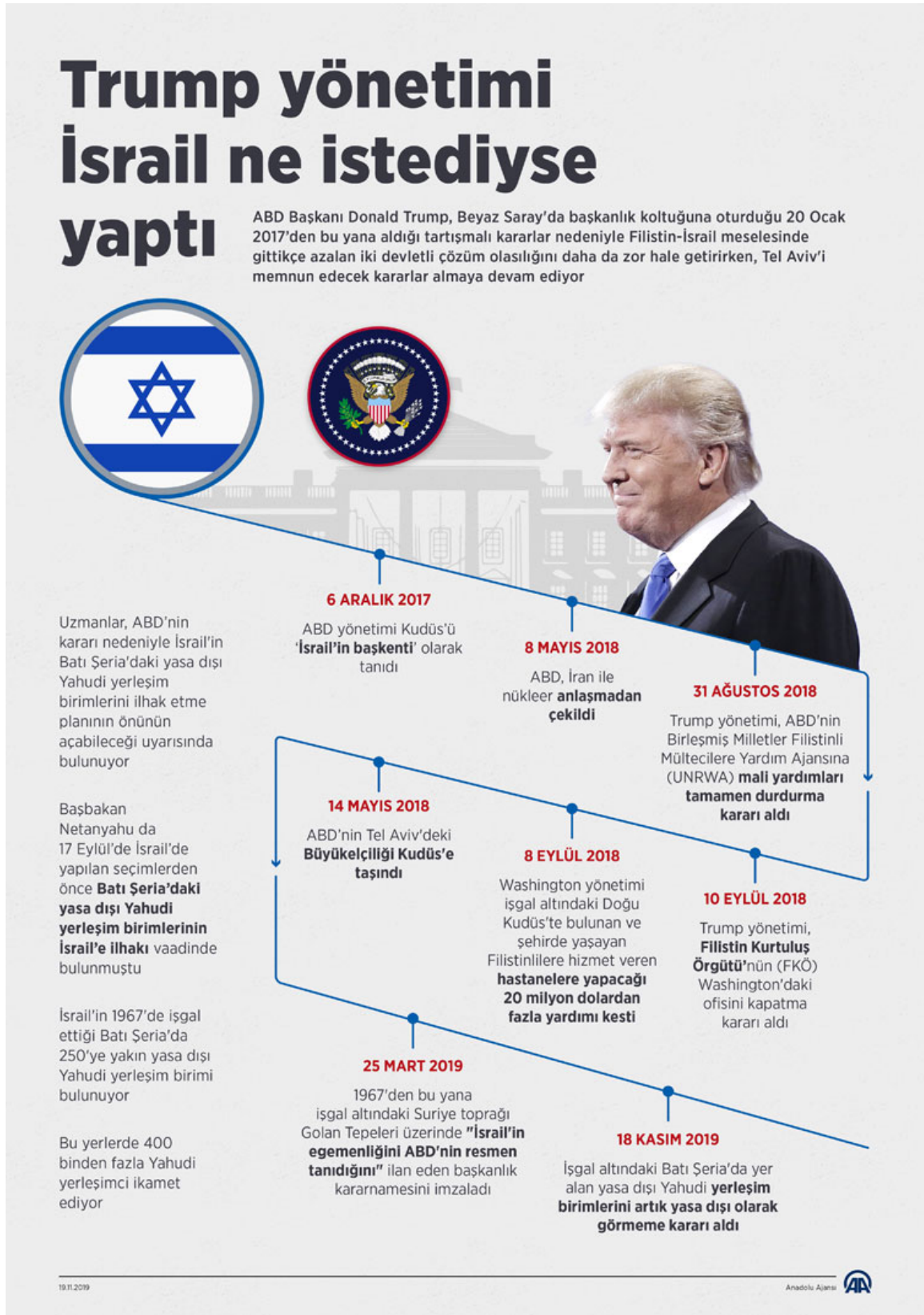
Tabi Yahudi Siyonistler'in Hristiyan olanlardan ayrıldıkları pek çok nokta da mevcuttur. Bunlardan en birincisi ki öküzü öldürüp ortaklığı bitirecek seviyede olanı, Mesih'in kim olacağına yönelik inanışlarıdır. Hristiyanlar Yahudileri Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden ötürü zaten suçlamaktadırlar. Siyonist Yahudiler de gelecek Mesih'in Hz. İsa olmayacağını düşünmektedirler. Yani öyle görülüyor ki iki taraftan birinin Mesih kabul edeceği kişiyi diğer taraf kabul etmeyecektir. Haliyle Mesih'in zuhuruna kadar eski düşmanların pragmatist dostluklarının devam etmesi muhtemeldir (Alıcı, 2018: 46).

Evanjelistler'in yaratılış ve eskatoloji inançlarına göre dünya hayatı yedi safhaya ayrılmaktadır. Son safha olan Milenyum'da İsa Mesih zuhur edecektir. Mesih iki seçilmiş halkı yanına alacaktır. Tanrı'nın çocukları Yahudiler ve onlarla birlik olan Hristiyanlar. Bu halkların yardımıyla Mesih daha önce de birçok muharebeler cereyan eden Megiddo'da Deccal'i ve ordusunu Armageddon adı verilen savaşta bertaraf edecektir. Sonra Mesih'in kuracağı Yeryüzü Cenneti Göksel Kudüs'e onun beraberindekiler girme şerefine nail olacaklardır. Siyonist İdeoloji sahibi Hristiyanlar ve Yahudiler, tanrının bu vaadinin gerçekleşmesi için ortam hazırlamayı kendilerinin görevi olarak görürler. Seküler olmayan Ortodoks / Hasidik Yahudiler ise Siyonizm'i Yahudiliğe zarar verdiği hatta Yahudilikte haram olan sayısız günahı işledikleri gerekçesiyle reddetmektedirler. Onlara göre Yahve'nin vaadini gerçekleştirmek için aracıya ihtiyacı yoktur. Sonuç olarak Siyonistler'in amaçları doğrultusunda Kudüs ve çevresinde çıkartılacak her türlü problem onları cennete ulaşmaya daha da yakınlaştırmaktadır. Geçirdikleri Rönesans- Reform süreçlerine rağmen "Batılılar" Orta çağ karanlığından çıkamadıkları hala "Endülijans" peşinde oldukları gibi son asırda bölgemizde yaşadığımız sıkıntılarda "Modern Çağın Haçlı Seferleri'dir".

"Ağlama Duvarı'nda" kippasıyla poz veren ABD Başkanı Donald Trump ve eşrafının da Kudüs'e yönelik çabaları inandıkları yolda yürümekten başka bir şey değildir. Kudüs'te kimseye maddi getiri sağlayacak bir şey yoktur. ABD başkanının İsrail'in hizmetindeymiş gibi her isteklerini yerine getirmesi Evanjelik inancı gereğidir.

Anadolu Ajansı'ndan Mustafa Deveci'nin 19 Kasım 2019'da yayınladığı haber için hazırlanan tabloda görüleceği üzere ABD Başkanı Trump, İsrail'in kuruluşundan beri ABD'nin Siyonistler'e yapamadığı kıyağı iki yıllık süre zarfında fazlasıyla telafi edebilmiştir. Başkan Trump'ın Siyonistler'in indindeki değeri Başkan Truman'ı da geçti geçmiştir.

Görsel 11: Trump'ın İsrail'in İstekleri Doğrultusunda Yaptığı Hamleler

(www.aa.com.tr, 2019)

Deveci, hazırlamış olduğu tabloyu Trump'ın 6 Aralık 2017'daki Kudüs kararından başlatmıştır. Trump'ın iktidara geldikten bir yıl sonra aldığı sansasyonel karar, Orta Doğu'da bu hukuksuz karar ardından atılan pek çok adımın da işaret fişegi olmuştur. Zira, Kudüs Meselesi sadece İsrail-Filistin'in değil, tüm Batı Asya'nın hatta vahiy dinlerine mensup dünya üzerindeki tüm insanların meselesidir. ABD'nin Kudüs kararı, haliyle sadece İsrail-Filistin çatışmasını değil aynı zamanda tüm Orta Doğu'yu hatta tüm dünyayı etkileyen bir karar olup domino taşı misali başka siyasi krizlerin de önünü açmıştır.

14 Mayıs 2018'de ABD'nin Tel Aviv'deki İsrail Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınıp açılışının yapıldığı günün üçüncü seneidevriyesinde yani 14 Mayıs 2021'de Hürriyet gazetesi yazarlarından Nedim Şener'in köşesinde yazmış olduğu "Amerika'nın 'Siyonist' başkanları" başlıklı yazısında halefin selefi çoktan geçtiğini öğreniyoruz. Nedim Şener yazısına şöyle giriş yapmaktadır:

...ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden, 2017 yılında Dünya Yahudi Kongresi'nin New York'taki toplantısında Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl Ödülü'nü alırken, "Siyonistim, Siyonist olmak için Yahudi olmaya gerek yok" demişti."

"Bugün, İsrail'in saldırganlığının ve Filistinlilere karşı uyguladığı soykırım ve zulmün arkasında Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tutumu var. Filistin topraklarında Yahudilerin tam hâkimiyeti olarak kısaca tarif edebileceğimiz "Siyonizm" ABD yönetiminin tam desteğiyle ayakta kalıyor... (Şener, 2021: 14 Mayıs).

Şener'in yazısının en dikkat çeken bölümü ise " *Trump-Biden Fark Etmez* " alt başlığıyla kaleme aldığı paragraflardır. Mescid-i Aksa ve çevresinde 2021 yılı Ramazan ayının son günlerinde başlayan kargaşalar, Ramazan Bayramı'nın tüm Müslüman Alemi'nce buruk bir şekilde kutlanmasına sebebiyet vermiştir. Şiddetin dozunu arttıran Siyonist Yahudiler, Kadir Gecesi Kubbet-üs Sahra'da (Kible Mescidi, Hz. Ömer Mescidi) namaz kılmakta olan cemaate silahlı ve bombalı saldırılarda bulunmuşlardır. İsrail'in yaptıklarını haklı bulup meşru müdafaa olarak gören başta ABD Başkanı Joe Biden olmak üzere tüm ABD yönetiminden Filistin'e uyarı İsrail'e ise destek açıklamaları gelmiştir. İlerleyen günlerde saldırının dozunu daha da arttıran İsrail askeri güçleri, Gazze ve Batı Şeria'ya uçaklar ve füzelerle hava saldırıları başlatmışlardır. Her zaman olduğu gibi kamu kurumlarını özellikle de hastaneleri hedef almışlardır. Uluslararası basın yayın kuruluşları, ajanslar ve televizyonların bulunduğu büyük bir binayı da füzeyle vurmak suretiyle kullanılmaz hale getirmişlerdir. İsrail'in on bir gün süren saldırılarında Gazze ve Batı Şeria'da resmi kayıtlara geçen rakamlara göre; Filistin tarafında toplam 8.019 insan yaralanmış, 261 şehit verilmiş, 18 hastane yıkılmış, 40 cami ve 1 kilise hasar görmüş, 3 cami yıkılmış, 46 okul kullanılmaz hale gelmiş... vb. saymakla bitmeyecek bir sürü maddi hasarın yanında bu saldırılar Filistinli Müslümanlar'da kapanmayacak manevi yaralar açmıştır. En acı olanı ise tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşen bu katliama müdahale edilememesi, hatta kolları her yere erişen süpergüçler tarafından göz yumulmasıdır. Herdaim olduğu gibi Müslüman Alemi içinde de en yüksek ses Türkiye'den çıkmıştır. Dahası Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu askeri müdahale seçeneğini bile dillendirilmiştir. Türkiye

Cumhurbaşkanı Recep Teyyip Erdoğan dünya liderleriyle yapmış olduğu diplomasi trafiğiyle, İsrail ve Hamas arasında ateşkes yapılmasına büyük katkı sağlamıştır.

Nedim Şener'in yazısında dikkat çektiği kısım Joe Biden'ın selefi Donald Trump'ın başkan yardımcısı Mike Pence'in *"Amerika İsrail'in Yanında Duruyor"* tweetidir. Görüleceği üzere din, siyaset üstüdür. Daha önce de Evanjelist olduğunu vurguladığımız Mike Pence, siyasi düşmanı Joe Biden'a siyasi getirisi olduğu halde Biden'ın hamlelerinin ve açıklamalarının arkasında duran bir tweet atmıştır. 2017 yılında Dünya Yahudi Kongresi tarafından verilen Theodor Herzl ödülünü alırken Siyonist olduğunu söyleyen Demokrat Joe Biden'a, Evanjelist olduğu bilinen Cumhuriyetçi Mike Pence'den destek gelmektedir. Nedim Şener yazmamış veya yazamamış ama biz ekleyelim. Bizim ülkemiz siyasetçilerinden de beklentimiz bu olmalıdır. İç siyasette her ne kadar ayrı düşseler de ülkemizin çıkarları gereği uluslararası siyasette birlik olmaları, yekvücut durmaları elzemdir. Hatta milli manevi değerlerimiz söz konusu olduğunda en azından Mike Pence kadar siyaseti bir kenara bırakabilmelidirler. Böyle durumlarda siyasi hasmına destek olmak kimseye bir şey kaybettirmez aksine ülkemiz demokrasisi adına çok kıymetli bir fayda sağlar. İşte İsrail'in bu son saldırıları esnasında da meclisimizde grubu bulunan tüm partiler biraraya gelmiş ve Siyonist İsrail'e karşı ortak bir kınama bildirisi hazırlamışlardır. Bizim siyasetçilerimizin de Kudüs gibi Mescid-i Aksa gibi hem Müslüman Alemleri'nin hem de diğer vahdet vahiy dinlerinin ortak kutsal olan konular ve aynı zamanda da milletimizi birbirine bağlayan harcı oluşturan mevzularda siyaset üstü davranmaları gerekmektedir.

Mustafa Deveci'nin ve Nedim Şener'in yazılarına bütün olarak baktığımızda şu sonucu çıkarabiliriz. Donald Trump'ın ABD'nin İsrail için şimdiye kadar atamadığı adımları 2 yıl gibi kısa bir süre zarfında attığını görmekteyiz. Joe Biden'ın ise görüldüğü üzere Trump'dan geri kalır yanı bulunmamaktadır. Hatta Trump'dan daha ileri gitmesi işten bile değildir. Şener'in de dediği gibi *"Karşımızda Amerika'nın tam desteğini alan İsrail'in devlet politikası olan "Siyonizm" planı var."* Bu noktadan hareketle aklımıza üstad Cemil Meriç'in *"Kıyasıya bir savaştı bu, Haç'la Hilal'in, Batıyla Doğu'nun, imanla inkarın savaşı."* sözleri gelmektedir. İş o ki, biz de bu yeni Haçlı Seferleri'ne hazırlıklı olmalıyız. Ancak onların olduğu gibi birlik olursak onlara karşı koyabiliriz. Zaten birlik olduğumuz zaman bizi yenemeyeceklerini bildiklerinden, tüm İslam Medeniyeti Havzasını ırklarla, mezheplerle ve siyasi ideolojilerle bölme gayretindeler. Bu süreçte bize düşen ayrıışmamak ve küçük kavgalarımıza son vermektir. Birinci Cihan Harbi zamanlarında düştüğümüz yanlış düşmemektir. Ayrıca bu ülküyle yetişecek olan nesilden yeni Kılıçarslanlar, Nurettin Zengiler, Selahaddin Eyyubiler, Rukneddin Baybarslar... çıkarmaktır.

Hürriyet gazetesinde yazan deneyimli gazeteci Taha Akyol 8 Aralık 2017 tarihli *"Önce Türkiye"* başlıklı yazısında, önceki günde olduğu gibi Trump'ın Kudüs kararını Populizm olarak görmektedir. Akyol, eski büyükelçi şimdi ise milletvekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Ünal Çeviköz'ün görüşlerini kendine dayanak göstererek, Trump'ın İsrail ile Arap devletleri arasında çatışmayı körükleyerek ABD iç siyasetinde Siyonist İsrail lobisinin ve aşırı sağcı grupların desteğini almaya çalıştığı tespitini yapmaktadır. Trump'ın şimdiden seçimi düşünerek hareket ettiğini belirten yazar, populizm yaparak seçmen kazanmaya çalıştığını iddia etmektedir. Yazar,

Trump'ın seçim uğruna attığı bu adımın Orta Doğu'da ciddi siyasi krizler çıkaracağı ve Türkiye'nin de dahil olduğu bölge ülkelerinin zaten kötü durumda olan ekonomilerine olumsuz yansıtacağı çıkarımını yaparak yazısını bitirmiştir.

8 Aralık 2017 günü Yalçın Bayer Hürriyet gazetesindeki "*CHP, algısını farklılaştırıp ezber bozan bir dönüşüm gerçekleştirmeli: AKP'nin 'alternatif gerçeklik'i nedir*" başlıklı yazısında, "AKP iktidarını" alternatif gerçeklik oyunuyla halkı hipnotize ettiği yönünde suçlamaktadır. Yazar, Filistin ve Kudüs'ün iktidar partisi tarafından halkın milliyetçilik duygularıyla oynanmak için kullanıldığını öne sürmektedir. Yazısını iç siyasi gündemle devam ettirirken en son bölümü ise "Osmanlı- Arap İlişkileri" başlığıyla Kudüs'le alakalı Mehmet Akif Ersoy'un hayatından verdiği bir örneğe ayırmıştır.

..."OSMANLI-ARAP İLİŞKİLERİ"...

...HAFIZAM beni yanıltmıyorsa; aşağıda aktaracağım olayı Falih Rıfkı Atay'ın 'Zeytin Dağı' isimli kitabında okumuştum.

Birinci dünya savaşına giren Osmanlı zor durumdadır ve bir zamanlar egemenliği altında bulunan Arap devletlerinden bir yardım beklentisi içindedir.

Bu amaçla Padişah Mehmet Akif Ersoy'u Arap ülkelerine göndererek, bir nabız yoklaması yapmasını ister.

Mehmet Akif neredeyse Orta Doğu'da bulunan tüm Arap ülkelerini ziyaret eder. Onlardan aldığı tepkiler oldukça olumsuzdur!

Sıkıntılı ve üzgün olarak geriye dönerken; Kudüs'e uğrayarak, orada da bazı görüşmeler yaptıktan sonra bir otele yerleşir.

Akşam olmak üzeredir. Mehmet Akif yatacağı otel odasında istirahat ederken, birdenbire dışarıdan çığlıklar gelmeye başlar! Merak ederek, dışarı çıkar.

Kudüs halkı dışarıda çılginlar gibi eğlenmektedir. Akif, bu eğlencenin nedenini merak ederek, bir vatandaşa sorar ve aralarında şöyle bir diyalog geçer:

- Bu eğlencenin sebebi ne!? Kudüs' lü Arap'tan aldığı cevap çok şaşırtıcıdır:
- İngilizler Mescid-Aksa'yı ele geçirdiler. Onu kutluyoruz!
- Peki ama; İngilizler Hristiyan ve sizler Müslümansınız! Bunda kutlanacak ne var ki!?
- Olsun! Biz Türklerden kurtulduk ya! Ona seviniyoruz!

Mehmet Akif, bu cevabı duyunca; büyük bir hüzne kapılır ve sabaha kadar ağlayarak, Kur'an okur..

Evet, bu Araplar; bir Türk'ün üzerinde "Halifelik Hırkasını" görmek yerine, bu hırkayı bir İngiliz'in üzerinde görmeyi tercih ederler...

Hilmi DİNÇER (Bayer, 2017; 8 Aralık).

Tecrübeli gazeteci yazar Yalçın Bayer'i hafızası yanıltılmaktadır. Zaten "hafızam beni yanıltmıyorsa" diye cümleye başlanıldığında, cümlemin ardından mütemadiyen gördüğü geçirdiği bir anıyı anlatması beklenir. Yalçın Bayer ise Falih Rıfkı Atay'ın Zeytin Dağı adlı romanında okuduğunu iddia ettiği, milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un Kudüs ile

ilgili bir anısını anlatmaktadır. Eğer bir kitaptan bir kaynak gösterilmek isteniyorsa, kitaba bakmak gerekmektedir. Ortada hafızanın yanıltacağı bir durum söz konusu değildir. Günümüzde bir kitaba internet erişimi olan herhangi bir cihazdan birkaç dakika içerisinde ulaşılabilirken; fi tarihinde başından geçmiş bir hadiseyi anlatıyormuş gibi yazılmış, basılmış, dağıtılmış bir kitaptan bahsedilemez, alıntı yapılamaz.

Bayer'in köşe yazısının Osmanlı - Arap ilişkileri başlıklı kısmında daha en başından dilin doğru kullanılmadığı ve bu yüzden de okuyucu açısından anlam belirsizlikleri olduğu tespit edilmiştir. "*Hafızam beni yanıltmıyorsa*" diyerek kitaptan okunduğu iddia edilen bir anının anlatılması yanlışının yanı sıra, yazının sonunda başka bir yazarın (Hilmi Dinçer) isminin bulunması, okuyucuda daha da fazla kafa karışıklığı yaratmıştır.

Yalçın Bayer'e "ya da kaynak olarak aldığı yazara göre", Cihan Harbi'ne giren Osmanlı İmparatorluğu "her nasıl oluyorsa" bir zamanlar hakimiyeti altında olan Arap devletlerinden yardım isteyecek kadar zor durumdaymış. Mehmet Akif ise Osmanlı padişahının emri üzerine Arapların Osmanlı'ya karşı tutumu konusunda bilgi toplamak üzere güya "tüm Arap devletlerini" ziyaret etmiş fakat hep olumsuz tepkilerle karşılaşmış. Bayer'in yazdığı metinde yanlış tarihi bilgilerden bir kısmı bunlardır. Tarihsel süreçte bakıldığında ise işin aslı bambaşkadır. Birinci Cihan Harbi zamanında bölgenin Mısır, Sina Yarımadası hariç tamamı hala Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde ve diğer kısımlardaysa İngiliz-Osmanlı mücadelesi sürdüğünden Arap devletlerinden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca Mehmet Akif Ersoy'un, Hicaz'da Şerif Hüseyin önderliğinde başlayan isyan sonrasında, Müslüman Araplar'ı halifeye bağlılıkta kalmaları gerektiğine ikna etmek için "Libya'ya" gittiği ve buradaki halkı tefrika çıkarmak isteyenlere karşı bilinçlendirdiği dışında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Diğer bir gerçekdışılık da yazarın, Mehmet Akif'in 9-11 Aralık 1917 tarihlerinde General Edmund Allenby komutasında İngilizler Kudüs'e girerken orada bulunduğunu iddia ettiği halde, Akif'in gözünün önünde cereyan edecek bir olayı sokaktaki birine sorarak öğrenmiş olmasıdır. Yalçın Bayer'in köşe yazısında daha saymakla bitmeyecek pek çok yanlış bulunmaktadır. Arap değil Alman, Kudüs değil Viyana, Falih Rıfkı Atay değil Mithat Cemal Kuntay, Zeytin Dağı değil Mehmet Akif Ersoy Hayatı Seciyesi Sanatı...

Mehmet Akif Ersoy'un Kudüs'le ilgili anısı, Mithat Cemal Kuntay'ın "Mehmet Akif Ersoy Hayatı Seciyesi Sanatı" adlı biyografik/otobiyografik eserinde anlatılmaktadır. Falih Rıfkı Atay'ın da Zeytindağı kitabında böyle bir olaydan bahsedilmemektedir. Yalnız Zeytin Dağı kitabı, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki son zamanlarını birinci gözden ve ağızdan anlatan nadide eserlerdendir. Zira yazarı Falih Rıfkı Atay, Osmanlı İmparatorluğu'nun imperyalist İngiliz İmparatorluğu'yla Suriye ve Filistin bölgelerinde yaptığı savaşlara bir gazeteci olarak bizzat tanık olmuştur. Yedek subay olarak Cemal Paşa komutasındaki 4. orduda görev alan Atay; "Ateş ve Güneş Suriye ve Filistin savaş anıları" kitabını 1918'de, "Zeytindağı" kitabını ise 1932'de yazmıştır.

Akif'in Kudüs anısının anlatıldığı kitabın (Mehmet Akif Ersoy Hayatı Seciyesi Sanatı) yazarı Mithat Cemal Kuntay ile Mehmet Akif Ersoy'un kırk yıllık dostlukları bulunmaktadır. Bu dostluğun neticesinde Kuntay'ın gözünden Akif'i, Akif'in gözünden ise Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini okuyabileceğimiz biyografik/otobiyografik

bir edebi şaheser oluşmuştur. Yalçın Bayer'in aktarmış olduğu anı Kuntay'ın eserinde bulunmaktadır.

Mithat Cemal Kuntay ve Mehmet Akif Ersoy, Tevfik Fikret'in "*Milletim nev'-i beşerdir, vatanım ruy-i zemin!*" mısraları hakkında konuşurlarken, Akif bu mısraların sinirine dokunduğunu belirterek Kuntay'a, "*sen de bu yalana inanıyormusun*" deyip bir anısını anlatmıştır:

...Umumi Harp'te (I. Dünya Savaşı'nda) biz üç kişi (Akif, Mısırlı Fuad Bey ve Tunuslu Şeyh Salih) Berlin'e gittiğimiz zaman Alman hükümeti bize ne dedi biliyor musun? "Türklerle ittifak ettik diye Raystag'da Katolik mebuslar bağırıyolar, Müslümanlar ve Türkler gibi vahşilerle medeni Alman milleti nasıl birleşir, diyorlar. Makaleler yazınız da, Türklerin ve Müslümanların da insan olduklarını bu adamlara karşı ispat edelim... (Andı, 2012:55-57).

Bu durumu acayip bulan Mithat Cemal Kuntay'a cevaben Mehmet Akif daha acayip olduğunu söylediği bir anısını daha anlatmaktadır. Yalçın Bayer'in yanlış aktardığı olayın aslı Akif'in bu anısındadır:

...Yine Umumi Harp'te Viyana'da idim. Bir gece Viyana kiliselerinin çanları çalmaya başladı. Otelin penceresinden baktım, caddede her elde bir mum, herkes haykırıyordu. Kendi kendime: "Müttefikimiz olan Viyanalılar galiba cephede (ortak düşmanımız İngilizler'e karşı) bir muzaferiyet kazandılar." dedim. Sokağa fırladım. Bir dükkancıya: "Bir zafer haberi mi var?" dedim. Adam: "Zafer de söz mü? dedi, İngilizler Müslümanlar'dan Kudüs'ü aldılar. İngiliz ordusu Allenby'nin kumandasında Kudüs' e girdi. Mukaddes şehir hilalden kurtuldu, haça kavuştu... (Andı, 2012:55-57).

Akif'in anısının Yalçın Bayer'in anlattıkları (ya da başkasından aktardıkları da denebilir çünkü köşe yazısında kaynak muallak bırakılmıştır.) olay örgüsü yönünden benzerliği olsa da gerçek olayın yaşandığı yer ve olayın kahramanlarının farklı olduğu görülmektedir. Yalçın Bayer, "Müslüman Araplar" Türkler'i arkalarından vurdu argümanını savunmak için bu yazıyı kalem almıştır. Bayer, Kudüs'e İslamcı ve Ümmetçi yaklaşımları eleştirmek istemiştir.

Mehmet Akif Ersoy'un Tevfik Fikret'in "*Haluk'un Amentüsü*" adlı şiirinde geçen "*Milletim nev'-i beşerdir, vatanım ruy-i zemin!*" mısralarına olan isyanı da bu cihetten değerlendirilmelidir. Fikret'in mısralarında sanki insancılık (hümanizm) varmış gibi gelmektedir. Ama aslında insancılık kisvesi altında vatansızlık ve milliyetsizlik düsturu yatmaktadır. Batılı imperyalist istilacıların da maşa olarak kullanacakları ve emellerini gerçekleştirebilecekleri insan tiplmesi tam olarak budur. Mehmet Akif Ersoy ile Mithat Cemal Kuntay'ın malum mısralar üzerine konuşmaları sürerken, Akif'in bizzat gözlemlerinden yola çıkarak verdiği örnek üzerine yaptığı tespitleri ülküselleştirdiği anlaşılmaktadır. Akif, Fikret'in mısralarını kastederek: "*Biz bu yalana inanırsak, ne milletimiz kalır, ne ruy-i zeminimiz! Avrupa'nın nev' -i beşerinde (insanlık anlayışında) ben*

yoksam, benim nev'-i beşerimde de o yoktur!" diyerek tarafını belli etmiş ve Müslüman bir Türk'ün durması gereken yeri öğütlemiştir.

Öğütlemiştir çünkü Akif; Divan-ü Lügati't Türk'te, Kutadgu Bilig'te pek çok yazılı eser ve halk destanlarında geçen alperenlerdendir. Alpler öğüt veren öğretmenlerdir. Nazım Hikmet'in "Davet" adlı şiirinde tarif ettiği *"Dörtmala gelip Uzak Asya'dan, Akdeniz'e bir Kısrak başı gibi uzanan..."* diye tarif ettiği Alperen geleneği Türkler bu günkü memleketlerine geldiklerinde "aşıklık ve velilik" olarak adlandırılmıştır. Anadolu velileri de Asya'nın alpleri gibi halka yol göstermeye devam etmişlerdir. Dün Hazreti Yunus Emre, Hazreti Mevlana Celaleddin bu görevi üstlenirken zamanı gelince de Mehmet Akif Ersoy bu geleneğin temsilcisi olarak üstüne düşen vazifeyi ifa etmiştir.

Akif, kendinden sonra bu geleneği devam ettirecek gençleri, "Asım'ın Nesli" olarak tanımlamıştır. Asım, Akif'in 7 kitaptan oluşan şiir külliyatı Safahat'ının 6. kitabının da ismidir. Eser muhaverelerden oluşan manzum bir hikayedir. Eşhas-ı muhavere: Hocazade namıyla merhum hoca Tahir Efendinin oğlu yani Menmet Akif Ersoy, Köse İmam namıyla Tahir Efendinin bir talebesi, Asım ki Köse İmam'ın oğludur ve Emin ise Hocazade yani Mehmet Akif'in oğludur. Dialoglardan oluşan manzum hikaye, 1. Cihan Harbi esnasında İstanbul, Fatih, Sarıgözel'de bir evde geçmektedir. Vatan şairimiz, bize Asım üzerinden öğütler vermektedir. Asım, zalimin karşısında zalimin yanında adaleti savunan hakkı arayan bir gençtir lakin bu güzel hasletleri ortaya koyma şekli yanlıştır. Akif, Asım'ın fiziki güce dayanan düsturunun yanlış olduğunu, sonuca ulaşmak için akılla, bilimle, irfanla ve hikmetle hareket etmesi gerektiğini Asım üzerinden bizlere de nasihat etmektedir.

Aynı Mevlana Celaleddin Rumi hazretlerinin pergel metaforunda *"Pergelin iğneli ayağı sabittir benim dinimde, ama diğer ayağıyla yetmiş iki milleti dolaşırım."* buyurduğu gibi, pergelin sabit ayağını kendi medeniyetimizde tutarak diğer koluyla tüm dünyadan faydalı ilimlerle beslenebilmek düsturunu Akif de döneminin alpereni olarak öğütlemektedir. Akif Asım'a, ilim ve fende ileri olan Avrupa'ya giderek tahsil görmesini sonra memleketine dönerek faydalı işler yapmasını salık vermektedir.

Haç ile hilalin, doğu ile batının, iman ile inkarın kıyasıya mücadelesinde diyalektiğin diğer tarafı ise Tevfik Fikret'in "Haluk'unun Nesli"dir. Mehmet Akif'in Asım'ı ütöpik genç bir kahraman iken, Tevfik Fikret'in Haluk'u ise kendi oğlu olan Haluk Fikret'tir. Tevfik Fikret, ideal gençlik tasavvurunu oğlu üzerinden yapmıştır. Akif'in Asım'ı öğütlediği gibi Fikret de Haluk'a nasihat etmiştir. Haluk Fikret, Robert Koleji'ni bitirdikten sonra babasının tavsiyesiyle önce İskoçya'ya eğitim görmeye gitmiş ve mühendis olmuştur. Son durağı Amerika olan Haluk; batı medeniyetinin kültür havzasına girmiş, özünü yitirmiş, geleneğini terk etmiş, dinini değiştirmiş, dilini unutmuş ve memleketine bir daha dönmemiştir. 1965'de vefat eden Haluk Fikret, ABD'de bir Presbiteryen kilisesinin rahibi olarak ölmüştür. Mehmet Akif şiirlerinde Tevfik Fikret'i kilise zangocu (kiliselerde çan çalan görevli) olarak eleştirirken, Tevfik'in oğlu ve ideal genci Haluk'un sonradan Hristiyan din adamı olması da çok manidar bir hadisedir. Fikret'in hayali gerçekleşmemiş, medeniyetine sırt dönen Haluk memleketine dönüp babasının medeniyet olarak gördüğü batı bilimini getirememiştir.

Fikret'in Akif'ten ayrılan tarafı, batıdaki bilimin her ne olursa olsun buraya getirilmesi olmuştur. Yani medeniyetimizin muhafaza edilmesi mühim değildir. Hatta daha ileri giderek Fikret, bizi geri bırakanın din ve din ile yoğrulmuş Türk-İslam medeniyeti olduğunu, bunlar terk edilmedikçe ülkemizin kemalat bulamayacağını düşünmektedir. Zaten bu fikirleriyle Tefvik Fikret Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkan Batıcılık ideolojisinin de serdümeni olmuştur. Mehmet Akif Ersoy "İslam'ın Ametüsü'nü" savunurken, hümanist Tefvik Fikret "Haluk'un Amentüsü'nü" hedef olarak belirlemiştir.

1909 yılında kurulan Tarihi Osmani Encümeni'nin devamı olan Türk Tarih Encümeni (1930 yılından sonraki adıyla Türk Tarih Kurumu) başkanlığı, Adnan Menderes kabinesinde dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı yapmış tarihçi Ordinaryüs Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü hocanın talebelerinden dünyaca tanınan Türk tarih profesörü Halil İnalcık, Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın da hocasıdır. Gelenekten geleceğe aktarılmış, usta çırak ilişkisi metoduyla sürdürülmüş, geleneğin muhafaza edildiği her şeyde başarının sağlanacağı gibi bu düstur bilimsel çalışmalarda da meyvesini vermektedir. İlber Ortaylı, akademik çalışmaları ile bilime büyük katkılar sağladığı gibi aydın kişiliğiyle de gerek yazılı basın gerek görsel medyada Türk halkını tarihi anlamda bilinçlendirmektedir. Ortaylı'nın 10 Aralık 2017 tarihli Hürriyet gazetesindeki "*Farklıyım diyor*" başlıklı köşe yazısı da "Kudüs Meselesi'ne" tarihi gerçeklerle bakma noktasında önemli bilgiler vermektedir.

Yazısını alt başlıklara ayıran tarihçi yazar, Kudüs'ün Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki mücadele sürecinin tarihini kısaca anlattıktan sonraki kısımda dikkat çekici bir alt başlık atmıştır. Ortaylı, "*İngiliz Komutanı 'Peygamber' İlan Edenler Bile Vardı*" başlığıyla yazdığı kısımda, 11 Aralık 1917 tarihinde Kudüs'e giren General Allenby'in "bazı Arap çevreler" tarafından "*Al Nebi*" olarak lanse edildiğini vurgulamıştır. Pek çok gazeteci yazarın yaptığı gibi toptancı yaklaşımda bulunmayan ve tarihi gerçekleri çarpıtmadan aktaran İlber Ortaylı, topluma bakış açısı kazandıracak aydın kişinin at gözlüğüyle bakmaması gerektiği için yazısına dikkat çekici bir uyarı yaparak devam etmiştir:

...Ama Araplar konusunda hüküm verirken Kut'ül-Amare'de bizimle olan yerel Arapları, Yemen'de ahde sadık kalarak İtalyanları ve İngilizleri bölgeye sokmayan Arapları da hatırlamak gerekir... (Ortaylı, 2017; 10 Aralık).

Araplar Türkleri arkasından vurdu yaygarası koparmak, bu durumdan faydalananak taraflara koz vermektir. Türkiye'de belirli zihniyetteki gazeteci yazarların yeri geldiğinde sıklıkla başvurdukları bu argüman, tarihi gerçeklerle örtüşmediği gibi siyasi açıdan da Türkiye'nin elini zayıflatan bir yaklaşımdır. İlber Ortaylı, İngilizler'in Kudüs'e girişinden önce de birtakım Arapların; Çanakkale, Kut'ül Amare, Galiçya vb. zaferlerde Osmanlı İmparatorluğu'na liderlik eden Enver Paşa'ya General Allenby gibi ilgi gösterdiklerini sözlerine eklemiştir. Aynı kişiler Allenby Kudüs'e girerken de karşılama komitesinde bulunmuşlardır. Kişilerin ve küçük grupların konjonktür gereği yaptıkları siyasi

manevraları, belirli bir zümrenin geçmişte yaptıkları hataları toptancı yaklaşımla tüm halka mal etmek akılsızca ve sorumsuzca bir tutumdur. Bu tutum üzerinden Arap düşmanlığı yapmak suretiyle arka planda aslında dini değerleri hedef tahtasına oturtmak gerici ve yobaz bir zihniyettir. Nitekim İlber Ortaylı iyi bir tarihçi ve gerçek bir aydın olduğundan, çokça gazete köşe yazarının yaptığı yanlışı yapmamıştır. Sözü günümüzde Batı Asya'daki kaos ortamını alevlendiren olaya getirip Trump'ın kararını değerlendiren Ortaylı, ABD başkanının asıl amacının "*Amerikan Yahudi Lobisini Tamamen Kazanmak*" olduğunu vurgulamıştır.

...Trump bu hareketle ne yapacağını umuyor? 'Dünyayı karışık tutmak niyetinde' diyorlar. Amerikan-Yahudi lobisini tamamen kazanmayı hedeflediği açık.

"Daha evvel havanda su döven başkanlardan farklıyım" dediği de açık. İsrail'in bundan memnun olduğu belli ama önemli bir kazanç elde etti mi tartışılır.

Bu Trump böyle dengesiz davrandıkça, Türkiye de daha çok sürprizle karşılaşacak... (Ortaylı, 2017; 10 Aralık)

İlber Ortaylı, ABD'nin büyükelçiliğini Kudüs'e taşımasının sadece bir süre bölgedeki kaosu devam ettireceği ve bu kararın siyasi dengeler açısından çok da büyük bir infiale yol açmayacağı öngörüsünde bulunmuştur. Son olarak önemli bir noktaya işaret eden yazar, General Allenby'nin Kudüs'ü teslim aldıktan sonra Osmanlı'nın uyguladığı düzeni devam ettirip kutsal yerlerde korunan dengeyi bozmadığını belirtmiştir. Ortaylı, Mehmet Akif Ersoy'un Tevfik Fikret'in mısralarından yola çıkarak yaptığı tespitin bir benzerini yaparak yazısına son vermiştir:

...Avrupalılar, en başta müttefiklerimiz Alman ve Avusturyalılar da Kudüs'ün Hristiyan dünyaya avdetini sevinçli bir Noel başlangıcı saydı.

O günleri gören Türkler, büyük sukutuhayale uğradılar. Oysa ne beklenebilirdi ki? İnsanlığın eski takıntıları, I. Cihan Savaşı'nın getirdiği suni ittifaklarla aniden değişebilir miydi?... (Ortaylı, 2017; 10 Aralık).

Hürriyet gazetesinde yayınlanan 01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasındaki Kudüs konulu köşe yazılarından, gazetenin ve köşe yazarlarının Kudüs'e yaklaşımlarını belli etme noktasında dikkat çekici nitelikte olanlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti kabul etmesi ve büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması ile alakalı Hürriyet gazetesinde 1 Aralık 2017- 20 Aralık 2017 tarihleri arasında yayınlanan köşe yazıları nitelik ve nicelik bakımlarından analiz edilmiştir. Hürriyet gazetesi, en yüksek tirajlı Türk gazetesidir. Gazete liberal yaklaşıma sahip olup, Türk toplumunun her kesimi tarafından satın alınmakta ve okunmaktadır. Hürriyet gazetesinde yazan köşe yazarlarına birey birey bakıldığında, farklı dünya görüşünü temsil etmekte olan yazarlara rastlamak mümkündür. Kudüs konusunda da çok farklı çizgide düşünceleri benimsedikleri görülmektedir. Hürriyet gazetesindeki köşe yazarlarının ortak

noktalarına bakıldığında ise olabildiğince liberal çizgiden ayrılmadıkları tespit edilmiştir. 20 günlük süreç boyunca Kudüs'le alakalı kaleme alınan köşe yazılarında, birkaç yazar hariç üslup itibarıyla aşırı görüşlere ve uç ifadelerle rastlanmamıştır.

Hürriyet gazetesinde 1 Aralık 2017- 20 Aralık 2017 tarihleri arasında ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti kabul etmesi ve büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması ile alakalı toplam 51 adet köşe yazısı yayınlanmıştır. 20 günlük süre boyunca 14 gazeteci yazarın yayınlanan yazılarının miktarı çoktan aza doğru yazarlarının isimleri ile beraber şu şekildedir:

Tablo 3: Hürriyet gazetesi köşe yazarları tarafından yayınlanan köşe yazısı miktarı.

Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkında Köşe Yazısı Yayınlanan Hürriyet gazetesi Yazarları	1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 Tarihleri Arasında Yayınlanan Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkındaki Köşe Yazıları
Murat Yetkin	8
Rauf Tamer	7
Deniz Zeyrek	6
Taha Akyol	6
Ertuğrul Özkök	6
Ahmet Hakan	5
Fatih Çekirge	3
Yalçın Bayer	2
Nilgün Tekfıdan Gümüş	2
Abdülkadir Selvi	2
Burak Küntay	1
Cansu Çamlıbel	1

İpek Özbey	1
İlber Ortaylı	1
Fikret Bila	1
Hürriyet gazetesinde 15 gazeteci yazarın toplam 52 adet köşe yazısı yayımlanmıştır.	

Tablo 2'de görüldüğü üzere; ABD Başkanı Donald Trump'ın, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul etmesi ve ABD'nin Tel Aviv'deki büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması talimatını vermesi konusunda en çok köşe yazısı kaleme alan Hürriyet gazetesi yazarı, Murat Yetkin'dir. Aynı zamanda Yetkin, Hürriyet gazetesinde malum meseleyle alakalı ilk yazıyı kaleme alan köşe yazarıdır. ABD Başkanı Donald Trump'ın 6 Aralık 2017 tarihinde aldığı Kudüs kararından 2 gün önce, 4 Aralık 2017 tarihinde Hürriyet gazetesinde yayınlanan Murat Yetkin'in "*Trump'la tırmanan İran gerilimi, Zarrab ve Türkiye*" başlıklı köşe yazısı, okuyucuya olası bir kararı önceden haber verir niteliktedir. Zaten, ABD'de 1995 yılından beri ötelenen kararın başkanın imzasına götürüleceği tarih bellidir. Murat Yetkin, siyasi gündemi önceden takip edip kaleme aldığı yazısında, başarılı bir gazeteci yazarlık örneği sergilemiştir. Bu tarihten sonraki süreçte de bu önemli meseleye olan ilgisini yitirmeyen Yetkin, sadece 20 günlük süreçte 8 adet köşe yazısı kaleme almıştır. Yetkin'in yazıları nicelik itibarıyla çok olduğu gibi nitelik bakımından da değerli bulunmuştur. Murat Yetkin'in köşe yazıları; dilin etkili kullanımı, siyasi olaylara vukufiyet, yazılardaki konu bütünlüğü vb. artı yönleriyle dikkat çekmektedir. Yazar Kudüs ile ilgili yazdığı yazılarında, anlaşılır ve açık seçik üslubuyla okuyucusunu doğru bir şekilde bilgilendirmiştir.

Yine görece olarak genç kuşak gazetecilerden sayabileceğimiz Deniz Zeyrek'te Murat Yetkin kadar Kudüs konusuna ilgi göstermiş ve 20 günlük süreçte 6 adet köşe yazısı kaleme almıştır. Zeyrek'in Hürriyet gazetesinde Kudüs konusuyla ilgili ilk yayınlanan köşe yazısı 7 Aralık 2017 tarihli "*Kudüs, neden şimdi?*" başlıklı yazısıdır. Zeyrek, Hürriyet gazetesinde bu önemli olaya en erken reaksiyon gösterip köşesine taşıyan yazarlardan biri olmuştur. Köşe yazılarının içeriğine bakıldığında, o da meslektaş Yetkin gibi nitelikli analizlerde bulunmuştur. Gerek tarihi, gerek siyasi, gerek ekonomik veya sosyolojik pek çok açıdan analizlerde bulunan Zeyrek, çok yönlü anlatısıyla okuyucusuna Kudüs meselesine farklı pencerelerden bakabilme fırsatı sunmuştur.

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihleri içerisinde hem dünya hem de ülkemiz gündemini en çok meşgul eden Kudüs konusunda Hürriyet gazetesinde en fazla sayıda köşe yazısı yayınlanan yazarlar arasında 7 adet yazısıyla Rauf Tamer ve 6 adet yazısıyla Ertuğrul Özkök'te bulunmaktadır. Yaşları itibarıyla birbirlerine yakın olan deneyimli gazetecilerin üslupları da benzetmektedir. Rauf Tamer ve Ertuğrul Özkök'ün Kudüs meselesini ele alış biçimlerinin, onlara göre genç nesil gazeteciler olan Deniz Zeyrek ve Murat Yetkin kadar

ciddi olmadığı görülmüştür. Genç gazeteciler Murat Yetkin ve Deniz Zeyrek yazdıkları konudan sapmadan daha net ve anlaşılır anlatım tavrı sergilerlerken, onlara göre yaşça daha ileri olan Özkök ve Tamer'in kendilerine özgü üslupları bulunmaktadır. Hitap ettikleri okuyucu kitleleri de Yetkin ve Zeyrek'ten ayrılmaktadır. Ertuğrul Özkök ve Rauf Tamer'i okuyucu açısından ilginç kılan ve Kudüs meselesiyle alakalı görüşlerinde farklılaştıran nokta ise; Özkök'ün eski bir "solcu" olarak, Tamer'in de eski bir "ülkücü" olarak sonradan (Turgut Özal döneminin etkisiyle) liberal cenaha dahil olmalarıdır.

Hürriyet gazetesinde 20 günlük süreç aralığında Kudüs'le alakalı her ne kadar Ertuğrul Özkök'ün 5 ve Rauf Tamer'in 7 adet köşe yazısı bulunsu dahi bu yazılarda odak nokta olarak Kudüs'ü belirlememişler, yazılarının merkezine Kudüs'ü almamışlardır. İki yazarın da yazı tarzı itibariyle günün gündeminde olan tüm konuları köşesine taşıdıkları ve hepsine azar azar yer verdikleri görülmüştür. Tek bir köşe yazısının içeriğinde bir den fazla konu bulunduğu bu durum okuyucu için kafa karıştırıcı bir hal almaktadır. Sonuç olarak okuyucu yazıyı bitirdiğinde birçok konu hakkında bilgiye sahip olsa da hiçbirini derinlemesine öğrenemeyecek haliyle okuduğu haber uzun süreli olarak aklında kalmayacaktır. Tek bir konu seçip olabildiğince derinlemesine ele almak okuyucu tarafında daha verimli bir bilgilenme deneyimi sunmaktadır. Tamer ve Özkök'ün geçmişten günümüze getirdiği üslupları buna uymasa da gazete okurları tarafından tercih edilmeleri, kamuoyunda çok tanınmış gazeteciler olmaları, halk tarafından takip edildiklerini ve görüşlerine değer verilen kişiler olduklarını göstermektedir. Türk halkı tarafından ilgi gören, okunan tecrübeli gazeteciler Rauf Tamer ve Ertuğrul Özkök'ün Hürriyet gazetesindeki köşelerinde 20 günlük süreçte Kudüs'le ilgili nicelik bakımından çok sayıda yazı yayınlamalarına rağmen nitelik açısından yazılarının zayıf kaldığı tespit edilmiştir.

Rauf Tamer ve Ertuğrul Özkök ile yaşları itibariyle yakın jenerasyondan olan deneyimli gazeteci yazar Taha Akyol da 6 adet köşe yazısıyla Hürriyet gazetesinde Kudüs meselesiyle alakalı en çok sayıda köşe yazısı yayınlanan yazarlardandır. Akyol, liberal çizgiye milliyetçi gelenekten gelmiştir. Rauf Tamer de eski "ülkücüdür" fakat Akyol'un Tamer'den ayrılan tarafı; liberal görüşe yanaşmadan evvel, daha milliyetçi muhafazakar cenahtan gelmesidir. Taha Akyol'un 6 adet yazısına bakıldığında; konu bütünlüğü, dil kullanımı, siyasi olayların analizi vb. yönlerden başarılı olduğu saptanmıştır. Meseleye daha çok; dini, tarihi, siyasi ve sosyolojik perspektiflerden yaklaşan yazar, yapmış olduğu tespitlerle okuyucuya konuyla alakalı bakış açısı kazandırma noktasında yararlı olmuştur. Taha Akyol'un köşe yazıları nicelik yönünden fazlalığıyla dikkat çektiği gibi içerik açısından nitelikli olması da ABD Başkanı Trump'ın Kudüs kararının enine boyuna anlaşılmasında Türk gazete okuyucusuna önemli fayda sağlamıştır.

Kamuoyunca bilindik bir isim olan popüler gazeteci ve televizyoncu Ahmet Hakan'da Hürriyet gazetesinde 20 gün içerisinde 5 adet köşe yazısında gündem konusu olan Kudüs'le alakalı görüşlerini yazmıştır. Nicelik olarak fazla görünse de köşe yazıları incelendiğinde; 2 adet yazıda Kudüs meselesinin sadece birer cümleyle geçirildiği ve diğer 3 yazıda da meselenin yalnızca bir yönüyle ele alınıp üstünkörü geçildiği gözlemlenmiştir. Ahmet Hakan'ın 8 Aralık 2017 tarihli "*Trump'ın Kudüs kararı Müslümanlar ile 'kâfirler' savaşına yol açar mı?*" başlıklı köşe yazısı hariç uluslararası gündemin ana konusu olan Kudüs'ü

kendine gazetede ayrılan köşede önemsemediği göze çarpmaktadır. Kudüs konusuna en çok yer verdiği yazısında bile Hakan, sadece ülkemiz değil tüm dünya açısından en önemli konuyu basit iç siyasi tartışmaların gerisinde bırakmıştır. Ertuğrul Özkök ve Rauf Tamer için yapılan tespit yine çok tecrübeli bir gazeteci yazar olan Ahmet Hakan için de geçerlidir. Birçok konu bir köşe yazısında ele alındığından aslında çok daha önemli olan Kudüs konusu geri planda kalmaktadır. Ahmet Hakan Kudüs konusunda kemiyet bakımından fazlaca yazı kaleme alsa da keyfiyeten yazıların yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür.

ABD'de "Kudüs Yasası'nın" başkan tarafından onaylanacağı veya veto edileceği tarih belli olmasına rağmen kararın başkan Trump tarafından verildiği güne kadar Hürriyet gazetesinde sadece iki köşe yazarının bu önemli olaydan önce öngöründe bulunarak mevzuu köşelerine taşıdıkları görülmektedir. Sürekli surette dünya ve Türkiye siyasi gündemi ile ilgili yazılar kaleme alan gazetecilerin Kudüs gibi önemli bir meseleyi atlamış oldukları veya gerekli değeri vermediklerinin tespiti sayısal verilere dayanarak yapılmıştır.

Trump'ın Kudüs kararının Hürriyet gazetesinde, 7 Aralık 2017 tarihinde 7 adet ve 8 Aralık 2017 tarihinde 8 adet köşe yazısında yer bulması; olayın dünya ve ülkemiz gündemine yeni düşmesi ve sıcaklığını koruyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu iki günden sonra 20 aralığa kadar Hürriyet gazetesi köşe yazarları tarafından konuya duyulan ilgi giderek azalmıştır. İlerleyen günlerde Kudüs konusunun ele alındığı köşe yazılarında nicelik bakımından kademeli olarak düşüş gözlemlenmiştir.

Tabii ki ülkemiz iç siyasetinde ve ülkemizin bulunduğu Batı Asya bölgesinde siyasi gündem her daim yoğun ve çalkantılıdır. Günden güne değişen gündem gazete köşe yazarlarına çok fazla sayıda konuda yazılacak malzeme üretmektedir. Bu sebeplerden ötürü, ülkemizde her daim siyasetin içinde yer almış hatta zaman zaman siyasete yön vermiş Hürriyet gazetesinde bile, bu denli önemli bir olay dahi köşe yazarlarının gündeminde yerini yalnızca 8 gün koruyabilmiştir. 7 Aralık 2017 - 16 Aralık 2017 tarihleri arasında kademeli olarak azalan ve gün gün inişli çıkışlı seyir gösteren ABD Başkanı Trump'ın "Kudüs Yasası" kararı hakkında yazılan köşe yazılarının günlük yayınlanma sayısının, 16 Aralık 2017 tarihinden itibaren günde yalnızca 1'e düştüğü görülmektedir.

Son olarak Hürriyet gazetesindeki köşe yazılarının tümüne içerik olarak bakıldığında, Kudüs meselesinin daha çok siyasi yönden değerlendirildiği bunun yanı sıra gazeteci yazarlar tarafından yazılarının belirli kısımlarında Kudüs konusunda tarihi bilgiler verilerek köşe yazılarının içerik bakımından zenginleştirildiği gözlemlenmiştir. Yapılan diğer bir önemli tespit ise malum olayı dini açıdan değerlendiren köşe yazarlarının azlığıdır. Kudüs meselesine dini bakış açısını yazılarında es geçmeyen yazarların da konuyla ilgili dini değerlendirmelerini sadece satır aralarına sıkıştırmışlardır. ABD'nin aldığı Kudüs kararında itici unsur olan Evanjelist inançlardan, köşe yazılarında bahsedilmemiştir. ABD'deki Kudüs Yasası'nın arka planının anlaşılması için Evanjelist Eskatoloji'nin bilinmesi gerekmektedir. Evanjelistler'in yanında Kudüs'teki problemin esas kaynağını teşkil eden diğer bir unsur da Siyonizm'dir. Hürriyet gazetesi köşe yazarlarınca, Siyonistler'in de ABD'nin Kudüs kararına olan etkisi sadece ABD iç siyasetiyle bağdaştırılmış ve büyük resim fark edilememiştir.

3.1.2. Sözcü Gazetesindeki Köşe Yazıları

ABD Başkanı Trump'ın ABD'de 1995 yılında çıkarılan Kudüs Yasası'nı yürürlüğe koyması konusunda, Türk Yazılı Basını'ndan inceleyeceğimiz ikinci gazete olan Sözcü; 2017 Aralık ayında sahip olduğu okur kitlesinin siyasi ideolojisini temsil eden gazeteler arasında tiraja göre en yüksek olan gazetedir. 01.12.2017-20.12.2017 tarihleri arasında Sözcü gazetesinde Kudüs hakkında yayınlanan köşe yazılarının günbegün sayısal analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4: Sözcü gazetesi günlük köşe yazısı miktarı.

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017	Sözcü gazetesinde Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkında Yayınlanan Köşe Yazıları
1 Aralık 2017	0
2 Aralık 2017	0
3 Aralık 2017	0
4 Aralık 2017	0
5 Aralık 2017	0
6 Aralık 2017	0
7 Aralık 2017	0
8 Aralık 2017	3
9 Aralık 2017	0
10 Aralık 2017	1
11 Aralık 2017	2
12 Aralık 2017	0

13 Aralık 2017	0
14 Aralık 2017	1
15 Aralık 2017	2
16 Aralık 2017	0
17 Aralık 2017	1
18 Aralık 2017	1
19 Aralık 2017	0
20 Aralık 2017	0
Sözcü gazetesinde 20 günlük periyotta toplam 11 adet köşe yazısı yayımlanmıştır	

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihlerinde Sözcü gazetesinde, Trump'ın Kudüs Yasası'nı yürürlüğe sokması sonrası Kudüs konulu köşe yazılarının nicel yönden analizi yapılmıştır. 6 Aralık 2017 tarihinde Trump'ın aldığı karar öncesinde Sözcü gazetesinde Kudüs'le alakalı köşe yazısı yayınlanmamıştır. Kudüs Yasası'nın onaylanacağı veya veto edileceği tarihler aşağı yukarı belli olmasına rağmen bu önemli olay Sözcü Gazetesi yazarları tarafından ilgi görmemiştir. Hatta dünya gündemini sarsan karara Sözcü yazarlarının tepkisi çok gecikmiştir. Ancak 8 Aralık günü 3 adet yazı yayımlanmıştır. Gazetede aralık ayı boyunca da Kudüs konulu toplam 11 köşe yazısı bulunmasına rağmen bu yazıların hepsi de içerik itibarıyla tamamen Kudüs gündemini ele alan yazılar değildir.

Sözcü gazetesinde ABD Başkanı Donald Trump'ın 6 Aralık 2017 günü Kudüs Yasası'nı veto etmemesi kararı sonrasında konunun gazeteye taşındığı ilk köşe yazıları 8 Aralık 2017 günü yayınlanmıştır. Bunlar: Necati Doğru'nun "*Göreceğiz*", Uğur DüNDAR'ın "*Ah Kudüs, Vah Kudüs!..*" başlıklı yazılarıdır. Sözcü Gazetesi'nde Trump'ın kararı öncesinde Kudüs'le alakalı köşe yazısına rastlanmadığı gibi, Kudüs Yasası'nın veto edilmediği günün ertesinde de Sözcü gazetesi yazarları dünyanın gündemini bir anda değiştiren olaya tepkisiz kalmışlardır. Gazetede bu önemli gelişmeye diğer gazetelerden bir gün sonra reaksiyon gösterildiği görülmüştür.

Necati Doğru 8 Aralık 2017 günkü Sözcü gazetesindeki "*Göreceğiz*" başlıklı köşe yazısında, Trump'ın Kudüs hamlesini enine boyuna eleştirmiştir. Doğru, yazısının ilk

kısımında Trump'ın attığı adımın bölgeye getirecekleri olumsuzluklara değinip çok değerli tespitlerde bulunmuştur. Necati Doğru'nun tespitleri geçmişe, günümüze ve geleceğe ayna tutar niteliktedir.

Görsel 12: Sözcü gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Necati Doğru'nun Köşe Yazısı (fotoğraf 1)

ABD'nin Arap-İslam dünyasıyla ilişkileri
bozulur diye beklediler. Şimdi Trump,
**“Kudüs'ü İsrail'in başkenti sayan
yasayı”** kışkırtıcılık duvarına çaktı. Oysa
Birleşmiş Milletler, İsrail'in Doğu Kudüs
dahil işgal ettiği bütün Filistin toprakların-
dan çekilmesi kararını almış, uygulanma-
sını istiyordu.

Şimdi ne olacak?
Eski örgütler bilenecek.
Yeni örgütler de doğacak.
Şiddet yeni bir yol bulacak.
Yakan, yıkan, öldüren.
Geniş bir coğrafya yanacak.
Yine İslam suçlanacak.
Yine Müslüman kınanacak.
İsrail'in işgalciliği ve Filistin halkına **“dev-
let terörü uyguladığı”** unutturulacak.

(Doğru, 2017; 8 Aralık)

Yazar, ABD'nin atmış olduğu adım sonrasında Müslüman aleminin vereceği tepkilerin neticesinde yine Müslümanların hatalı durumuna sokulacağını düşünmektedir. Doğru, haklı olarak bu öngöründe bulunmaktadır. Çünkü, başta Filistinli Müslümanlar ve Filistin'deki İsrail karşıtı örgütler olmak üzere tüm İslam alemi Kudüs'teki kaosu içine çekilmek istenmektedir. Yazar, "kışkırtıcılık" sözcüğünü kullanarak bunu kastetmektedir. Necati Doğru; Müslüman devletlerin birbirleriyle olan siyasi çekişmelerinden ve "Arap Baharı" sonrası Irak, Suriye, Libya, Sudan, Filistin, Yemen'inde aralarında bulunduğu pek çok devletin iç karışıklılarından hatta birçoğunun kendi içerisinde siyasi olarak bölünmesinden ve dahası Arap Körfezi'ndeki zengin Arap devletlerinin İran'a karşı hep beraber durmak için ABD'nin güdümüne girmelerinden kaynaklanan rahatlıkla Trump'ın Kudüs kararını almaktan geri durmadığı çıkarımını yapmıştır.

Necati Doğru, köşe yazısına Trump'ın aldığı karara dini perspektiften bakarak devam etmiştir:

Görsel 13: Sözcü Gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Necati Doğru'nun Köşe Yazısı (fotoğraf 2)

Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa'ı
peygamber tanıyan üç dinin de merkezi
olmuş; camilerinden ezan sesi, kiliselerin-
den çan sesi, havralarından boru sesinin
(Şofar) aynı anda yükseldiği Kudüs'ü sade-
ce İsrail'in başkenti yapmaya soyundu.

Papa bile isyan ediyor.

Kudüs İsrail'in başkenti olunca kiliseler-
deki çan seslerinin de susacağını düşünü-
yor olmalı. Kudüs'te yaşayan ikisi patrik,
sekizi başpiskopos 13 Hristiyan dini
lider, Trump'a mektup yazıp, **"Kudüs'ü
başkent yaparsan büyük yaralar
açarsın"** diye uyardılar.

Dinlemedi.

Trump son Haçlı lideri oldu.

İslam coğrafyasında **"devletlerin
sınırlarını değiştiren"** ABD, Trump
ile **"başkentler de değiştiren"** güç
olmaya soyundu.

(Doğru, 2017; 8 Aralık)

Müslümanlar dışında bilhassa Hristiyanların da karardan memnun olmadığı aktaran yazar; Hristiyan din adamlarının da ABD başkanına yazdıkları mektuplarında Trump'ı yanlış bir adım atma noktasında uyardıklarını belirtmiştir. Doğru, dünyadaki tüm Müslümanların ve tüm Hristiyanların dini yönden, Filistinli her vatandaşın da siyasi yönden haklarının bulunduğu üç vahiy dininin de kutsalı olan kentin, sadece Siyonist Yahudileri temsil eden bir devlete verilmesini büyük bir hata olarak görmektedir. Üstelik bu karar dünyanın geriye kalan bütün devletleri hiçe sayılarak alınmaktadır. Necati Doğru'nun yaptığı diğer bir önemli tespit ise, ABD başkanının son Haçlı lideri olduğudur. Son adımla beraber ABD Trump'la beraber "Orta Doğu'ya" her zaman yaptığı müdahalelerde seviye atlamıştır.

Necati Doğru Sözcü gazetesinde kendine ayrılan köşenin sonunda, yazısının başlığında olduğu gibi "göreceğiz" ifadesiyle Türkiye dışındaki İslam ülkelerinin de Trump'ın "kışkırtıcı" kararına tepki göstermeleri gerekliliğini vurgulamıştır. Doğru, Suudi Arabistan, Mısır, Lübnan hatta Kudüs'ün sınırları itibariyle en yakın komşusu olan Ürdün'ün dahi ABD'ye gereken tepkiyi vermemelerinden rahatsızlığını ifade etmiştir. Ama yazarın da köşe yazısının başında belirttiği gibi bu Arap devletlerinin hem birbirleriyle olan

çekişmeleri hem de kendi devlet iişlerindeki karışıklıklar, onları siyasi ve askeri bakımdan zayıflatmaktadır. Ekonomisi dışa bağımlı küçük çaplı Arap devletlerinin dünyanın süper gücü ABD'ye verilecek en ufak dahi olsa bir tepkinin kendilerine en basitinden ekonomik yaptırım olarak daha da ileri boyutunda ise askeri müdahale olarak döneceğinden çekinceleri olduğundan suskun kaldıkları bilinmektedir. Ekonomik açıdan gcl olan Körfez Arapları da ABD ile gerek ekonomik gerek siyasi gerekse askeri ortaklıkları bulunduğundan, en önemli müttefiklerine karşı böyle hayati bir meselede dahi herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır.

Görsel 14: Başkan Trump, Kral Selman ve Mareşal Sisi'nin Dünya Küresi Fotoğrafı

(www.yenisafak.com, 2020)

Kadrajın en yakınından sağdan sola doğru; 45. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump ve karısı Melania Trump, ortada Hadim-nl. Haremeyn Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz ve en solda Mısır Cumhurbaşkanı Ekselansları Mareşal Abdülfettah Sisi, küre şeklindeki dünyayı temsil eden bir obje elleri altında iken poz veriyorlar. Fotoğrafın çekildiği platform, Uluslararası Radikal Düşünceyle Mücadele Merkezi adında Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'ta açılışı gerçekleştirilen bir kurumda bulunmaktadır.

Donald Trump 20 Ocak 2017'de ABD başkanı seçildikten sonra ilk yurtdışı ziyaretini, Amerika Birleşik Devletleri ve çok sayıda Müslüman Arap devletinin katılımıyla gerçekleştirilecek bir toplantı vesilesiyle Riyad'a yapmıştır. ABD Başkanı Trump'ın yanında diğer Müslüman devletlerin yetkililerinden ziyade ev sahibi Suudi Arabistan Kralı ve Mısır lideri Mareşal Sisi gerçekleştirilen ABD-Arap zirvesinde ne çıkmıştır. Kısaltması "İtidal" olan Uluslararası Radikal Düşünceyle Mücadele Merkezi açılışı esnasında da objektifler hep nu  ismin üzerindedir. Açılışı gerçekleştirmek için liderlerin dünya küreye

el koydukları fotoğraf da uzun süre hem dünyada hem de ülkemizde gündemdeki yerini korumuş ve tartışma konusu olmuştur.

Diğer yandan Suudi Arabistan'ın ABD Başkanı Trump'ın 2017 Mayıs ayındaki ziyareti esnasında yaptığı açıklama, Trump'ın Aralık 2017'de aldığı karara neden tepki göstermediklerini de açıklığa kavuşturmuştur. Suudi Arabistan Krallığı, Trump'ın İsrail-Filistin barışı için gösterdiği çabaları takdirle karşılamıştır. Aynı şekilde Mısır'ın darbeye yönetime el koyan Cumhurbaşkanı Mareşal Sisi de ABD'nin Filistin-İsrail tarafları arasında barışı sağlamasını desteklediğini yazılı bir bildiriyle ilan ederken, yazının içeriğinde Filistin'in başkenti Doğu Kudüs olarak görülmemiştir.

Trump'ın Suudi Arabistan'a yaptığı 2017 Mayıs ziyareti esnasında gündem oluşturan kareler "sihirli küre" pozuyla da sınırlı değildir. Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz, ABD başkanını ülkesinin en prestijli ödülüyle taltif ederek bizzat Trump'ın boynuna Kral Abdulaziz Devlet Nişanı takmıştır. Bu esnada Trump'ın Kral önünde eğilmesi de hem Amerika hem de dünya kamuoyunda çokça tartışılmıştır. Başkan Trump'ın ziyareti aynı zamanda bir ticarete dönüşmüş, 110 milyar doları silah satışı olmak üzere 350 milyar doları bulan karşılıklı ticaret antlaşması imzalanmıştır. Trump'ın ziyaretinde en ilginç görüntülerinden birisi de Suudi Arabistan Kralı ile beraber yaptıkları geleneksel kılıç dansında verilen pozlar olmuştur. Genel olarak ABD başkanının 2017 Mayıs'ında gerçekleştirdiği ilk yurtdışı ziyaretinden akılda kalıcı ve uzun süre gündemden düşmeyen pek çok kare olmuştur (www.sozcu.com.tr, 2017)

Göreve geldikten sonra Obama döneminde İran ile yapılan nükleer antlaşmadan çekilen Trump, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yönelik attığı adımlarla Arap Yarımadası ve Arap Körfezi'ni devletlerini İran'a karşı bileştirmiştir. Hem onları İran'dan koruma vaadiyle yanına çeken Trump, hem de yapmış olduğu ticari antlaşmalarla bağlayıcı bir müttefiklik kurmuştur. "Sihirli Küre'den" sonra Orta Doğu'da kazan kaynamaya başlamıştır. İran geriliminin yanında bir de Katar krizi patlak vermiştir. Bu süreçten sonra Türkiye'de kışkırtıcı içine çekilmiş ve Katar ile aynı safta yer almıştır. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'ın başını çektiği ABD yanlısı bloğun karşısında Türkiye ve Katar yalnız bırakılmaya çalışılmıştır. Arap ülkeleri ABD tarafından sürekli surette Türkiye'ye yönelik kışkırtılmıştır.

ABD Orta Doğu'da son yarım asırdır zaten yaratmış olduğu kaos ortamını değişen paradigmlar neticesinde sürekli surette tekrardan dizayn etmektedir. İngiliz İmparatorluğu'nun devamı olan ABD'nin siyaset anlayışı selefiyle benzerlik göstermektedir. Yüzyıl evvel "Arabistanlı Lawrence" lakabı takılan İngiliz ajanı Thomas Edward Lawrence'ın yaptığı işi, günümüzde ABD adına bakan Trump'ın damadı ve kıdemli danışmanı Jared Kushner üstlenmektedir. Trump'ın Orta Doğu'da istediği ortamı hazırlaması için görevlendirdiği damadı Kushner, Suudi Arabistan Veliat Prensi Muhammed bin Selman ve Birleşik Arap Emirlikleri Veliat Prensi Muhammed bin Zayed ile kurduğu çıkar amaçlı dostluklar sayesinde prenlere ABD'nin lehine kararlar aldirabilme yetkisini elde etmiştir. Jared Kushner'in Siyonist bir Yahudi olmamasına rağmen, siyasi işler dışında da bu üçlünün arasından deyim yerindeyse su sızması da dikkat çekici bir detaydır (Özcan, 2017, parag.4-6)

ABD, Mısır ve Suudi Arabistan liderlerinin dünya küresi fotoğrafını ele aldığımızda aslında bu olaydan sonra değişen köşe taşları, İsrail'in ABD tarafından korunması planının parçalarıdır. ABD atmış olduğu bu adımlarla Orta Doğu'daki tek gerçek müttefiki İsrail ile yapacağı işlerde İsrail'e sıkıntı oluşturabilecek iki devleti saf dışı bırakmıştır. Suudi Arabistan ve Mısır egale olduktan sonra İsrail'e tehdit oluşturacak tek egemen güç Türkiye olarak görülmektedir. Nitekim, Sözcü gazetesi köşe yazarlarından Necati Doğru'nun vurguladığı gibi Trump'ın; barışı sağlamak görünümünü verilmiş hamleleriyle İsrail'e yönelik kıyaklarına, Filistin'in hatta tüm dünyanın siyasi haklarına tecavüzlerine ve en özelde ise Kudüs'e yönelik kışkırtıcı bir şekilde attığı adımlara Müslüman devletlerin bulunduğu mahalleden en gür ses ve en ciddi tepkiler Türkiye tarafından yapılmıştır. (Telci, 2020, parag.10-18)

Necati Doğru yazısının sonunda Türkiye'nin dış siyasette takınmış olduğu tutumun Orta Doğu'daki diğer devletler için bir fırsat olduğu tespitinde bulunmuştur. Doğru, Orta Doğu'daki İslam ülkelerini Filistin ve Kudüs'ün yanında ABD ve İsrail'in karşısında net duruş sergileyemediklerinden dolayı haklı olarak çok ağır ifadelerle eleştirmiştir. Şunu da göz ardı etmemek gerektir ki Batı Asya'daki Türkiye'nin haricindeki (İran ve Mısır'da hariç tutulabilir) irili ufaklı tüm devletler siyasi olgunluğa, erişmemiş devlet geleneği oturmamış ve dış mihraklar tarafından güdülmeye açık pozisyonadılar. Bunun sebebi; milattan sonra 10. asırdan itibaren Arapların çoğunlukta bulunduğu havzaları Müslüman Türk imparatorluklarının yönetmiş olmaları ve son olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Asya'yı 400 yıl hakimiyeti altında tutmuş olmasıdır.

Devleti Aliyye yıkıldıktan sonra Batılılar'ın kendi bakış açılarından "Orta Doğu" dedikleri aslında doğunun ortası olamayacağı için, Asya'nın batısında bulunan bize göre Batı Asya bölgesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından sadece Arap kökenli olan günümüze kadar 12 Arap devleti kurulmuş ve günümüze kadar bu sayı artarak devam etmiştir. Zira iç savaşlardan ötürü parçalanan devletler olmuş ve başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin planları işlerse olmaya da devam edecek gibi görünmektedir. Batılı imperyalistlerin bu sefer ki planları; Orta Doğu'daki ülke sınırlarını cetvelle çizmek değil, yerine göre ekonomik yerine göre siyasi ama daha da çok mezhepsel tefrikalarla Müslüman devletleri parçalamak ve yine kendi çıkarları doğrultusunda oluşturdukları yeni sınırları yine kendileri karar verdikleri müstemleke valileri ile yönetmektir.

Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden silindikten sonra, Arapların yaşadığı coğrafyalarda Batılı imperyalist devletler koloniler kurmuşlardır. Buraları kendileri atadıkları müstemleke valileri ile yönetmişlerdir. Zamanla yerel krallıklara dönüşen mandater yönetimlere sahip Arap ülkelerinde devletin başına geçecek kişileri, bu devletlerin her yönleriyle bağlı oldukları Batılı imperyalistler tayin etmişlerdir. Eğer bir Batı Asya ülkesinde halk kendi kaderini tayin etmek ister, bu uğurda ısrar eder de demokrasi geleneği oluşturmaya çalışıp seçim yaparsa, Batılı devletlerin işine gelmeyecek bir durum olduğundan son çare olarak o devletin içinde besledikleri sadık askerlerine darbe yaptırmak suretiyle istedikleri düzeni yeniden inşa etmektedirler. Mısır'da Arap Baharı sonrası devrilen Hüsnü Mübarek diktatörlük rejiminin yerine seçimle gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye yapılan da tam olarak budur. ABD'nin sadık askeri

Mareşal Sisi askeri darbeyle yönetimi devralmış ve kurmuş olduğu askeri cunta rejiminde pek çok hukuksuzluğa imza atmıştır. Sonuç olarak; ABD'nin adamı olan Sisi'nin lideri olduğu Mısır'ın da ABD'nin sözünden çıkmayan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve tayfalarının da ABD'ye herhangi bir konuda herhangi bir şekilde itirazda bulunma ihtimalleri yoktur. Hatta mesele Kudüs dahi olsa bu vaziyetin değişmesini beklenmemektedir. Necati Doğru da imalı ifadelerle bitirdiği yazısında bu gerçekliği vurgulamıştır (Kurşun, 2017, parag.17-22)

Uğur Dündar 8 Aralık 2017 günkü Sözcü gazetesindeki "*Ah Kudüs, Vah Kudüs!..*" başlıklı yazısında, ABD'deki Kudüs Yasası'nın yürürlüğe girmesine kadar olan tarihi süreç boyunca önemli siyasi olayları sırasıyla aktarmıştır. Bölgede temeli 20. yüzyılın başında atılan Siyonizm-Müslümanlık ve İsrail'in kuruluşundan günümüze kadar yaşanan İsrail-Filistin çatışması sadece dar kapsamlı bir bölgeyi değil tüm Arap devletlerini hatta tüm Müslüman devletleri ilgilendirmektedir. Ayrıca çatışmanın odağındaki Kudüs'ün statüsü tartışması da mütemadiyen Müslümanları, Yahudileri ve Hristiyanları bu çatışmanın ortasına çekmektedir.

İkinci Cihan Harbi'nden sonra dünyanın siyasi olarak iki kutba bölündüğü zamanlarda, dünyadaki çatışmaları hem başlatan hem de kontrol eden iki imparatorluk bulunmaktaydı. Birisi Kapitalizm'in savunucusu Amerika Birleşik Devletleri diğeri ise Sosyalizm'in serdümeni Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Soğuk Savaş süreci boyunca dünya egemenliği için mücadele eden iki taraftan Sosyalist olan SSCB zayıflamış, Rus lider Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka siyasi hareketlerine rağmen ayakta kalamamış ve 1991'de dağılmıştır. Bu olayın neticesinde Kapitalist ABD'nin önü açılmıştır. ABD dünya genelinde gerek siyasi gerek ekonomik gerekse askeri planlarını karşıt bir güce direnmeden yürürlüğe koyma salahiyetine erişmiştir. Bundan sonra çatışmaları başlatan ve kontrol eden yegane güç ABD olmuştur.

ABD Orta Doğu'ya yönelik planlarını bölgedeki tek gerçek müttefiki Siyonist İsrail ile birlikte gerçekleştirmektedir. Bu planlardan birisi de ABD eski dışişleri bakanı Condoleezza Rice döneminde yürürlüğe sokulan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) olmuştur. Bu projenin yanında aynı yıllarda ılımlı İslam projesi de devreye sokulmuştur. ABD Orta Doğu'yu sadece siyasi, ekonomik ve askeri müdahaleler ile kendi lehine düzene sokabileceğini düşünmemektedir. Daha doğrusu Orta Doğu'da siyasi, askeri ve ekonomik çatışmalar çıkarmak Evanjelistler'in ve Siyonistler'in emellerine ulaşmaları için yeterli değildir (Uzgel, 2017, parag.1-5)

Ah Kudüs, vah Kudüs!..

Yıl 1948...
Yahudiler, Filistin toprakları üzerinde İsrail Devleti'ni kurdu.

ABD Başkanı Harry Truman'ın 1947'de son aşamaya getirdiği planın İslam alemindeki en büyük destekçisi, görünürde karşı çıkmış gibi yapan Suudi Arabistan idi!..

★ ★ ★

İsrail'in kurulması, Müslüman Arapların ve Filistinlilerin büyük infialine neden oldu. Yıllar süren savaşlar yaşandı. **Bu savaşlar Ortadoğu'nun etnik-mezhepsel fay hatlarını tetiklemekten, oluk oluk kan dökülmesinden, terör örgütlerine müsait zemin hazırlayıp coğrafyayı istikrarsızlaştırmaktan başka bir sonuç vermedi.**

Yaklaşık 70 yılı kapsayacak bu kanlı sürecin tek kazananı vardı: İsrail!..

★ ★ ★

Condoleezza Rice, 2003 yılında ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak, Washington Post Gazetesi'nde, Büyük Ortadoğu Projesi'ni (BOP) açıkladı.

Rice bu röportajıyla Kuzey Afri-

ka'dan başlayarak Asya'ya kadar uzanan coğrafyada yeni bir düzen yaratılacağını duyuruyordu!

Açıklamayı değerlendiren tarafsız uzmanlara göre; İsrail'in güvenliği için 22 devletin sınırları ve rejimleri değiştirilip bazıları paramparça edilecek, Irak ve Libya'dan sonra sıra Suriye ve İran'a gelecek, nihai hedef ise Türkiye olacaktır!..

Bölgede kurulacak bir Kürt devleti de İsrail ve yer altı zenginliklerinin üzerine oturan Batı emperyalizminin jandarmalığını yapacaktı.

Peki Türkiye'deki AKP iktidarının Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın destekleyip, eş başkanı olduğu BOP'un en hararetti savunucusu hangi Müslüman ülkeydi? Yine Suudi Arabistan!..

★ ★ ★

Bu köşenin yazarının Suriye'deki

rejimi devirmek için savaştıklarını söyleyen çoğu ruh hastası küresel teröristleri **"Siyonizmin ve emperyalizmin cihatçıları (!)"** olarak tanımlayıp, AKP iktidarını Suriye'deki yanlışın dönmesi için sürekli uyarmasının nedeni, işte bu korkunç planı net olarak görmesiydi...

★ ★ ★

Trump, Başkan olduktan kısa bir süre sonra Suudi Arabistan'a gitti. Daha sonra da koyu Siyonist damadı Jared Kushner'i bu ülkeye gönderip saray darbesi yaptırdı. Böylece Trump, zaten ABD uydusu olan Suudi Arabistan'ı tipik bir köle ülke haline getirirken, sıkışan kendi ekonomisine can suyu olacak anlaşmalara da imza atmayı başardı.

İlginçtir, BOP'un derin müelliflerinden ABD'nin eski dışişleri bakanlarından Condoleezza Rice da, birkaç gün önce yine Suudi Arabistan'da idi!

★ ★ ★

Açıkça söyleyelim:

ABD iç politikasında köşeye sıkışan, seçimlerde Rusya ile işbirliği yapmakla suçlanan, Ulusal Güvenlik Danışmanı Mike Flynn'in itiraflarıyla çok

zor duruma düşen Trump'ın, can havliyle Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul ettiğini açıklayarak, pimi çekilmiş bombayı coğrafyamıza fırlatması, acılarıyla dolu yeni bir 70 yılın ilanı anlamına geliyor.

Bu karar ayrıca coğrafyamızın daha çok istikrarsızlaşacağını ve kan gölüne dönecek parçalanmış topraklarda yeni devletlerin kurulacağını haber veriyor.

Büyük İsrail'in güvenliği için asıl hedefin öncelikle İran ve son olarak da Türkiye'nin olacağı artık net olarak görülüyor.

Hiç kuşkunuz olmasın ki, Suudi Arabistan bu korkunç senaryoya da alkış tutuyor!

★ ★ ★

Dehşet planını bozmanın yolu, tüm öngörülerini doğru çıkan bilge diplomat Şükrü Elekdağ'ın pazar günkü söyleşimizde dile getirdiği gibi, Türkiye'nin acilen Suriye ile barışması ve İran'a arka çıkmasından geçiyor...

Zira "Ah Kudüs, vah Kudüs" demekle gerek kutsal kent Kudüs'e, gerekse yalnız ve güzel ülkemize dönük ürkütücü hesaplar değişiyor!..

(Dündar, 2017; 8 Aralık)

BOP hakkında görüşlerini ifade eden Dündar, günümüzde uygulanma safhasında olan BOP'un mimarının Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesine dikkat çekmektedir. Condoleezza Rice'ın BOP'un aşamalarından biri olarak görülebilecek Trump'ın Kudüs Yasası hakkında kararını açıkladığı günlerde Suudi Arabistan'da bulunması manidardır. Suudi Arabistan'ın Trump'ın girişimine iç kamuoyunu soğutacak kadar tepki vermesi tabiidir. Fakat verilecek tepkinin de çıkar ortaklıklarını zedelememesi gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerde bilhassa Orta Doğu konusunda uzman olan ABD eski Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın da Arabistan'da bulunma sebebi açıktır. Dündar'ın dikkat çektiği diğer bir kişi ise Başkan Trump'ın damadı ve danışmanı Siyonist Yahudi Jared Kushner olmuştur. Trump'ın Kudüs kararının alabilmesinde Trump'a büyük rahatlık sağlayan Siyonist damadı, Orta Doğu'daki

Arap devletlerinin içişlerine yaptığı müdahaleler sayesinde Arap liderleri ABD'ye karşı ses çıkaramaz hale getirmiştir. 2016 yılında yaşanan petrol krizinde Suudi Arabistan'ın başını çektiği Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries) kısaltmasıyla daha çok bilindiği üzere OPEC'in ABD'nin istememesine rağmen petrol üretimini azaltma kararı ABD'yi dünyadaki en çok petrol üreten ülke konumuna getirmiş olsa da arz fazlası nedeniyle ham petrolün varil fiyatında aşırı düşüşün neticesinde ABD'de pek çok şirket batmış ve ABD ekonomik zarar görmüştür. ABD ekonomik nedenlerden ötürü özellikle Venezuela ve Suudi Arabistan ile siyasi kriz yaşamıştır. Trump'ın başkanlığı devralmasından sonra Venezuela ile gerilim tırmanarak devam ederken. Suudi Arabistan Siyonist Jared Kushner tarafından hizaya getirilmiştir.

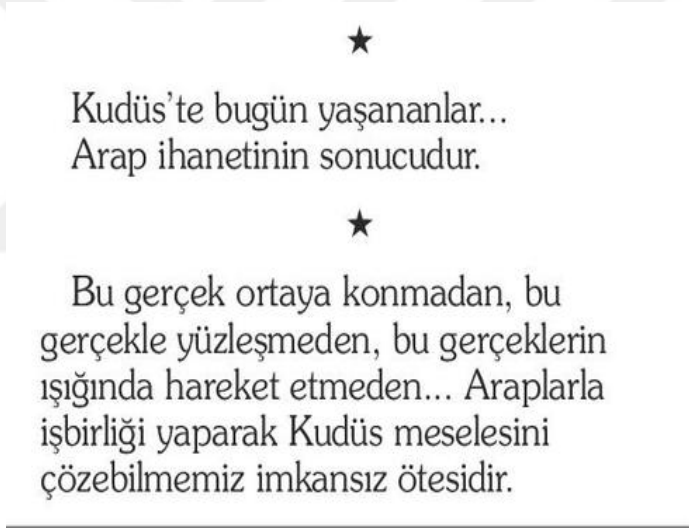
Uğur Dündar'ın bahsettiği "saray darbesini" hazırlayan Kushner, Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ı maşa olarak kullanıp ABD'nin Suudi Arabistan'dan isteklerini bir bir yerine getirtmiştir. Bir sene önce ekonomik yönden kriz yaşayan taraflar, Trump'ın ABD başkanı olduktan sonra Mayıs 2017'de Suudi Arabistan'a yaptığı ilk dış ülke ziyaretinde 350 milyon dolarlık ticaret anlaşması imzalamışlar ve bunu kılıç dansıyla kutlamışlardır. Bu vesileyle ABD Suudi Arabistan yönetimini tekrardan kendi safhına çekmiştir. ABD'nin Mısır'da darbe yaptırarak yönetime el koydurdukları adamı Mareşal Sisi zaten deyim yerindeyse ceptedir. Donald Trump 6 Aralık 2017'de Kudüs Yasası'nı veto etmeyip ABD büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı aldığı anda, Orta Doğu'nun iki güçlü devleti Mısır ve Suudi Arabistan ABD'nin safhına dahil olduklarından Türkiye Kudüs meselesinde yalnız kalmıştır. Uğur Dündar yazısının sonunda ABD'nin planlarını bozmak için Türkiye'ye yöntem önerisinde bulunarak, Şükrü Elekdağ ile yaptıkları söyleşide Elekdağ'ın çözüm önerisini aktarmıştır. Elekdağ ve Dündar'ın öngörülerine göre Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi yalnızlıktan kurtulmasının yegane yolu, Suriye ile barışmak ve İran ile beraber iş tutmaktır.

8 Aralık 2017 günkü Sözcü gazetesinde Yılmaz Özdil'in "Kudüs" başlıklı yazısı ana fikri itibariyle aynı günkü Hürriyet gazetesinde Yalçın Bayer'in "*CHP, algısını farklılaştırıp ezber bozan bir dönüşüm gerçekleştirmeli: AKP'nin 'alternatif gerçeklik'i nedir*" başlıklı yazısıyla benzerlik göstermektedir. Bayer, Mehmet Akif Ersoy'un Kudüs'le alakalı anısını yanlış aktarıp kendi fikirlerine dayanak gösterirken; Özdil de tarihi gerçekleri yanlış aktarmıştır. İki yazarın da köşe yazılarının üslubu ve içeriğinden Batıcılığı savunduğu ve Kudüs'e İslamcılık ve Ümmetçilik cephesinden bakanları eleştirdikleri görülmektedir.

Maalesef ülkemizde bir neslin antisemitizm ile doldurulduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Her alanda olduğu gibi yazılı basında da bu Arap düşmanlığına rastlamak mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde çıkan "Batıcılık" akımının bir tezi olan "Din bizi geri bıraktı. Dini terk edelim, bilime sarılalım bu sayede ülkemiz kalkınır." söylemi günümüzde de Türkiye'de bazı kesimler tarafından terkedilmemiş ve sonuç olarak antisemitizm olarak tezahür etmiştir. Müslümanlık ile Arap kültürünü aynı kefiye koyan bu anlayış, her ikisini de ötekileştirmeye çalışmaktadır. Türklerin Araplarla olan yaklaşık 13 asırlık dostluklarını bir kenara koyup, Devleti Aliyye'nin dağılıp evresinde devletine ihanet eden birkaç kişi veya küçük bir zümreyi bütün bir Arap alemini töhmet

altında bırakmak için koz olarak kullanmak bilimselliğe de akılcılığa da uymamaktadır. O devirde yine bin yıllık kader birliği yaptığımız gerek Ermeni gerekse Yahudilerin ihanetleri de tarihe bakıldığında ortadadır. Yine Osmanlı 400 yıl kaldığı Balkanlar'da da benzeri ihanetlerle karşılaşmıştır. Mesela Ermeni vatandaşlar "milleti sadıka" oldukları gibi özellikle Türkiye'nin doğusundaki bir kısmının İmperyalist Batılı Devletler'in en çok da İngiliz ve Ruslar'ın kışkırtmasıyla çetecilik yapması, tüm Ermeni kökenli vatandaşlara mal edilemez. Aynı dönemlerde Türkler'e ihanet eden, düşmanın tarafına geçen, Türklerle savaşan; Ermeniler, Yahudiler, Araplar vesair milletler olduğu gibi aynı milletlerden Türklerin safında savaşan Osmanlı tebaası da vardır. O dönemde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki milletlere bakıldığında Türklerin en az ihanet gördüğü yegane millet de Araplar'dır. Tarihin bize gösterdiği bu minvalde düşünüldüğünde, yanlış tarihi bilgiler vermek suretiyle Arap düşmanlığı yapmak en çok Türkiye'ye, Müslüman alemine ve Kudüs'e zarar verecektir. Yılmaz Özdil, kendi bakış açısından yorumladığı tarihten örnekler vererek kaleme aldığı köşe yazısını şu şekilde bitirmiştir:

Görsel 16: Sözcü Gazetesinin 8 Aralık 2017'deki Baskısında Yılmaz Özdil'in Köşe Yazısı

(Özdil, 2017; 8 Aralık)

Tecrübeli gazeteci yazar Uğur Dündar 10 Aralık 2017 günü Sözcü gazetesindeki köşesini, emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ ile yapmış olduğu söyleşiye ayırmıştır. ABD Başkanı Donald Trump'ın, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyıp ABD büyükelçiliğini de Kudüs'e nakletme talimatı vermesi kararını konuğu Elekdağ'a yönelttiği sorularla derinlemesine incelemiştir. Dündar yönelttiği sorularla konuyu açması üzerine Elekdağ, İslam alemindeki Filistin ve terör sorunlarını bağdaştırarak değerli tespitlerde bulunmuştur. Elekdağ'a göre, Müslüman ülkeler içerisinde türeyen terör örgütlerinin Filistin sorunuyla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Çünkü pek çok terör örgütünün çıkış noktası güya cihad anlayışıdır. ABD'nin ve İsrail'in Müslüman devletleri hedef alan planları neticesinde bu devletlerin kendilerini savunmaya güçleri yetmediği gibi hemen hepsinin yönetimleri

de ABD'nin kontrolünde bulunmaktadır. Haliyle devletten ümidini kesen halkın aşırı görüşleri örgütlere yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Neticede, İslam coğrafyasında terörü peydah eden etkenler ABD ve İsrail'den kaynaklanmaktadır. Orta Doğu'da kıyamete kadar bitmeyecek planlar yapan Siyonist ve Evanjelistler ABD ve İsrail vasıtasıyla kendi kurdukları terör örgütlerini bahane edip bölgeye siyasi ve askeri müdahaleler yapabilmektedirler. Elekdağ'ın ABD-İsrail iş birliği konusunda değerlendirmeleri üzerine Uğur Dündar, emekli büyükelçiye yeni sorular yöneltmiştir.

Görsel 17: Sözcü Gazetesinin 10 Aralık 2017'deki Baskısında Uğur Dündar'ın Köşe Yazısı

(U.D.): ABD bu tutumuyla bütün dünyaya zarar veriyor. Bu ülkede İsrail lobisinin çok güçlü olduğu biliniyor. Fakat bu söyledikleriniz, İsrail'in Washington'da sanki bir paralel devlet kurmuş olduğu izlenimini yaratıyor. İsrail bu gücü nereden alıyor?

YAHUDİLER ABD'DE FİNANS, MEDYA VE AKADEMİK CAMİADA ÇOK ETKİN

(Ş.E.): Yahudiler, ABD'de finans ve medya sektörleri ile "akademiya"da hakimler... Bir de destekçileri Hristiyan Siyonistler var. **Yahudiler nüfusun sadece % 2'sini oluşturuyor ama ülkedeki milyarderlerin % 50'si Yahudi!.. 3 büyük TV kanalının CEO'su Yahudi!.. 4 büyük film şirketi ve New York Times dahil olmak üzere ülkenin en büyük yayın gurubu da Yahudi sermayesinin elinde!.. ABD'nin önde gelen üniversitelerindeki profesörlerin % 20'si, büyük hukuk firmalarında çalışanların % 40'ı, yazar ve yönetmenlerin % 60'ı ve ABD'nin önde**

İsrail tarafından dizayn edildiğini ortaya koyuyor. Bu hususta daha fazla bilgiye sahip olmak isteyenlere, Amerikalı önde gelen iki bilim adamı tarafından yazılmış olan "The Israel Lobby and the US Foreign Policy" adlı kitabı tavsiye ederim.

(U.D.): Hristiyan Siyonistlerden bahsettiniz... Bu konuyu da açar mısınız?

EVANJELİSTLERİN KEHANETİ ABD'NİN İSRAIL POLİTİKASI ÜZERİNDE ÇOK ETKİLİ

(Ş.E.): ABD halkının üçte birini oluşturan, bu nedenle de büyük oy potansiyeline ve siyasi güce sahip olan **Protestan Evanjelistlere, Hristiyan Siyonistler** de denilmektedir. **Evanjelistler, Yahudilere büyük sevgi ve sempati duymakta ve siyasi güçlerini İsrail'in ulusal çıkarlarını destekleyecek şekilde kullanmaktadırlar.** Evanjelistlerin inançlarına göre; Hristiyanlık, Yahudi kökünden gelir. Bu nedenle İsrail'in yaptığı işler, Tanrı'nın onayladığı işlerdir. Mesih ortaya çıkmadan önce dinsizlik ve ahlak çöküntüsünün hüküm sürdüğü ve kaos

(Dündar, 2017; 10 Aralık)

Bir dönem Türkiye'nin ABD büyükelçiliği görevini de üstlenen Şükrü Elekdağ'ın, ABD'deki Siyonist Yahudi Lobisi ve Hristiyan Siyonist Evanjelistler ile ilgili yapmış olduğu yerinde tespitler dikkat çekicidir. ABD iç siyasetini yakından bilen eski büyükelçi, Siyonistler'in ve Evanjelistler'in ABD'nin gerek iç gerek dış politikada attığı adımlarda ne kadar etkin olduklarını vurgulamıştır. Şüphesiz ki ABD Başkanı Trump'ın Kudüs Yasası kararında da bu ikili ittifakın parmağı bulunmaktadır. ABD'nin genel olarak Orta Doğu'daki siyasi hamleleri de İsrail'in çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. İsrail'in kuruluşundan günümüze bu durum değişmemiştir fakat Trump'a kadar bu denli gözü kara bir şekilde

önünü arkasını düşünmeden hareket eden ABD başkanı daha önce gelmemiştir. Bunun sebebi Trump'ın, Trump'ın ailesinin ve yakın siyasi çevresinin Siyonist ve Evanjelist olmaları aynı zamanda ABD'deki Siyonist ve Evanjelist kitlenin katlanarak büyümeye devam etmesidir. ABD halkının ülke yönetiminin belirlenmesinde, ABD yönetiminin de İsrail'le ilişkilerin ve Orta Doğu'da yapılacak hamlelerin belirlenmesinde kaçınılmaz rolü bulunmaktadır. Nitekim günümüzün Demokrat ABD Başkanı Biden'ın da selefi Cumhuriyetçi Trump'dan Siyonizm ve Evanjelizm'e destek verme noktasında aşağı kalır yanı yoktur. Uğur Dündar'ın sormuş olduğu sorular ve Şükrü Elekdağ'ın da yapmış olduğu değerlendirmelere bakıldığında Trump'ın Kudüs kararı her ne kadar siyasi olsa da bir o kadar da dini argümanlara dayanan bir karardır. Elekdağ, uluslararası gündemin en önemli maddesi olan Trump'ın Kudüs kararının dini arka planını gören nadir isimlerden birisi olmuştur.

Sözcü gazetesinin kamuoyunca bilinen meşhur yazarlarından Yılmaz Özdil 15 Aralık Cuma günü "*Ne Mutluyum Filistinli Diyene*" başlıklı yazısında, Türkiye'nin Kudüs meselesindeki duruşu ve Filistin'e bakış açısı üzerinden Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı eleştirmiştir. Bol imalı köşe yazısında Özdil, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Filistin karşılaştırması yapmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, kuruluşunun en önemli amacı Filistin ve Kudüs olan İslam İşbirliği Teşkilatı'nı (İİT) Türkiye'nin dönem başkanlığını yürüttüğü esnada İstanbul'daki zirvede toplaması Özdil'in köşe yazısının yekûnuna konu teşkil etmiştir. Yazar, sadece Müslüman devletlerin değil Hristiyan aleminin de birinci gündem maddesi olan Kudüs'e Türkiye cumhurbaşkanının gösterdiği ilgiyi fazla bulmuş ve Erdoğan'ı KKTC'ye yeterli değeri vermemekle suçlamıştır.

Yılmaz Özdil'in yazısının ele aldığı konu ve ana fikri itibariyle Sözcü gazetesinin dünkü baskısında köşe yazarlarından Emin Çölaşan'ın "*Şu bizim İslam ülkeleri!*" başlıklı yazısından yola çıkarak yazıldığı görülmektedir. İki yazıda da İİT'nin İstanbul'daki zirvesi Kudüs üzerinden değerlendirilmesi gerekirken, eleştirilerin KKTC üzerinden yapılmış olması dikkat çekicidir. Çölaşan'ın yazısının Özdil'inkinden farkı direkt olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef almamasıdır. Çölaşan'ın köşe yazısında göreceli olarak daha yapıcı eleştiriler getirdiği görülmüştür. Emin Çölaşan yazısındaki asıl vurguyu bir fıkra üzerinden yapmış ve İslam ülkelerini İİT zirvesinde sadece gövde gösterisi yapıp faaliyete geçmemekle suçlamıştır.

Özdil, Kudüs hakkında kaleme aldığı yazısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın siyasi duruşunu eleştirmiştir. Yazarın asıl rahatsız olduğu ise Türkiye liderinin Filistin için verdiği mücadelenin gereksiz ve aşırı olduğudur. Özdil, kinayeli üslubuyla sürdürdüğü yazısında Erdoğan'dan KKTC'nin tanınması konusunda tüm dünyaya kafa tutmasını istemektedir. Malum ifadeler okunduğunda yazının yazılış amacının yalnızca cumhurbaşkanına eleştirilerde bulunmak olduğu görülmektedir. Yılların gazeteci yazarı Yılmaz Özdil'in böylesine mühim bir meselede daha nitelikli bir köşe yazısı kaleme alması işten bile değildir fakat Özdil yine köşe yazısının tümünde olduğu gibi sıcak gündemle alakalı değerlendirmeler yapmak yerine yazısının son kısmında da kinayeli bir şekilde Erdoğan'ı Filistinlilerin cumhurbaşkanı olarak gördüğünü ima etmiştir. Köşe yazısının başlığı olarak

uygun gördüğü "Ne mutlu Filistinliyim diyene!" şeklindeki sloganıyla da yazısını noktalamıştır.

ABD Başkanı Donald Trump'ın 1995'te ABD Senatosu'nda çıkarılan Kudüs Yasası'nı haleflerinin aksine 6 Aralık 2017'de veto etmemesi ve Kudüs'ü İsrail'in başkenti kabul edip ABD'nin İsrail büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması talimatı vermesi üzerine Sözcü gazetesinde 1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihleri arasında yayınlanan köşe yazıları nitelik ve nicelik bakımlarından analiz edilmiştir. Sözcü gazetesi, örneklem olarak alındığı tarihte Türkiye geneli tiraj sıralaması bakımından 3. sırada yer alan Türk gazetesidir. Gazete solcu ve Atatürkçü yaklaşıma sahiptir. Sözcü gazetesinin yazar kadrosu incelendiğinde, hepsinin Atatürkçü görüşü temsil ettikleri ve ileri yaştaki tecrübeli gazeteci yazarlardan oluştuğu görülmüştür. Köşe yazıları irdelendiğinde gazetenin yazar profilinin Kudüs'e bakış açılarının benzer çizgide olduğu tespit edilmiştir. 20 günlük süreç boyunca Kudüs'le alakalı yayınlanan köşe yazılarında; Türkiye'nin dış politikasına yönelik Cumhurbaşkanı Erdoğan özelinde eleştirilerin fazlalığı ve Arap karşıtlığı dikkat çekmektedir.

Sözcü gazetesinde 1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihleri arasında ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti kabul etmesi ve büyükelçiliğini Kudüs'e taşıması hamlesiyle ilgili 7 gazeteci yazar tarafından toplam 11 adet köşe yazısı yayınlanmıştır. 20 günlük süre boyunca yayınlanan köşe yazılarının miktarı yazarlarının isimleri ile beraber şu şekildedir:

Tablo 5: Sözcü gazetesi köşe yazarları tarafından yayınlanan köşe yazısı miktarı.

Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkında Köşe Yazısı Yayınlanan Sözcü Gazetesi Yazarları	1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 Tarihleri Arasında Yayınlanan Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkındaki Köşe Yazıları
Uğur Dündar	2
Yılmaz Özdil	2
Necati Doğru	2
Ayşe Sucu	2
Emin Çölaşan	1
Rahmi Turan	1
Sinan Meydan	1
Sözcü gazetesinde 7 gazeteci yazarın toplam 11 adet köşe yazısı yayımlanmıştır.	

Sözcü gazetesinin köşe yazarlarının en dikkat çekici özelliği ileri yaşlarda olmalarıdır. Mesleklerinde uzun yıllar farklı platformlarda görev almış gazeteci yazarların her biri, Türk halkı tarafından tanınan ve ideolojik bakış açıları iyi bilinen kişilerdir. Bu tecrübeli gazeteciler, geçmişten günümüze getirmiş oldukları siyasi bakış açısı gelenekleri dolayısıyla aynı dünya görüşündeki okur kitlesi tarafından takip edilmektedirler. Eski Türk Solu geleneğinden gelen yazarların solcu bakış açısıyla Filistin Davası'na dair ilgileri olmasına rağmen, meselenin dini önemi göz önünde bulundurulduğunda Kudüs konusunda yayınlanan yazılarının nicelik olarak azlığı göze çarpmaktadır. Bunun sebebi söz konusu yazarların ve okur kitlesinin dünya görüşünde dine mesafeli bir tavır bulunmasıdır. Bir dönem Türk Solu'nun Filistin Davası'na olan ilgisi de ümmet bilinci yada dini hassasiyetle değil mazlum Filistinlilerin, Kapitalist ABD ve Siyonist İsrail'e karşı savaşmalarından kaynaklanmaktadır.

Tabloya bakıldığında; Kudüs konusunda sadece bir yazısı bulunan Sinan Meydan'ın Kudüs'ün gündemdeki meselesini değil Umumi Harp'te Kudüs ve çevresinde Osmanlı İmparatorluğu-İngiliz İmparatorluğu arasında yaşanan savaşları ele almıştır. Meydan'ın köşe yazısı yalnızca tarihi bilgiler içermektedir. Rahmi Turan'ın da bir köşe yazısı olduğu fakat bu yazısında Kudüs'ten değil yalnızca Filistin'in durumundan kısaca bir paragraf bahsettiği görülmektedir. Rahmi Turan aynı yazdığı gazetenin diğer yazarlarının yaptığı gibi Arap karşıtlığı üzerinden Filistin meselesini ele almıştır. Emin Çölaşan'da konuyla alakalı tek köşe yazısı olan "*Şu bizim İslam ülkeleri!*" başlıklı yazısında Rahmi Turan gibi aynı bakış açısına sahip olup Müslüman ülkeleri özellikle de Arap devletlerini birlik olamamak yönünden eleştirmiştir. Çölaşan'ın sadece İstanbul'da toplanan İİT zirvesini konu edinen yazısında, Kudüs özelinde bir değerlendirmeye rastlanmamıştır.

Sözcü gazetesinde Kudüs gündemiyle alakalı iki köşe yazısı bulunan Ayşe Sucu, gazetenin diğer yazarlarının aksine dini bakış açısına daha çok önem vererek yazılarını kaleme almıştır. Yazılarının konusunu ve ana fikrini direkt olarak Kudüs üzerine belirlemiştir. Kudüs'ün dini önemini vurgulamaktan çekinmeyen Sucu köşesinde, Kudüs'le ilgili tarihi ve dini bilgileri harmanlayarak günümüzde yaşanan siyasi olaylara ışık tutmuştur. Sucu'nun Sözcü gazetesinin diğer köşe yazarlarından ayrılan tarafı Kudüs'ü bir bütün olarak ele almasının yanında Kudüs gündemini dini perspektiften değerlendirmiş olmasıdır; yazarın Sözcü gazetesinin diğer yazarlarıyla ortak noktası ise onlar kadar olmasa da her fırsatta Filistin ve Kudüs konusunda Müslüman ülkelerin yetersiz kaldığını vurgulamasıdır.

Gazetede; Necati Doğru, Yılmaz Özdil ve Uğur Dündar'ın da 2'şer köşe yazıları yayımlanmıştır. Doğru ve Dündar'ın yazılarının Özdil'inkilere göre nitelik açısından daha zengin olduğu görülmüştür. Sözcü gazetesinin yayın politikası gereği gazetenin tüm yazarlarının ortak noktası Türkiye'de 2002'den beri tek başına iktidar olan Ak Parti'ye karşı muhalif tavır sergilemektir. Ancak bazen dış siyasette ve siyaset üstü meselelerde bu muhalif tavrın dozunda tutulması gerekmektedir. Yapılmadığı takdirde hem Türk halkının ortak meselelerinde toplumun kutuplaştırmasının önü açılmakta hem de uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin zor durumda kalması riski bulunmaktadır. Bu minvalde; Yılmaz Özdil'in iki adet yazısının ana fikrinin de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ne olursa olsun

eleştirmek ve hazır Filistin-Kudüs meselesi gündemdeyken Arap karşıtlığı yapmak olduğu görülmüştür.

Özdil'in aksine Uğur Dündar ve Necati Doğru'nun köşe yazılarında Filistin-Kudüs meselesinden sapılmadığı, yazıların siyasi yönden değerli analizler içerdiği görülmüştür. Bu yazılarda, Sözcü gazetesi yazarlarının ortak olarak eleştirdiği Cumhurbaşkanı Erdoğan, Müslüman devletler ve tarihteki "Arap ihaneti" gibi maddeler yer alırken eleştirinin dozu aşılmamış, esas olan Kudüs meselesinden çıkılmamıştır. Kudüs konusunda Sözcü gazetesindeki en dikkat çekici köşe yazısı Uğur Dündar'ın emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ ile yaptığı söyleşidir. Elekdağ'ın görüşlerine yer verilen yazıda, Trump'ın Kudüs Yasası hamlesinin dini ve siyasi arka planı etraflıca analiz edilmiştir.

3.1.3. Yeni Şafak Gazetesindeki Köşe Yazıları

Türk Yazılı Basını'ndan inceleyeceğimiz üçüncü gazete olan Yeni Şafak; 2017 Aralık ayında sahip olduğu okur kitlesinin siyasi ideolojisini temsil eden gazeteler arasında tirajı en yüksek olan gazetedir. Yeni Şafak köşe yazarlarının 1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihleri arasında Trump'ın Kudüs Yasası'nı veto etmemesi konusunda yayınlanan köşe yazılarının gün başına düşen miktarları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 6: Yeni Şafak gazetesi günlük köşe yazısı miktarı.

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017	Yeni Şafak Gazetesinde Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkında Yayınlanan Köşe Yazıları
1 Aralık 2017	0
2 Aralık 2017	0
3 Aralık 2017	1
4 Aralık 2017	0
5 Aralık 2017	2
6 Aralık 2017	2
7 Aralık 2017	5
8 Aralık 2017	10
9 Aralık 2017	9
10 Aralık 2017	11
11 Aralık 2017	6

12 Aralık 2017	10
13 Aralık 2017	4
14 Aralık 2017	9
15 Aralık 2017	6
16 Aralık 2017	10
17 Aralık 2017	5
18 Aralık 2017	3
19 Aralık 2017	3
20 Aralık 2017	4
Yeni Şafak Gazetesinde 20 günlük periyotta toplam 100 adet köşe yazısı yayımlanmıştır	

3 Aralık 2017 tarihinde yayınlanan ilk köşe yazısı Abdullah Muradoğlu'na aittir. Trump'ın Kudüs kararını 6 Aralık'ta almıştır. Muradoğlu'nun uluslararası siyasi gündemi ve ABD iç politikasını sıkı takip etmesi, 3 Aralık'taki köşesinde Kudüs konusunu ele almasını sağlamıştır. Yazarın Trump'ın kararı öncesinde olası bir hamleyi beklediği görülmektedir.

Trump'ın kararı öncesinde Yeni Şafak'ta, 5 ayrı köşe yazarının 1'er yazısının yayınlandığı tespit edilmiştir. Bunlar: 3 Aralık'ta Abdullah Muradoğlu, 5 aralıkta İbrahim Karagül ve Yaşar Taşkın Koç, 6 Aralık'ta Yasin Aktay ve İbrahim Tenekeci'dir. Gazetede Trump'ın kararı hakkında ilk yazının sahibi Abdullah Muradoğlu gibi diğer 4 köşe yazarı da sürekli surette uluslararası siyaseti takip edip bu alanda fikirler üretip yazılar yayımlayan isimlerdir.

ABD ile Türkiye arasındaki saat farkı düşünüldüğünde ABD'de 6 Aralık günü Türkiye'de 7 Aralık gecesine denk gelmektedir. Gazete baskıları gece yapıldığından, karar sonrası hızlıca kaleme alınacak bir yazının ancak gazete baskısına yetişip 7 Aralık günkü gazetede yer alması mümkün olabilir. Trump'ın dünya gündemini sarsan kararının alındığı günün ertesinde, Yeni Şafak'ta yine Trump'ın kararının öncesindeki 3 günün toplamında olduğu gibi 5 ayrı köşe yazarının 1'er yazısının yayınlandığı tespit edilmiştir. Trump'ın kararı sonrası gazetede ilk reaksiyon beş yazardan gelmiştir. Bu yazarlar: Mehmet Acet, Hayrettin Karaman, Zekeriya Kurşun, Merve Şebnem Oruç ve Serdar Tuncer'dir. Yazarlara tek tek bakıldığında hemen hepsinin esas mesleklerinin ve ilgi alanlarının farklı olduğu görülmektedir. Aynı konu üzerine yazan yazarların bu farklılığı, okuyucuya çok yönlü bir okuma deneyimi sunmaktadır.

6 Aralık 2017'de açıklanan karar sonrası 7 aralıkta köşe yazılarının miktarında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. 8 aralıkta bu sayı ikiye katlanmıştır. 3 gün yüksek seyreden konuyla alakalı köşe yazısı miktarı bundan sonraki günlerde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Yeni Şafak'ta ilk yayınlanan köşe yazısı Abdullah Muradoğlu'nun yazısıdır. Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesi ve ABD'nin İsrail Tel Aviv'de bulunan büyükelçiliğinin Kudüs'e nakledilmesi kararlarının alınma ihtimali hakkındaki "*Trump büyükelçiliği Kudüs'e taşıyacak mı?*" başlıklı köşe yazısı 3 Aralık 2017 tarihinde yayınlanmıştır. Muradoğlu yazısına, ABD'de dışişleri bakanlığında değişiklik olması söylentileriyle giriş yapmıştır. Rex Tillerson'ın görevden alınıp yerine CIA'in Evanjelist Başkanı Mike Pompeo'nun gelme söylentileri, ABD yönetimindeki Evanjelist görüşlü siyasilere sayısını arttıracaktır. Mike Pompeo'dan sonra boşalacak CIA başkanlığı koltuğuna ise Trump tarafından düşünülen ismin Senatör Tom Cotton olduğu düşünülmektedir. Cotton ise ABD Senatosu'nda tanınan en önde "Neocon" siyasetçilerden birisidir.

ABD'de 1960-1970'li yıllarda yayılım gösteren bu "Yeni Muhafazakar" siyasi ideoloji, baba ve oğul Bushlar'ın başkanı oldukları dönemlerde ABD siyasetinde üst kademelere erişmiştir. Bilhassa oğul George Walker Bush'un ABD başkanlığı yaptığı içinde bulunduğumuz "Üçüncü Milenyum'un" başlarında, Neoconlar ABD'nin dış siyasetine yön vermeye başlamışlar ve en çok da Orta Doğu'ya ilgi duymuşlardır. Oğul Bush'un ABD başkanlığı yaptığı dönemlerden başlayan ABD'nin Orta Doğu'ya "direkt" olarak askeri müdahaleye cesaret bulmasının da altında Yeni Muhafazakar siyasi ideolojisinin uygulamaları yatmaktadır. Irak'a yapılan hareket ile başlayan süreç günümüze dek aralıksız devam etmiştir. "11 Eylül Saldırıları" sonrasında adeta gizli bir el düğmeye basmıştır. "İslami Terör Örgütleri" yalanını o günden bugüne kullanmaya devam eden ABD, önce Afganistan'ı sonra Irak'ı işgal etmiştir. ABD yakın zamanda da aynı yalanı kullanarak DAES/DEAS, (İŞİD/ISIS) terör örgütünü bahane edip yine Irak'ın yanı sıra bir de Suriye'ye müdahale etmektedir.

"Üçüncü Milenyum" ile başlayan dini ve toplumsal proje ise "İlmli İslam" olmuştur. Tarihin en çok konuşan Papa'sı 2. Jean Paul: "*Birinci Milenyum'da Avrupa Hristiyanlaştırıldı. İkinci Milenyum'da Amerika ve Afrika'ya Hristiyanlık yayıldı. Üçüncü Milenyum'da hedefimiz Asya*" demiştir. Papa'nın bu çıkışı "İlmli İslam" projesini de devamında getirmiştir. Tabi ki Asya'yı Hristiyanlaştırmak için ilk önce Asya'nın kapısı olan Batı Asya (Batılılara göre, onların gözünden bakınca 'Ön Asya') bölgesine hakim Müslüman Alemi'nin Hristiyanlaştırılması gerekmektedir. Papa'nın ortaya koyduğu doktrinin uygulama aşamasında da ABD devreye girmiştir.

Bu minvalde "Üçüncü Milenyum" ile başlayan diğer bir siyasi proje ise Greater Middle East (Büyük Ortadoğu Projesi) yani daha bilindik olan kısaltmasıyla BOP'tur. Asya'nın Hristiyanlaşması için atılacak ilk adım olan İlmli İslam Projesi, BOP ile beraber uygulamaya konulmuştur. ABD'nin BOP ile Orta Doğu'da yapmak istediği; yeni askeri, siyasi ve dini tefrikalar çıkartmak suretiyle bölgedeki kaosu arttırmaktır. Kaosun artmasıyla Orta Doğu ülkelerinin içlerinde çıkacak siyasi karışıklıklar neticesinde özellikle mezhepsel

farklılıklarıyla ayrılmış yeni devletçikler oluşturulması planlanmaktadır. Dini ve siyasi olarak parçalanmış, zaten pek çoğunun üst düzey yönetimlerini ellerinde bulundurdukları güçsüz Orta Doğu devletlerinin maddi ve manevi bakımlardan zayıf düşmeleriyle BOP ve İlimli İslam vb. projelerin başarıya ulaşmasının kolaylaşması amaçlanmaktadır.

İlimli İslam Projesi'nin uygulama aşamasında ise ABD, Orta Doğu'daki devletlerin içerisinde dini lider görünümü ajanlar beslemektedir. ABD'nin Türkiye'deki maşası da 2013 yılı aralık ayında Türk kamuoyuna rengini tam olarak belli eden Fetullah Gülen'dir. 1970'li yıllardan beri gösterdikleri çabanın yanı sıra bazı hem dış hem de iç mahfiller tarafından önlerinin açılması suretiyle Türkiye'nin içinde devlet içinde devlet olan "Gülen Cemaati", İlimli İslam Projesi'nin Türkiye'deki temsilcisi konumundadır. Fetullah Gülen, Türkiye'de siyasete en uzak duran dini cemaat olan "Nur Cemaati" önderi Bediüzzaman Said Nursi'nin yolundan gidiyormuş izlenimi vererek uzun yıllar boyunca çevresine eleman toplamıştır. Fetullah Gülen, "*Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım*" diyen Said Nursi'yi kendine mürid değil kılıf olarak belirlemiştir. Sanki siyaset değil de "hizmet" yapıyormuş izlenimi veren Gülen'in cemaati, 2010'lu yıllara gelindiğinde pek çok siyasi olaya karışmış, 17 - 25 Aralık 2013'de "yargısal darbe girişiminde" bulunmuş ve nihayetinde 15 Temmuz 2016 günü Türkiye'de askeri darbeye kalkışmıştır. Günümüzde Paralel Devlet Yapılanması (PDY) ya da Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak adlandırılan terör örgütü, kalkıştığı girişimlerin sonucunda siyasi olarak başarılı olamasa dahi dini yönden başarılı olmuştur. Türk halkı bu örgüt yüzünden ciddi dini, kültürel ve sosyolojik travmalar geçirmiştir. FETÖ'nün İlimli İslam Projesi'nin günümüzde göreceli olarak başarıya ulaşmasında çok önemli yeri bulunmaktadır.

İlimli İslam Projesi için en son yapılan büyük hamle yakın zamanda gerçekleşmiştir. Papa Franciscus, 2021 mart ayında Irak'a yaptığı ziyarette pek çok siyasi ile görüşmüş fakat en önemlisi Şii lider Ayetullah Seyyid Ali el-Husaymi el-Sistani görüşmesi olmuştur. Papa Fransis ve Ayetullah Sistani aynı zamanda Irak'ın siyasi liderleri ile antik "Ur" kentinde buluşmuşlardır. Bu buluşmanın gerçekleştiği 6 Mart günü Irak'ta "Ulusal Hoşgörü ve Birlikte Yaşama Günü" olarak ilan edilmiştir. Papa Fransis ve Ayetullah Sistani'nin katılımıyla gerçekleştirilen "Dinler Arası Diyalog" toplantısının tarihi "Ur" şehrinde yapılmasının sebebi kentin, üç vahiy dininin de peygamber olarak kabul ettiği ortak kutsalları peygamberlerin atası Hz. İbrahim'in doğduğu yer olmasıdır. Papa'nın Ur'daki programdan sonra gittiği Irak Kürt Bölgesel Yönetimi başkenti Erbil'de yaşanan bir durum, Türkiye ile IKBY arasında siyasi krize sebebiyet vermiştir. IKBY tarafından Papa'nın gelişinin münasebetiyle hatıra pulu basılmış ve IKBY sınırları Türkiye'nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayacak bir şekilde gösterilmiştir (Tavukçu, 2021, parag.5-15)

Görsel 18: IKBY'nin Papa Hatıra Pulu

(www.yenisafak.com, 2021)

BOP planının önemli parçalarından birisi de; Orta Doğu'da Kürtler'in fonksiyonel bir şekilde kullanılmasıdır. Gerek terör örgütleri ile gerekse siyasi partilerle Kürtler'in başta Irak ve Türkiye olmak üzere İran ile Suriye'nin de siyasetinde söz sahibi olmasının sağlanmasıdır. Kürtler ABD'nin Orta Doğu politikaları için çok kullanışlı bir enstrüman iken aslında dolaylı olarak Siyonistler'in "Eretz İsrail'ini" (Arz-ı Mev'ud/Vaadedilmiş Topraklar) gerçekleştirmek için bir piyon olarak kullanılmaktadırlar. Bölgede uygulamaya konulan bu bütün planlar Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti'nin siyasi dehalarından çıkmaktadır. Zaten ABD'de bu medeniyetin bir ürünüdür. ABD'deki Siyonist, Evanjelist ve Neocon siyasetçiler, ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik projelerinin baş mimarlarıdır. İsrail-Filistin "barışı" için yapılan planlar da buna dahildir. Bu planların merkezinde ise Kudüs yer almaktadır. Trump'ın Kudüs Yasası'nı yürürlüğe koyabilmesi, İsrail ile sıkı dost olan üst kademelerde görevlendirmekten çekinmediği Mike Pence, Mike Pompeo, Jared Kushner, Jason Greenblatt, David Friedman, Steve Bannon, Sebastian Gorka, Roy Moore, vb. Siyonist, Evanjelist ve Neocon siyasetçiler sayesinde gerçekleşmiştir.

Abdullah Muradoğlu ABD iç ve dış politikasını sürekli takip eden bir gazeteci yazar olarak, ABD Başkanı Donald Trump'ın 6 Aralık'ta almış olduğu karar sonrası gündem olan Kudüs'ü "*Trump büyükelçiliği Kudüs'e taşıyacak mı?*" başlıklı yazısında 3 Aralık 2017'de köşesine taşımıştır. Muradoğlu'nun 5 Aralık'taki "*Trump'ın kaderi Flynn'in elinde mi?*" ve

17 Aralık'taki "Siyah Güç'ten Trump'a cevap!" başlıklı köşe yazıları direkt olarak Kudüs'ü ele almamakla beraber, ABD'nin Kudüs diplomasisi ekseninde aktif olan isimlerin ABD iç siyasetindeki durumları hakkında bilgi edinmek adına okuyucuya fayda sağlayacak niteliktedir. Yazarın Trump'ın kararı sonrası kaleme aldığı ilk köşe yazısı "*Önce Amerika'ydı, 'önce İsrail' oldu!*" başlığıyla 10 Aralık tarihinde yayımlanmıştır. Bu yazısında Muradoğlu, ABD'nin Kudüs'le ilgili attığı adımlarda İsrail ile olan dirsek temasını, Amerikan Siyonist Organizasyonu (ZOA) çerçevesinde değerlendirmiştir. Yazar 15 Aralık'taki "*Trump'ın gizli planı!*" başlıklı köşe yazısında, Trump'ın Kudüs kararını almasını mümkün kılan elemanlarının hem kişiliklerini hem de Kudüs konusundaki bulundukları faaliyetleri etraflıca anlatmıştır. Yazıda, ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ve Savunma Bakanı James Mattis'in Trump'ın Kudüs'le ilgili atacağı adımlara yaklaşımları değerlendirilmiştir. İlerleyen aylarda Kudüs konusunda Trump'ın düşünceleriyle çelişen Rex Tillerson'un yerine Evanjelist Mike Pompeo getirilmiştir. Trump inancı gereği koyduğu hedeflere engel olanları bir bir egale etmiştir. ABD iç politikasında Kudüs'le ilgili atılan adım sonrası Trump aykırı düşünenlerin deyim yerindeyse ipini çekerken, Orta Doğu'daki Arap devletlerinin nabızı da Trump'ın malum danışmanlarının ikili ilişkileri sayesinde tutulmuştur.

Yeni Şafak gazetesinin meşhur yazarlarından Yusuf Kaplan, köşesinde Trump'ın Kudüs kararı ile ilgili en fazla sayıda yazısı yayınlanan Yeni Şafak yazarlarından. Yazar Kudüs'le alakalı 5 adet yazı kaleme almıştır. Kaplan'ın konuyla ilgili ilk köşe yazısı 8 Aralık 2017 tarihli "*Küresel bir İntifada başlatılmalı*" başlıklı yazısıdır. Kararın Kudüs ve çevresine getireceği olumsuzlukları sıralayan yazar, ABD-İsrail işbirliğinin perde arkasını enine boyuna değerlendirmiştir. Yusuf Kaplan'ın yazısının başlığında olduğu gibi Kudüs'le ilgili temennisi, karara gösterilecek tepkinin Filistin kapsamında kalmaması ve Müslüman Alemi'nin örgütlenerek Siyonist İsrail- Evanjelist ABD'ye karşı dünyayı ayağa kaldırıp yapılan hukuksuzluğa gerekli tepkinin verilmesidir.

Yusuf Kaplan'ın arka arkaya 10 ve 11 Aralık tarihlerinde "*Celal, Cemal ve Kemal yolculukları açısından Kudüs'ü anlamak*" başlıklı iki devam yazısı da siyasi, dini ve tarihi perspektiflerden Kudüs Meselesi'nin derinlemesine incelemesini içermektedir. Bunlarla kalmayıp Kudüs'ü felsefi yönden anlamlandırmak için yazdığı satırlar eşine az rastlanır niteliktedir. Kaplan 15 Aralık'taki "*Tarihi kriz ve krizi aşmanın yolları...*" başlıklı köşe yazısında İslam İşbirliği Teşkilatı'nın aldığı Kudüs kararlarını değerlendirmiş ve "*İİT gibi ısmarlama teşkilatlarla bir yere varamayız...*" sonucuna varmıştır. Bu sonuca varmasını teşkilatın aldığı kararlara bağlamaktadır. Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti olarak tanınması kararını eleştiren yazar, bu bakış açısının Batı Kudüs'ü de İsrail'in başkenti olarak kabul etmek anlamına geleceğinden endişe duymuştur. Kaplan, İİT'de çıkan kararlardan memnun olmasa da ne olursa olsun İslam ülkelerinin bir arada bulunup beraber adım atmalarını dahi önemli bir gelişme olarak görmektedir. Yusuf Kaplan'ın, durumun vahametini gözler önüne sermesi açısından şu ifadeleri dikkat çekicidir:

...İslâm dünyası, tarihinin en zorlu hatta en “berbat” dönemini yaşıyor. “Berbat” diyorum çünkü İslâm dünyası -Moğol ve Haçlı saldırıları dönemini hâric tutarsak- hiçbir dönemde, bu kadar çaresiz, bu kadar perişan, bu kadar kaotik durumda olmamıştı.

İİT’nin adıyla müsemma bir kuruluşa dönüştürülebilmesi gerekiyor. Ama mevcut şartlarda bu çok zor görünüyor.

İslâm dünyası bağımsız değil; iki asırdır hem Batılıların kölesi hem de bunun doğal sonucu olarak paramparça; üstelik de son birkaç yıldan bu yana sürgit daha da parçalanıyor; kabile, meşrep, mezhep çatışmalarının pençesinde kıvranıyor...

Sanki bütün yollar tıkanmış gibi. Bir çıkış yolu yok gibi... (Kaplan, 2017; 15 Aralık).

Yusuf Kaplan "*Bir çıkış yolu yok gibi.*" diyerek her ne kadar İslam Alemi hakkında ümitsiz görünse de ümidini kaybetmek imanını kaybetmekle aynı şey olduğundan çıkış yolu için yol haritasını şu şekilde belirlemiştir:

...Krizden çıkış yolu için bir kaç maddelik özlü bir öneride bulunacağım...

Birincisi, sürükleyici bir fikre ihtiyacımız var.

Yeniden müslümanlaşmamızı sağlayacak, gücün, dünyevî çıkarların değil İslâm’ın, adaletin, kardeşliğin, hakikatin önünü açacak güçlü bir muhasebe ve toparlanma sürecine...

İkincisi, güçlü liderlere ihtiyacımız var.

Yılmayacak, yıkılmayacak, makus talihimizin yenilmesinde kurucu, koruyucu ve ön açıcı roller oynayacak, fırtınalara karşı dalgakıran gibi karşı duracak güçlü liderlere...

Üçüncü olarak da, her alanda işbirliği faaliyetlerini hızlandırmamız gerekiyor daha fazla gecikmeden... (Kaplan, 2017; 15 Aralık)

1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 tarihleri arasında Yeni Şafak gazetesinde; ABD Başkanı Donald Trump'ın veto etmediği Kudüs Yasası'nın yürürlüğe girmesi sonucunda, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti kabul etmesi ve başkan Trump'ın Tel Aviv'deki büyükelçiliği Kudüs'e taşıması talimatıyla alakalı 33 gazeteci yazar tarafından toplam 100 adet köşe yazısı yayınlanmıştır. 20 günlük süre boyunca yayınlanan köşe yazılarının miktarı çoktan aza doğru yazarlarının isimleri ile beraber şu şekildedir:

Tablo 7: Yeni Şafak gazetesi köşe yazarları tarafından yayınlanan köşe yazısı miktarı.

Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkında Köşe Yazısı Yayınlanan Yeni Şafak Gazetesi Yazarları	1 Aralık 2017 - 20 Aralık 2017 Tarihleri Arasında Yayınlanan Kudüs'ün ABD Tarafından İsrail'in Başkenti İlan Edilmesi Hakkındaki Köşe Yazıları
Yusuf Kaplan	5

Hasan Öztürk	5
Tamer Korkmaz	5
İbrahim Tenekeci	5
Abdullah Muradoğlu	4
İbrahim Karagül	4
Ömer Lekesiz	4
Ali Saydam	4
Yasin Aktay	4
Nedret Ersanel	4
Murat Şeker	4
Zekeriya Kurşun	4
Merve Şebnem Oruç	4
Yaşar Taşkın Koç	4
Bülent Orakoğlu	3
Mehmet Acet	3
İsmail Kılıçarslan	3
Faruk Beşer	3
Rasim Özdenören	3
Özlem Albayrak	3
Ahmet Rıfat Albuz	3
Leyla İpekçi	3

Ergün Yıldırım	2
Hayrettin Karaman	2
Ayşe Böhürler	2
Serdar Tuncer	2
Müfit Yüksel	2
Gökhan Özcan	1
Yaşar Süngü	1
Mahmud Erol Kılıç	1
Furkan Çalışkan	1
Cemile Bayraktar	1
İsmail Cesur	1
Yeni Şafak Gazetesi'nde 33 gazeteci yazarın toplam 100 adet köşe yazısı yayımlanmıştır	

Yeni Şafak gazetesi ilk olarak yazarlarının sayıca çokluğuyla dikkat çekmektedir. Çok çeşitli mesleklerle, değişik uzmanlık alanlarına ve farklı yaş aralıklarına sahip gazeteci yazarlar; Yeni Şafak'ta ele alınan Kudüs hakkındaki köşe yazılarında okuyucuya, meseleye geniş bir yelpazeyle bakma imkanı sağlamıştır. Gazetede yayınlanan köşe yazılarında Trump'ın kararının ele alınış yönleri çeşitlilik göstermiş, yalnızca siyasi mülahazalar ile Kudüs mevzusuna yaklaşılmamıştır. Yeni Şafak yazarları farklı ilgi alanlarından getirdikleri birikimleriyle gazetede köşelerinde yayınladıkları yazılarıyla; tarihten edebiyata, dinden sosyolojiye, felsefeden ekonomiye vb. pek çok sahada geniş bir spektrumla Trump'ın Kudüs kararını irdilemişlerdir.

Yeni Şafak İslamcı-Muhafazakar kitleye hitap eden bir gazetedir. Bu okuyucu kitlesine sahip Türk Gazeteleri arasında tiraj bakımından en üst sırada yer almaktadır. Gazetenin kamuoyunca tanınan yazar portföyü de müteaddiyin kişilerden oluşmaktadır. Bu saikle Kudüs meselesine yaklaşan yazarlar, 2017 aralık ayı boyunca kaleme aldıkları köşe yazılarında Kudüs'ü genellikle ana tema olarak belirlemişlerdir.

Bilhassa Yeni Şafak'ın kamuoyunca tanınan yazarlarından Yusuf Kaplan ve Hasan Öztürk'ün, çok sayıda köşe yazısı yayımlamaları ve yazılarının nicelik olarak çokluğunun

yanı sıra nitelik açısından da kapsamlı analizler içerdiği görülmektedir. İki yazarın da İslamcı Türkler'de kıymetiharbiyesi vardır. Hasan Öztürk meseleye daha çok dini ve toplumsal yönden yaklaşmıştır. Yusuf Kaplan'ın Kudüs'e yaklaşımı ise felsefi yönden olup İslami çizginin dışına çıkmamıştır. Yazarlar Kudüs'ü ümmetin meselesi olarak görmekte ve ABD'ye itaatkar Müslüman Arap devletlerini Müslümandan çok Arap olmaya eğilimleriyle eleştirmektedirler.

Kaplan ve Öztürk gibi Yeni Şafak gazetesinde 5'er adet yazıyla Kudüs gündemine katkı sağlayan gazeteci yazarlar, Tamer Korkmaz ve İbrahim Tenekeci'dir. İbrahim Tenekeci "Milli Görüş" geleneğinden gelen bir isim olarak Kudüs konusuna önem vermiş ve köşe yazılarında, Ümmetçilik ve İslamcılık üzerinden Kudüs'le alakalı siyasi ve toplumsal değerlendirmelerde bulunmuştur. Tamer Korkmaz da Kudüs'e dini hassasiyetle yaklaşmakla beraber, ABD siyasetiyle ilgili çokça yazı kaleme alan bir gazeteci olarak ABD-İsrail ittifakının Kudüs'e yönelik planlarını etraflıca sentezlemiştir. Korkmaz, 2007 yılı aralık ayında uzun yıllardır yazdığı Zaman gazetesinden ayrılıp kısa süre sonra Yeni Şafak'a geçmiştir. Tamer Korkmaz'ın; o zamanlar daha "FETÖ" olmayan ve kendilerine "Hizmet Cemaati" diyen Gülen Cemaati'nin yayın organı Zaman'dan ayrılmasının, köşe yazılarında ABD'ye fazlaca sert eleştirilerde bulunması olduğu görülmektedir. Ülküsel ve ilkesel duruşundan ödün vermeyen Korkmaz, 2017 aralık ayında Yeni Şafak'ta yayınlanan yazılarında da ABD, İsrail ve Siyonistler'e karşı sert tavrını sürdürmüştür.

Abdullah Muradoğlu, Trump'ın Kudüs kararı ile alakalı köşe yazılarında hem kemiyet hem de keyfiyet yönünden dikkat çekmiştir. Kudüs'le alakalı 4 adet yazısı yayınlanan yazarın diğer bir dikkat çeken özelliği ise gazetesinde konuyu ele alan ilk köşe yazısını kaleme almış olmasıdır. Muradoğlu, gündemin ana başlığı ABD'nin Kudüs hamlesini dini ve siyasi yönden en ince detaylarıyla incelemiştir. ABD iç ve dış siyasetine etki eden Yahudi/İsrail Lobisi, Siyonistler, Evanjelistler, Neoconlar vs. kişi ve grupların Orta Doğu ve Kudüs'e yönelik emellerini deşifre eden yazar, ABD içindeki siyasi çekişmeleri de Türk okuyucuyla paylaşmıştır.

4 adet köşe yazısıyla Kudüs konusunu ele alan İbrahim Karagül, Trump'ın Kudüs kararını aldığı günden evvel konu hakkında yazan beş yazardan birisidir. Yazar kaleme aldığı yazılarında Batı Asya coğrafyasının açıkça bir siyasi analizini yapmıştır. Pertol zengini Körfez Arapları'yla ABD-İsrail koalisyonunu gözler önüne seren Karagül, büyük resmi gören ve gösteren nitelikte köşe yazıları yayınlamıştır.

Tecrübeli gazeteci Nedret Ersanel'in de 4 adet yazısı bulunmaktadır. Siyasi yazılarıyla tanınan gazeteci, Trump'ın Kudüs Yasası kararını da bu yönde ele almıştır. Ersanel'in değerlendirmelerini farklı kılan ise bölge ülkeleri haricinde Çin ve Rusya gibi ülkelerin meseleye bakışını köşesine taşımış olmasıdır.

Yine 4 adet köşe yazısı bulunan Ömer Lekesiz, edebiyat dünyasının önemli şahsiyetlerinden olup köşe yazılarında Kudüs'e edebi yönden yaklaşımlarıyla dikkat çekmiştir. Yazarın, Kudüs ve Filistin meselesi hakkında daha önceki aylar ve yıllarda pek çok yazısı bulunmaktadır. Ömer Lekesiz Kudüs hakkındaki köşe yazılarında güncel siyasi konulardan bahsetse de edebi, dini, tarihi ve toplumsal içerikleri daha ön planda tutmuştur.

Yeni Şafak gazetesinde kamuoyunca tanınan birçok köşe yazarı bulunmaktadır. Bu yazarlar tarihçi, ilahiyatçı, edebiyatçı ve siyasetçi kişilikleriyle gazetede ki köşelerinde Kudüs konusuna farklı yaklaşımlarıyla katkı sağlamışlardır.

Sonuç

Tarihin başladığı ve pek çok inanışa göre de biteceği yer olan dünyanın merkezi Güney Batı Asya; geçmişten günümüze insanlığın aklını, kalbini ve ruhunu şekillendiren coğrafyalardan biri olduğu gibi, günümüzden geleceğe de insanlığın nabzının attığı yer olarak kalmaya devam edecektir. Bu coğrafya; ilk devletlerin kurulduğu, yazının icat edildiği ve saymakla bitmeyecek kadar icadın yapıldığı kısacası kültür ve medeniyetin neşvünema bulduğu yerdir. Üzerinde kadim medeniyetleri barındırmış topraklar; dünyanın günümüzdeki siyasi, sosyal, kültürel ve dini yapısının şekillenmesinde kilit rol oynamıştır.

Bu dikkat çekici coğrafya için ABD'li Oryantalist James Henry Breasted 20. Yüzyıl'ın başlarında müthiş bir terim kullanmıştır. Breasted, Fırat ve Dicle Nehirleri'nin döküldüğü Basra (Fars) Körfezi'nden başlayıp Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesine, oradan da Doğu Akdeniz Sahili boyunca ta ki Yukarı Mısır'a kadar olan havzayı, bir yay çizerek işaretlemiş ve Fertile Crescent (Verimli/Bereketli/Mümbit Hilal) adını vermiştir. İşte dünyaya şekil veren medeniyetlerin çıktığı coğrafya burasıdır. Bu havza hem maddi hem manevi bakımdan mümbittir. Kültür, felsefe, teknik, bilim, teknoloji vb. insani kemalatlar ilk olarak Verimli Hilal'de çıktıkları gibi günümüzde dünya nüfusunun kahir ekseriyetinin intisap ettiği vahiy dinlerinin dünyaya yayılışı da Bereketli Hilal'den gerçekleşmiştir.

Vahiy dinlerinin ortak kutsal şahsiyeti, peygamberlerin atası Hz. İbrahim Halilullah, Verimli Hilal'in dört bir yanını dolanıp insanlığı Tevhid inancına davet etmiştir. Hz. İbrahim yolculuğuna; Mümbit Hilal'in başlangıç noktası olan Fırat ve Dicle Irmakları'nın döküldüğü havzada yer alan ilk devlet Sümerler'in başşehri Ur'dan başlamıştır. Bu kutsal yolculukta Hz. İbrahim peygamberin uğradığı duraklar sırasıyla; Ur, Babil, Ninova, Harran, Halep, Şam, Kudüs, Memfis ve Mekke'dir. Verimli Hilal'in maddi bereket dağıttığı ülkelerde nüfus da fazladır. Hz. İbrahim insanlığı Tevhid'e çağrı için yaptığı hicretlerini, nüfusun fazla olduğu yerler üzerinden gerçekleştirmiştir. Halilullah'ın yaptığı hicretlerden sonra bu mümbit havzada maddi bereketin yanına manevi bereket de eklenmiştir. Peygamberlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'i aynı zamanda, Araplar ve Yahudiler de Kutsal Ata olarak görmüşlerdir. Arap olan Hz. Muhammed, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundan geldiği gibi Yahudiler ve kutsal kitaplarda isimleri geçen Yahudi kavminden olan peygamberler de Hz. İbrahim'in diğer oğlu Hz. İshak'ın soyundan gelmişlerdir.

Hz. İbrahim'in torunu İsrail'in (Hz. Yakup) oğulları, Kenan elinde bir köyde yaşarlarken, Mısır'da aziz olan kardeşleri Hz. Yusuf'un vasıtasıyla Mısır'a göç etmişlerdir. Hz. Yusuf'tan sonra İsrailoğulları Mısır'da köle durumuna düşmüşlerdir. Her türlü baskıya ve zulme rağmen 12 kardeşten türeyen İsrailoğulları 12 kabileden oluşan koca bir millet haline gelmişlerdir. M.Ö. 1167 yılında içlerinden çıkan Hz. Musa peygamberin önderliğinde Mısır esaretinden kurtulan İsrailoğulları, Kutsal Ataları'nın asırlar önce terk ettikleri topraklarına dönmüşlerdir. Haliyle aradan geçen asırlardan sonra ne İsrailoğulları eskisi gibidir ne de bıraktıkları Kenan eli. Kenan ülkesinde daha önce yaşayan Fenikeli aşiretlerin yanına bir de Filistler eklenmişlerdir. Değişen siyasi konjonktür İsrailoğulları'nın Kenan ülkesinde tutunmasını zorlaştırmıştır. Nihayetinde yine içlerinden çıkan Hz. Davut, dağınık

haldeki İsrailoğulları'nı toplayıp tek bir hedefe odaklayarak M.Ö. 1000 yılında Kudüs'ü bu şehrin kurucusu ve en az ikibin yıllık hakimi olan Kenani Yebusiler'den almıştır.

Fetihten sonra Hz. Davut Kudüs merkezli Yahudi Krallığı'nı kurmuştur. Kudüs'ü Yahudilerin siyasi merkezi haline getiren Hz. Davut'tan sonra oğlu Hz. Süleyman'da buraya büyük bir mabed inşaa ederek Kudüs'e bir de dini merkez hüviyeti kazandırmıştır. M.Ö. 1000'den M.Ö. 930 yılına kadar ayakta kalan Yahudi Krallığı, Hz. Süleyman'ın vefatından sonra parçalanmıştır. Bu 70 yıllık kısa zaman dilimi Yahudilerin bağımsız olarak devlet oldukları ve Kudüs merkezli bölgede hakimiyet sağladıkları yegane tarihi süreçtir. Bundan sonra Kudüs ve çevresinin uğradığı istilalar sonucunda Yahudiler de bölgeden sürülmüş ve ilk başta Batı Asya olmak üzere dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. Kudüs artık Yahudiler için maddi olarak anlamını yitirmiş ve sadece dualarında kalan manevi Göksel Kudüs olarak Yahudi din ve kültüründe yer edinmiştir. Ta ki Siyasi Siyonizm İdeolojisi'nin doğuşuna değin.

Kudüs'ün bulunduğu Filistin 636 yılında Müslümanların hakimiyetine girene kadar; Asurlular, Babilliler, Mısırlılar, Persler, Makedonlar ve son olarak da Romalılar tarafından istila edilmiştir. Vahiy dinlerinden ikincisi olan Hristiyanlığın peygamberi Hz. İsa da Pagan Roma devrinde Kudüs'te yaşamıştır. Doğumu milat kabul edilen ve milattan sonra 33 yılında çarmıha gerilerek öldürüldüğü varsayılan Hz. İsa'dan sonra havarileri tarafından yayılan bu yeni dinin mensupları uzun yıllar Roma tarafından eziyet görmüşler ve kırıma uğramışlardır. Yayılımı karşısında önü alınamayan Hristiyanlık, Roma tarafından 313 yılında serbest bırakılmış ve 379 yılında da Roma'nın resmi dini olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten sonraki iki asırdan fazla sürede de Kudüs, Hristiyan Roma'nın en önemli dini merkezlerinden biri olmuştur. Böylelikle Yahudilerin yanında Hristiyanlar da Kudüs'e kutsallık atfetmişlerdir. Kudüs'e bu iki din tarafından atfedilen kutsallığın arasında bir nüans farkı vardır. Yahudiler Kudüs'ü hem dini hem de milli bağlamda kutsal görürler. Hristiyanların ise sadece dini bakımdan Kudüs'e ilgileri oluşmuştur.

Vahiy dinlerinin üçüncü ve sonuncusu olan Müslümanlık da Kudüs'ü kutsal kabul etmektedir. Kudüs bir dönem Müslümanların kiblesi olmuştur. Hz. Muhammed'in mucizelerinden olan İsra ve Miraç hadiseleri bu kutsal kentin özelinde gerçekleşmiştir. 636 yılında Hz. Muhammed'in halifelerinden Hz. Ömer tarafından fethedilen Kudüs, 88 yıllık Haçlı zulmü sayılmazsa 1917 yılına kadar Müslümanların kontrolünde kalmıştır. Müslümanların Kudüs hakimiyeti yaklaşık olarak 13 asırdır. Bu hakimiyet süresinin 10 asrı en azından resmi olarak 878 yılından buyana Türk İslam devletleri himayesinde gerçekleşmiştir. Şu çıkarımı yapmak doğru olacaktır. Kudüs'ü kuranlar bugünkü Arapların ataları Kenanlılar (Fenikeliler), Kudüs'ü en azından 10 asır boyunca imar ve ihya ederek kutsal bir şehir hüviyetiyle günümüze kadar taşınmasını sağlayanlar ise Müslüman Türklerdir.

Kutsal kentin son hadimi olan Türk İslam Devleti Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kudüs, dört asır boyunca tarihte hiç olmadığı kadar huzur bulmuştur. Bu süreçte Kudüs'e tam bir barış havası hakim olmuştur. Osmanlılar da önceki Müslüman devletlerin yaptıkları gibi Kudüs'te tüm din ve milletlere serbestiyet tanımışlardır.

Siyonizm ideolojisi 19. Yüzyıl'ın sonlarında Yahudilere bir "devlet vaad etmiş" ve pek çok seçenek arasından en uygunu Filistin olarak görülmüştür. 1897'deki I. Dünya Siyonist Kongresi'nde Siyonizm'in amacının Filistin'de Yahudi devleti kurmak olduğu açıklanmıştır.

Sömürgecilik ve Sanayi Devrimi çağlarında Avrupa'da en ileri devlet konumuna yerleşmiş olan İngiltere, üzerinde güneş batmayan bir imperyalist imparatorluğa dönüşmüştür. İngiliz İmparatorluğu'nun içinde yuva yapmış Yahudiler, Yeniçağ İngiliz Yahudi Medeniyeti'ni oluşturmuşlardır. Bu medeniyet imperyalist ve kapitalist tavrı dolayısıyla "Orta Doğu'ya" da ilgi duymuştur. Breasted'ın Verimli Hilal olarak tanımladığı havzanın maddi olarak yerüstü değerli olduğu gibi toprak altındaki kaynakları da imperyalistlerin mütemadiyen ilgisini çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na gözlerini diken Batılı İmperyalist devletler, 1. Cihan Harbi'nde tüm dünyayı olduğu gibi Bereketli Hilali de kaosa sürüklemişlerdir. Bu kaostan Filistin ve Kudüs de payını ziyadesiyle almıştır. Hatta dini saiklerden ötürü diğer yerlere göre Kudüs'ün kargaşadan payı oldukça fazla olmuştur.

Tarihte Haçlı Seferleri olarak adlandırılan M.S. 1096'da başlayıp 1272'ye kadar 9 büyük akın ile Güney Batı Asya'yı kan gölüne çeviren süreçte Kudüs, 1099'dan 1187'ye kadar 88 yıl Haçlılar'ın işgaline uğramıştır. Yeniçağ İngiliz Yahudi Medeniyeti de Haçlı zihniyetinin devamı olarak tüm Bereketli Hilal'e gözünü dikmiş ancak inançları gereği Kudüs'e ayrı bir önem atfetmişlerdir. Dünya siyasetine yön veren İngiliz-Yahudi siyasi aklı; Osmanlı İmparatorluğu'nun, Mümbit Hilal'in, Filistin'in ve Kudüs'ün bir asırlık kaderini 1. Cihan Harbi'nde yazmıştır.

1917'de Osmalılar ile savaşan İngilizler Filistin'i ele geçirmişler ve daha burayı almadan Birinci Balfour Deklorasyonu'yla Filistin'i Yahudiler'e peşkeş çekmişlerdir. 1880'den itibaren Filistin topraklarına yasadışı başlayan Yahudi göçü Aliyah'lar, 1917'de İngiliz işgalinden sonra İngilizler tarafından serbest bırakılmış hatta teşvik edilmiştir. Bu sıkıntılı coğrafyada sadece 30 yıl dayanabilen İngilizler bölgeden çekilmeden, Yahudiler ve Araplar arasında sorun olan Filistin toprakları ve Kudüs'ün statüsü konusunda 1947'de BM'ye başvuruda bulunmuşlardır. Filistin BM tarafından Yahudiler ve Araplar arasında "Çoğunluk Planı'na" uyularak adaletsizce taksim edilmiştir. Yahudiler BM'den istediklerini almış 1948'de İsrail devletini kurmuşlardır. BM'nin kararları sonucunda Doğu Kudüs Ürdün'e, Batı Kudüs İsrail'e verilmiştir.

Bu tarihten itibaren başlayan Arap-İsrail Savaşları'nın en can alıcısı 1967 yılında yaşanan 6 Gün Savaşı'dır. İsrail bu savaşta birçok Arap devletinin toprağını işgal ettiği gibi Doğu Kudüs'ü de almıştır. İlerleyen yıllarda da Araplar ve İsrail arasındaki gerilim katlanarak devam etmiştir. Araplar İsrail'le girdikleri her mücadelede yenilip güç kaybetmişlerdir. Tarafların arasındaki dördüncü büyük savaş olan 1973 Yom Kippur Savaşı'nda da durum farklı olmamıştır. ABD İsrail'i desteklediği halde ara bulucu olarak sürekli çatışan taraflara müdahale etmiştir. Bu arabuluculuğun en belirgin örneği 1978'deki Camp David Antlaşması'dır.

1977 yılında Orta Doğu'nun en güçlü Arap Devleti Mısır'ın, İsrail'i ve Kudüs'deki hakimiyetini kabul etmesi, Arap'ların İsrail'e karşı beyaz bayrak çektiğinin göstergesi olmuştur. Arap devletlerinin zayıflaması ve ABD'nin Orta Doğu'ya müdahaleleri neticesinde değişen siyasi konjonktürle; 1980 yılında İsrail hiç çekinmeden, Kudüs'ü bir bütün olarak ebedi başkenti ilan etmiştir. İsrail'in, BM'nin kararlarını hiçe sayarak ve tüm dünyayı karşısına alarak Kudüs'ü başkenti ilan etme cesareti, ABD'yi arkasına almasından kaynaklanmıştır.

Bundan sonraki süreçte Arap Ligi'ne mensup devletlerin giderek zayıf düşmesi ve bilhassa ABD'ye boyun eğmeleri neticesinde İsrail'e karşı söylem dışında bir müdahaleleri olamamıştır. Bu devletlerin idarelerini doğrudan yada dolaylı olarak Batılı İmperyalist Devletler belirledikleri için İsrail'e karşı biraraya gelmelerine de müsaade edilmemiştir. İsrail'in Filistin'li Müslümanlara uyguladığı zulme karşı direnen Filistin merkezli Sol siyasi ideolojiye sahip El Fetih ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yanı sıra İsrail'e karşı Lübnan'da 1975'te başlayan savaşın etkisiyle Şii Hizbullah örgütü kurulmuştur. 1980'lerden sonra Müslümanların İsrail'le olan mücadeleleri devletler düzeyinde olmaktan çıkmış ve bu mücadele yalnızca örgütler vasıtasıyla yapılmaya devam etmiştir. Filistin merkezli kurulan bir diğer örgüt ise Hamas'tır. Hamas, Filistin'deki diğer örgütlerin aksine "Solcu" değil Sünni İslamcı bir örgüttür. 1887 yılında Birinci İntifada esnasında kurulmuştur. Müslüman Kardeşler grubunun Filistin'deki temsilcisidir. Filistin'de irili ufaklı daha birçok örgüt bulunmaktadır. Arap Ligi gibi İsrail'e karşı savaşan bu örgütlerde kendi aralarında birlik olamamıştır. FKÖ cephesi Oslo görüşmelerinde ABD aracılığıyla İsrail ile antlaşma yoluna gitmiştir. Hamas önderliğinde ise 1993'de biten ilk Taş İntifadası'ndan sonra 2000 yılında El Aksa İntifadası ve 2015'te Bıçak İntifadası ilan edilmiştir. El Fetih yani FKÖ tarafı iki devletli çözüm ve barış planları yaparken, Hamas tarafı İntifada çağrılarını yapmıştır. Bu durum Filistin halkının ortak hareket etmesini engellemektedir.

1980 yılında İsrail'in Devlet Meclisi Knesset, halihazırda İsrail işgali altında bulunan Kudüs'ü bir bütün olarak ebedi başkentleri ilan etmiştir. ABD'nin ise İsrail'e desteği 1995 yılında gelmiştir. ABD Senatosu'ndan geçen Kudüs Yasası, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması ve ABD'nin İsrail'deki büyükelçiliğinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınması kararlarını içermektedir. Kudüs Yasası'nı ABD başkanlarının 6 ayda bir veto etme yetkileri bulunmaktadır. 1995'den 2017'ye kadar her ABD başkanı Kudüs Yasası'nı veto etmiştir. 20 Ocak 2017'de ABD başkanlığını devralan Trump, Kudüs Yasası kararını 6 Aralık 2017'de vermiştir. Trump'ın bu yasayı bir kere veto etmesinin ve zaten seçim vaadi olarak vermesine rağmen neredeyse bir yıl beklemesinin pekçok sebebi vardır. Bunların bir kısmı iç politikaya bir kısmı da dış politikaya yönelik sebeplerdir. Trump bu kararı iç siyasette bir koz olarak kullanmıştır. Dış siyasette ise özellikle Orta Doğu'daki dengeleri gözetmiştir. Trump kararı almadan Orta Doğu'daki devletlerin tam olarak kendi kontrolünde olmasını beklemiştir. Bu kontrolün sağlanmasında ABD Başkan Yardımcısı ve Uluslararası Müzakereler Özel Temsilcisi Jason Greenblatt ve Donald Trump'ın damadı Beyaz Saray Kıdemli Danışmanı Jared Kushner önemli roller üstlenmişlerdir. İç siyasette ise Trump'ın kararına karşı olanların ayağı kaydırılmış, yerlerine Trump'a yakın olan ve Kudüs Yasası'nı destekleyen siyasetçiler getirilmiştir.

ABD Başkanı Trump'ın hem kişisel hem de siyasi yakın çevresi; Siyonist, Evanjelist ve Neocon isimlerden oluşmaktadır. Trump'ın başkan yardımcısı Mike Pence ve dışişleri bakanı Rex Tillerson'ın yerine gelen Mike Pompeo, koyu birer Evanjelist'tirler. ABD başkanının dört yıllık görev süresi boyunca önemli mevkilerde Siyonist, Evanjelist ve Neocon oldukları kamuoyunca bilinen kişiler görevlendirmesi dikkat çekmektedir. Bu siyasetçilerin, ABD'nin özellikle Orta Doğu'ya yönelik dış politikasının belirlenmesinde büyük payı vardır. Trump ve kurmayları, ABD'nin Orta Doğu'daki tek gerçek müttefiki İsrail'in her türlü isteğini yerine getirmişlerdir. Trump dört yıllık görev süresi boyunca başta Kudüs olmak üzere İsrail-Filistin ve tüm Orta Doğu bölgesine yönelik cüretkar girişimlerde bulunmuştur. Bölgeye yönelik her hamlenin İsrail'in güvenliğini sağlamak ve Orta Doğu'da İsrail'e alan açmak maksadıyla yapıldığı görülmektedir. ABD'nin Trump liderliğinde Orta Doğu'da attığı adımlar her ne kadar siyasi olsalar da meselenin iç yüzüne bakıldığında büyük resim ortaya çıkmaktadır. ABD'nin bilhassa İsrail, Filistin ve Kudüs'e olan ilgisi derinlemesine analiz edildiğinde, esas maksadın dini saikler olduğu apaçık ortadadır.

Tabii ki tüm Batılı İmperyalist Devletler'in Haçlı Seferleri'nden buyana genel olarak Orta Doğu'ya yönelik ekonomik yönden ilgi duydukları ve bu sebepten siyasi emeller besledikleri de göz ardı edilemez. Son asırda yaşanan Birinci Umumi Harp'ten sonra Verimli Hilal, Batılı İmperyalistler'in açık hedefi haline gelmiştir. Bölgenin stratejik konumu, yeraltı ve yerüstü kaynakları, Jeopolitik ve Sosyoekonomik durumları vb. sebeplerden Mümbit Hilal'e dünyanın ilgisi hiç bitmemiştir.

Soğuk Savaş yıllarında dünyada siyasi bir denge hakimken, SSCB'nin dağılması ve Doğu Bloğu'nun çökmesi sonrasında, ABD dünyanın tek süper gücü olmuştur. ABD, 1990'lı yıllardan sonra dünyanın her yerinde istediğini yapabilme gücüne kavuşmuştur. ABD ekonomik ve siyasi sebeplerden Orta Doğu genelinde sayısız müdahaleler yapmıştır. Fakat konu Kudüs olduğunda ekonomik bir sebep görünmemektedir. ABD'nin İsrail, Filistin ve Kudüs'e yönelik attığı her adım ekonomik ve siyasi açıdan zararına olmaktadır. ABD'nin Orta Doğu'daki ekonomik ve siyasi çıkarlarını gözetmeksizin Kudüs'e yönelik hamlelerinin açıklanabilir tek sebebi vardır. O da Evanjelist Eskatolojisi'nden kaynaklanan inançlarıdır. ABD Başkanı Donald Trump'ın veto etmeyip 6 Aralık 2017'de onayladığı Kudüs Yasası'nı da dini yönden alınmış bir karar olarak görmek daha doğru olacaktır.

Avrupada çıkan Protestanlık zaman içerisinde sürekli kollara ayrılmıştır. ABD Avrupa kıtasından gelen Püriten Protestanlar tarafından kurulmuştur. Günümüzde ABD'deki Evanjelizm, temelleri Kıta Avrupası'ndan çıkmış Lutherci düşüncenin İngiltere'de Püritenizm olarak farklılaşması ve daha da tutucu görüşlerle beslenmesi sonucu şekillenmiştir. Baba ve oğul Bush dönemlerinde Evanjelistler ve Neoconlar ABD'yi kontrol edecek güce kavuşmuşlardır. 1990'lardan sonra tek süpergüç olan ABD'nin özellikle Orta Doğu'ya yönelik attığı her adımda onların yönlendirmeleri etkili olmuştur.

Evanjelistler Ahdicided'den daha çok Ahdiatik'e ilgi göstermektedirler. Bu yüzden Siyonistler ile amaç ve fikir birliklerinin yanında sıkı dostlukları da vardır. Metodist, Baptist, Presbiteryenist, Anglikan vs. pek çok Protestan mezhep Yahudilerin Arzı Mevud'unu onlardan daha da çok arzulamaktadır. Bu Protestan mezhepler arasında en aşırısı Püritenler haliyle Evanjelistler'dir. Bu yüzden bu mezheplere Hristiyan Siyonistler

de denmektedir. Yahudi Siyonistler'in en önde destekçileri de onlardır. Protestan mezheplerin Siyasi Siyonizm İdeolojisi'nin kurulması ve gelişmesine ufuk açtığı yönünde birçok görüş de bulunmaktadır.

Siyonistler'in ve Evangelistler'in kıyamet senaryolarında Kudüs'ün değişmez bir yeri vardır. İsrail'i ve ABD'yi yöneten bu iki kafadar, tanrıyı kıyamete zorlamak için ellerindeki bütün kozları oynamaktadır. Yahudilere tanrı tarafından vaadedildiğine inanılan topraklar ele geçirilmeden Verimli Hilal'e yönelik saldırılar sona ermeyecektir. Tanrının Yahudilere olan vaadi gerçekleşmedikçe de kıyamet oyunu sergilenmeyecek, Deccal ve Mesih zuhur etmeyecek, Armageddon Savaşı yaşanmayacak, Milenyum Çağı başlamayacak ve Kudüs'te Cennetin Krallığı kurulmayacaktır. Bu yüzden ABD'nin okyanus ötesinden Kudüs'e ve Yahudilerin Arzı Mevud'unu kapsayan bölgeye yaptığı her müdahalenin, en başta dini yönden değerlendirilmesi gerekmektedir.

İngiliz-Yahudi Medeniyet tasavvurunun kurduğu Batılı İmperyalist İngiltere ve devamı Amerika İmparatorlukları'nın; Batı Asya'ya, Bereketli Hilal'e, Filistin'e ve Kudüs'e inançlarından kaynaklanan ilgilerinin, Türk-İslam Medeniyeti'nin zirvesi Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı Türkiye Cumhuriyeti'nde olmaması beklenemez. Tarihe bakıldığında Hz. Davud ve Hz. Süleyman devrindeki Yahudi Krallığı'nın Kudüs'ü 70 yıl boyunca Yahudilerin dini ve siyasi merkezi yaptığı bilinmektedir. Bundan sonra Yahudilerin bağımsız olarak Kudüs'ü yönetemedikleri görülmektedir. Hristiyan Roma'nın Hristiyan Kudüs'ünü hakimiyeti altında tuttuğu süre taş çatlasın 250 yıldır. İngiltere ise Kudüs'ü 30 yıl boyunca işgal etmiştir. Buna karşın, Kudüs'de toplam 13 asırlık Müslüman hakimiyeti bulunmaktadır. Bunun 10 asrının da Türk İslam Devletleri tarafından üstlenildiği görülmektedir. Son olarak da Osmanlı İmparatorluğu 400 yıl Kudüs'e hadimlik yapmıştır. Tarihi gerçeklere analitik düzlemde bakıldığında önümüzde oluşacak tablo açıktır. Dini, kültürel, siyasi, toplumsal vs. pekçok yönden Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk halkının, Kudüs'le olan bağı ve hatta Kudüs'te olan hakkı kutsal kente ilgi duyan diğer devletlerden ve milletlerden katbekat, fersah fersah daha fazladır ve olması kadar da tabii birşey yoktur.

Bu minvalde; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009'da İsviçre'nin Davos kentindeki Dünya Ekonomik Forumu'nda İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e tepki göstermesi ve bulunduğu panelin moderatörüne tepki için kullandığı sözcükleri aslında tüm dünyayı uyarıyormuşçasına, Kudüs'teki zulmün baş müsebbipleri olan Siyonist İsrail ile Evangelist Amerika'ya rest çekercesine sarf ettiği "One Minute Çıkışı" tüm İslam Alemi tarafından takdirle karşılanmıştır. Türkiye bu süreçten sonra İsrail-ABD ortaklığı ile siyasi ve ekonomik krizler yaşamasına ayrıca ülke içindeki birçok ihanete rağmen Kudüs'e yönelik ilkeli duruşundan vazgeçmemiştir.

ABD Başkanı Trump'ın 6 Aralık 2017'de açıkladığı Kudüs kararına da en üst perdeden tepki Türkiye tarafından verilmiştir. Türkiye ABD'nin bu hukuk tanımaz tavrına karşın, sadece Müslüman ülkelerin bulunduğu ve Türkiye'nin dönem başkanlığını yürüttüğü İİT'nı harekete geçirmekle kalmayıp, BM çerçevesinde tüm dünyayı ABD'nin Kudüs kararına karşı örgütlemiştir. 21 Aralık 2017'de, Türkiye'nin liderliğinde, BM Genel kurulunda; ABD'deki Kudüs Yasası'nı geçersiz sayan ve iptal edilmesi gerektiğini belirten, Kudüs'ün

BM tarafından tanınan hukuki ve siyasi statüsünün değişmeyeceğini vurgulayan ve ABD'nin Kudüs'te büyükelçilik açması girişimine karşı çıkan, Kudüs Tasarısı 9'a karşı 128 oyla kabul edilmiştir. Türkiye önemli bir diplomatik başarı örneği sergileyerek, Kudüs konusunda uluslararası siyasette ABD ve İsrail'in yalnız kalmasını sağlamıştır. ABD'nin dünyadaki tüm ülkeleri tehditlerine rağmen çekimser kalmak zorunda kalan 35 devlet bulunmasına rağmen red oyu kullanan ABD ve İsrail dışındaki 7 ülkeye bakıldığında devlet olma gereklerini bile yerine getirmeyen, siyasi olarak hiçbir etkisi olmayan ve ABD'ye tam bağımlı küçük kara parçacıkları oldukları görülmektedir.

2017 Aralık ayı boyunca dünya gündeminden düşmeyen ABD'nin Kudüs hamlesi, süreç boyunca Türkiye gündeminin de birinci maddesi olmuştur. Tarihte aralık ayında Filistin ve Kudüs'te pek çok siyasi olay cereyan ettiğinden ve de ABD Başkanı Trump'ın Kudüs Yasası'nı veto etmesi gereken tarih yaklaştığından uluslararası siyasi gündemde konu tartışmaya açılmıştır. Dünya medyasının da ilgi gösterdiği konuya, Türk Yazılı Basını'nda da gazete köşe yazarlarının az ya da çok ilgi duymaları gerektiğinin olağandan öte elzem olduğu görülmüştür. Zira tarihi, siyasi, dini, toplumsal, kültürel vb. perspektiflerden yapmış olduğumuz tespitler üzerine; Kudüs en çok Türkiye'yi ilgilendirmektedir ve Kudüs konusunda söz söyleme hakkına, karar alma yetkisine en çok Türkiye sahip olmalıdır. Kudüs gibi mühim ve "bizim" olan bir meselede Türk Yazılı Basını, Türk siyasetinin ve halkının meseleye bakışını da en yakın yansıtacak mecralardandır.

"KUDÜS'ÜN ABD TARAFINDAN İSRAİL'İN BAŞKENTİ İLAN EDİLMESİNİN TÜRK YAZILI BASINI'NDAKİ YANSIMALARI" başlıklı tez çalışmamız için Türk insanının meseleye bakışını açık bir şekilde gözler önüne serecek üç Türk gazetesi: Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak örnek olarak alınmıştır. Bu gazeteler hitap ettikleri hedef kitleleri tarafından en çok okunan ve tiraj bakımından en yüksek gazetelerden oldukları için örneklem olarak alınmaya uygun görülmüşlerdir.

Örnek alınan gazetelerde yayınlanan 20 günlük köşe yazıları nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. ABD'de Başkan Trump'ın kararını açıkladığı gün 6 Aralık 2017 olduğundan, araştırmamızın zaman sınırlaması 01.12.2017 - 20.12.2017 tarihleri arasındaki 20 günlük süre olarak belirlenmiştir. Araştırma sürecinin 1 aralıktan başlatılması, Türk köşe yazarlarının Kudüs Meselesi'ne ne kadar önem attettiklerinin tespitini yapmak için uygun bulunmuştur. 21 Aralık tarihinde BM'de görüşülen Kudüs Tasarısı'nın farklı bir gündem yoğunluğu oluşturup Trump'ın Kudüs Yasası kararına Türk Yazılı Basını'daki köşe yazarlarının verdiği salt tepkiyi gölgeleyeceği ve konu bütünlüğünü bozacağı endişesiyle ayrıca Türk köşe yazarlarının Trump'ın kararına direkt olarak gösterdikleri reaksiyonlarına daha tarafsız analitik yaklaşmak maksadıyla, araştırma süresinin 20 aralıkta son bulması mütenasip bulunmuştur.

Hazırlanan 7 adet tabloda Hürriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin köşe yazarlarının Kudüs gündemine olan ilgisini nicelik yönünden içerik analizine tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra, gazetelerin ve köşe yazarlarının görüşlerinin açıkça belirgin olduğu düşünülen köşe yazıları da nitelik yönünden içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan araştırma sayesinde Türk Yazılı Basını'nda ABD'nin Kudüs kararına nasıl tepki verildiği ilgili bulgulara ulaşılmıştır.

Yeni Şafak gazetesinin diğer gazetelere göre; konu hakkında yazan köşe yazarlarının sayısının çok olması, gün başına düşen köşe yazıları miktarının ve toplam köşe yazıları sayısının fazlalığı verileri göz önünde bulundurulduğunda, Kudüs Meselesi'ne Yeni Şafak köşe yazarlarının, diğer gazetelerin yazarlarına nazaran daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Örnek gazetelerin sayısal verileri karşılaştırıldığında; Yeni Şafak'taki köşe yazarları ve köşe yazılarının kemiyet yönünden, örnek olarak aldığımız diğer iki gazetenin toplamından daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Yeni Şafak gazetesinin genel yayın politikasına ve yazarlarının kişisel düşüncelerine bakıldığında İslamcı çizgide olduğu belli olmaktadır. Gazeteyi tercih eden okuyucu kitlesi de bu dünya görüşüne sahip Türkler'den oluşmaktadır. Yeni Şafak, İslamcı görüşte olup tiraj bakımından en yüksekte bulunan gazetedir. Kudüs'ün Müslümanlıktaki dini önemine binaen; mütedeyyin, muhafazakar ve İslamcı Türklerin Kudüs Meselesi'ni sahiplendikleri tespiti yapılmıştır. Yeni Şafak Gazetesi'ndeki köşe yazılarında dikkat çeken en önemli nokta, Trump'ın Kudüs kararına en başta dini olmak üzere çok farklı perspektiflerden yaklaşılması olmuştur. Diğer bir önemli husus ise örnek aldığımız gazeteler içerisinde ABD başkanının Kudüs kararı ile ilgili ilk köşe yazısının Yeni Şafak'ta yayınlanmasının yanı sıra karar öncesi yazıların çokluğuyla da gazete Kudüs Meselesi'ne olan ilgisini belli etmektedir.

Tablo 1, Tablo 4 ve Tablo 5'e bakıldığında Sözcü Gazetesi'nin Trump'ın Kudüs kararı konusuna çok ilgisiz kaldığı görülmektedir. Dünya gündemini alt üst eden, Türkiye gündeminde birinci sırada yer alan konu hakkında, sadece 7 yazarın 20 gün içerisinde 11 köşe yazısı kaleme alması ve Yeni Şafak ile aralarında aşırı fark olması çok dikkat çekicidir. Sözcü gazetesi, genel yayın politikası ve yazarlarının kişisel düşünceleri incelendiğinde ise Yeni Şafak'ın tam tersine seküler dünya görüşüne sahip olduğu ayrıca kendilerini Atatürkçü olarak tanımladıkları görülmektedir. Sözcü; seküler, sol, ulusalcı ve Atatürk'çü düşüncelere sahip Türkler tarafından en çok tercih edilen gazetedir. Kudüs konusunda yayınlanan köşe yazılarının azlığından yola çıkılarak, Sözcü gazetesinin olduğu gibi okuyucu kitlesinin de Kudüs Meselesi'ni mühim görmeyip sahiplenmedikleri tespiti yapılmıştır. Sözcü gazetesindeki köşe yazılarının en dikkat çekici tarafı; bazı köşe yazarlarının gündemdeki Kudüs konusu üzerinden, ilk olarak cumhurbaşkanını ve iktidar partisini sonra da Arap düşmanlığı üzerinden dolaylı olarak Kudüs'e İslamcı ve Ümmetçi bakış açısının eleştirilmesi olmuştur.

Hürriyet gazetesini diğer gazeteler ile nicelik yönünden karşılaştırmaya soktuğumuzda; Sözcü gazetesine nazaran hiç de azımsanmayacak miktarda veri olmasına rağmen Yeni Şafak'ın neredeyse yarısı kadar yazar ve köşe yazısı olduğu görülmektedir. Hürriyet gazetesinde Kudüs hakkında yazan köşe yazarlarının sayısının Sözcü'ye göre iki kat fazla olmasına rağmen, yayınlanan köşe yazısı miktarının neredeyse beş kat olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu veri de Hürriyet gazetesi köşe yazarlarının Kudüs konusuna Sözcü yazarlarından açık bir farkla daha çok önem verdiği tespitini yapmamızı sağlamaktadır. Hürriyet'in genel yayın politikası ve yazarlarının kişisel özelliklerine bakıldığında ise "genel olarak" liberal düşüncenin ağır bastığı belli olmaktadır. Hürriyet 2017 aralık ayında olduğu gibi günümüzde de tirajı en yüksek Türk gazetesidir. Hürriyet gazetesinin de

Trump'ın Kudüs kararı konusuna ilgisi göz önüne alındığında, genel olarak Türk halkının Kudüs'ü gerek siyasi gerekse dini yönden dert edindiği ve Kudüs Meselesi'ne sahip çıkma yönünde tavır aldığı tespiti yapılmıştır.

Türk Yazılı Basını'ndan örnek aldığımız üç gazetede yayınlanan Trump'ın Kudüs kararı ile ilgili köşe yazılarının içeriklerini karşılaştırdığımızda; meseleye çok yönlü yaklaşımları ve yazarlarının konu hakkında okuyucuya doyurucu bilgiler vermesi açısından diğer gazetelere göre Yeni Şafak gazetesinde daha nitelikli köşe yazıları yayınlandığı tespit edilmiştir. Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesinin siyasi olduğu kadar dini bir karar olduğu görüşünü benimseyen gazete yazarları, kararın siyasi ve dini arka planını derinlemesine incelemiş olmaları sayesinde Kudüs konusunda okuyucularını etraflıca bilgilendirmiştir.

Bu bağlamda Sözcü gazetesini ele aldığımızda, sadece iki köşe yazarının nitelik bakımından iyi iş çıkardığını söylemek mümkündür (Necati Doğru ve Uğur Dündar). Sözcü gazetesinde ne yazık ki nicelik bakımından az köşe yazısı bulunduğundan sağlıklı bir nitel içerik analizi yapılması mümkün olmamıştır. En belirgin eleştirilecek nokta meselenin siyaset üstü görülebilmesi olmuştur. Bu yüzden köşe yazılarında Kudüs konusundan sapıldığı ve iç siyasi tartışmalara girildiği gözlemlenmiştir. Sözcü'nün Yeni Şafak'tan nitelik olarak da aşağı kalmasının sebebi de bu olmuştur. Yeni Şafak'ta Trump'ın Kudüs kararı özelinde ABD'nin iç ve dış siyaseti, Orta Doğu devletleri ile olan ilişkileri, İsrail ile olan müttefikliği vb. pek çok ilgili konu enine boyuna değerlendirilirken. Sözcü gazetesinde yalnızca Uğur Dündar'ın Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ ile yaptığı söyleşi nitelikli bir köşe yazısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı pencereden Hürriyet gazetesini gözlemlediğimizde, Kudüs hakkındaki köşe yazılarında tarihi ve siyasi önemli tespitler yapıldığı görülmektedir. Köşe yazılarında bilhassa siyasi yönden yapılan analizler ağır basmaktadır. Zaten Yeni Şafak'a göre Hürriyet yazarlarının eksik kaldığı kısım da burası olmuştur. Hürriyet köşe yazarları her ne kadar ABD dış politikasına hakim olsalar da Trump'ın kararını farklı yönleriyle ele almada noksan kalmışlardır. En dikkat çekici olan ise kararın dini arka planına ise esas mesele olmasına rağmen neredeyse hiç girilmediği tespit edilmiştir.

Hürriyet gazetesindeki yazıların nicelik olarak çok olmasına rağmen pek çok yazarın köşelerinde Kudüs konusunda sadece birkaç kelam ettikleri gözlemlenmiştir. Hürriyet gazetesinde Kudüs hakkında çıkan köşe yazılarının genel olarak nicel yönden başarılı olduğu görülse de nitelik açısından birkaç yazarın yazıları hariç vasat kaldıkları tespit edilmiştir. Bunun en baştaki sebebi, aynı köşe yazısı içinde birbirinden alakasız çok farklı konulardan bahsedilmesi olmuştur. Ertuğrul Özkök, Rauf Tamer ve Ahmet Hakan'ın köşe yazıları buna örnek olarak gösterilebilir. Bu gazeteciler en çok yazısı yayımlanan yazarlardan olmalarına rağmen, yazı içerikleri irdelendiğinde besleyici bilgilere rastlanmamakta ve Kudüs gibi önemli bir konuda magazin köşesi yazılarını andırır üslupta yazıların varlığı göze çarpmaktadır. Aynı üslubu bu gazetede başka yazarların tercih ettikleri gibi Sözcü gazetesi köşe yazarları da benimsemişlerdir. Yaşça büyük tecrübeli gazeteci yazarların bu üslubu şiar edindikleri tespit edilmiştir. Belli ki zamanla okuyucunun hoş bulduğu üslubu oturtmuş yazarlar, her konuda aynı biçimde yazılarını kaleme

almaktadırlar. Fakat konuya göre köşe yazısı biçimi ve üslubunun değişmesi gerekmektedir. Çünkü gazetecilik mesleği gereği daha nitelikli köşe yazıları çıkmasını sağlayarak okuyucunun faydalı bir okuma yapması hedef edinilmelidir.

Türk Yazılı Basının'dan aldığımız üç örnek gazeteyi Trump'ın Kudüs kararı çerçevesinde genel olarak karşılaştırdığımızda; Yeni Şafak gazetesi köşe yazarlarının Kudüs konusuna dini saiklerden ötürü daha çok ilgi duydukları ve ayrıca konuyu geniş kapsamlı ele aldıkları, Sözcü gazetesi köşe yazarlarının Kudüs Meselesi'ne ilgi duymadıkları ve yazılarında ise Kudüs üzerinden yapılan tartışmayı kendi mühim gördükleri başka konulara çektikleri, Hürriyet gazetesi köşe yazarlarının da konuyu sadece siyasi ve tarihi yönleriyle dar kapsamlı olarak ele aldıkları görülmüştür.

Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesinin; siyasi, dini ve toplumsal yönden yaptığımız analizler neticesinde, Evanjelizm inancı ile Siyonizm ideolojisinin etkisi doğrultusunda alınmış bir karar olduğunu tespit ettik. Bu bağlamda incelediğimiz Türk Yazılı Basının'dan üç örnek gazeteden, Hürriyet ve Sözcü gazetelerinde tespitimiz doğrultusunda bulgulara tam anlamıyla rastlanmamıştır. Yalnızca Yeni Şafak gazetesi köşe yazarlarının yaptığımız tespit doğrultusunda köşe yazıları yayınladıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ağırakça, A. (2009). Kudüs ve Mescidi Aksa'nın İslamdaki Yeri. Mescidi Aksa Sempozyumu Bildirileri. İstanbul: İHH Araştırma Yayınlar Birimleri.
- Akan, Z. (2020). I. Haçlı Seferi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.
- Akçin, N. (2019). Herod Krallığı Ve Kudüs (M.Ö. 37-4). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Ve Sanatları Bilim Dalı.
- Albayrak, H. (2019). ABD'de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi . Darulfunun İlahiyat , 30 (1) , 141-169 .
- Albayrak, H. (2020). Evanjelik Ütopya dan İnsanlığın Distopyasına. Lacivert (66), 20-23.
- Albayrak, K. (2002). Keldaniler. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 25, 207-210). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Alıcı, M. (2018). Üç Kudüs: Kudüs'e Siyonist, Evanjelik Ve Reel-Politik Yaklaşımlar. AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi , 6 (15) , 41-58 .
- Altan, E. (2020). Haçlı Seferleri Ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri Ve Önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (Sayı: 12, 35-50).
- Altındal, A. (2018). Gül Ve Haç Kardeşliği. İstanbul: Destek Yayınları
- Altunbaş, İ. (2019). Şerif Hüseyin İsyanı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Altun, İ. (2017). Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ. İlahiyat Tetkikleri Dergisi, (47), 153-169.
- Andı, M. F. (2012). Birkaç Çizgi İle Bir Akif Portresi. Mehmet Akif Ersoy içinde (35-57). İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayın No:7.
- Armaoğlu, F. (1991). Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Arçın, Ay Ş. (2017). Demir Çağı Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklarında İsrail ve Yahuda Krallıkları. Filistin Araştırmaları Dergisi Kudüs Özel Sayısı. (Sayı: 2, 1-31).
- Arı, M. S. (2005). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları. Akademik Araştırmalar Dergisi. (Sayı: 24, 109-126)
- Aseli, K. C. (2002). Kudüs. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 26, 334-338). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ay, R. (1997). Kudüs Şehri Siyasi Tarihi (Başlangıcından M.S. 135'e Kadar ve Üç Kutsal Dindeki Önemi). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Ay, Ş. (2011). İsrail ve Yahuda Krallıkları Üzerine Düzenlenen Asur Seferleri. History Studies Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi. (Cilt: 3, Sayı: 1, 1-14).

- Aydın, A., Poyraz, E. , (2020). Mavi Marmara Saldırısı Sonrası Süreçte Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. (Cilt: 9, Sayı: 1, 15-29)
- Aydın, M. (1991). Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik 2.Kısım (Talmud Yahudiliği). Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (Cilt: 4, Sayı: 4)
- Aydın, F. (2018). Yahudiler/Yahudilik Açısından Kudüs. Eskiye, (37), 109-125.
- Aydoğan, İ. (2015). Kudüs'ü Şerif'in Dünü ve Bugünü. Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Awaisi, H. (2020). Kimin Kutsal Şehri? Beyt'ül Makdis'in İsimlerinin Anlamları Ve Kökenleri. Awaisi Abd al-Fattah, Ataman Muhittin (Ed). Kudüs Tarih Din Siyaset içinde (19-34). İstanbul: SETA Yayınları
- Batuk, C. (2008). Tanrı'nın Asi Çocukları: "Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler". Milet ve Nihal. (Cilt: 5, Sayı: 1, 157-187).
- Batuk, C., Mert, R . (2017). Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi , 17 (2) , 129-149 .
- Bayer, Y. (2017, 8 Aralık). CHP, algısını farklılaştırıp ezber bozan bir dönüşüm gerçekleştirmeli: AKP'nin 'alternatif gerçeklik'i nedir. Hürriyet.
- Çakır, B. (2018). Trump'ın Arkasındaki Siyonist Hristiyanlar. Lacivert (49), 44-47.
- Çakır, B. (2018). Trump'ın Arkasındaki Siyonist Hristiyanlar-2 Kayıp Kabilenin Peşindeki Evanjelistler. Lacivert (50), 70-73.
- Çeken, M. (2015). Roma-Bizans Döneminde Kudüs (IV.-VII. Yüzyıl). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Anabilim Dalı.
- Çeken, M. (2018). VII. Yüzyılda Bizans-Sasani Hâkimiyet Mücadelesi Arasında Kalan Mukaddes Bir Şehir: KUDÜS. Yenifikir Dergisi. (Yıl: 9, Sayı: 21, 54-71).
- Çığ, M. İ. (1995). Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çınar, A. (2018) Yahudi Geleneğinde On İki Ata: İsrail'in Oğulları. Iğdır: Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (Sayı: 16). (137-172)
- Çiftçi, M. E. (2020). Hadislerde Kudüs ve Mescid-i Aksa. Journal of Islamicjerusalem Studies, 20(3), 319-336.
- Demirci, K. (1998). Hristiyanlık. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 17, 328). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Demirci, K. (2007). Ortodoksluk. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 33, 409-414). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri. Tarih Dergisi (Sayı: 35, 65-78).
- Demirkent, I. (1996). Haçlılar. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 14, 525-546). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Deveci, C. (2014). İngiliz Mandası Döneminde Filistin'e Yahudi Göçleri Ve İsrail'in Kuruluşu. Seydi S., Deveci C. (Ed). Araftaki Filistin içinde (99-119). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Dikmen, M., Ateş, B. (1977). Peygamberler Tarihi. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Doğru, N. (2017, 8 Aralık). Göreceğiz. Sözcü.
- Dolu, A. (2016). Osmanlı Kroniklerinde Kudüs Algısı. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (Sayı: 25/1, 21-46).
- Dündar, U. (2017, 8 Aralık). Ah Kudüs, Vah Kudüs!...Sözcü.
- Dündar, U. (2017, 10 Aralık). Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ'dan, ABD Başkanı Trump'ın Kudüs Kararına Sert Tepki: Gariban Filistinlilere yardımın yolu ne yazık ki İsrail vizesinden geçiyor. Sözcü.
- Emek, S. (2019). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Anlatılan Kudüs Üzerine Coğrafi Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü Ortadoğu Coğrafyası ve Jeopolitiği Anabilim Dalı.
- Erdem, S. (1989). Amalika. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 2, 556-558). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erendil, M. (1992). Çağdaş Orta Doğu Olayları. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Erdemir, H. P., Erdemir, H. (2010). Kudüs'te Yahudi İsyanı ve Yahudiler. History Studies Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi Ortadoğu Özel Sayısı, History Studies International Journal of History Middle East Special Issue. (117-136)
- Ertaş, A. (2014). Nefret Suçları Ve Nefret Söyleminin Yazılı Basında Üretimi: Mavi Marmara Baskını, Türkiye Ve İsrail Basını Karşılaştırılması Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Eryaman, A. (2016). 20. Yüzyıl Başlarında İngiltere'nin Filistin Politikası. Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi. (Cilt: 1, Sayı: 1, 10-22).
- Garaudy, R. (2011). İlahi Mesajlar Toprağı Filistin. (Çev.: Cemal Aydın). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2012). İsrail Mitler Ve Terör. (Çev.: Cemal Aydın). İstanbul: Pınar Yayınları
- Garaudy, R. (2013). Siyonizm Dosyası. (Çev.: Nezih Uzel). İstanbul: Pınar Yayınları
- Goitein, S. D. (2011). Yahudiler Ve Araplar Çağlar Boyu İlişkileri. (Çev.: Nuh Arslantaş, Emine Buket Sağlam). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Goranov, S. (1982). Irkçılık: Siyonizm'in Temel Bir İlkesi. Türkkaya Ataöv (Ed). Siyonizm Ve Irkçılık içinde (29-40). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:511. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gücüm, K. (2017). II. Abdülhamid Döneminde Filistin Ve Siyonizm. Teori Dergisi. (72-85).
- Gül, M. (2001). Kudüs Ve Tarih İçinde Aldığı İsimler. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (Cilt: 11, Sayı: 2, 305-312).

- Gül, M. (2001). Müslümanlar'ın Kudüs'ü Fethi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (2). (47-58)
- Güler, A. Z. (2018). III. Haçlı Seferi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı Tarih Ve Medeniyet Araştırmaları Bilim Dalı.
- Gümüş, N. (2017, 8 Aralık). Kudüs Kararı Niye Şimdi?. Hürriyet.
- Günaltay, M. Ş. (1987). Yakın Şark 3 Suriye ve Filistin. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, M. (2020). Hristiyanlıkta Kudüs'ün Kutsallaşma Süreci . Amasya İlahiyat Dergisi , (14) , 141-170
- Gürkan, S. L. (2020). Yahudiliğin Kudüs'e Bakışı: Tarih İle Mit Arasında Kudüs. Mensur Akgün (Ed.). Tarih İle Mit Arasında Kudüs içinde (121-151). Ankara: Kopernik Kitap
- Gürkan, S. L. (2013). Yahudi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 43, 182-184). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2013). Yahudilik. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 43, 226-232). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hamu, A. (2008). Hristiyan Siyonizmi. Elif Avcı (Ed.) Abdülkadir Ademoğlu (Çev.). Armageddon Efsanesi Ve Hristiyan Siyonizmi Arap Yazarların Kaleminden içinde (39-78). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Harman, Ö. F. (2000). İbrahim. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 21, 266-272). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2002). Kudüs. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt: 26, 323-327) Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2002). Katoliklik. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt: 25, 55-58) Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2006). Musa. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 31, 207-213). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2019). İslamiyet ve Kudüs. Milet ve Nihal, 16 (1), 9-30.
- Hermann, K. J. (1982). Siyasal Siyonizm Ve Anti-Semitizm Üstüne Tarihsel Perspektifler . Türkkaya Ataöv (Ed). Siyonizm Ve Irkçılık içinde (219-236). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:511. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hüsrev, N. (1988). Sefername. Abdulvahhab Tarzi (Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Gençlik Ve Spor Bakanlığı
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmde-turkiyeye-kudus-ovgusu/1011866> Erişim Tarihi: 15 Mart 2021
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-yonetimi-israil-ne-istediyse-yapti-/1649500#> Erişim Tarihi: 2 Nisan 2021
- <https://www.ancient.eu/image/9023/map-of-the-first-crusade-routes/> Erişim Tarihi: 8 Mart 2021
- <https://www.ancient.eu/image/9048/the-near-east-in-1135-ce/> Erişim Tarihi: 8 Mart 2021
- <https://www.britannica.com/place/Fertile-Crescent> Erişim Tarihi: 1 Mart 2021

- <https://www.britannica.com/place/Jerusalem> Erişim Tarihi: 2 Mart 2021
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42444802> Erişim Tarihi: 18 Mart 2021
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42447809> Erişim Tarihi: 18 Mart 2021
- <https://www.dunya.com/dunya/bmden-trumpa-kudus-reddi-haberi-395463> Erişim Tarihi: 18 Mart 2021
- <https://www.karbelmultimedia.com/wp-content/uploads/2013/06/JerusalemCLR.jpg> Erişim Tarihi: 15 Mart 2021
- <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglundun-bm-genel-kurulun-kudus-konulu-acil-ozel-oturumunda-yaptigi-konusma.tr.mfa> Erişim Tarihi: 18 Mart 2021
- <https://www.middleeastmonitor.com/20180723-turkish-firm-denies-building-us-embassy-in-jerusalem/> Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021
- <https://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/kral-selman-trumpa-nisan-takti-1861373/> Erişim Tarihi: 3 Mart 2021
- <https://www.trtworld.com/mea/us-officially-opens-embassy-in-jerusalem-17459> Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021
- <https://www.un.org/press/en/2017/ga11995.doc.htm> Erişim Tarihi: 18 Mart 2021
- <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-208958/> Erişim Tarihi: 15 Mart 2021
- <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-205562/> Erişim Tarihi: 18 Mart 2021
- <https://www.yenisafak.com/dunya/kure-ittifaki-filistini-satti-3523651> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021
- <https://www.yenisafak.com/dunya/irak-kurt-bolgesel-yonetiminden-skandal-papa-pulu-3602893> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021
- İnalçık, H. (2003). Mehmed II. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 28, 395-407). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, (1998). Kudüs Tarihi Belge. Acar Tanlak (çev.). Cidde.
- Kaleli, E. (2013). Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm 1096-1190. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies. (13/1, 21-35).
- Kanat, C. (1998). Bahrî Memlûkler Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan Baybars El-Çaşnığîr 1309-1310. Tarih İncelemeleri Dergisi. (Sayı: 13, 97-119)
- Kaplan, Y. (2017. 15 Aralık). Tarihi kriz ve krizi aşmanın yolları....Yeni Şafak
- Karabulut, N. (2018). Başlangıçtan Emevîler'e İslam Tarihi'nde Kudüs. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.
- Karaman, L. (1992). Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman, L. (1996). Filistin. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 13, 89-103) İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kardavi, Y. (2009). Her Müslüman'ın Ortak Mirası Kudüs. İstanbul: Nida Yayınları.

- Kaufmann, F., Eisenberg, J., & Aydın, M. (1987).Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (Cilt: 29, Sayı: 1, 267-283).
- Kemiksiz, N. N. (2018). Arap İsrail Sorunu Ve Bölgesel Yansımaları. Journal of Awareness (JoA). (Cilt: 3, Sayı: Özel, 127-144).
- Kızılıoğlu, S. (2012) İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi. (Cilt: 2, Sayı: 1, 35-64).
- Kitab-ı Mukaddes: Ahdicided: İncil.
- Kitab-ı Mukaddes:Ahdiatik (Tanah): Tevrat, Tekvin
- Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?. Gazi Akademik Bakış Dergisi. (Cilt: 10, Sayı: 20, 15-25)
- Kur'an-ı Kerim.
- Kudüs: Tarih, (1993). Büyük Larousse içinde. (Cilt:14, 71-72). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Kurşun, Z. (2017, 20 Kasım). Araplar ve Birinci Dünya Savaşı. <https://ordaf.org/araplar-birinci-dunya-savasi/> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021
- Kurt, A. O. (2007). Erken Dönem Yahudi Tarihi Yahudiliğin Mimarı Ezra. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kurt, M. (2020). Filistin'deki İşgale Meşruiyet Üreten Bir Yöntem Olarak İsrail Arkeolojisi. Tarih İncelemeleri Dergisi. 35 (1). 213-242.
- Kurtoğlu, R . (2011). ABD Siyaset Stratejisinde Evanjelist-Kabalist Felaket Filmleriyle Psikolojik Savaş Operasyonları Ve Türkiye . İstanbul Journal of Sociological Studies , 0 (41) , (15-40) .
- Kurtoğlu, R. (2015). Hollywood Ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm Dünya İmparatorluğu Ve Türkiye Yeni Dünya Düzeni-Büyük Ortadoğu Projesinde Sinema-Din-Siyaset-Ekonomi Ve Armageddon Savaşı. Ankara: Orion Kitabevi.
- Küçük, A. (1988). Ahid Sandığı. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 1, 535). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Lilienthal, A. M. (1982). İsrail'e Göçü Kışkırtan Siyonist Entrikalar. Türkkaya Ataöv (Ed). Siyonizm Ve Irkçılık içinde (51-64). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:511. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Mazak, A. (1989). Emevilerin Sonuna Kadar Kudüs Ve Filistin. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti Ve Sosyal Bilimler Bölümü İslam Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Memiş, E. (2006). İsrail Nereye Koşuyor En Eski Çağlardan Günümüze İsrail - Filistin Mücadelesi. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Memiş, E. (2011) Eskiçağda Filistin ve Filistinliler. Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi. (Cilt: 7, Sayı: 2, 1-11).
- Memiş, E. (2019). İsrail-Filistin Mücadelesinin Kökenine İlişkin Bazı Düşünceler. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (Sayı: 24, 819-830).

- Mert, R . (2017a). İslam Geleneği Açısından Kudüs. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 1 (2) , 257-272 .
- Mert, R. (2017b). Tarihsel, Mitolojik Ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekan Olarak Kudüs. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Metin, T. (2019) Selçuklular Ve Kudüs. Tarih ve Gelecek Dergisi. (Cilt: 5, Sayı: 3, 659-669).
- Nana, M. (2008). Yahudi Tarihi. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Neuburger, G. (1982).Yahudilik Ve Siyonizm Arasındaki Ayrım. Türkkaya Ataöv (Ed). Siyonizm Ve Irkçılık içinde (209-218). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:511. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ortaylı, İ. (2017, 10 Aralık). Farklıyım Diyor. Hürriyet.
- Oruç, H. (2019). Köşeye Sıkıştırılan Filistinliler ve Sözde “Yüzyılın Anlaşması”. Kriter. 36. <https://kriterdergi.com/dosya-israil-sorunu/koseye-sikistirilan-filistinliler-ve-sozde-yuzyilin-anlasmasi>
- Öke, M. K. (2014). Bir Uluslararası Siyasi Güç Olarak Siyonizm Doğuşu Ve Yükselişi (1870 - 1914). Seydi Süleyman, Deveci Can (Ed). Araftaki Filistin içinde (79-97). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Ömer, T. (2002). Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu. İstanbul: Step Ajans Yayınları.
- Öner, A. (2009) Filistin - İsrail Arasında Başlayan Barış Süreci. Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu "Tebliğler" içinde (11-37). İstanbul: İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği Arge Yayın Birimi.
- Öner, A. (2012) Çatışmalar Ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail. İstanbul: Mana Yayınları.
- Özcan, M. (2017, 17 Kasım). Sihirli kürenin ardından. <https://www.fikriyat.com/yazarlar/mustafa-ozcan/2017/11/17/sihirli-kurenin-ardindan> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021
- Özcan, Ş. (2019). Yahudi Dualarında Kudüs. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 18/35 (Haziran 2019) 23-48.
- Özdil, Y. (2017, 8 Aralık). Kudüs. Sözcü.
- Özgül, E. (2018). 1917 Balfour Deklorasyonu Ve Filistin'e Yahudi Göçü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Özkır, Y (2016). Türkiye’de Köşe Yazarlığı Olgusunun Tarihsel İzleği . Marmara İletişim Dergisi, (26), 37-53.
- Özkök, E. (2017, 7 Aralık). Tamam Allah seninle de ‘biz’ derken ötekiler kim. Hürriyet.
- Özkök, E. (2017, 8 Aralık). Yahu bırakın da yaşadığımız sitelerde biz karar verelim. Hürriyet.
- Özkoç, Ö. (2009). Savaş Ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin - İsrail Sorunu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. (Cilt: 64, Sayı: 3, 167-195)
- Özmen, S. (2014). Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öztuna, Y. (1989). Türkler Araplar Yahudiler. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Pınar, L. (2018). Kudüs Tasarısı Oylaması ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki İmajı. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. (Cilt: 7, Sayı: 3, 683-699).
- Sand, Ş. (2011). Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi? Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme. (Çev.: Işık Ergüden). İstanbul: Doğan Kitap
- Sandıkcıoğlu, A. (2015). Yazılı Basında Köşe Yazarı Egemenliğinin Muhabirlik Pratiğine Etkileri. İnsan ve İnsan, 2 (6) , 0-0 . DOI: 10.29224/insanveinsan.280008
- Sayar, S. (2000). Yahudi Karakteri (Tarihî ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım). Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (Cilt: 9 Sayı: 1).
- Sarıaslan, F. (2019). Türkiye - İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. (Cilt: 74, Sayı: 4, 1065-1102).
- Semmak, M. (2008). Hristiyan Siyonizmi. Elif Avcı (Ed.) Abdülkadir Ademoğlu (Çev.). Armageddon Efsanesi Ve Hristiyan Siyonizmi Arap Yazarların Kaleminden içinde (109-228). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Sırt, E. (2013). İsrail'in Mavi Marmara Baskınına Kamu Diplomasisi Aracılığıyla Meşrulaştırma Çabaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Susa, A. (2005). Araplar ve Yahudiler İki İbrahim İki Musa İki Tevrat. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Şemmale, Ş. E. E. (2020). Beyt'ül Makdis: İlk Çağlardan Modern Zamanlara Kısa Bir Tarih. Awaisi Abd al-Fattah, Ataman Muhittin (Ed). Kudüs Tarih Din Siyaset içinde (41-64). İstanbul: SETA Yayınları.
- Şener, N. (2021, 14 Mayıs). Amerika'nın 'Siyonist' başkanları. Hürriyet.
- Talmud
- Tavukçu, S. (2021, 12 Mart). Papa'nın Apostolik Irak Ziyareti ve Sonuçları. <https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/papanin-apostolik-irak-ziyareti-ve-sonuclari-kose-yazisi-21397> Erişim Tarihi: 14 Nisan 2021.
- Telci, İ. N. (2020, 4 Nisan). Ortadoğu'nun Kaderini Etkileyen Trump Mirası. <https://orsam.org.tr/tr/ortadogunun-kaderini-etkileyen-trump-mirasi/> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021.
- Tellioglu, Ö. (2018). Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Tetik, A. D. (2018). 7.yy'dan Haçlı Hakimiyetine Kadar Kudüs Tarihi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, S., Sarıbaş A., Gür M. S., (2017). İsrail Tarih Ders Kitaplarının (1948-2014) Gözünden Tanzimat'a Kadar Osmanlı-Yahudi İlişkileri. Tyb Akademi Dergisi. (Sayı: 21, 77-103)
- Tokgöz, H. (2017). İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl Ve Siyonizm. Anasay 3 Aylık Ulusal Hakemli Süreli Dergi. (Yıl:1, Sayı: 1, 183-195).
- Tomar, C. (2002). Kudüs. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 26, 332-334). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Torlak, M. (2010). Siyonizmin Penceresinden Arap - İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme Anabilim Dalı.

- Turan, O. (1969). Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, (2020). Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Tüysüzöğlu, G. (2014). Milenyum Sonrası Türkiye - İsrail İlişkileri'nin Değişen Görünümü. Akademik Ortadoğu Dergisi. (Cilt: 8, Sayı: 2, 139-159).
- Uluhan, A. (2020). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Filistin Topraklarındaki Anlaşmazlığa Yönelik Birleşik Krallık'ın Siyasi Etkilerinin İncelenmesi. Uluslararası Politika Akademisi (UPA Strategic Affairs is the academic journal published by UPA). (Vol: 1, No: 1, 15-31)
- Umar, Ö. O. (2002). Osmanlı Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (Cilt: 12, Sayı: 2, 421-438)
- Uzer, U. (2011). Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım. Ortadoğu Etütleri. (Cilt: 2, Sayı: 2, 137-168).
- Uzgel, İ. (2017, 25 Eylül). Büyük Ortadoğu Projesi uygulamaya mı konuldu? <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/09/25/buyuk-ortadogu-projesi-uygulamaya-mi-konuldu> Erişim Tarihi: 11 Nisan 2021.
- Vural, İ. (2003). Evanjelizm Beyaz Saray'ın Gizli Dini. İstanbul: Karakutu Yayınları
- Yiğit, İ. (2004). Memlükler. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 29, 90-97). Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yaşar, T. F., Özcan A. S., Kor Z. T. (2011). Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin. İstanbul: İHH Kitap.
- Yaylar, Y. (2012). İsrail Amerika Evanjelizm & PKK. Balıkesir: Altınpost Yayıncılık.
- Yıldız, K. N. (2019). Üç Dinin Kutsalı Kudüs. Yayımlanmamış Bitirme Ödevi. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı.
- Yılmaz, H. (2019). Amerika'da Evanjelik Hareket: Dini ve Siyasi Yansımaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı.
- Yılmaz, H. (2020). Evanjelik Hareketin ABD Siyaset Kurumundan Dini Talepleri Üzerine Bir İnceleme. Oksident, 2(1), 27-58.
- Zeyrek, D. (2017, 7 Aralık). Kudüs, neden şimdi?. Hürriyet.
- Waardenburg, J. (2007). Protestanlık. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (Cilt: 34, 351-354). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Walz, L. H. (1982). Çelişen Görüngüler Ve Algılamalar. Türkkaya Ataöv (Ed). Siyonizm Ve Irkçılık içinde (17-28). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:511. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ÖZGEÇMİŞ

Mücahit Furkan ASAN ilk, orta ve lise öğrenimini Yalova'da tamamladı. 2018 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nden mezun oldu.

